

Мақоми давлатӣ гирифтани ансамблҳои “Шашмаком”, “Фалак” ва таҷлили ҳамасолаи “Наврӯз”, “Меҳргон”, “Рӯзи Шашмаком”, “Рӯзи Фалак”, “Рӯзи Китоб”, “Рӯзи Парчами миллӣ”, “Рӯзи Президент”, дастгирии чорабиниҳои фарҳангии сатҳи ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ, ширкати бевоситаи роҳбари давлат дар чорабиниҳои фарҳангӣ гувоҳи таваҷҷуҳи беандозаи Пешвои муаззам ба ташаккули фарҳанги миллии мо, ҳунару ҳунармандон ва анъанаву суннатҳои миллӣ мебошад.

Ба шарофати тadbирҳои мушаххасу ҳадафманд ва пайгиронаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фарҳанг имрӯз ба воситаи тавоноии сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ, ваҳдати ягонагӣ, сарҷамъии миллат табдил ёфта, зимни тақвияти раванди ташаккули худшиносии миллӣ ва арзишҳои нави маънавӣ эътимоди мардумро ба ояндаи неки Тоҷикистон боз ҳам мустаҳкамтар менамояд.

Дар 25 соли соҳибистиклолӣ чун дар тамоми соҳаҳои иқтисодиёту иҷтимоӣ баҳри ташаккули фарҳанги миллии тоҷик корҳои зиёду натиҷабахше ба субут расиданд. Маҳз дар ҳамин даврон чандин барномаҳо таҳия гардида, амалӣ шуда истодаанд ва дахҳо иншооти муассисаҳои миёнаву олиии таълимии мусиқӣ ва дигар соҳаҳои фарҳанг бунёду навсозӣ ва мазмуну мундариҷаи чорабиниҳои фарҳангӣ куллан дигар гардиданд. Қомат афрӯхтани мучассамаи поягузори давлатдорӣ тоҷикон–Исмоили Сомонӣ дар пойтахти кишвар, маркази вилоятҳо ва бисёре аз шаҳру навоҳии кишвар, бунёди биноҳои бошукуҳи Қасри миллат, Китобхонаи миллӣ, Осорхонаи миллӣ, театрҳои Аҳорун ва Ашт, насби Нишони миллӣ, барафрӯхтани Парчами миллӣ, огози бунёди Театри миллӣ, боғҳои фарҳангиву фароғатӣ, Наврӯзгоҳу Боғи Ирам, Қасри Наврӯзу қасрҳои фарҳангӣ қариб дар аксарияти шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ на танҳо ҳусни зебодииёрамнро дучандон афзун намуд, балки дунёи маънавии сокинони кишварро қомилан дигаргун сохт.

Ба фаъолият шурӯъ кардани Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот (1997), Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов (2003), Коллеҷи ҷумҳуриявӣ хореографии ба номи М. Собирова дар ш. Душанбе (2003), Донишқадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайн (2013), таъсиси факултетҳои санъат дар Донишгоҳи давлатии ш. Хучанд ба номи Б. Ғафуров ва Донишгоҳи давлатии ш. Хоруғ ба номи М. Назаршоев, ба истифода додани бинои замонавии мактаби бачагонаи санъат дар ш. Қургонтеппа (2014), таъмири толорҳои консертии мактаб–интернати миёнаи маҳсуси мусиқии ҷумҳуриявӣ ба номи З. Шаҳидӣ ва коллеҷи санъати шаҳри Душанбе ба номи А. Бобоқулов (2014), таъмиру азнавсозӣ ва ба Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода табдил додани Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон, мавриди истифода қарор гирифтани сози аргунун, ба пуррагӣ таъмиру азнавсозӣ гардидани биноҳои аксари театрҳои касбӣ натиҷаи таваҷҷуҳу ғамхорӣ бевоситаи Пешвои миллат нисбати рушди соҳа ва пос доштани арзишҳои фарҳангу ҳунари миллии тоҷикон мебошад. Дар маҷмӯъ, тайи чанд соли охир 17 қасрҳои фарҳанг дар вилоятҳои шаҳрҳо ва навоҳии мамлакат сохта ба истифода дода шуданд. Танҳо дар як ноҳияи Хисор ба ифтихори 3000 – солагӣ (соли 2015) се иншооти бузурги фарҳангӣ–Қасри фарҳанг, Китобхонаи марказӣ, Осорхонаи таърихӣ–кишваршиносӣ ва инчунин боғи фарҳангу фароғатӣ чойхонаи миллӣ сохта ба истифода дода шуда, ин мавзӯ ба маркази ҳақиқии фароғатии сокинони маркази ноҳия табдил ёфт ва дар ниҳоят ноҳия мақоми шаҳрро соҳиб гашт. Намоишномаҳои тамоми ҳаياتҳои эҷодӣ аз ҷиҳати мазмуну мундариҷа ҳамқадами замон гардида, дархури сокинони ватанпарвари содиқи ҷомеаи тозаистиклоли тоҷикон мебошанд.

Дар солҳои соҳибистиклолии кишвар дар шаҳру ноҳияҳои Ашт, Панҷакент, Айни, Дарвоз, Рушон, Роштқалъа, Хисор, Исфара, Рашт, Мӯъминобод Қасрҳои фарҳанги наву ҳозиразамон сохта ба истифода дода шуданд. Айни замон сохтмони

ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАҶҶҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТИИ ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛОӢ

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ

MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
RESEARCH INSTITUTE OF CULTURE AND INFORMATION

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмӣю таҳлилӣ
2016, № 4 (36)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно-аналитическое издание
2016, № 4 (36)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2016, № 4 (36)

Душанбе - 2016

ТДУ 008+37тоҷик
ТКБ - 71. я5+78.3+85.3 (2
тоҷик)
П-14

УДК 008+37тадж.
ББК-71.я5+78.3+85.3(2
тадж.)
П-14

UDK 008+37tajik
BBK-71. я5+78.3+85.3 (2 tj)
P-14

Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯишгоҳи илмӣ - тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот / Сармуҳаррир Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2016. – № 4 (36). – 128 с.

Муассис	
Пажӯишгоҳи илмӣ-тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон	
Шариф Комилзода – сармуҳаррир	Мурод Муродов – муҳаррири масъул
Хайати таҳририя:	Редакционная коллегия:
<i>Абдуҷаббор Раҳмонзода</i> – академики АИ ҶТ, доктори илмҳои филологӣ, профессор;	<i>Абдуджаббор Раҳмонзода</i> – академик АН РТ, доктор филологических наук, профессор;
<i>Мирзо Муллоаҳмадов</i> – узви вобастаи АИ ҶТ, доктори илмҳои филологӣ, профессор;	<i>Мирзо Муллоаҳмедов</i> – член корр. АН РТ, доктор филологических наук, профессор;
<i>Бозор Сафаралиев</i> – доктори илмҳои педагогӣ, профессори АДФСЧ ш. Челябинск;	<i>Бозор Сафаралиев</i> – доктор педагогических наук, профессор ЧГАКИ г. Челябинск;
<i>Николай Серёгин</i> – доктори илмҳои педагогӣ, профессори АДФСА ш. Барнаул;	<i>Николай Серёгин</i> – доктор педагогических наук, профессор АГАКИ г. Барнаул;
<i>Ботур Каримов</i> – номзоди илмҳои педагогӣ, профессори ДДФСЧ;	<i>Ботур Каримов</i> – кандидат педагогических наук, профессор ЧГИКИ;
<i>Қурбоналӣ Бӯриев</i> – номзоди илмҳои таърих;	<i>Қурбонали Бӯриев</i> – кандидат исторических наук;
<i>Абӯбакр Зубайдов</i> – номзоди илмҳои таърих;	<i>Абубакр Зубайдов</i> – кандидат исторических наук;
<i>Дилшод Раҳимов</i> – номзоди илмҳои филологӣ, дотсент;	<i>Дильшод Рахимов</i> – кандидат филологических наук, доцент;
<i>Шухрат Саъдиев</i> – номзоди илмҳои таърих, дотсент.	<i>Шухрат Саъдиев</i> – кандидат исторических наук, доцент.

Маҷалла аз соли 2000 интишор мешавад.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шуда, дорои «Шаҳодатнома»-и №0167/мҷ, аз 04 августи соли 2015 мебошад.

Шаҳодатнома дар бораи бақайдгирии давлатии захираи иттилоотӣ №1131300269 аз 17 сентябри соли 2013.

Шартномаи литсензионии №532-09/2013 аз 12 сентябри соли 2013 ҚММ Китобхонаи илмӣи электронии номгӯи иқтибосгирии илмӣи Россия.

КФНТМ КВД «Почтаи тоҷик», рақами индекс 77728.

Дарачаи илмӣи мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба души муаллифон аст. Нашри мавод танҳо бо ризоияти нашрия сураат мегирад.
ISSN 2306-6423

Нишонӣ: Душанбе, хиёбони Н. Қаробоев, 17 (ошёнаи 2).
Тел.: (+992 37) 233-84-58; Email: pitfi.tj

© Пажӯишгоҳи илмӣ-тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот, 2016 с.

ТДУ 37 тоҷик + 008+32 тоҷик
Орумбекзода Ш.

ПОЯҲОИ УСТУВОР ДАР РУШДИ ФАРҲАНГИ МИЛЛӢ

Дар мақола рушди самтҳои гуногуни фарҳанги милли дар тӯли замони Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон, хоса соли 2016 ба таври умумӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф омили асосии рушди фарҳанги миллиро ба сиёсати фарҳангпарваронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати милли, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мансуб дониста, бо таҳлили дастовардҳои ҷудогона, аз як тараф, вазъи соҳаҳои гуногуни фарҳанги кишварро бо зикри факту арқоми мушаххас нишон медиҳад, аз сӯи дигар, нақши муассисаҳои фарҳангиро дар таҷлили чорабиниҳои гуногун ва боло бурдани сатҳи тафаккури маънавиёти аҳли ҷомеа бозгӯ менамояд.

Калидвожаҳо: сиёсати фарҳангпарварона, фарҳанг, фарҳанги милли, истиқлол, муассиса, инкишоф, чорабиниҳои фарҳангӣ, эҳё, фаъолият, театр, осорхона.

Дар чаласаи Кумитаи байнидавлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддии ЮНЕСКО, ки дар шаҳри Аддис-Абебаи кишвари Эфиопия доир гардид, ду намунаи мероси фарҳанги ғайримоддии халқи тоҷик, ки бо дастури Пешвои муаззам пешниҳод гардида буд, дар қатори 31 номгӯи кишварҳои гуногун ба Мероси ҷаҳонӣ ворид шуд. Аслан, чашни “Навруз” барои мардуми тоҷик дар ҳама давру замонҳо рамзи таҳаммулу ҳамбастагӣ ва ваҳдату сулҳ ва “Оши палав” ба ҷуз ғизои шоҳонаю қадимӣ будан, ҳамзамон неруи муттаҳидкунӣ ва падидаи нодири фарҳангии миллиамон маҳсуб меёбад. Ин воқеан бори дигар антиқӣ ва соҳибтамаддун будани миллати тоҷик ва дар айни замон ба таъриху фарҳанг ва маънавиёти волои миллиамон арҷ гузоштани тамоми ҷаҳониёро собит менамояд.

Албатта, ҷои шубҳа ва тавзеҳ нест, ки миллати тоҷикро тамоми ҷаҳониён бо фарҳангу адабиёти рангину волеяш мешиносанд ва эътироф менамоянд. Бахусус дар замони истиқлолият марҳилаи сифатан нави рушди миллии кишвар фаро расид, ки дар тамоми таърихи чандинҳазорсолаи миллат назир надорад. Таҳлилҳои нишон медиҳанд, ки сарчашмаи асосии ин раванди инкишоф таваҷҷуҳи хосаи Пешвои муаззам, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ин соҳа ва сиёсати фарҳангпарваронаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Пешвои миллат дар суҳанрониашон дар маросими ифтитоҳи намоиши байналмилалӣ “Рассомон барои сулҳ” таъкид намуданд, ки: “Баъди ба даст овардани истиқлолият Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фарҳангро ҳастии миллат эълон карда, барои рушди он ҳамчун омили боло бурдани сатҳи тафаккури маънавиёти аҳли ҷомеа ҳамаи чораҳои заруриро амалӣ менамояд”.

Пешвои муаззам ҳамеша таъкид менамоянд, ки миллати қадимии мо ҷӣ дар гузашта ва ҷӣ имрӯз қабл аз ҳама бо санъату ҳунар ва фарҳанги оламгираш шуҳрати ҷаҳонӣ ёфтааст ва маҳз ҳамин фарҳанг миллатамонро дар ҳама давру замонҳо аз парокандагӣ начот дод ва дар тамаддуни мо ҳамчун омили муҳими ояндасоз хизмат менамояд.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ яке аз вазифаҳои асосии ҳар як давлат – ҳифзи асолати милли, забон, фарҳанг ба шумор меравад. Хушбахтона, Ҳукумати кишвар ба инкишофи бонизомии фарҳанг ва махсусан масъалаҳои боло бурдани фарҳанги ҷомеа, эҳтиром ба арзишҳои милливу фарҳангӣ, эҳёи анъанаву ҳунарҳои мардумӣ, рушди санъату мусиқиву театр ва ҷанбаҳои дигари он таваҷҷуҳи хос зоҳир менамояд.

мақому манзалати мамлакат дар арсаи байналмилалӣ маҳсуб меёбад, аҳли фарҳангу ҳунар тамоми кӯшишу ғайраташонро ба он равона мекунанд, ки мероси ғановатманди таърихию фарҳангии халқи тоҷикро ҳифзу эҳё намуда, гоҷи асосӣ ва стратегии сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити вусъати раванди бебозгашти ҷаҳонишавӣ барои даҳсолаҳои минбаъда дар заминаи андешаи ҳеле дақиқи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон – «фарҳанг ҷавҳари ҳастии миллат аст», бемайлони дар амал татбиқ гардад.

Орумбекзода Ш.

УСТОЙЧИВЫЕ ОСНОВЫ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

В данной статье обсуждены вопросы развития различных сфер национальной культуры в период государственной независимости Таджикистана, особенно в 2016 году. Автор считает главным фактором развития национальной культуры и культурной политики государства постоянное внимание и заботу Основателя Национального единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона. В статье с одной стороны, описаны отдельные достижения и современное положение в культурной сфере страны с конкретными цифрами и фактами, а с другой стороны, обсуждается роль культурных организаций в проведении различных мероприятий и повышения уровня сознания и национальной идентичности в обществе.

Ключевые слова: культурная политика, культура, национальная культура, независимость, организации, развитие, культурные мероприятия, создание, деятельность, театр, музей.

Orumbekzoda Sh.

SUSTAINABLE BASIS IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURE

In this article are generally discussed the development of different spheres of the national culture during the years of State Independence of Tajikistan, especially in 2016. Author considered as a factor of the development of national culture the cultural politics of the Establisher of the National Unity – Leader of the Nation, President of the Republic of Tajikistan. In the article from one hand are described the separate achievements and contemporary situation of the cultural spheres in the country with concrete facts and figures and from other hand are discussed the role of cultural organizations in organizing of different events and increasing the level of consciousness and national identity in the society.

Keywords: cultural politics, culture, national culture, independence, organizations, development, cultural events, revive, activity, theater, museum.

қасрҳои фарҳанг дар маркази ноҳияҳои Данғара, Темурмалик асосан анҷом ёфта, дар ноҳияҳои Варзоб, Нуробод, Шаҳринав, Шӯрообод, Маркази фарҳанг дар ҷамоати Палдораки ноҳияи Кӯхистони Мастҷоҳ сохтмонҳо идома доранд.

Тибқи дастури Пешвои муаззам солгарди даҳҳо фарзандони шинохтаи миллат дар сатҳи байналмилалӣ таҷлил гардида, фарҳанги волои миллӣ дар 20 кишвари дунё тавассути гузаронидани рӯзҳои фарҳанг муаррифӣ гардид. Тавассути баргузори фестивалҳо барои тамошобини тоҷик шароит фароҳам оварда шуд, ки ба истеъдоди ҳунарманди тоҷик баҳои воқеӣ диҳад.

Махсусан, соли равон, соли 25-умин солгарди Истиқлолияти давлатии кишвари маҳбубамон саршор аз ҷорабиниҳои фарҳангӣ буд. Аҳли фарҳанг аз он ифтихори бузургдоранд, ки маҳз бо таваҷҷуҳу ғамхориҳои пайвастаи Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар дунёи маънавии ҷӣ аҳли фарҳангу санъат ва ҷӣ мардуми кишвари бихиштосоямон таҳаввулотҳои кулӣ рӯи қор омада, ҷаҳои ҳунарии ҷумҳурии соҳибистиклоламон беш аз пеш муаттару пурфайз мегардад. Инчунин боиси шодмонист, ки дар кишвари мо барои аҳли ҳунар, баҳусус ҷавонони ҳунарманд шохроҳи васеъ кушода шуда, ҳунари волои мардумамон дар фестивалу озмунҳои байналмилалӣ пайваста муаррифӣ мегардад.

Зимнан, таҷлили 19-солагии Ваҳдати миллӣ дар Вилояти Мухтори Кӯхистони Бадахшон, тантанаҳои ҷумҳуриявии ҷашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар ҷорабиниву падидаҳои дохилӣ ва беруна ваҳдати миллиамонро мукамалтар гардонида бошад, пас, баргузори ҷамоиши байналмилалӣи ҳавзаи адибони Наврӯз ва Симпозиуми илмӣ байналмилалӣ, Симпозиуми байналмилалӣи сатҳи баланд оид ба ҳадафи шашуми рушди устувор – «Таъмини дастрасии ҷамагонӣ ба об ва беҳдошт», татбиқи Лоихаи минтақавӣ интиқоли нерӯи барқи CASA-1000 ва дигар ҷорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ, ки соли қорӣ дар Тоҷикистон баргузор гардиданд, манзалати давлату миллати моро дар арсаи сиёсати ҷаҳонӣ боз ҳам болотар бурд. Таҷлили ҷашни миллии тоҷикон-Наврӯз, имсол дар тамоми қаламрави кишвар бо махсусиятҳои таърихӣиаш қайд карда шуд. Ин ҷашн, баҳусус дар вилояти Суғд дар шакли «Қорвони Наврӯз» дар ҳузури Пешвои муаззам бо шахомати ҳоса таҷлил гардид.

Ҳамзамон, тантанаҳои ҷашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар пойтахти кишвар, шаҳрҳои Қурғонтеппа, Қӯлоб, ноҳияҳои Рашт, дар сатҳи баланди касбияу фарҳангӣ доир гардида, тантанаҳои фарҳангии марказӣ, консерти идона, барномаи театрқунонидашудаи ҷашнӣ иборат аз суруду таронаҳои ҷолиби тараннумкунандаи арзишҳои волои миллӣ бо ҷалби аксари сокинони минтақҳо манзури тамоми мардум карда шуд. Чунин тантанаҳо сарҷамъӣ, сулҳу ваҳдату озоишии мардуми соҳибтамаддунамон боз ҳам қавитар гардонданд.

Аҳли фарҳанги мамлакат бо истифода аз иқтидори илмиву амалӣ баҳри иҷрои босуботи ҳама нақшаву ниятҳо ва боло бурдани сатҳи маънавиёти ҷомеа тамоми донишу малака, ақлу идрок, кӯшишу ғайрат ва ҳунари истеъдоди ҳешро сарфа намуда, дар баргузори ҷорабиниҳо баҳшида ба таҷлили Рӯзи Артиши миллӣ, Рӯзи модарон, Рӯзи матбуоти тоҷик, ҷашни Наврӯзи байналмилалӣ, Ҳамоиши байналмилалӣи адибони кишварҳои ҳавзаи Наврӯз, Симпозиуми илмӣ байналмилалӣ баҳшида ба Наврӯзи ҷаҳонӣ, Конференсияи байналмилалӣи умумиминтақавӣ таҳти унвони «Муסיқии Роҳи Абрешим аз нигоҳи сулҳофарини Осиёи Миёна», «Қорвони Наврӯзӣ», «Сайри гули лола», «Қорвони Истиқлол» (дар

шаҳри Хучанд), ҷашни Ғалаба, Рӯзи ҷавонон, Ҷашнвораи байналмилалӣ театрҳои лӯхтак «Чодари ҳаёл», Фестивали ҷумҳуриявӣ телевизионӣ эҷодиёти халқ «Андалеб-2016», «Рӯзи Рӯдакӣ», «Рӯзи Ҷалолиддини Балхӣ», Намоиши байналмилалӣ «Китоби Душанбе-2016» ва «Рӯзи Фалак», «Рӯзи Шашмақом», ҷашни Меҳргон, Рӯзи Президент ва Рӯзи Конституцияи саҳми муносиб гузоштанд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади ҳаллу фасли маҷмӯи мушкилоти мавҷудаи соҳа ва ғаёлияти пурсамари муассисаҳои фарҳангии кишвар соли равон барои сохтмону тармиму таъмири онҳо маблағҳои зиёд ҷудо намуд. Дар ин замина корҳои зиёде батадриҷ амалӣ гардида истодаанд. Аз ҷумла, ба истифода дода шудани бинои нави Кохи фарҳанг ва таъсиси Театри драмавӣ-музикаӣ ба номи Маҳмудҷон Воҳидов дар ноҳияи Ашт, ифтихои муассасаи Исмоили Сомонӣ дар ноҳияи Мастҷоҳ, Маҷмаи таърихӣ - фарҳангии «Истиқлол» ва Кохи фарҳангии «Сӯғдиён» дар шаҳри Хучанд, бинои нави Театри музикаӣ –мазҳакавӣ ба номи А.Муҳаммадҷоновӣ шаҳри Қургонтеппа барои 700 ҷой ва Кохи фарҳанг дар ноҳияи Муъминобод, бинои Маркази сайёҳӣ, эҳёи ҳунароҳои миллий ва рушди соҳибкорӣ дар шаҳри Хоруғ ва гузоштани санги асос ба корҳои сохтмони Касри фарҳанг дар маркази ноҳияи Шугнон аз ҷониби Асосгузори Сулҳу Ваҳдати Миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баёнгарӣ тадбирҳои мушаххасу ҳадафманд ва пайгиронаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати фароҳам овардани шароити мусоид баҳри рушди фарҳанги миллий мебошанд.

Дар давоми сол бо фарогирии тамоми кишроҳои ҷомеа, бо мақсадҳои муайяни тарбиявӣ маърифатӣ фестивалҳои ҷумҳуриявӣ «Китоб ва музика» барои кӯдакону наврасони Тоҷикистон», «Ҳафтаи китоби кӯдакону наврасони Тоҷикистон», Фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ телевизионӣ ҳаҷвнигорон «Биё, бо ҳам бихандем», Фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ театрҳои халқӣ «Файзи Истиқлол», Фестивали ҷумҳуриявӣ «Тараннуми Истиқлол», Фестивали ҷумҳуриявӣ телевизионӣ «Сайри гули лола», Фестивали «Навои Бадахшон», Фестивали ҳунароҳои мардумӣ ва Фестивали сурудҳои бачагонаи «Мо тарафдори сулҳу ваҳдатем», рӯзҳои фарҳангии вилоятҳои Сӯғд ва Хатлон дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, Фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ телевизионӣ эҷодиёти халқ «Андалеб-2016», озмуни ҷумҳуриявӣ «Китобдор, китобхона ва китобхонаи шахсии сол» ва фестивали «Ҳамнишине беҳтар аз китоб маҳо» баргузор гардида, тамоми минтақаҳои кишварро фаро гирифтанд.

Дар давоми сол Фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ телевизионӣ эҷодиёти халқ «Андалеб-2016» бо тарз ва диди нав хеле хотирмон баргузор гардида, тамоми иштирокдорон - ноҳияҳои Рӯшон, Ҳисор, Роғун, Рӯдакӣ, Вахш, Кӯлоб, Файзобод, Тоҷикобод ва ноҳияҳои Синоӣ шаҳри Душанбе сазовори мукофотҳои фестивал гардида, Шоҳҷоизаи Фестивал ба ҳунармандони шаҳри Панҷакент лоиқ дониста шуд. Барномаҳои фарҳангии муаррифии китобҳои беэволи «Шашмақом» ва таҳияву маманзур гардидани нахустин балети музикаӣ дар даврони истиқлолият «Зол ва Рудоба»-ро месазад воқеаҳои фараҳбахши фарҳангии соли равон номем.

Зимни баргузори ин чорабиниҳо ба дарёфти истеъдодҳо ва ҷалби минбаъдаи онҳо ба чорабиниҳои фарҳангии ҷумҳуриявӣ ва давлатӣ, инчунин ба муассисаҳои

олӣ ва миёнаи махсуси соҳаи фарҳанг ҳунари ҷумҳурий фаро гирифтани онҳо таваҷҷуҳи махсус зоҳир гардид.

Баҳшида ба тантанаҳои ҷашни Истиқлолияти давлатӣ барномаҳои ҳарҳафтаинаи ҳунарии ҳунармандони шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурий дар боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, инчунин намоиши дастовардҳои вазорату идораҳо ва барномаҳои фарҳангӣ бо иштироки адибон, ҳунармандони Сирки давлатии Тоҷикистон, Театри давлатии ҷумҳуриявӣ лӯхтак ва Касри фарҳанг ва санъати ҷумҳуриявӣ - Маркази ҷумҳуриявӣ эстетикӣ кӯдакон ва ҷавонон роҳандозӣ гардиданд.

Бо мақсади амалӣ намудани Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати дар сатҳи баланд ҷашн гирифтани 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳифзи анъанаҳои миллий ва фарҳанг, тақмили шакли услубҳои ғаёлияти муассисаҳои фарҳангӣ вобаста ба талаботи ҷомеа ва ниёзҳои фарҳангии шаҳрвандон мусобиқаи ҷумҳуриявӣ «Муассисаи беҳтарини сол» дар байни ташкилоту муассисаҳои эҷодӣ-касбӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва таълимии соҳа ва мусобиқаи «Соли бунёди боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ» гузаронида шуд.

Аз ташкилоту муассисаҳои эҷодӣ-касбӣ – Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айнӣ, аз муассисаҳои таълимии соҳа – Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов, Коллеҷи ҷумҳуриявӣ фарҳанги ба номи П. Буйдоқов, Мактаб-интернати миёнаи махсуси санъати ҷумҳуриявӣ ба номи М. Атоев, аз муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ – Нашриёти «Адиб», Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявӣ ба номи М. Миршакар «Муассисаи беҳтарини сол» доништа шуданд. Инчунин ғолибон дар сатҳи вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо муайян гардиданд.

Ҷаёлияти босамар ва бонизомии осорхонаҳо дар доираи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» амалӣ гардида, имрӯз фонди осорхонаҳои ҷумҳурий (якҷоя бо фонди Осорхонаи миллии Тоҷикистон, осорхонаҳои Академияи илмҳои ҷумҳурий ва хона-музейҳо) 316 326 адад нигоҳаҳои дорои арзиши баланди таърихӣ фарҳангиро ташкил медиҳад. Аз ин шумора 173396 адад нигоҳаҳо дар осорхонаҳои таърихӣ-кишваршиносии шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурий маҳфуз мебошанд.

Осорхонаҳо ҷиҳати ҷамъоварӣ, бақайдгирӣ, барқарорсозӣ, омӯзишу таҳқиқ ва ҳифзу нигоҳдории намунаҳои нодиртарини мероси таърихӣ фарҳангӣ тадбирҳо андешида, тавассути баргузори силсилаи чорабиниҳо ҷиҳати манзури ҷомеа намудани арзишҳои таърихӣ фарҳангӣ саҳми муносиб гузоштанд.

Дар баробари ин вазифаи кормандони соҳаи фарҳанг ҷиҳати саҳмгузори дар таъмини рушди устувори муассисаҳои фарҳанг дар марҳилаи нави пешрафти ҳаёти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тамоюли ҷаҳонишавӣ фарҳанг тавассути таҷдиди инфрасохтор, таҳкими заминаи моддӣ-техникӣ, тарбияи кадрҳои соҳа ва ба ин васила мусоидат намудан ба раванди эҷодиёти халқ, таҷбиқи самарабахши неруи фарҳангӣ ва маънавии афроди ҷомеа дучандон афзун гардидаанд.

Бо назардошти он, ки фарҳанг ҳамчун соҳаи сарнавиштсоз ва таъямоҳи боэътимоди маънавии ҷомеа дар низомии сиёсати иҷтимоии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои муҳиму афзалиятнок эълон гардида, воситаи тавонои ташаккули идеологияи миллий, рушди маънавий, муаррифгар ва муайнкунадаи

Камбудиву норасоихои ишорашуда тақозо менамоянд, ки имрӯз ҳарчи бештар мақсаду вазифа, мазмуну мундариҷа ва сатҳу сифати фаъолияти китобдорӣ дар мамлакат беҳтар карда шавад. Китобхонаҳо ба марказии воқеии баргузори чорабиниҳои муҳими фарҳангиву маърифатӣ табдил ёбанд. Дар китобхонаҳо бештар чорабиниҳои баргузор гарданд, ки ба масъалаҳои ҷалби ҷавонон ба китобхониву донишандӯзӣ, тақвияти ҳифзи озодиҳои онҳо аз ҳама гуна равияҳои хурофотӣ ва бегонаву ифротӣ, тавсеаи ҳудудҳои худшиносӣ, тарғиби мафкураи миллӣ ва ғояҳои ватандӯстӣ, ҳифз ва тарғиби анъанаҳои фарҳангӣ, мусоидат намоянд.

Барои ноил шудан ба чунин ҳадафҳо, қабл аз ҳама, зарур аст, ки ба ҳалли чунин масоил, таваҷҷуҳ зоҳир карда шавад:

- бунёди китобхонаҳои нав бо дарназардошти маҳалҳои аҳолинишин ва дастрасии аҳоли ба онҳо;
- риояи ҳатмии талаботи қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нусхаҳои ҳатмӣ»;
- таъмини китобхонаҳо бо биноҳои мувофиқ ва ҷавобгӯи талаботи меъёрҳои ҳифзу нигоҳдории фонд;
- таҳкими заминаи моддиву техникии китобхонаҳо ва таҷҳизонидани онҳо бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ;
- мукамал намудани захираи нашрҳои маълумотӣ-библиографии китобхонаҳо ва тақмили истифодаи низоми феҳристу картотекаҳо дар раванди хизматрасонӣ;
- баргузори таҳқиқотҳои сотсиологӣ чӣхати омӯзиши фонди китобхонаҳои мамлакат, вижагиҳои майлу рағбати китобхонӣ ва сатҳу сифати хониш дар байни гурӯҳҳои гуногуни хонандагон;
- зиёд намудани теъдоди донишҷӯён дар макотиби миёнаи махсус ва олии китобдорӣ ва ифтиҳои бахшу шӯъбаҳои нави китобдорӣ дар сохтори донишгоҳову донишқадаҳои олии кишвар;
- таҳия ва татбиқи барномаи давлатии наشري китоб барои китобхонаҳои оммавӣ ва ҳамзамон дар радиои наشري китобҳои ҷопӣ ба роҳ мондани наشري китобҳои электронӣ дар муассисаҳои интишороти мамлакат;
- ташкили курсҳои тақмили ихтисоси китобдорон дар назди донишқадаву донишгоҳҳои олии кишвар;
- тақвият додани фаъолияти Маркази илмӣ-методи китобхонаҳои мамлакат ва таъмин намудани китобхонаҳо бо дастурҳои методиву библиографӣ.

Соли 2016 бо ташаббуси ходимони илмӣ Шуъбаи мероси фарҳанги ғайримоддӣ ПИТФИ тибқи талаботи Конвенсияи ЮНЕСКО «Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ» боз танзиму тақмил ёфт ва бо теъдоди 300 нусха ҷоп шуд [10]. Феҳристи тақмилёфта 515 номгӯи намунаҳои мероси фарҳанги ғайримоддиро аз ҳудуди Тоҷикистон дар бар гирифта, аз 7 бахш иборат аст.

Албатта дар таҳияи Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ натиҷаи экспедитсияҳои мардумшиносӣ ва санъатшиносии қормандони ПИТФИ мавриди истифода қарор гирифта, дар силсилакитоби «Фарҳанги ғайримоддӣ халқи тоҷик», интишор меёбад. Дар шумораи якуми китоб натиҷаи экспедитсияҳои мардумшиносию санъатшиносии дар шаҳру ноҳияҳои Истаравшан, Ашт, Шаҳритӯс, Муъминобод [8] ва дар шумораи дуюми китоб ноҳияҳои Шугнон, Роштқалъа, Ишқошим, Рӯшон ва шаҳри Хоруғи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон баргузоршуда [9], инъикос ёфтаанд.

Ҳамзамон аз ҷониби ходимони илмӣ Шуъбаи ахбори омма ва табъу нашр дар доираи мавзӯи «Таҳқиқи равандҳои инноватсионии соҳаҳои фарҳанг ва иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ» (солҳои 2016-2020) ва мавзӯи соли ҷорӣ шуъба: «Таҳқиқи махсусиятҳои инноватсионии матбуоти

ТДУ 37 тоҷик+008+371+001 (092)+792 тоҷик

Комилзода Ш.

ТАҲҚИҚИ РАВАНДҲОИ ИНКИШОФИ ИННОВАТСИЯИ ФАРҲАНГШИНОСӢ ВА ИТТИЛООТШИНОСӢ ДАР ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ

Соли 2016 ходимони илмӣ Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот (минбаъд ПИТФИ) пажӯҳишҳои илмиву сотсиологиро дар самти омӯзиш ва таҳқиқи масоили заминаҳои пайдоиш, ташаккул ва рушди инноватсия дар соҳаи фарҳанг ва иттилоот, вазъи воқеӣ, ҷараён, самт ва равандҳои инкишофи инноватсияи фарҳангшиносӣ ва иттилоотшиносӣ дар замони муосир, тибқи мавзӯи илмӣ «Таҳқиқи равандҳои инноватсионии соҳаҳои фарҳанг ва иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ» барои солҳои 2016 – 2020, рақами қайди давлатиаш - 0116ТJ00606, шурӯъ намуданд. Баҳри татбиқи масоили мазкур бо истифода аз манобеи илмӣ, нашрияҳои маълумотдиҳанда, методҳои пурсиш, мушоҳида, мусоҳиба маводи муҳими илмӣ ҷамъоварӣ шуданд.

Таҳқиқот нишон дод, ки раванди инноватсионӣ дар шароити ҷаҳонишавии фарҳанг ва иттилоот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад баҳри беҳдошти фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ ва иттилоотӣ мусоидат намояд. **Муайян шуд, ки** самарабахшии ҳалли масъалаҳои соҳавӣ, аз дурусту мақсаднок истифода намудани навгониҳои инноватсионии замони муосир ва сатҳи дониши таҳассуси мутахассисон вобаста мебошад. Натиҷаи экспедитсияҳои илмӣ ва сафарҳои хидматӣ ба шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ **ошкор сохт, ки** то кунун на ҳамаи мутахассисони соҳаи фарҳанг ва иттилоот аз вижагиҳои раванди инноватсионӣ бархӯрдоранд ва онро дар таҷрибаи фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ ва иттилоотӣ ҷорӣ намудаанд. Инчунин, **таҳқиқ шуд, ки** заминаи моддӣ-техникии бештари муассисаҳо беҳбудиро тақозо дошта, бо технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ мучахҳаз нагаштаанд. Фишурдаи натиҷаи таҳқиқотҳои анҷомёфта дар шакли мақолаву гузоришҳои илмӣ дар нашрияи илмӣ Пажӯҳишгоҳ - “Осор”, маҷмӯаҳои илмӣ ва маҷаллаи муассиса «Паёмномаи фарҳанг» интишор ёфтанд. Ҳамзамон, натиҷаи таҳқиқотҳои илмӣ ҳангоми таҳияи сценарияи ҷашни 25 - солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти унвони “Ин Ватан зинда дар ҷаҳон мебуд!”, “Оинномаи намунавии Марказҳои фарҳангӣ-фароғатии вилоят, шаҳр ва ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон” ва “Оинномаи намунавии боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ” мавриди истифода қарор гирифтанд. Илова бар ин, маводи гирдомада барои бунёди сарчашмаи ягонаи иттилоотӣ оид ба фарҳангшиносӣ ва иттилоотшиносӣ мусоидат намуда, тавассути сомонаи муассиса (pitfi.tj) дастраси хонандагони маҷозӣ мегардад.

Мавзӯи мазкур умумӣ буда, дар таҳқиқ ва татбиқи он тамоми шӯъбаҳои ПИТФИ ширкат меварзанд. Бо мақсади татбиқи он ва иҷрои нақшаи қорҳои илмӣ-методӣ чӣхати расонидани ёрии амалию методӣ ба муассисаҳои фарҳангӣ ва ҳамзамон баргузори тадқиқоти сотсиологӣ, ходимони илмӣ ПИТФИ ба шаҳри Исфараи вилояти Суғд сафари хидматӣ анҷом доданд. Тавассути пурсишномаҳо бо роҳбарони Театри халқии шаҳри Исфара, ансамблҳои «Шашмақом», «Зумрад», «Дилшод», гурӯҳи «Бахт», мактабҳои рассомӣ, мусиқӣ ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ, суҳбат гузаронида шуд. Таҳлил нишон дод, ки ансамбли «Шашмақом», ансамбли рақсии «Зумрад» ва Театри халқии шаҳри Исфара ниёз ба сару либос, таъмири биноҳо ва нарасидани асбобҳои мусиқӣ доранд. Дар мактабҳои рассомӣ ва мусиқӣ биноҳо фарсуда шуда, таъмирталабанд. Илова бар ин, пешниҳодҳои, ки

дар рафти воҳуриву суҳбатҳои таҳассусӣ оид ба фаъолияти самараноки хунармандони шаҳри Исфара ба миён омаданд, аз инҳо иборатанд: дастгирии моддиву маънавия аз ҷониби Ҳукумати маҳаллӣ барои рушди соҳаи хунармандӣ; андешидани чораҳои қатъӣ баҳри беҳтар намудани шароити кор ва зиндагии хунармандони соҳаи гуногун; кам кардани андозаи давлатӣ аз даромади маҳсулоти хунармандон; пешкаш намудани маҳсулоти хунармандон ба намоишҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ.

Дар доираи мавзӯи зикршуда таҳқиқотҳои ҷудогона дар самти омӯзиши вазъи осорхонаҳои ҷамъиятӣ ва ҳамзамон муайяну мушаххас намудани фаъолияти онҳо дар ҳифзу нигоҳдории ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ, пурсишномаҳо барои назарсанҷӣ таҳия гардида, тавассути он дар осорхонаҳои мактабии 20 мактаби таҳсилоти миёнаи умумии шаҳрҳои Душанбе, Ҳисор, Ваҳдат, Турсунзода, Шаҳринав таҳқиқот гузаронида шуд. Таҳқиқот муайян намуд, ки дар осорхонаи мактабҳои номбаршуда ягон намуди воситаҳои муосири техникӣ (компютер, принтер, сканер, проектор) вучуд надоранд ва ин осорхонаҳо ба шабакаи байналмилалӣ Интернет пайваست нашудаанд.

Аз ҷониби ходимони илмӣ Шуъбаи назария ва таърихи фарҳангшиносии ПИТФИ дар радиои таҳқиқи масоили назарии соҳа, таҳқиқотҳои сотсиологӣ низ баргузор шуданд. Аз ҷумла, пурсишнома дар мавзӯи «Вақти ҳолӣ ва ташкили фароғати ҷавонон» таҳия гардида, дар байни ҷавонони синни 18-25-сола паҳн карда шуд. Таҳқиқот собит сохт, ки аз ҳисоби пурсидашудагон ҳамагӣ 48% дар вақти ҳолии худ маълумотҳои гуногунро аз шабакаи байналмилалӣ Интернет, 40% аз матбуоти даврӣ мутолиа мекунанд ва 12% пурсидашудагон дар вақти ҳолии худ ба тамошои концерт мераванд.

Ходимони илмӣ Шуъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносӣ дар соли 2016 дар радиои баргузории таҳқиқотҳои сотсиологӣ ба омӯзиши масоили фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият, китобноманигорӣ матбуоти миллӣ, фаъолияти библиографии Хонаи китоби Тоҷикистон, таърихи библиографияи тоҷик, созмондиҳиву баргузории озмуну фестивалҳои китобдорӣ, рушди китобхонаҳои анъанавӣ ва электронӣ дар Тоҷикистони муосир, тавачҷуҳ бештар зоҳир карданд. Мақолаҳои ходимони Шуъба дар нашрияҳои илмӣ мамолики хорич, аз ҷумла Паёмномаи Академияи давлатии фарҳанг ва санъати Қазон, Паёмномаи Академияи давлатии фарҳанг ва санъати Челябинск, маҷаллаи «Библиография» ба таъъ расиданд. Ҳамзамон, аз ҷониби ходимони илмӣ Шуъба се дастури библиографӣ таҳияву интишор ёфт. Бори нахуст осори номиву насрии адибони тоҷик баҳшида ба корномаҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти унвони «Эмомалӣ Раҳмон дар адабиёти бадеӣ» [12] ба таъъ расид. Ба ифтихори 100-солагии асосгузори хореографияи тоҷик Ғаффор Валаматзода низ китобномаи шарҳи ҳоли тартиб дода шуд [1]. Оид ба масоили дастовардҳои фаъолияти китобдорӣ дар даврони истиқлол, «таҳқиқи назарияву услуб, созмондиҳию идораи фаъолияти китобхонаҳо, истифодаи васоити нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар қори китобхонаҳо, хизматрасонии китобдорӣ ба аҳоли ва дигар масоили марбут ба фаъолияти китобдорӣ, маводи зиёди ҷопиву электронӣ интишор ёфтаанд, - ишора шудааст дар пешгуфтори дастури библиографии «Китобхонаҳои Тоҷикистон дар даврони истиқлол». Ҷамъовариву батанзимдарорӣ ва муаррифию тарғиби маводи интишорёфта – ҳадафи асосии феҳристи мазкур маҳсуб меёбад. Феҳрист аз пешгуфтор, 7 қисм, 12 зерқисм, кӯмакфеҳристҳои алифбоии асарҳо ва ашхос иборат буда, 1382 номгӯи адабиёти ҷопию электронии ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ дар солҳои 1991 – 2016 интишорёфта ро фаро гирифтааст» [2, с. 4].

Таҳлили маводи ҷопшуда ва омӯзиши фаъолияти китобхонаҳои мамлакат дар даврони истиқлол нишон медиҳанд, ки дар радиои дастовардҳои назаррас то

кунун дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат камбудиву норасоӣҳо ҷой доранд, аз ҷумла:

– ҳаҷм ва мазмуну мундариҷаи фонди китобхонаҳои ҷумҳурий ба шумораи хонандагон ва талаботи ҳониши онҳо мувофиқат намекунад. Илова бар ин, баҳусус дар шароити деҳоти ҷумҳурий қисми зиёди аҳоли бо сабаби дур будани маҳалҳои аҳолинишин аз хизматрасонии китобхонаҳо истифода намебаранд.

– сиёсати наشري китоб ва таъмини китобхонаҳои оммавии ҷумҳурий бо нусхаҳои ҳатмӣ тибқи муқаррароти қонунгузорӣ роҳандозӣ нашудааст. Бинобар сабаби аз ҷониби муассисаҳои интишороти ҷумҳурий риоя нагардидани талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нусхаҳои ҳатмӣ» ва тибқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Номгӯи гирандагони нусхаҳои ҳатмӣ ройгони ҳуҷҷатҳо» аз 31 августи соли 2012, №453, нафистодани нусхаҳои ҳатмӣ ба китобхонаҳои оммавӣ барои сари вақт бақайдгирӣ ва мавриди истифода қарор додани маводи тозанаشر монеаҳо эҷод мекунанд.

– ҳифзи фондҳои китобхонаҳо ба таври зарурӣ ба талаботи меъёрии нигоҳдории маҳзани китоб мувофиқат намекунад. Имрӯз фонди баъзе китобхонаҳо ба тадбирҳои фаврии азнавбарқароркунӣ саҳт ниёз дошта, низоми ҳифзу ҳабардиҳӣ, шамолдиҳиву сӯхторҳомӯшкунӣ онҳо амнияти фондҳоро ба дараҷаи кофӣ қафолат дода наметавонанд.

– заминаи моддиву техникӣ китобхонаҳо ба таҳкими ҷиддӣ ниёз доранд. Таҷҳизот, ашё ва воситаҳои техникӣ бештари китобхонаҳо фарсуда шуда, ба талаботи замони муосир ҷавобгӯ нестанд.

– на ҳамаи китобхонаҳои мамлакат, баҳусус дар ноҳия ва деҳоти кишвар бо технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таҷҳизонида шудаанд. Вучуд надоштани ҷунин технология, аз қабили компютерҳо, дастгоҳи нусхабардорӣ, почтаи электронӣ дар китобхонаҳо, имконияти ба таври мукамал қонё намудани эҳтиёҷоти рӯзафзунӣ хонандагонро маҳдуд менамояд. Илова бар ин, бунёд ва тақмили фонди электронии китобхонаҳо дар ҷумҳурий ҷавобгӯи талабот нест. То кунун китобхонаи намунавии электронии миллӣ дар Тоҷикистон ташаққул наёфтааст.

– дар фаъолияти китобхонаҳо дастбӣ ба фондҳои китобхона тавассути истифодаи низоми феҳристу картотекаҳо дуруст ба роҳ монда нашудааст. Дар баъзе китобхонаҳо, баҳусус дар китобхонаҳои деҳот умуман ягон намуди феҳрист тартиб дода нашудааст ва бошад ҳам мавриди истифода қарор намегирад. Илова бар ин, дигар қисмҳои дастгоҳи маълумотӣ-библиографии китобхонаҳо – захираи наشرҳои маълумотӣ-библиографӣ (дониишномаҳо, маълумотномаҳо, луғатҳо, тақвимҳо ва навъҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ), захираи маълумотномаҳои иҷрошуда, беҳбудиро тақозо доранд.

– оид ба масоили дорой ва ноқисии фонди китобхонаҳо, вижагии майлу рағбати китобхонии гурӯҳҳои мухталифи хонандагон дар қаламрави ҷумҳурий таҳқиқотҳои сотсиологӣ доир нагардидаанд. То кунун мувофиқати мазмуну мундариҷаи фонди китобҳо ба ниёзҳои ҳониши хонандагон муайян карда нашудааст.

– бештари китобхонаҳои мамлакат ба мутахассисони баландихтисоси соҳа саҳт эҳтиёҷ доранд. Имрӯз тарбияи ҷунин мутахассисон дар муассисаҳои олий ва миёнаи маҳсуи китобдорӣ ба таври бояду шояд ба роҳ монда нашудааст. Дар барномаву дарсномаҳои таҳассусии муассисаҳои таълимии китобдорӣ оид ба масъалаҳои истифодаи технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар фаъолияти китобхонаҳо, тадқиқи низоми ҳудқори раванди китобдорӣ-иттилоотӣ, бунёди китобхонаҳои электронӣ, тақмили дастгоҳи маълумотӣ-библиографии электронӣ, маркетинг ва менечменти фаъолияти китобдорӣ, кам тавачҷуҳ зоҳир карда шудааст.

на кӯшиш ба харч доданд, ки саҳифаи фейсбукии сомонро ғайриҷаҳонӣ кунанд. Ҳоло ҳар маводе, ки гузашта мешавад, ҳатман дар шабакаи иҷтимоии Фейсбук низ роҳ меёбад. Аз миёни матолиби гузашташуда бештар матолиби хусусияти энциклопедӣ дошта ҷо дода шуданд. Матни электронии 12 китоб дар шакли pdf ва матни пурраи 16 шумораи маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг»-и Пажӯҳишгоҳ (солҳои 2009-2015) дар сомона ҷо дода шуданд.

Илова бар ин, аз ҷониби ходими пешбари илмӣ Шӯбаи ғайриҷаҳонӣ фарҳангӣ-фароғатии ПИТФИ Ш. Саъдиев беш аз 100 мақолаи электронӣ доир ба мавзӯҳои гуногуни таърихи фарҳанги халқи тоҷик ва рушди он дар давраи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шабакаи байналмилалӣ Интернет - Донишномаи озодаи электронии Википедиаи тоҷикӣ (tg.wikipedia.org) нашр карда шуд. Ҳамзамон истифодабарии жанри журналистикаи электронӣ дар мавзӯи «Фарҳанги Тоҷикистон – дар шабакаҳои глобалии электронӣ» бори аввал аз ҷониби ходимони илмӣ ПИТФИ рӯи қарор гирифт. Пешниҳоди чунин мавод тавассути воситаҳои электронии иттилоотӣ, аз ҷумла Интернет имконият медиҳад, ки муштариёни сершумори шабакаи ҷаҳонӣ бо истифода аз имкониятҳои компютери телефонҳои мобилии ба шабакаи Интернет пайвастшуда аз таъриху навигарҳои муосири фарҳанги Тоҷикистон ба забони тоҷикӣ, дар ғушаву қанори ҷумҳурӣ ва мамолики дунё бархӯрдор бошанд. Аҳамияти ин намуди тарғибу шиносоии мардуми тоҷикзабон бо намунаҳои фарҳанги кишвар, махсусан дар шароити ҷаҳоншавии самтҳои гуногуни ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дар шароити муосир афзоиш ёфтааст. Аз чунин манбаи иттилоотӣ шахсоне, ки аз дастрасиву харида китобу матбуоти даврӣ бо сабабҳои гуногун маҳруманд, бештар истифода мебаранд. Махсусан, мардуми тоҷикзабоне, ки солҳои охир ба мамлакатҳои гуногун муҳоҷират намудаанд ва ҳамзабонони бурунмарзии мо имконият пайдо мекунам, ки аз иттилооти ба забони модариашон нашршуда, баҳравар шаванд ва ҳисси миллии ҳешро нисбат ба таъриху фарҳанги Ватани аҷдодашон таъин бахшанд. Ба ин хотир, ба Донишномаи электронии Википедиаи тоҷикӣ матни электронии китобҳои ПИТФИ: «Ғеҳристи миллии ғайриҷаҳонӣ /Natioal list of intangible cultural hertage. – Душанбе: Аржанг, 2016, – 280 с.; Қасбу ҳунароҳои анъанавии тоҷикон. – Душанбе, 2014. – 152 с. ва дигар маводи илмиву иттилоотӣ марбут ба таъриху фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, ворид карда шудаанд.

Китобхонаи илмӣ ПИТФИ ғайриҷаҳонӣташро дар асоси Низомнома ва нақшаи қорӣ амалӣ намуда, барои пешрафту инкишофи илмҳои фарҳангшиносӣ, санъатшиносӣ, китобхонашиносӣ, ғайриҷаҳонӣ фарҳангӣ-фароғатӣ ва ғайра саҳмгузор аст. Дар соли 2016 фонди китобхона тибқи ҷадвали таснифотии китобдорӣ-библиографӣ аз нав ғуруҳбандӣ карда шуд ва беш аз 4000 номгӯи китобу маҷаллаҳои мавҷуда ба ғеҳристи электронии ПИТФИ дохил карда шуданд. Ҳамзамон Китобхонаи электронии ПИТФИ ба ғайриҷаҳонӣташ шурӯъ намуд, ки имрӯз дорои беш аз 300 китоби электронӣ мебошад. Дар фонди электронии китобхона бештар донишномаҳо, маълумотномаву луғатҳои хусусияти умумидошта ва соҳавӣ ҷамъоварӣ шуда, мавриди истифода қарор мегиранд. Аз ҷумла, «Энциклопедияи советии тоҷик» (Ҷилди 1-8), «Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик» (Ҷилди 1-3), «Энциклопедияи Миллии Тоҷик» (Ҷилди 1-4), «Фарҳанги забони тоҷикӣ» (Ҷилди 1-2), «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» (Ҷилди 1-2), «Донишномаи Шашмақом» ва китобҳо доир ба масоили фарҳангшиносӣ, санъатшиносӣ, театршиносӣ, мусиқшиносӣ, ғайриҷаҳонӣташ иҷтимоӣ-фарҳангӣ, китобхонашиносӣ, осорхонашиносӣ, эҷодиёти мардумӣ заминаи асосии фонди китобҳои электрониро ташкил медиҳанд.

музофотии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ҷараён гирифт. Масалан, аз ҷониби профессор М. Муродов мувофиқи нақшаи фардӣ, пажӯҳиши «Махсусияти истилоҳот ва фарҳанги рӯзноманигорӣ» бо дарназардошти проблемаҳои мубрами рӯзноманигории муосир ба сомон расонида шуд, ки натиҷаи он дар «Донишномаи фарҳанги рӯзноманигорӣ» дар ҳаҷми 30 ҷузъи ҷопӣ интишор ёфт [4]. Ӯ ҳамчунин доир ба вазъи матбуот ва публицистикаи муосир, нақши публицистика дар тарғиби дастовардҳои замони Истиқлол, проблемаҳои матбуоти даврии маҳаллӣ мақолаҳои илмӣ ва оммавӣ навишта дар матбуоти даврӣ ва маҷаллаву маҷмӯаҳои илмӣ ба таъб расонид. Муҳаққиқ М. Ҷумъаев мавзӯи «Масъалаҳои пайдоиш, инкишоф ва дурнамои технологияи таъбу нашр дар Тоҷикистон»-ро мавриди омӯзишу пажӯҳиш қарор дод. Афқору андешаҳои доир ба масоили матбуот ва нуқси забон, истифодаи иқтибос дар матбуот, масъулиятшиносии журналист, ҳуқуқ ва ахлоқи журналистӣ, вазъу дурнамои матбуоти маҳаллӣ дар китоби «Баъзе масъалаҳои забони матбуот» [11] арзёбӣ шуданд. Ходими пешбари илмӣ А. Қутбиддинов дар пажӯҳиши мавзӯи «Публицистикаи бадеӣ дар матбуоти маҳаллӣ» саҳм гирифта, тибқи нақшаи фардӣ ба таҳлили муқоисавии образофаринӣ дар нашрияҳои «Набзи Файзобод» ва «Шаҳриёр» машғул гардида, маводи фаровон ғирдоварӣ намуд. Доир ба вазъи матбуоти маҳаллии кишвар, ҳосаи нашрияи «Оинаи Рашт» ва нашрияи «Гулхани Восеъ» пажӯҳиш ба анҷом расонида, дар шакли мақолаҳои алоҳида дар матбуоти даврӣ ва маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг» ҷоп намуд. Ҳамчунин ӯ ғайриҷаҳонӣташ эҷодӣ ва ҳунарии Мукаррама Қасомоваро мавриди омӯзиш қарор дода, як мақолаи илмӣ ба таъб расонид ва китобро бо номи «Рисолатдори фарҳанги милли» дар ҳаҷми 15 ҷузъи ҷопӣ таҳия ва ба нашр пешниҳод намуд. Ходими қалони илмӣ Қ. Исоев тибқи нақшаи инфиродӣ мавзӯи «Роҳҳои ташаккул ва инкишофи матбуоти маҳаллӣ (дар мисоли водии Рашт)»-ро мавриди омӯзишу пажӯҳиш қарор дода, маводи заруриро ҷамъоварӣ намуд. Ҳамчунин ӯ мақолаеро таҳти унвони «Матбуоти маҳаллӣ дар шароити ташаккули журналистикаи ҷандрасонаӣ (дар мисоли водии Рашт)» дар «Паёмномаи фарҳанг» ба таъб расонид.

Дар соли 2016 аз ҷониби ходимони илмӣ Шӯбаи муассисаҳои таълимӣ се китоби таълимӣ: «Дарси рубоб: китоби дарсӣ барои мактабҳои мусиқӣ ва коллеҷҳои санъат» [7], «Созшиносӣ» [5], «Базми Наврӯзӣ: маҷмӯаи сурудҳои хори а/қапела аз эҷодиёти оҳангсозони тоҷик» [3]. ва барномаи таълимии «Таърихи мусиқии қасбӣ-композиторӣ тоҷик» [6] таҳия ва ҷоп шуданд.

Ходимони илмӣ ПИТФИ барои дар сатҳи баланди илмиву фарҳангӣ ва таҳассусӣ баргузор намудани ҷорабиниҳо бахшида ба санаҳои муҳими таърихӣ, таҷлили ҷашнвораҳо ва баррасии масоили мубраме, ки ҳалли онҳо тақозои замон аст, пайваста кӯшиш намуда, соли 2016 дар баробари таҳқиқи самтҳои гуногуни ҳаёти фарҳангии ҷомеа ва роҳандозии қорҳои илмӣ, 15 ҷорабиниҳои илмӣ ва илмӣ-амалӣ аз қабилӣ: конференсия, ҳамоишҳои илмӣ-амалӣ ва мизи мудаввар баргузор намуда, дар 32 конференсия, семинар, ҳамоиш, мизи мудаввар ва форуму симпозиумҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ иштирок ва суҳанронӣ намудаанд.

Бахусус иштирок ва суҳанронии ходимони илмӣ ПИТФИ дар симпозиумҳои байналмилалӣ илмиву ҳунароӣ қобили таваҷҷуҳ аст. Аз ҷумла, иштирок ва суҳанронии муовини директори ПИТФИ Д. Раҳимов дар мавзӯи «Бозиҳои миллии наврӯзи тоҷикон» дар Симпозиуми байналмилалӣ «Наврӯз – мероси сулҳ», ки 3-6 марти соли 2016 дар шаҳри Техрони Ҷумҳурии Ислонии Эрон баргузор шуд, бисёр хотирмон буд. Ҳамзамон ходими пешбари илмӣ Шӯбаи санъатшиносӣ А. Абдурашидов дар мавзӯи «Асосҳои ташаккули низомии нағмоти дастӣ танбур» дар Симпозиуми байналмилалӣ «Созҳои мусиқии торӣи Роҳи абрешим» (ш. Шанхай, Ҷумҳурии Халқии Хитой, 19 то 23 октябри соли 2016) ва дар мавзӯи «Истилоҳоти Шашмақом ва интишори китоби «Шашмақом» дар таҳрири нав» дар

Симпозиуми байналмилалӣ “Шашмақом” (ш. Тел-Авив, Ҷумҳурии Исроил, 8-14 декабри соли 2016) суҳанронӣ намуд. Мудири шуъбаи санъатшиносии ПИТФИ Н. Қличева аз 30.08.16. то 06.09.16 дар Форуми байналмилалӣ академии “One Asia in Dance-2016” (“Осиё дар рақс” - 2016), ки дар Кореяи Ҷанубӣ баргузор гардид, иштирок намуда, суҳанронӣ кард, ки чараёни сафар ва натиҷагирӣ аз он дар шакли мақолаҳои илмӣ ба таъъ расиданд.

Дар доираи чорабиниҳои баргузоршуда дар баробари баррасии арзишҳои милли таваҷҷуҳ бештар ба масоили мубрами фарҳангу ҳунароҳои милли, баррасиву таҳлили муаммоҳои ҷойдошта ва пешниҳоди тавсияномаҳо ҷиҳати ҳалли мушкилоти мавҷуда, ҷойгоҳи фарҳанги милли дар ваҳдати умумибашарӣ, рушди маърифати фарҳангии ҷавонон зоҳир карда шуданд. Чараёни баргузорӣ ва натиҷаи чорабиниҳо тавассути воситаҳои ахбори омма – шабакаҳои телевизионӣ ва радиоҳо пахш гардида, дар саҳифаҳои маҷаллаи «Тоҷикистон» (2016. – №1-2 (1155). – С. 29-30), «Душанбе» (2016. – №6. – С. 39-46; №7. – С. 90-93), рӯзномаҳои «Ҷумҳурият» (2016. – 2 феврал, 9 феврал, 19 феврал, 11 март, 1 апрел, 23 июн, 22 ноябр, 6 декабр; 2017. – 1 январ), «Садои мардум» (2016. – 1 март, 7 апрел, 24 октябр; 2017. – 7 январ), «Минбари халқ» (2017. – 4 январ), «Омӯзгор» (2016. – 22 январ, 18 март, 19 май), «Адабиёт ва санъат» (2016. – 21 январ, 11 феврал, 31 март, 7 апрел, 1 сентябр, 15 декабр), «Ҷавонони Тоҷикистон» (2016. – 10 март), «Чархи гардун» (2016. – 13 апрел), «Баҳори Аҷам» (2016. – 9 феврал, 7 март, 18 март, 4 апрел, 21 июн, 12 август, 6 сентябр, 15 октябр, 14 декабр; 2017. – 3 январ) ва дигар нашрияҳо ба таъъ расиданд.

Ҳамчунин ходимони илмӣ ПИТФИ дар барномаҳои телевизион ва радиои Тоҷикистон оид ба масоили мубрами фарҳангу санъат ва муаммоҳои мавҷудаи ахбори омма ва таъъ нашр мулоҳизаҳои ҷолиб баён намудаанд.

Ҳамкориҳои илмӣ ПИТФИ дар самти ташкилу баргузори конференсияву семинаро, мубодилаи афкор, таҷрибаомӯзӣ, тайёрнамоии кадрҳо, таҳияву пешниҳоди номинатсияҳо, наشري маҷмӯаҳои илмӣ, китобу рисолаҳо бо Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, Донишқадаи давлатии санъати тасвирӣ ва дизайни Тоҷикистон, Иттифоқи композиторони Тоҷикистон, Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Осорхонаи миллии Тоҷикистон, Иттифоқи рассомони Тоҷикистон, Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии патентию техникӣ, Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи Мирсаид Миршакар, Донишгоҳи славянии Русия-Тоҷикистон, Коллеҷи ҷумҳуриявии хореографӣ ба номи М. Собирова ва дигар муассисаҳо беҳтар гардидааст.

Дар ҳамкорӣ бо Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон олимони ПИТФИ ҷиҳати татбиқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №269 аз 1.07.2016 «Дар бораи таҷлили 100-солагии устои санъати касбии тоҷик, Артисти халқии Иттиҳоди Шӯравӣ Ғаффор Валаматзода, 1250-солагии донишманд ва мутафаккири тоҷик ва Шарқ Абӯабдуллоҳ Муҳаммад ибни Алӣ ибни Ҳусейн машҳур ба Ҳаким Тирмизӣ ва 1150-солагии зодрузи олим ва мутафаккири Шарқ Закариёи Розӣ» қорҳои назаррасро ба анҷом расониданд. Аз ҷумла, ба ифтихори 100-солагии Ғаффор Валаматзода маҷмӯаи илмӣ «Рақс падидаи муассири фарҳангӣ дар тамаддуни мардумони Осиёи Марказӣ: дирӯз ва имрӯз», китобномаи шарҳиҳои «Ғаффор Валаматзода – асосгузори хореографияи тоҷик», албоми «Жизнь в танце Гафара Валаматзаде» ва доир ба зиндагинома ва фаъолияти ҳунариву эҷодии Ғаффор Валаматзода 12 мақолаи олимони ПИТФИ дар саҳифаҳои нашрияҳои даврӣ ва маҷмӯаҳои илмӣ таҳияву интишор шуданд. Ҳамзамон олимони ПИТФИ дар симпозиуми байналмилалӣ «Нақши Абубакр

Муҳаммад Закариёи Розӣ дар илм ва фарҳанги ҷаҳонӣ» суҳанронӣ намуда, доир ба таҳқиқи осори ӯ дар Тоҷикистон 4 мақола дар матбуоти даврӣ ва маҷмӯаҳои илмӣ ба таъъ расониданд.

Дар ҳамкорӣ бо Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Феҳристи номҳои миллии тоҷикӣ мавриди таҳрир қарор дода шуд, ки дар он корманди пажӯҳишгоҳ Д. Раҳимов ширкат дошт.

ПИТФИ дар ҳамкорӣ бо Муассисаи давлатии «Энсиклопедияи миллии тоҷик» ҷиҳати эҷоди мақолаҳои энсиклопедӣ доир ба масоили ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ халқӣ тоҷик саҳм гирифт. Аз ҷумла, беш аз 200 мақолаҳои илмӣ олимони ПИТФИ доир ба анъанаҳои шифохӣ, санъати иҷрокунандагӣ, урфу одот, маросим, ҷашн ва навъҳои гуногуни санъат дар ҷилди дувуми «Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик» ба ҷоп расиданд.

Дар ҳамкорӣ бо Комиссияи миллии қор бо ЮНЕСКО-и Вазорати қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ходимони илмӣ ПИТФИ Д. Раҳимов ва А. Аминов маводи эмпирӣ марбут ба “Чавгон”-ро ҷамъоварӣ намуда, матни номинатсияи онро тибқи муқаррароти Конвенсияи ЮНЕСКО таҳия ва ба Комиссияи мазкур пешниҳод карданд.

Инчунин, дар ҳамкорӣ бо Киностудияи давлатии “Тоҷикфилм” аз рӯи сценарияи навиштаи Д. Раҳимов филми ҳуҷатӣ оид ба бозҳои бачагона ба навор гирифта шуд.

Дар баробари ин, ҳамкориҳои тарафайн бо муассисаҳои фарҳангии хориҷӣ низ рушд ёфт. Бахусус, дар ҳамкорӣ бо Донишқадаи давлатии фарҳанг ва ҳунари Ҷувашистон доир ба мавзӯи «Ҷомеаи муосир: проблемаҳо ва дурнамои фаъолият дар фазои иҷтимоӣ-фарҳангӣ» конференсияи III байналмилалӣ ҳузуриву ғоибонаи илмӣ-амалӣ (22 март с. 2016) баргузор гардид.

Бо Донишгоҳи давлатии фарҳанг ва санъати Маскав (МГУКИ), Донишгоҳи давлатии фарҳанг ва санъати Қазон (КазГУКИ), Донишқадаи давлатии фарҳанги Челябинск, Китобхонаи давлатии Россия (РГБ), Китобхонаи илмӣ электронии Россия (НЭБ РИНЦ) ва бо Китобхонаи миллии Беларус, идораи маҷаллаҳои «Библиография», «Клуб», «Библиотечноеведение», «Библиотечная Ассамблея Евразии», (Россия), «Вестник культуры» (МГУКИ, СПбГУКИ, ЧГАКИ, КазГУКИ, ЧГИКИ) наشري мақолаҳои илмӣ, илмӣ-таҳлилий ба роҳ монда шудаанд. Дар ин ҷода тавассути интиқоли иттилоотӣ фарҳангии илмӣю методӣ, бо ба инобат гирифтани эҳтиёҷоти ҷонибҳо амалӣ гардонида мешаванд.

20-уми майи соли 2016 дар толори хурди пажӯҳишгоҳ бо роҳбаладии роҳбари дастгоҳи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Хуршед Низомов меҳмонони расмӣ аз Кореяи Ҷанубӣ – раиси ташкилоти ИЧКАП (Маркази мероси фарҳанги ғайримоддӣ Осиё) Квон Хух ва мудири бахши таъъ наشري ИЧКАП В. Пак бо кормандони ПИТФИ вохӯрӣ ва суҳбат барпо намуда, дар мавзӯи баланд бардоштани муаррифӣ намудани фарҳанги миллии халқӣ тоҷик ба ҷаҳонӣ ҳарф заданд. Қарор шуд, ки ташкилоти мазкур бо ПИТФИ соли 2017 дар самти таҳияву ҷопи китоби “Мероси фарҳанги ғайримоддӣ халқӣ тоҷик” ҳамкорӣ менамояд.

Дар соли 2016 сомонӣ Пажӯҳишгоҳ (pitfi.tj) аз нигоҳи мазмуну муҳтаво, воридоти маводи ниёзи хониш ва ҷалби хонандаи маҷозӣ қорҳои назаррасро ба анҷом расонид. Зарфи як сол дар сомонӣ 155 мавод доир ба масоили мубрами фарҳанги миллии гузошта шуд. Дар ин муддат ҳамаи маводи гузошташударо дар маҷмӯъ 5 ҳазору 985 нафар хонандаи маҷозӣ мавриди истифода қарор доданд. Ба ҳисоби миёна моҳе ҳудудан 500 нафар вориди ин сомонӣ шудаанд ва аз матолиби он судҳо бардоштаанд. Дар як сол дар бахшҳои «Созу наво», «Интишорот», «Театр», «Синамо» маводи бештар гузошта шуд ва аз омор ҳам дида мешавад, ки ҳаводорони ин гуна мавод бештаранд. Илова бар ин, соли 2016 кормандони сомо-

ТДУ 002+07+05+9тоҷик+37тоҷик+8 тоҷик

Муродов М.

БАЪЗЕ МУШКИЛОТИ ОМОДАГИИ КАСБИИ ЖУРНАЛИСТОН ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Дар шароити муосир бо вуҷат пайдо кардани раванди ҷаҳонишавӣ ва инкишофи технологияи замонавӣ ҷараёни омодагии касбии рӯзноманигорони ватанӣ ба мушкилоти зиёде дучор гардидааст, ки нигарони ҳалл аст. Дар ин нигошта омилҳои иҷтимоӣ ва касбии тайёр намудани журналистони оянда дар факултету шуъбаҳои журналистикаи донишгоҳҳои олии кишвар мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф дар заминаи таҷриба ва мушоҳидаҳои худ сатҳи омӯзиши ин масъала, шароит ва ҳолати таълими мутахассисони рӯзноманигорро дар муассисаҳои олии кишвар таҳлил намуда, дар баробари зикри баъзе нешравиҳо, мушкилоти мавҷударо дар самти қабули довталабон, таъминоти инноватсия, тарзи таълим, усули омӯзиши ва амсоли ин ошкор мекунад ва роҳҳои бартараф кардани онҳоро нишон медиҳад.

Калидвожаҳо: журналистика, мушкилот, таълим, техника, технология, таҳсилоти олий, омодагии касбӣ, факултет, шуъба, ҳамкорӣ, ҷаҳонишавӣ, талабот.

Таҳсилоти олий дар соҳаи журналистикаи тоҷик тӯли 25 соли истиқлолияти давлатӣ ба дигаргуниҳои сифативу миқдорӣ дучор шуд. Аз ҷумла, Стандарти давлатии таълимии таҳсилоти олии касбӣ коркард гардид, нақшаҳои таълимӣ таҳия шуданд, муносибат ба фанҳои умумиҷамъиявӣ касбӣ тағйир ёфт. Агар дар замони шӯравӣ ҷараёни омодагии касбии журналистон аслан дар равиҳои филологӣ сурат мегирифт, имрӯз дар ин раванд тамоюли иҷтимоӣ фарҳангӣ афзалият пайдо кардааст. Дар таҳсилоти олии соҳаи журналистикаи ватанӣ системаи ягонаи касбӣ шакл гирифт. Аммо раванди таълим ва омодагии касбии журналистон дар макотиби олий мушкилоти зиёдеро пеш овард, ки дарёфти роҳҳои ҳалли онҳо барои рушди журналистикаи тоҷик бетаъсир нахоҳад буд.

Зимнан, мушкилоти таълими рӯзноманигорӣ то андозае таваҷҷуҳи муҳаққиқони журналистикаро ҷалб карда, ки мақолаҳои А. Саъдуллоев «Таҳқиқ дар дарс» [4], Н., Солеҳов «Проблемы подготовки журналистских кадров в ВУЗ-ах Таджикистана» [5], В. Петрушкова «Инновационные подходы проведения практических занятий на факультетах и отделениях журналистики» [3], С. Ҳайдаров «Тарзи таълими журнализми радио» [6], М. Муродов «Баъзе роҳҳои шавқовар намудани машғулиятҳои ихтисосӣ (рӯзноманигорӣ)» [1], «Боз доир ба проблемаҳои таълим дар ихтисосҳои журналистӣ» [2] намунае аз онҳоянд. Бо ин вучуд то ҳол дар ин раванд камбудии ба назар мерасад. Тавре Н. Солеҳов қайд мекунад: «Мушкилоти омодагии кадрҳои соҳибихтисоси журналистика дар ҷумҳурии Тоҷикистон ниҳоят тезутунд аст. Низоми омодагии мутахассисон дар мактабҳои олий дар ҷараёни таҳаввул қарор дорад, донишгоҳҳо омӯзгориро такмил медиҳанд, кӯшиш менамоянд, ки барномаҳои таълимӣ ва усулҳои умумии омодагии касбии журналистонро ба талаботи таҷрибаи муосири ВАО наздик гардонанд» [5, с.25].

Ҳарчанд аз ин гуфта ҳашт сол сипарӣ шудааст, аммо то ҳанӯз дар раванди таълими рӯзноманигорӣ мушкилоти мувофиқ гардонидани ҷанбаҳои

Бо мақсади расонидани ёрии амалию методӣ ва ба роҳ мондани амалӣ намудани фармону супоришҳои роҳбарияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз китобу маҷаллаҳои интишорнамудаи пажӯҳишгоҳ, бахусус китобҳои, ки ба таҷлили ҷашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудаанд, ба шуъбаву бахшҳои фарҳанги шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ ба таври ройгон фиристода шуданд.

Ҳамин тавр, ПИТФИ дар партави санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти худро роҳандозӣ намуда, ҷиҳати иҷрои корҳои илмӣ-тадқиқотӣ, илмӣ-методӣ ва пажӯҳишӣ дар самти таҳқиқи фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ фарҳангӣ, мусиқӣ, ахбори омма ва таъбу нашр, санъатшиносӣ, таърих ва назарияи фарҳангшиносӣ, эҷодиёти мардумӣ ва китобдорию иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон, саҳм гирифтааст. Татбиқи мавзӯҳо ва лоиҳаҳои илмӣ, асосан дар доираи маблағҳои барои иҷрои корҳои илмӣ-тадқиқотӣ пешбинишуда, роҳандозӣ шудаанд. Соли 2016 новобаста аз пурра маблағгузорӣ нашудани мавзӯҳову лоиҳаҳои илмӣ ПИТФИ ходимони илмӣ пажӯҳишгоҳ кӯшиш намуданд, ки дар омӯзишу таҳқиқи масоили мубраму рӯзмарра бештар таваҷҷуҳ зоҳир намоянд ва бо дарназардошти имконоти мавҷуда фаъолияти худро ба роҳ монанд.

Соли 2016 аз ҷониби ходимони илмӣ ПИТФИ лоиҳаи нав: «Бунёди манобеи библиографии ҷопӣ ва электронии «Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон» барои солҳои 2017-2019 таҳия ва пешниҳод шуд, ки маблағгузори он, қисман бошад ҳам аз ҷониби Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дастгирӣ ёфт.

Илова ба корҳои илмиву таҳқиқотӣ аз ҷониби ходимони илмӣ ПИТФИ тибқи дастуру супоришҳои Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон лоиҳаи матнҳои «Низомномаи ҷоиҳои давлатии «Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон», «Намунаи сценарии ҷашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳру ноҳияҳо», «Оинномаи намунавии Марказҳои фарҳангӣ-фароғатии вилоят, шаҳр ва ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Консепсияи рушди фарҳанг дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». «Низомномаи боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ», «Дастовардҳои соҳаи фарҳанг дар 25-соли Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дурнамои он» таҳияву пешниҳод гардиданд.

Соли 2016 аз ҷониби ходимони илмӣ Пажӯҳишгоҳ доир ба мавзӯҳо ва лоиҳаҳои илмӣ 169 номгӯй маводи ҷопӣ, аз ҷумла 22 китобу рисола, барномаву дарнома, китобномаву тақвим ва 147 мақолаи илмӣ дар нашрия ва маҷмӯаҳои илмӣ ба таъби расиданд. Илова бар ин, беш аз 150 мақолаи публитсистӣ дар матбуоти даврӣ интишор ёфтааст. Ҳамзамон 4 шумораи маҷаллаи илмӣ таҳлили «Паёмномаи фарҳанг» ва ҷилди сеюми маҷмӯаи таҳқиқотҳои олимони муассиса таҳти унвони «Осор» дар ҳаҷми 480 саҳифа нашр шуд.

Адабиёт

1. Гаффор Валаматзода – асосгузори хореографияи тоҷик: Китобномаи шарҳиҳолӣ / Мураттиб Ш. Комилзода; зери назари А. Рачабов. – Душанбе: Дониш, 2016. – 152 с.
2. Китобхонаҳои Тоҷикистон дар даврони истиқлол: Феҳристи адабиёт / Мураттиб М. Комилов; зери назари Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 312 с.

3. Кучқоров, Д. Базми Наврӯзӣ: Сурудҳои хори акапелла аз эҷодиёти оҳангсозони тоҷик: Дастури таълимӣ-методӣ / Зери назари А. Зубайдов; хуруфчини нотаи компютери З. Икромова. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 56 с.

4. Муродов, М. Донишномаи фарҳанги рӯзноманигорӣ / Мухаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 480 с.

5. Низомов, Х. Созишноӣ / Мухаррири илмӣ А. Зубайдов; зери назари Ш. Комилзода; Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот. – Душанбе: Адиб, 2016. – 132 с.

6. Таърихи мусиқии касбӣ-композиторӣ тоҷик: Барномаи таълимӣ / Мураттиб А. Зубайдӣ; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 32 с.

7. Обидпур, Ҷ. Дарси рубоб: Нашри сеюм бо иловаҳои муаллиф барои мактаб ва коллеҷҳои мусиқӣ (санъат). – Душанбе: Адабиёти бачагона, 2016. – 136 с.

8. Фарҳанги ғайримоддӣи халқи тоҷик: натиҷаҳои экспедитсияҳои мардумшиносӣ ва санъатшиносӣи кормандони ПИТФИ дар соли 2015. Шумораи 1 / Мураттиб, муаллифи пешгуфтор ва хулоса Д. Раҳимов; зери назари Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 156 с.

9. Фарҳанги ғайримоддӣи халқи тоҷик: натиҷаҳои экспедитсияҳои мардумшиносӣ-санъатшиносӣи кормандони ПИТФИ аз навоҳии ВМКБ. Шумораи 2 / Мураттиб, муаллифи пешгуфтор ва хулоса Д. Раҳимов; зери назари Ш. Комилзода. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 244 с.

10. Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ / Мураттибон Д. Раҳимов, Н. Қличева, А. Зубайдов ва дигарон; муҳаррири масъул Д. Раҳимов; зери назари Ш. Комилзода. Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 280 с.

11. Ҷумъаев, М. О. Баъзе масъалаҳои забони матбуот / Мухаррир М. Муродов; зери назари Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 164 с.

12. Эмомалӣ Раҳмон дар адабиёти бадеӣ: Китобнома / Мураттиб Ш. Комилзода; зери назари академик А. Раҳмонзода. – Душанбе: ЭР-граф, 2016. – 224 с.

Комилзода Ш.

ИССЛЕДОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРОЛОГИИ И ИНФОРМАЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В исследовании освещены наиболее важные результаты научной деятельности Научно-исследовательского института культуры и информации Министерства культуры Республики Таджикистан в 2016 году. А также рассматривается процесс реализации научных тем, результаты социологических исследований и научных экспедиций ученых института в области культуры и информации, организация и проведение научных мероприятий. Уделено особое внимание на результативность научных изысканий сотрудников института в 2016 году и совершенствование взаимного сотрудничества института с отечественными и зарубежными научными институтами и вузами культуры.

Ключевые слова: Научно-исследовательский институт культуры и информации, исследования, экспедиция, научные темы, научный результат, мероприятия, сотрудничество, инновация, культурология, информация, глобализация.

Sh.Komilzoda

INVESTIGATION OF PROCESSES OF THE INNOVATION IN CULTURAL STUDIES AND INFORMATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

In this article are highlighted the most important scientific results of the Research Institute of Culture and Information in 2016. As well as author summaries the process of implementation of the research projects, the results of sociological studies and scientific fieldworks of the Institute scholars in the field of intangible cultural heritage of the Tajik people, the organization and conduct of scientific activities. There is paid also special attention to the results of scientific researches, achieved in 2016 and the mutual cooperation of the Institute with domestic and foreign research institutes and universities related to the culture.

Keywords: Research Institute of Culture and Information, research, sociology, fieldwork, scientific topics, cooperation, innovation, cultural studies, information, globalization.

баҳогузориҳои ҳолисона мисоли онҳост. Табиист, ки дар макотиби олий методикаи таълим чун рукни асосӣ анъанавӣ дерина дорад. Аммо инкишофи ҷомеа, дигар шудани муносибатҳои иҷтимоӣ, тағйир ёфтани ҳолати таълим, сатҳи қабули муҳассилин ва дар баробари ин ба вучуд омадани имкониятҳои техникаӣ ва тарзи истифодаи онҳо водор месозад, ки методикаи таълим шеваи замонавӣ пайдо кунад. Имрӯз аксари макотиби олий ба таҳсили сезинаӣ гузаштаанд, ки факултаву шуъбаҳои журналистика истисно нестанд. Ин шакли таҳсил худ усули махсуси тадрисро талаб мекунад. Аз ҷумла, дар зинаи бакалавр усули лексия ва ё “диктаи матн” (усули дӯстдоштаи омӯзгорони камҳавсала) чандон ба қор намеравад. Албатта, лексия ҳамчун шакли анъанавӣ таълим дар макотиби олий нақши муҳим дорад. Он, аз як тараф, маърифати ҳаёӣ ва предметии омӯзгорро мефаҳмонад, аз ҷиҳати дигар, дар бедории завқи донишҷӯ ва ташаккули қобилияти фикрронии ӯ таъсир мегузорад. Аммо ба таъбири В. Петрушкова «лексия барои донишҷӯ ид аст, семинар бошад мубориза. Дар лексия ман ҳуҷаини худам: омодагӣ мебинам ва меҳонам, аммо дар машғулиятҳои амалӣ ҳеҷ кас намедонад, ки чӣ мешавад: ё донишҷӯён супоришро нафаҳмидаанд ва ё омодагӣ надидаанд» [3, с.204]. Хусусияти таълими зинаи бакалавр тақозо менамояд, ки дар раванди таълим аносири лексияву семинар ба ҳам омезиш ёбанд. Дар ин қор усули интерактивӣ метавонад мусоидат кунад ва таъсири бештар расонад. Аммо истифодаи ин усул тайёрии ҷиддиро меҳаҳад. Пеш аз ҳама омӯзгор бояд силлабус (барномаи қорӣи фан) таҳия ва донишҷӯёнро бо он таъмин намояд, онҳоро водор қунонад, ки аз рӯйи силлабус қор қарданро ёд гиранд. Ҳамаи қӯшишу талошҳо бояд ба фаълмандии донишҷӯ таъсир гузоранд.

Мутаассифона, дар ин бахш то ҳол мушкилӣ вучуд дорад. Баъзе омӯзгорон ҳануз аз усули қӯҳна қор мегиранд, бархе то ҳол ба моҳияти силаббус ва талаботи тартиби он пурра сарфаҳм нарафтаанд, ки чи расад ба омӯзонидани шогирдон.

Роҳи дигари мусоидатқунанда ба самаранок қардонидани сифати таълим, таъмини донишҷӯён бо дастурҳои методӣ, васоити таълимӣ ва китобҳои дарсӣ аст. Ҳарчанд дар ин самт пешравиҳо ба назар мерасад, аммо ҳоло ҳам қонеъқунанда нест. Ҳамчунин қори омӯзгор бо таъмини васоити таълимӣ тамом намешавад, балки ўро мебояд дар заминаи ин мавод слайдҳо тартиб диҳад. Зимнан дар шароити имрӯз истифодаи слайд яке аз роҳҳои қолибсозии дарс аст. Хуб аст, ки ба ин усули тадрис аксар муаллимони қавон мароқ зоҳир менамоянд. Аммо санҷишҳо нишон медиҳад, ки бештари слайдҳо хусусияти ғайриқарифаӣ доранд, дар таҳияи онҳо муносибати эҷодӣ қамтар зоҳир мешавад. Қар амали омӯзгор бояд ҳислати эҷодӣ пайдо кунад. Агар омӯзгор худ эҷодқор набошад, донишҷӯро ба эҷодқорӣ талқин қарда наметавонад. Омӯзгор бояд донад, ки рисолати асосии ӯ фаҳмонида тавонистани мавзӯ аст. Чи қадаре ки омӯзгор эҷодқор бошад, қамон қадар аз усулҳои фаъоли таълим самаранок истифода мебарад. Чи қадаре ки дарс қолиб гузарад, қамон қадар тавачҷӯи донишҷӯ ба мавзӯҳо зиёд меқардад ва фаълмандиаш меафзояд.

Муносибати неки омӯзгор низ метавонад омили қавасмандқардонии донишҷӯ шавад. Натиҷаҳои мониторинги сифати таълим, ки пайваста дар факултети журналистикаи ДМТ гузаронида мешавад, нишон медиҳад, ки дар ин самт ниқаронии донишҷӯён вучуд дорад. Бо донишҷӯ дағалона муносибат намудан, қарфҳои қабех гуфтан, аз мавзӯи асосии дарс дур рафтан, ба таърифу тавсифи айёми донишҷӯи худ сарқарм шудан аз ин омилҳост, ки метавонад ба қоста қардидани майлу рағбати донишҷӯ таъсир гузорад.

назариву амалии журналистика боқӣ мондааст, ки онро метавон **ба тарзи қабули довталабон, вазъи макотиби олий, усули таълим ва робита бо ВАО** нисбат дод.

Тақрибаи тӯлонии омӯзгорӣ имқон медиҳад, то таҳлил ва муқоиса намоём, ки сол ба сол сафи донишҷӯён тасодуфӣ дар факултету шуъбаҳои журналистикаи кишвар зиёд мешавад. Дар байни донишандӯзон ҳатто нафароне вомерӯранд, ки ба қучо ва ба чи мақсад омаданашонро худ намедонанд. Қунин ҳолат на танҳо боиси қалалдор қардидани қараён таълим меқардад, балки қӯшишҳо дар ин қода қандон самара намебахшанд. Агар омӯзгор дар сатҳи қаланд машғулият гузаронад қам, ин тоифа донишҷӯён аз он баҳрае қарифта наметавонанд, балки намефаҳманд, дар ҳолати дар сатҳи қаст ташқил намудани дарс завқи донишҷӯён хубу аълоҳон қоста мешавад. Борҳо озмӯдаем, ки дар қурсҳои қоёнӣ донишҷӯ завқи хуби илмомӯзӣ дорад, ҳисси қунҷқовиаш бештар аст, талоши худомӯзӣ мекунад, аммо дар қурсҳои болоӣ гӯё қавсалааш «қир» мешавад, ки масъулиятҳоиаш қамтар меқардад. Албатта, дар руҳ додани қунин ҳолат шояд муносибати ноадолатонаи бархе аз омӯзгорон низ сабаб қардад, аммо ба гумони мо усули сатҳи миёнаро интиқоб намудани устодон ва аксар бо донишҷӯён фаъл тақ қардан, таъсири бештар мегузорад. Агар донишҷӯ ба пешаи интиқобнамудааш хоҳиш, майл, завқ надошта бошад, ўро дар ин самт тарбия намудан душвор аст, зеро маҳз майлу рағбат донишҷӯро ба олами қасбӣ меқашад ва қӯшишҳои ўву раҳнамории устодон боиси зуқури меҳри қасб дар қалбаш меқардад. Маншай қунин майл даврони мактабӣ аст ва зуқури он дар айёми донишҷӯӣ қам андар қам руҳ медиҳад.

Имрӯз ағлаби донишҷӯён факултету шуъбаҳои журналистикаи кишвар орзуи қорманди телевизион шуданро доранд. Аксари онҳо бо таъсири телевизион қаваси журналист шуданро дар худ пайдо қардаанд. Ба назари онҳо, хусусан нафароне, ки аз минтақаҳо меоянд, телевизион шахсро маъруф меқардонад. Бинобар ин аксар бо қунин қавас ба ин воситаи ақбор мениқаранд, аммо онҳо қамтар фикр меқунанд, ки барои журналисти телевизион шудан қобилият, мақорат, дониш ва қаҳонбинӣ ба қор меравад, на орзуву қаваси эҳсосӣ. Бо қунин ҳолати интиқоб донишҷӯро ба омӯзиши мақсадноки асосҳои фундаменталии қасби журналистӣ раҳнамун соҳтан басо душвор аст.

Барои қалли ин мушкилот, пеш аз ҳама, муносибатро ба қабули довталабони факултету шуъбаҳои журналистика бояд тағйир дод. Устодони собиқадор хуб меқонанд, ки дар замони шӯравӣ довталаби журналистшаванда бо қувдонҳои пур аз маводи дар матбуоти даврӣ интишорқардида ба ин борҳо меомад. Ин амал аз майлу рағбат, қобилияту мақорат ва қамқунин сатҳи маърифати довталаб дарак меод. Дар баробари ин барои фаҳмидани маърифати иҷтимоӣ, ҳолати равонӣ, дарачай фикрронӣ ва қобилияти ниқорандагии довталаб қомиссияи махсус ташқил мешуд, ки ин паҳлуи талаботи қасби ро месанҷид. Дар натиҷа нисбатан беҳтаринҳо ба сафи донишҷӯён шомил мешуданд. Дар солҳои аввали Истиклол низ ин талабот иҷро мешуд, аммо бо сабаби мушкилоти қопи матбуоти даврӣ дар он аслан усули суҳбат истифода меқардид.

Марқазии тестӣ қунин талаботро аз байн бурд. Натиҷа ин шуд, ки соли қабули 2014 довталабони ба ихтисоси робита бо қомеаи факултети журналистикаи ДМТ ҳуҷат супорида, танҳо баъд аз қабул фаҳмидаанд, ки дар интиқоби қасб иштиқо қардаанд. Онҳо ихтисоси иттилооти риёзиро меҳостаанд. Барои он ки хишти аввал қач гузошта нашавад, зарур аст, ки дар қабули довталабони ихтисосҳои журналистикаи факултет ва шуъбаҳои журналисти-

ка озмуни эҷодӣ муқаррар, балки барқарор карда шавад. Шаклҳои озмунро метавонад пешниҳоди матни ҷопӣ, маводи электронӣ, навиштани эссе, суҳбати шифоҳӣ ва амсоли ин ташкил диҳад. Барои довталаби имрӯза имкони пешниҳоди ҷунин мавод ҳаматарафа ҷой дорад, зеро ВАО дар саросари кишвар ғайр аст, мавқеъ дорад ва пайваста дар талоши ҳамкорӣ бо тамоми кишварҳои гуногуни ҷомеа, аз ҷумла наврасон аст.

Мушкилоти дигар дар ин самт вазъи факултети шӯъбаҳои журналистика аст. Табиати ихтисоси рӯзноманигорӣ кор бо техникаи касбӣ ва технологияи замонавӣ-инноватсиониро тақозо менамояд. Таъминоти техникӣ дар раванди омодагии касбии журналистони оянда нақши муҳим дорад. Ба хусус дар шароити инкишофи муносибатҳои бозоргонӣ ин омил аҳамияти бештар пайдо кардааст. «Шароити бозор, технологияи нав аз хатмкунандагони макотиби олии журналистӣ донишу малакаи нави касбиро тақозо менамояд» [5, с.25]. Аммо ин масъала дар муассисаҳои олии кишвар то ҳол ҳалли ҳудро ғайр пайдо накардааст.

Имрӯз дар Тоҷикистон илова ба факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар 7 донишгоҳи дигар: Донишгоҳи славянии Россияву Тоҷикистон, Донишқадаи санъат ва фарҳанги ба номи М. Турсунзода, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, Донишгоҳи давлатии Қўрғонтеппа ба номи Носири Хусрав, Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Назаршоев, Донишгоҳи давлатии Кўлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ва Донишқадаи тарбияи ҷисмонӣ кадрҳои журналистӣ тайёр карда мешавад. Агар баъзе аз ин мактабҳои олӣ наздик ба 50 сол барои ВАО кадр тайёр кунанд, қисми аксар дар марҳилаи мустаҳкам кардани пойгоҳи моддиву техникӣ ва ҳаياتи илмиву омӯзгорӣ қарор доранд.

Аз мушоҳидаҳои бевоситаи худ ва иттилооти ҳамкасбон маълум мегардад, ки на ҳама муассисаҳои омодакунадаи кадрҳои журналистӣ бо таҷҳизот ва технологияи касбӣ таъминанд. Албатта, дар факултети журналистикаи ДМТ, Донишгоҳи славянии Россияву Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии Хучанд студияи радио ва телевизион мавҷуд аст, ки аз он истифода мебаранд. Аммо дастандаркорони ин марказҳо аз имконоти мавҷуда усулан кор бурда наметавонанд. Қариб дар ҳамаи факултету шӯъбаҳои журналистика техникаи замонавии аккосӣ, аудио ва видеои ба талаботи журналистикаи амалӣ ҷавобгӯ вучуд надорад. Ҳол он ки донишҷӯи журналистшавандаро бидуни дастгоҳи аккосӣ, сабти овоз ва ҳамчунин навор наметавон тасаввур кард. Набудани таҷҳизоти касбӣ, на танҳо раванди машғулиятҳои амалиро бебор мекунад, балки боиси азҷиҳати маънавӣ ва касбан қафо мондани донишҷӯён дар давраи таҳсил мегардад. Албатта, онҳое, ки имкон доранд, ҷунин таҷҳизотро аз ҳисоби худ харидорӣ намуда, берун аз машғулиятҳо бо расонаҳои хабарӣ ҳамкорӣ мекунанд, аммо бо ин усул наметавон мушкилоти мавҷударо ҳал намуд.

Ҳамин тавр, дар шароити имрӯза бо ташаккули журналистикаи чандрасонаӣ, технологияи мултимедийӣ, раванди ҷаҳонишавӣ зарурати дар ҷанд шакл: хаттӣ, садоӣ, овозӣ ва тасвирӣ таҳия намудани матни журналистӣ ба миён омадааст. Барои дар ин шароит ғайрӣ намуდან на танҳо маърифату дониши назариву иҷтимоӣ, балки маҳорати аз имкониятҳои техникаи гуногун самаранок истифода карда тавоништан, ба кор меояд. Пас раванди таълими рӯзноманигории муосирро бо таҷҳизоти техникӣ хозиразамон таъмин намудан шарту ногузир аст.

Дар омодагии касбии журналистон раванди таҳсили мактаби олӣ ва усули таълим низ бе таъсир буда наметавонад. Табиист, ки омодагии касбии

журналистон ба ғайрӣ амалӣ сахт алоқаманд аст, аммо ин равандро бидуни тарбияи хосса, яъне мактаби илмиву амалӣ наметавон тасаввур кард. Ҷунончи, қаблан навишта будем «дар ин давра муҳасилин орзуву эҳсосоти қаблии ҳудро месанҷанд, дар заминаи омӯзиш ҷаҳонбинияшонро васеъ мекунанд, донишҳои ихтисосӣ мегиранд ва ба ин васила қобилияту маҳорати касбияшонро дар амал озмуда сайқал медиҳанд» [2, с.81]. Аммо оё усули таълими имрӯзаи мо барои татбиқи ин орзуву ниятҳо мусоидат мекунанд? Оё дар ҷараёни омодагии касбии журналистон аз усулҳои замонавӣ истифода мекунанд?

Дар раванди таҳсили ҳар гуна касб андешаи *ҷиро омӯзонид ва ҷи тавр омӯзонид* нақши дастурӣ дорад. Ҷавоб ба саволи ҷиро омӯзонид ба мундариҷаи нақшаҳои таълим, мазмуни фанҳои таълимӣ ва мавзӯву сатҳи лексияҳои аудиторӣ иртибот мегирад. Ҳамаи инҳо ба мақсади омӯзиши журналистӣ, ки аз талабот ва дархости ҷомеаи муосир манша мегирад, бояд мувофиқ бошад. Аммо дархости имрӯзаи ҷомеа бо талаботи воқеии он ҷандон мувофиқ нест ва гумон аст, ки мувофиқати комил ҳосил шавад. Имрӯз дар фазои иттилоотии кишвар воқеаҳои ахбори гуногун таъсир меғуздоранд, онҳо аз рӯи таъйинот, мавқеъ ва шакли паҳш гуногунанд. Аз ин рӯ, агар мо дар ҷараёни таълим дархости наشريҳои хусусиву тижоратӣ ва ё рекламавино ба инбат гирум, талаботи нави дигари расонаҳо сарфи назар мешавад. Ин ҷо воқеияти мавҷуда ба мақсади таълим дар шакли тазод баромад мекунад. Бинобар ин дар раванди таълими фанҳои ихтисосӣ бояд ба сатҳи инкишофи ҷомеа ва тафаккури мардум эътибор дода шавад. Аз тарафи дигар, ба вучуд омадани ширкатҳои расонаӣ, ВАО-и хусусӣ боиси рақобати касбиву эҷодӣ дар фазои иттилоотӣ гардидааст. Баъзе аз ин расонаҳо мактабҳои ҳудро таъсис додаанд, зеро ба назарашон усули тадриси макотиби олӣ онҳоро қаноат намекунад. Ин ҳолат водор менамояд, ки дар раванди таълим дархости ҷунин ВАО-ро низ ба инбат гирум.

Яке аз роҳҳои ба талаботи ҷомеа ва дархости журналистикаи амалӣ мувофиқ кардани ҷараёни таълим интиҳоби дурусти фанҳои интиҳобӣ ва курсу семинарҳои махсус аст. Дар нақшаҳои таълимии феълӣ барои ҷунин фанҳо 40 % ҷудо шудааст. Кафедраҳои таҳассусӣ ҳуқуқ ва имкон доранд, ки мувофиқи талаби ҷомеа ин ё он мавзӯро барои дарси интиҳобӣ пешниҳод намоянд. Аммо, мутаассифона, ҳолатҳои мушоҳида мешавад, ки ин талабот ба назар гирифта намешавад ва тадриси мавзӯҳои кӯҳнашуда солҳои сол давом мекунад. Ҷунин муносибат дар қалби донишҷӯ сардие ба вучуд меорад, зеро ӯ «харидори мавзӯро» дар бозори иттилоотии кишвар пайдо карда наметавонад. Мисли он ки моли дар бозор харидор пайдо накарда ба анбор меравад, мавзӯҳои кӯҳна танҳо дар дафтари донишҷӯ боқӣ мемонанд.

Дар баробари ин тамоми фанҳои ихтисосӣ, новобаста ба дараҷаи илмиву назарӣ, бояд ба амалияи журналистӣ ва дархости он мувофиқ кунонида шаванд. Ин усул имкон медиҳад, ки донишҷӯ аз раванди журналистикаи амалӣ пайваста воқиф шавад, набзи онро ҳис кунад, ба дархӯр шудани донишҳои назарияш дар ғайрӣ эҷодӣ бовар ҳосил намояд. Аз ин рӯ, кафедраҳои таҳассуси журналистиро зарур аст, ки ба ин ҷиҳати масъалаи таълими рӯзноманигорӣ эътибори ҷиддӣ диҳанд.

Паҳлуи дигари раванди таълим *ҷи тавр омӯзонидан* аст. Ин паҳлуи масъала бояд ба ҳавасмандии донишҷӯ мусоидат кунад. Воқеан дар раванди омодагии касбии журналистон омилҳои ҳавасмандгардонии донишҷӯ таъсири муҳим меғузорад. Шаклҳои гуногуни ҳавасмандгардонӣ вучуд дорад, ки *усули интерактиви таълим, муносибати некроҳона бо донишҷӯ,*

метавон аз корбасти реклама, эълонҳо, дизайни хос, наشري мусаввар ва амсоли ин ном бурд, ки феълан дар фаъолияти матбуоти маҳаллӣ ба назар мерасанд. Яъне истилоҳу мафҳумҳои “моликияти ҳизб” ва “моликияти давлат” дар замони истиқлол моҳиятан дигар гаштанд. Муҳаққиқ В. Ворошилов раванди тараққиёти васоити ахбори имрӯзаи Русияро омӯхта, андеша дорад, ки дар таъсиси ВАО-и маҳаллӣ “...кор аз хона сар мешавад. Чанд журналист матолиби худро дар як доираи маҳдуд омода менамоянд. Ахборро аз ин ё он одамони шиносашон аз ҳамон як маҳал мегиранд. Дар аввал шароити хуби корӣ надоранд. Аммо баъдан бо роҳи дарёфти грантҳои кӯмакҳо дар пайи харидани компютерҳо ва дигар васоити корӣ мешаванд” [1,191]. Андешаи Ғавқ марбут ба таъсису ташкили ВАО-и ғайридавлатӣ бошад ҳам, аммо дар маҷмӯъ тамоми шаклҳои васоити ахбори омро дар бар гирифта метавонад, зеро рӯзномаи ноҳиявии имрӯза танҳо ба маблағҳои нокифояи бучети маҳаллӣ ва обунаи ночиз наметавонад, ки фаъолияти пурсамари худро ба роҳ монад.

Вобаста ба ин омилҳо имрӯз дар фазои иттилоотии кишварҳои пасошуравӣ, ки аз лиҳози иқтисодӣ пешрафтаанд, васоити ахбори маҳаллӣ мавқеъ пайдо менамояд. Масалан, дар Русия 35 ҶОИИ фазои иттилоотии ин кишварро нашрияҳои ноҳиявӣ шаҳрӣ соҳибанд. Дар ҷумҳурии мо низ вазъ тақрибан чунин ва ҳатто андаке пасттар аст. Дар баъзе шаҳру навоҳӣ таваҷҷуҳи омма нисбат ба ин типи матбуоти даврӣ зиёд мегардад. Яъне дар ин роҳ раванди умедбахше ҳаст. Тамоюли алоҳида дар ин самт чандон ғоҷа нест ва дар аксар кишварҳои шӯравии собиқ вазъи матбуоти маҳаллӣ ба таври пурра ба эътидол наомадааст. Албатта, дар ин самт омилҳои гуногун ба монанди сармоя, аудиторияи дорои завқи коҳида, рақобати васоити ахбор, интиҳоби васеъ ва амсоли инро метавон ном бурд, ки чун як монеа дар инкишофи рушди матбуоти маҳаллӣ боқӣ мемонанд.

Барои то ҳақде шинос шудан ба вазъи имрӯзаи матбуоти маҳаллии кишвар дар атрофи нашрияи «Оинаи Рашт» андеша меронем. Ин нашрия яке аз собиқадортарин рӯзномаҳои маҳаллии кишвар ба ҳисоб меравад. Маҳбубияту нуфузи он дар гузашта дар пояи баланд қарор дошт, зеро Вилояти Ғарм чун маркази бузурги таъсиргузори дорои захираҳои зеҳнӣ дар қолаби фарҳанг доништа мешуд.

Якуми майи соли 1932-юм барои аҳли фарҳангу эҷоди Вилояти Ғарм соли хотирмон буд. Дар он рӯзҳо шумораи аввалини нашрияи вилоятӣ бо номи «Болшевики Ғарм» аз ҷоп баромад. Аз он зиёда аз 80 сол гузашт. Дар қарори таъсис хусусияти нашрия “рӯзномаи бисёрнусхаи ноҳиявӣ” зикр гаштааст. Бо супориши котиби райкоми вақт Амонов шумораи якум бо теъдоди 1000 нусха ба таъъ расидааст. Мувофиқи маълумоти гуногун рӯзнома дар фаъолияти зиёда аз ҳаштдасолаи худ шаш маротиба тағйири ном қардааст. Имрӯз он бо номи “Ойнаи Рашт” ба таъъ мерасад.

Дар ин баррасӣ аз бастаи соли 2015-и он истифода намудем. Шиори рузнома “Ваҳдати халқи ҷаҳонро гум макун” мебошад. Муҳаррири нашрия Камоли Бекзода аст. Дар Вазорати Фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10.02.2011 тахти рақами №0036/рЗ номнавис шудааст. Дар бораи тартиби тақвими наشري рӯзнома дар саҳифаҳои он маълумот вучуд надорад. Бо нишондоди тақвими солони он дар як моҳ ду маротиба ба таъъ мерасад. Яъне, на моҳнома асту на ҳафтанома. Дар давоми соли 2015 нашрия ҳамагӣ 28 шумора ба таъъ расидааст. Ин аз мушкilotи аввалини рӯзнома аст, ки ҳатто бо таври пурра чун ҳафтанома эътироф

Паҳлуи дигар дар самти омодагии касбии журналистон робита бо васоити ахбори омма аст. Албатта, дар ин бахш қорҳои зиёде ба анҷом расонида шудааст. Аз ҷумла, аксари факултети шуъбаҳои журналистика бо ВАО шартномаҳои ҳамкорӣ доранд, ки дар заминаи он донишҷӯён ба таҷрибаомӯзӣ мераванд, ҳамкорӣ эҷодӣ мекунанд. Ҳамчунин дар ДМТ наشري «Ба қуллаҳои дониш» дар ДСРТ наشري «Студенские вести» амал мекунанд, ки барои донишҷӯёни журналистшаванда ҳамчун лабораторияи эҷодӣ истифода мешаванд. Бо вучуди ин дар ин бахш баъзе мушкilot вучуд дорад, ки аслан ба расонаҳои электронӣ рабт дорад. Бояд гуфт, ки дар омодагии касбии журналистон на танҳо макотиби олий, балки идораҳои расонаҳои хабарӣ низ саҳмгуздоранд. Аз ин рӯ, роҳбарияти ВАО новобаста ба шакли таъйинот ва паҳшашон мебошад дар ин самт ҳамкорӣро қавӣ гардонанд, на танҳо дар баргузори таҷрибаомӯзиҳо мусоидат кунанд, балки донишҷӯёни фаъолро ба шефӣ гиранд, онҳоро дастгирии моддӣ намоянд.

Дар ин бахш ба ҳамкорӣ омӯзгорони факултети шуъбаҳои журналистика бо ВАО низ бояд эътибор дод. Чунонки дар боло ишора шуд, табиати таълими рӯзноманигорӣ пайванди илму амалро меҷӯрад. Агар омӯзгор худ эҷодкор набошад, бо расонаҳо пайваста ҳамкорӣ накунад, гумон аст, ки қобилияти эҷодкорӣ донишҷӯро ташаккул диҳад. Ин ҳолатро ба инбат гирифта пешниҳод менамоем, ки ҳар як омӯзгори ҷавони дар факултаву шуъбаҳои журналистӣ ба қор қабулшаванда бояд аққалан ду сол собиқаи қорӣ дар ВАО дошта бошад.

Умуман, самти омодагии касбии журналистон дар Тоҷикистон низоми муайяни худро пайдо намуда бошад ҳам, раванди таълим аз мушкilot ҳолӣ нест. Таҳаввули муносибатҳои иҷтимоӣ, инкишофи босуръати илму техника, ҷараёни ҷаҳонишавӣ ва таъсири он ба фазои иттилоотии кишвар моро ҳушдор медиҳад, ки дар ин самт муносибати ҷиддӣ дошта бошем ва талаботи ҷомеаи ватанӣ ҷаҳониро ба инбат гирем.

Адабиёт

1. Муродов, М. Баъзе роҳҳои шавқовар намудани машғулиятҳои ихтисосӣ (рӯзноманигорӣ) [Матн] // Аз се шоҳи як илм.- Душанбе: Истеъдод, 2014.- С.40-46.
2. Муродов, М. Боз доир ба проблемаҳои таълим дар ихтисосҳои журналистӣ [Матн] // Аз се шоҳи як илм.- Душанбе: Истеъдод, 2014.- С.80-86.
3. Петрушкова, В. Инновационные подходы проведения практических занятий на факультетах и отделениях журналистики [Текст] // Сборник статей по вопросам журналистского образования.- Душанбе: Азия-Принт, 2008.-С.203- 214.
4. Саъдуллоев, А. Таҳқиқ дар дарс [Матн] // Маҷмӯаи мақолаҳо оид ба таҳсилоти журналистӣ.- Душанбе: Азия-Принт, 2008.-С.182-189.
5. Солеҳов, Н. Проблемы подготовки журналистских кадров в ВУЗах Таджикистана [Текст] // Сборник статей по вопросам журналистского образования.- Душанбе: Азия-Принт, 2008.- С.190-197.
6. Ҳайдаров, С. Тарзи таълими журнализми радио [Матн] // Маҷмӯаи мақолаҳо оид ба таҳсилоти журналистӣ.- Душанбе: Азия-Принт, 2008.- С.215-219.

Муродов М.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ЖУРНАЛИСТОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В современном обществе в связи с расширением процесса глобализации и развития современной технологии в профессиональной подготовке отечественных журналистов возникли многие проблемы, которые нуждаются в

решении. В данной статье рассматриваются общественные и профессиональные факторы подготовки журналистов на факультетах и отделениях вузов страны в современных условиях. Автор, на основе своего наблюдения и опыта работы анализирует степень изучения этой проблемы, обстановки и условий обучения студентов – будущих журналистов в вузах страны наряду с некоторыми положительными явлениями, выявляет некоторые проблемы в деле приёма абитуриентов, обеспечении инноваций, способов обучения и методов преподавания, применения современной технологии, сотрудничества с СМИ и показывает пути их решения.

Ключевые слова: журналистика, проблема, обучение, техника, технология, ВУЗ, профессиональная подготовка, факультет, отделение, сотрудничество, глобализация, потребность.

Murodov M.

SOME PROBLEMS OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF JOURNALISTS IN MODERN CONDITIONS

In modern society in connection with the expansion of globalization and development of modern technologies in the professional training of local journalists, appeared many problems that should be resolved. This article discusses the social and professional factors in the training of journalists in the faculties and departments of universities of the country in contemporary conditions. The author, based on his observations and experience, analyzes the study of this problem, situation and the training conditions of students – future journalists in universities in the country along with some positive developments, identifies some problems in the acceptance of the new students, providing with innovations, ways of learning and teaching methods, the use of modern technology, cooperation with the mass media and shows ways of their solution.

Keywords: journalism, problem, training, technique, technology, university, training, faculty, department, collaboration, globalization, requirement.

ТДУ 07+05+002+659,1321+8 тоҷик

Қутбиддинов А.

МАТБУОТИ МАҲАЛЛӢ - ОИНАИ ҲАӢТИ ДЕҲОТ (Баъзе андешаҳо дар ҳошияи “Оинаи Рашт”)

Дар мақола шинохт, рисолат ва мавқеи матбуоти маҳаллӣ дар фазои минтақавии кишвар баррасӣ гардида, вазъи имрӯзу гузаштаи он қиёсан таҳлил ва дурнамои рушди он нишон дода шудааст. Муаллиф дар заминаи таҳлили шумораҳои яксолаи нашриҳои ноҳиявии “Оинаи Рашт” паҳлӯҳои баҳснок, афзалият ва камбуди онро муайян намуда, ба мақсади таҳаввули ин тип матбуот андешаҳои худро баён мекунад.

Каливожаҳо: рӯзнама, рисолат, омма, хулоса, таҳлил, ташир, жанр, фаврият, мавқеъ, идеология, мухбир, таъсир, ташиқ, таблиғ.

Чойи хушнудист, ки дар замони Истиқлол таваҷҷуҳи муҳаққиқон ба пажӯҳиши матбуоти маҳаллӣ бештар гардида, дар ин самт мақолаву асарҳо интишор гардиданд. Аз ҷумла мақолаҳои профессор М. Муродов

“Баъзе мушкилоти матбуоти маҳаллӣ ва зарурати пажӯҳиши онҳо” [5], “Матбуоти маҳаллӣ дар шароити имрӯз” [6], “Дар талоши фановарӣ” [7], “Вазъ ва дурнамои матбуоти маҳаллӣ” [8], китоби Н. Маъмурзода “Журналистикаи Хатлон: вазъият тамоюл ва дурнамои рушд” [4], дар ҷодаи омӯзиш ва пажӯҳиши матбуоти маҳаллии кишварамон аз аҳамият ҳолӣ нестанд. Бо ин вучуд ин тип матбуот имрӯз ба мушкилоти зиёде рӯ ба рӯст, ки нигоҳи илмӣ меҳаҳад.

Нашриҳои ноҳиявӣ ҳамчун василаи иртибот бо мардум имкони таблиғи ташиқ зиёдтар доранд. Ин рисолат ҳарчанд ҳоси замони шӯравӣ буд, аммо то кунун боқӣ мондааст, зеро нашриҳои ноҳиявӣ ба анъанаҳои ҳудудаш ошноӣ, таъсирбахш будани мавзӯҳои вобаста ба таъбу завқи хонандааш бештар медонанд. Насли калонсол ҳуб медонанд, ки дар замони шӯравӣ чун хонандаи деҳотӣ аз дасти хаткашон бастаҳои рӯзнамаҳои мегирифт, мутолиаҳо нахуст аз нашриҳои ноҳияи худ оғоз менамуд. Гуё аҳбори ин рӯзнама барои ӯ зинае мешуд, ки ӯро ба мутолиаи матолиби фаротари ҷумҳуриявӣ умумииттифоқӣ роҳнамун месохт. Хонанда нахуст дар бораи деҳаи худ, ҷамоати худ, хоҷагии худ (колхозу совхозҳо) ва ноҳияи худ дониш мегирифт. Имрӯз низ чунин аст. Дар ин замина матбуоти маҳаллӣ як навъ “катализатор” дар миёни аҳбори маҳалливу ватаниву байналхалқӣ мебошад. Ин таъзияи хос маҷмӯи донишҳо ва баъдан доираи ҷаҳонбинӣ хонандаи як минтақаи маҳалло ба вучуд меорад. Акнун сохти иҷтимоӣ дигар гашт ва ҷумҳурии мо соҳибистиклол гардид, дар тамоми соҳаҳо тағйироти кулӣ ба амал омад. Аз ҷумла дар ҳаёти нашриҳои маҳаллӣ вазъи таҷдиди тағйир ёфт. Нашриҳои маҳаллӣ нуфузи ҷаҳонӣ пешнамоишро гум кард. Мухбири он ҳамчун як ходими фаъоли сиёсӣ мақоми худро аз даст дод. Теъдоди нашр кам гардид. Рӯзнамаҳои ноҳиявӣ, ки маъмулан дар як ҳафта се маротиба нашр мешуданд, дар солҳои душвори навадуми асри гузашта, ба ҳафтанома, моҳнома ва ҳатто фаслнома табдил ёфтанд. Ин ҳолат барои тамоми фазои пасошӯравӣ яқсон буд. Мақоми густурдаи худро аз даст додани матбуоти маҳаллӣ боис гардид, ки онро «зинаи поёнии журналистика номидаанд». Албатта ин ҳукм қатъӣ ва ҳатто пурра саҳеҳ нест, зеро дар ҷомеаи пешрафтаи ғарбӣ феълан мақоми ВАО-и маҳаллӣ дар зинаи баланд қарор дорад. Нашриҳои музофотӣ дар он кишварҳо дар қиёс бо матбуоти умумимиллӣ аз рӯйи теъдоди аудитория ва нашри доираи фарогирӣ дар дараҷаи баландтар меистанд. Дар баробари ин дар ҷомеаи пешрафтаи аврупоӣ ба матбуоти музофотиву маҳаллӣ бо он арҷ мегузоранд, ки дар гузашта ва ҳам имрӯз музофотҳо ва шаҳру навоҳии алоҳида “... маркази асосии таҷаммӯъ, шаклгирӣ ва паҳн гаштани аҳбор дар дохили як кишвар аст” (3, 15) Ин андеша асоси таърихӣ дорад ва маълум аст, ки масалан Страсбург, Мюнхен, Леон ва ғайра шаҳрҳои дар Аврупо буданд, ки дар тавлиди аввалин газетаҳо нақш доштанд. Ё масалан, феълан дар ИМА дар қиёс ба Вашингтон шаҳру иёлоти алоҳидаи дигари кишвар ВАО-и бонуфузу бузургтарро соҳибанд. Яъне ин маънои онро надорад, ки “медиа-гигант”-ҳо танҳо дар пойтахтҳо доираи макону мавқеъ дошта бошанд. Албатта, дар фазои имрӯзаи кишварҳои пасошӯравӣ, ки як навъ рӯҳияи сармоядорӣ ҳукмрон аст, рушди инкишофи ВАО-и маҳаллӣ на дар он қолабе шакл мегирад, ки замони шӯравӣ вучуд дошт. Ҳарчанд то имрӯз дар баъзе аз шаҳру навоҳии кишвар қолаби замони шӯравӣ то ҳақде ҳукмрон бошад ҳам, вале таъсири талаботи ҷомеаи сармоядорӣ дар раванди ташаккули матбуоти маҳаллӣ як омили канорӣ нест. Дар ин самт

мераваду дар бораи як хунарманд, деҳқон, табиб ва як навчавоне, ки бо сари баланду меҳри ватандӯстона ба хизмати ҳарбӣ меравад, мавод менависад. Дар журналистика фаҳмише бо номи «иклими иттилоотӣ-идеологии минтақа» вучуд дорад, ки мавод ва матолиби нашрияҳои маҳаллӣ бо назардошти он шакл мегиранд. Ба ин мазмун мушаххастар ворид шавем, масалан ин ноҳияе мебошад, ки дар ҳудуди он кони нафту газ вучуд дораду калонтарин чамъиятҳои меҳнатӣ ҳатто аз намояндагони дигар минтақаҳо дар як корхонаи ҳудуди он фаъолият менамоянд. Дар ин самт Норак бо НБО, Турсунзода бо заводи арзиз, Ёвон бо заводи химиявӣ, Данғара бо истехсоли ғалла, Рашт бо картошкапарварӣ ва амсоли он барои сокинони ҷумҳурӣ шиносанд. Ҳамзамон ин ҷиҳат ба қисмати ҳудудӣ-маъмурӣ, хусусиятҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии мардумони як минтақа вобастагӣ пайдо менамояд. Ин рисолати журналисти наشريи маҳаллӣ ва ин «иклими иттилоотӣ-идеологӣ» дар шумораҳои номбаршуда баръало зоҳир аст. Дар маҷмӯъ ду шумораи муштараки нашрия набзи ноҳияро дар сатҳи хос бозгӯ менамоянд.

Шумораи ҷашнии рӯзнома ба ифтихори «70-солагии Ғалаба дар ҶБВ» бо қоғазӣ сифатан хуб ва қисман ранга ба таъб расида, ҷолибияти мавод дар он таъмин гаштааст. Дар кишвари Русия дар баъзе масъалаҳо ба наشريи маҳаллӣ бештар таъя менамоянду эътиҳод доранд. Масалан ҷунин андешае матраҳ аст, ки рӯйхати иштирокдорону ба фронтрафтагонро наشريи ноҳиявӣ беҳтару амиқтару дақиқтар нашр карда метавонад. Ин ҷиҳатро ҳатто як асос барои мавҷудияти ин гуна наشريҳо медонанд. Ин мавзӯъ ҳарчанд барои кишвари мо мутамарказ набошад ҳам, аммо барои русҳо ҷун як падидаи патриотизм дониста мешавад. Талафоти онҳо дар ин ҷанг бузург буд ва агар аз Тоҷикистон зиёда аз 13 ҳазор нафар сазовори ордену медалҳо гашта бошанд, ин рақам дар Русия зиёда аз 6 миллион мебошад. Албатта қаҳрамони фарзандони халқи тоҷик низ барои мо ҷун як саҳифаи муқаддаси таърих боқӣ мемонад. Бо назардошти ин нашрия дар ин шумора се лавҳа ва ду ёдномаро ба нашр расонидааст, ки дар бораи қаҳрамонони алоҳидаи ин диёр маълумот медиҳанд. Аз рӯйи маълумоти ин шумора мо воқиф мешавем, ки аз собиқ вилояти Фарм беш аз 6 ҳазор сарбоз ба ҳимояи ватан рафтаанд. То санаи ҳафтдосолагии Иди Ғалаби дар қайди ҳаёт будани 22 нафари онҳо ҷун як маълумоти ҷолиби бойгонии таърих боқӣ мемонад. Истифодаи 9 акс ва 17 мавод дар ин шумора ба ороиши саҳифаҳо таъсири мусбат гузоштааст.

Назари «иклими иттилоотӣ-идеологӣ» журналистро водор менамояд, ки ба масъалаҳо бо дарки фазо ва вақти эҷодӣ муносибат намояд. Ин ҳосият дар маводи шумораи 16 низ баръало зоҳир аст. Камоли Бекзода дар мақолаи худ «Амале, ки мислаш 35 сол пеш дида мешуд» бо усули қиёсу таҳлил, ки ҳосияти жанри мақола мебошад, соҳаи картошкапарварии ноҳияро баррасӣ намудааст. Ў дар ҳошияи андешаҳои раиси ноҳия масъалаи изофанависӣ ва ҳисоботҳои бардурӯғро мавриди танқид қарор медиҳад. Муаллиф аз даврони раисии Усмон Ҳасанов ёдовар мешавад, ки бо ҳосили рекордии 30 ҳазор тонна картошка дар ҷумҳурӣ шуҳрат пайдо карда буд. Бо тавсифи хос менависад, ки дар давраи роҳбарии раиси ҳозираи ноҳия Лоикзода Қаноатшо низ ба ин гуна дастовард ноил мешавем. Нигориши «Калиди ризку қисмат саҳт дар мушт» дар бораи муваффақияти картошкапарвар М.Наимов, ки дар ноҳия ҳосили рекордӣ ба даст овардааст, нақл мекунад.

Мақолаи собиқадори меҳнат Фаттоҳ Ҷабборов «Ранҷ бурдӣ, ганҷ ҳосил мешавад» низ ин масъаларо дар бар мегирад. Муаллиф бо қиёси заҳмати имрӯзаву гузаштаи деҳқон проблемаи рӯзро матраҳ менамояд. Аз

гашта наметавонад. Ҳол он ки масалан, наشريи «Насими Исфара» дар замони ҶБВ дар як сол 49 маротиба ҷоп шудааст. Дар соли 1950 теъдоди наشري он ба 140 шумора расидааст. Инҷо як ҳулоса аст, ки системаи таблиғу ташвиқи шӯравӣ дар пояи баланд қарор дошт ва новобаста аз мушкилоти солҳои баъдиҷангӣ аз раванди таблиғ сарфи назар намекард ва ҷомеаро дар рӯйи хос мебарварид.

Шумораи якуми рӯзнома дар соли 2015 дар ҳаҷми ҷор саҳифа дар қоғазӣ сифатан хуб ба нашр расидааст. Ин шумора ба истиснои як эълони нисбатан васеъ дар саҳифаи ҷорум, ки 30%-и саҳифаро ташкил медиҳад, пурра «Қарори комиссияи интиҳобот дар бораи ташкил намудани участкаҳои интиҳоботӣ ба Маҷлиси маҳаллии вакилони халқи ноҳияи Рашт»-ро фаро гирифтааст. Дар шумораи 2-3-и рӯзнома дар якҷоягӣ матни Паёми Президентро ҷой дода шудааст, ки ин падида низ ногузиру муҳим мебошад. Албатта ин усул барои тамоми наشريҳои ноҳиявии кишвар хос аст, зеро муассиси ин типии наشريҳо мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияву шаҳрҳо буда, аз рӯйи таъйинот аз таблиғу ташвиқи сиёсати ҲҚТ дар қанор буда наметавонанд.

Дар шумораи ҷорум ҳунари эҷодиро мебинем. Ин шумора ҳашт маводи хусусияти бадеӣ доштаи муаллифони гуногун фаро гирифтааст. Рубрикаҳои «Ба ёрии муаллимони ҷавон», «Ҳамовозӣ» ва «Сухани муҳаррир» бо мавзӯҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ диққати қонандаро бештар ҷалб карда метавонанд. Нигоштаи «Талош баҳри созандагӣ», ки зери рубрикаи «Сухани муҳаррир» (2016, 30.01) дар саҳифаи аввал ба таъб расидааст, барои қонанда аз ҷанд ҷиҳат муҳим аст. Ин нигошта аз воҳӯрии раиси тозаинтиҳоби ноҳия бо қормандони соҳаи маориф ва дигар ниҳодҳо нақл мекунад. Муҳаррир Камоли Бекзода шояд бо дарки он ки се шумораи гузаштаи рӯзнома бидуни матлаби журналистӣ ба қонанда расидааст, ҳисоботро дар ҳаҷми маҳдуд таҳия намудааст. Ин ҷиҳат боис гаштааст, ки фикр қутоҳу фаҳмо ва пешниҳод сода шавад. Аз ҷониби дигар, рӯйи иттилоотӣ низ дар он то ҳақде падида омадааст. Ҳосияти дигари ин навишта он аст, ки дар он то дараҷае ҷанбаи таҳлилий эҳсос мешавад. Ин таҳлилҳо рӯйи танқидиро дар бар мегиранд, аммо на аз мавқеи муаллифи он ки ҷонибдори қадом як ислоҳот буданаш аз мазмуни умуми мавод бармеояд. Дар ин навишта «...таҷаммуи фактҳо ҳақиқат ва иштибоҳи ҳосеро пайгирӣ менамоянд» [2, с.172]. Журналист дар асоси пешниҳоди фактҳо намеҳаҳад, ки проблемаҳои муайян дар қанор боқӣ монанд. Муҳаррир аз таҳлилҳои Раиси тозаинтиҳоби ноҳия истифода бурда, мактаби рақами як, фаъолияти китобхонаҳо, баҳши фарҳанг ва ҷанд соҳаи дигарро ном мебарад, ки вазъи ташвишовару нигаронқунанда доранд. Мавриди зикр аст, ки масоили иҷтимоӣ дар матбуот ҳамеша дар мадди аввал қарор мегиранд ва наشريҳои маҳаллӣ низ аз ин махсусият истисно нестанд. Ин наشريҳо дар ҳолатҳои алоҳида дар ин самт дар қиёс бо матбуоти умумиҷумҳуриявӣ дар пешниҳоди масъала муваффақтар ҳам гашта метавонанд, зеро проблемаи маҳал дар наشريи ҳуди он маҳалл барои қонанда таъсирбахштар аст. Бинобар ин «...мустақиман шинос намудани фактҳои як мавзӯ» [4, с.9] аз ҷониби журналист дар мақолаи боло самти хоси ҳудро дорад.

Масъалаҳои иҷтимоӣ дар сохтори мавзӯии нашрия самти ягона нест. Ҷор матлаби ин шумора марбут ба мавзӯи сиёсат аст, ки муаллифон намоёндагони қишрҳои мухталифи ҷомеа мебошанд. Ҳарчанд ингуна матолиб мазмунан нав набошанд ҳам, вале барои доираи қонандагони як

маҳал чун як омили ташвику тарғиб ба ҳисоб мераванд. Мавзӯҳои тандурустӣ, маориф ва ҳаёти ҷавонон дар маводҳои дигар матраҳ гаштаанд. Дизайни ин шумора чандон паст нест, ки маводи нисбатан хурд ба ин омил сабаб гаштааст. Дар чор саҳифа ҳафт акс ба нашр расидааст, ки хусусияти гуногунрангии саҳифахоро, ки омили ҷалби диққати хонанда мебошад, таъмин менамоянд. Истифодаи баъзе шарҳҳои кӯтоҳ низ дар атрофи аксҳо як паҳлуи ҷолибияти мавод ба ҳисоб рафта метавонад.

Дар шумораи 5-ум панҷ мавод ба таъбу расидааст. Қариб ду саҳифаи рӯзномаро қарори комиссияи интиҳоботӣ ва ду эълони калонҳаҷм ташкил додаанд. Аз ин шумора чор мавод дар қолаби жанри мақола иншо гаштааст. Ду матлаби дигар мурочиатнома мебошанд. Маводҳои ин шумора калонҳаҷму академӣ буда, ба ороишии саҳифаҳо низ таъсири манфӣ гузоштаанд. Як хусусияти газетаи районӣ дар гузашта он буд, ки муҳбирони ғайриштатиро аз ғӯшаву канори маҳалҳо фаро мегирифт. Онҳоро ба истилоҳ "...муҳбирони коргару деҳқон" мегуфтанд. Нашрияро варақ зада, ин махсусиятро дар саҳифаҳои он пайдо менамоям. Масалан, аз ин шаш мавод, ба истиснои мақолаи Диловари Мирзо, боқӣ ҳама муаллифони берунӣ мебошанд. Дар замони шуравӣ нашрияҳои маҳаллӣ дар ин масъала сарбории вазнин доштанд. Як нуқсони дигари рӯзнома он аст, ки кадом муаллиф муҳбири идора аст ошкор наменамояд. Ҳол он ки дар сохтори идоравии нашрияҳо ин як қоидаи роиҷ аст, ки муҳбир ва корманди нашрия муаррифӣ мегардад. Аммо барои мо мушкил аст, ки ба истиснои муҳаррир корманди дигари онро шиносем. Ҳатто дар саҳифаи охир, дар истилоҳ таҳхонаи он дар бораи ҳаёти идора маълумоте зикр нагардидааст.

Дар шумораи шаш низ панҷ маводи калонҳаҷм ҷоп шудааст. Аз ин мавод чор навишта дар қолаби жанри мақола мебошад. Навиштаи омӯзгор Абдуназар Маҳмадов "Азизи дилҳо" очеркгунаест, ки ба жанри эссе қаробат дорад. Ҳарчанд ин матн аносири бадеӣ надошта бошад ҳам, чанде аз ибораҳои тасвирӣ чеҳраи қаҳрамонро бозгӯ менамояд. Ё ин ки дар мавриди дигар хусусияти "...ёди гузашта ва мулоқоту хотира аст" [5, с.136], ки дар асоси онҳо як навъ қолабшиканиву гурез аз маълумоти хушк ба назар мерасад. Ду мақолаи калонҳаҷми ин шумора бознашр аз "Ҷумҳурият" ва "Садои мардум" аст. Мақолаи нависанда Диловари Мирзо зери рубрикаи "Андешаҳо дар танҳои" масъалаи худшиносиро фарогир аст.

Шумораи ҳафтуми нашрия аз ҳафт маводи калонҳаҷм иборат шудааст, ки шаштои он бознашр аст. Панҷ мақола дар бораи сиёсат, як мақола дар бораи худшиносӣ ва як мақола дар мавзӯи фарҳанг аст. Танҳо як мавод ба корманди нашрия тааллуқ дорад. Дар ин шумора аз ҳаёти ноҳия ягон мавод ҷоп нашудааст. Ин шумора ба маълумотномаи фароҳи дилгиркунанда табдил ёфтааст.

Шумораи 8-9, ки дар якҷоягӣ ҷоп шудааст, рӯҳияи идона дошта ағлаби мавод ба занону модарон бахшида шудааст. Репортажгунае бо номи "Тантанаи бошукӯҳи иди модарон" бо овардани чанд акс рӯҳияи иттилоотӣ дорад. Онро идораи рӯзнома таҳия кардааст. Ин шумора аз нигоҳи мазмуну сифати мавод ва доираи фарогирӣ хуб таҳия шудааст. Лавҳаи Хиромон Сафарова "Зиндагӣ бе орзу ширин набуд", очеркҳои Маҳмуд Шодиев "Худое, бар азизи худ сухан деҳ", Машҳураи Неъматзод "Фидоии роҳи маърифат", Диловари Мирзо "Нексиришт" аз таърихи гузаштаву имрӯзаи инсонҳои наҷиб ва диёри Рашт ҳикоят мекунанд. Чор

шеър аз хонандагони рӯзнома ба таъбу расидааст. Аз хонандагони макотиби миёна низ мавод ба таъбу расидааст, ки бештар қолаби хабарро доранд.

Шумораи наврӯзӣ дар шакли ранга ва мусаввар ҷоп шудааст. Аммо аз нигоҳи мавод дар қиёс ба шумораи идонаи дигар нокистар аст. Дар ин шумора аз таърихи наврӯз як мақолаи калонҳаҷм ва як мақола дар бораи таомҳои наврӯзӣ нашр шудааст, ки дар майдони саҳифаҳо барои маводи дигар ҷойи хеле кам мондааст. Як шеъри муаллифи ғаёл Нуриддини Насриддин ва як лавҳаи Навоӣ Сатторов низ ба таъбу расидааст. Дар шумора заҳмати эҷодии ҳаёти он ба назар намерасад. Маводи шумора хусусияти илмиро гирифтааст, гӯе аз ҷониби як фолклоршинос таҳия шудааст.

Шумораи муштараки 12-13-ро яке аз беҳтарин шумораҳо номидан мумкин аст. Ба он ваҷҳ, ки он симои зиндагии Раштро бозгӯ менамояд. Муҳаққиқон андеша доранд, ки "...ҳақиқати аслии таърихро имрӯз аз саҳифаҳои матбуот дарёфт кардан мумкин аст" [3, с. 109] Агар рӯзнома пайваста аз чунин мавод истифода кунад, бастаи он барои ояндагон беҳтарин маҳзани таърихӣ дар самти шинохти ноҳияи Рашт шуда метавонад. Дар саҳифаи аввал репортаже бо номи "Воҳӯрии раис бо донишҷӯдӯхтарон" дар бораи таҳсили донишҷӯёни ноҳия дар пойтахти кишвар ҷоп шудааст, ки бо раиси ноҳия дар мулоқоти рӯ ба рӯ қарор гирифтаанд. Хонанда воқиф мегардад, ки аз ноҳияи Рашт 72 нафар тариқи квота ба таҳсил машғуланд. Навиштаи Макнуна Шарифова бо номи "Худшиносу худогоҳ бошем" мақолаест, ки дар он масъалаи хушёрӣ сиёсии мардум баррасӣ шудааст. Лавҳаи Камоли Бекзода "Шахло ҳисобашро меёбад" бо махсусияти ҷузъиёти тасвирӣ ҷолиб буда, дар бораи як духтараки деҳотии ин ноҳия, ки "ғурури ҷавонмардона" дорад, нақл мекунад. Навиштаи дигар зери унвони "Мирзосайд дар Ҷопон унвони профессорӣ гирифт" дар бораи муваффақияти олими ҷавони ноҳия дар як кишвари дур хабар медиҳад. Навиштаи Абдурахмон Забиров "Ташвишу талошҳои раиси деҳа" лавҳагуна буда, қорҳои хайри як раиси маҳалларо бозгӯ менамояд. Зери рубрикаи "Табибони мо" лавҳагунаи "Дармонбахш" дарҷ гардида, ки як навъ пиар аст. Нақл ва маълумоту тавсифи хушк эҷодро пахш намудааст. Мақолаи "Бемории сил табобатшаванда аст", ки муаллифаш мутахассиси соҳа аз ҳамин ноҳия мебошад, хусусияти тавсиявӣ дорад ва масъалаи мубрамо дар бар мегирад. Мақолаҳои "Дарсҳои суруд ва мусиқӣ" ва "Мақоми тарбияи меҳнати истехсолӣ, ки ба қалами омӯзгорон тааллуқ доранд, ба масъалаи таълиму тарбия бахшида шудаанд. Дар ин шумора як мақолаи калонҳаҷм, ки якуним саҳифаи рӯзномаро фаро мегирад, ҳамчун маводи бознашр аз саҳифаҳои "Садои мардум" ба таъбу расидааст. Мақола ба мавзӯи НОБ-и Роғун ва нақши шахсиятҳои алоҳида дар бунёди он бахшида шудааст.

Як хусусияти нашрияи мазкур он аст, ки ба омӯзгорону донишҷӯёни ДОТ зиёд таъя менамояд. Аз омӯзиши саҳифаҳои нашрия таассуроте ҳосил мешавад, ки он дар пур қардани саҳифаҳо аз маводи ба қавле бегона зиёд истифода менамояд. Дар ин ду шумораи муштарак 50%-и маводро ҳамин гуна матолиб ташкил медиҳад. Агар хусусияти саҳифаҳои дуҷум сеюми ин шумораи муштарак ба истиснои як мақолаи магистри ДМТ, ки хусусияти илмӣ дорад, дар дигар саҳифаҳо ва дигар шумораҳои рӯзнома нигоҳ дошта мешуд, "Оинаи Рашт"-ро аз беҳтарин нашрияҳои маҳаллӣ номидан мумкин буд, зеро журналисти нашрияи ноҳиявӣ фардест, ки ба дуртарин деҳаи ноҳия

замонавии нашрияи маҳаллӣ дар сатҳи хеле паст қарор гирифтааст. Нашрияҳои рангаи маҳаллӣ ин як падидаи камназир аст. Соҳиби сайти заифи интернетии худ мебошанд. Ногузир бояд нашрияҳо дар таъсири ин омил шакл гиранд ва дар бозори иттилоотӣ мавқеъ пайдо намоянд.

Адади нашр низ дар баланд гаштани мақоми нашрия нақш дорад. Имрӯз дар ноҳияву шаҳрҳои канории Русия ба 2-3 оила як нашрияи маҳаллӣ рост меояд. Аммо дар кишвари мо дар мисоли баъзе нашрияҳои маҳаллӣ, масалан бо теъдоди 2200 нусха нашр гаштани “Оинаи Рашт” наметавон, ки ҳатто аз ин гуна қиёс ёд овард.

Газетаи маҳаллӣ минбари адабии маҳдудест, ки таҷаммуи эҷоди адабиро дар як минтақа ба вучуд меорад. Дар ин самт қорбасти васеи жанрҳои публитсистӣ-бадеӣ қадами аввалин мебошад. Ин навъи эҷод мустақилият дошта, муаллифони соҳибзавқро ба қуллаҳои баланди эҷодӣ мерасонад. Бояд газета бо саҳифа ва ғушаи хоси худ адабони маҳаллиро ба камол расонад ва ҳамзамон дар ин замина дар тарбияи завқӣ эстетикӣи хонандагон саҳм гузорад.

Ба ҳар сурат ба кормандону ҳайати эҷодии рӯзнома таҳсин бояд гуфт, ки сарфи назар аз мушкilotи молиявӣ талоши нишон додани набзи як ноҳияи дурдасти кӯхистониро доранд. Бо вучуди маҳдудияти имконот нашрияи мавриди назар симои ноҳияро нишон дода метавонад. Маводи таҳлилии фазои рӯзро фарогир дар нашрия ба назар мерасад. Ҳамчун нашрияи мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ дар тарғибу ташвиқи сиёсати феълӣи ХҚТ нақши чашмрас дорад. Нашри маводро аз ҳаёти мардуми ноҳия ба таври пайваста ба роҳ мондааст. Дар тарғибу ҳифзи фарҳангу анъанаҳои ниёгон тариқи интишори маводи гуногунсамт ҳисса мегузорад. Тарғиби ваҳдату худшиносиву хушёрӣи сиёсӣ барои нашрия як масъалаи муҳим боқӣ мемонад.

Барои беҳтар гаштани вазъи ояндаи рӯзнома ва мақому манзалати он фосилаи муайяни вақт нақши муҳим дошта метавонад, зеро феълан матбуоти маҳаллӣ дар қиёс бо матбуоти марказӣ ба дараҷаи тақомул нарасидааст. Дар шароити шиддат гирифтани ҷаҳонишавӣ ва вусъат пайдо кардани ҷомеаи иттилоотӣ, матбуоти маҳаллӣ метавонад дар муқобили ҷараёнҳои номатлуб нақши бештаре дошта бошад. Аз ин рӯ бояд маводи рӯзнома ҳамеша вазъи иқтисодӣ, иҷтимоӣ, неруи илмӣ фарҳангӣ ва сиёсии маҳалро ифода карда тавонад. Дар бознашри мавзӯоти умумичумхуриявӣ алоқамандӣ бо рӯҳияи минтақа ҳатман бояд ба назар гирифта шавад. Агар бо дарёфти роҳу воситаҳои сомонӣ рӯзнома ҷаҳол гардад ва шумораҳои он фаврӣ дар сомона ҷо дода шавад, дар шароити кунунӣ як омилҳои муҳими рақобат барои рӯзнома гашта метавонад. Агар бо эҳёи ғуша ё саҳифаи “Ба мо менависанд” ва ҷалби муҳбирони ҷамоатӣ аз ҷониби муҳаррири рӯзнома ва ҳайати эҷодии он тасмим гирифта шавад, ин эҳёи анъанаи матбуоти маҳаллии собиқ мешавад. Аз ҷониби маводи бузургҳаҷм худдорӣ намудан дар ҷаҳони ахборӣ имрӯза талаботи замони мебошад. Ин усул боиси зиёд гаштани мавзӯот дар шумораҳои мегардад. Маълум аст, ки барои замонавӣ ва қавӣ гаштани неруи эҷодӣ бояд ба рӯзномаи маҳаллӣ журналистони ҷавон бештар ҷалб гарданд. Истифодаи маводе, ки танқиди созанда дорад, ин як омилҳои нуфуз пайдо кардани нашрияи маҳаллӣ мебошад. Новобаста ба он ки нашрия фаврият надорад, бояд дар саҳифаи аввали он сутун ё ғушаи ахбор мавҷуд бошад. Ин як қадами устувор дар роҳи мохномаро ба ҳафтаномаву рӯзнома табдил додан аст.

замине мисол оварда мешавад, ки дар гузашта 500 сентнер ҳосил мебуд ва имрӯз 300 сентнер маҳсул медиҳад. Назари танқидӣ ниҳон боқӣ мемонад ва ба хонанда ҳавола карда мешавад, ки муаллиф хоҳони чист?

Хусусияти дигари нашрияи ноҳиявӣ он аст, ки бояд ифодагари фарҳангу анъанаи он минтақа бошад. Ин махсусият дар саҳифаҳои нашрия нигоҳ дошта мешавад. Чун мардумони ин минтақа ба фарҳангу эътиқоди ниёгон арҷгузорӣ менамоянд, ин шева дар рӯҳияи маводи алоҳида ба назар мерасад. Мақолаҳои, ки дар онҳо рӯҳияи панду ахлоқӣ ва тарбиявӣ ҷой доранд, бештар ба Диловари Мирзо хос аст. Дар ин самт ба неруи шеър назм низ тақия карда мешавад. Нуриддини Насриддин, Диловари Мирзо, Алишери Муҳаммадӣ, Зумради Лоик аз ҷаҳолтарин шеърнависонанд, ки маънавиёту маърифатро мавзӯи асосӣ қарор додаанд. Як рисолати дигари нашрияи маҳаллӣ аз ҳаёти ҷамоатӣ, деҳаҳо ва ҷаҳаҳои пайваста интишор кардани мавод аст. Ин рӯҳия низ то дараҷаи муайян дар матолиби нашрия, ки аз ҷониби муаллифони гуногункасб иншо гаштаанд, ба назар мерасад. Муаллифон мутахассисони касбу кори гуногун - собиқадорони меҳнат, корманди китобхона, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, масъулони раёсатҳои шаҳраку ҷамоатӣ, ҳукумати ноҳия, табибон, ҳамшираҳои шафқат, донишҷӯёну омӯзгорон, шоирону нависандагон ва ғайра мебошанд. Дуруст аст, ки “Гуногунии касбу кори муаллифон, аз як тараф, мундариҷаи нашрияро рангину ҷолиб гардонид ба ҳаёт, аз сӯи дигар, аз робитаи зичи рӯзнома бо муассисаву ташкилот ва ниҳодҳои мухталиф дарак медиҳад”. Яъне рӯзномаи ноҳиявӣ ҳамсухбат, мушовир ва шабакаи хоси иҷтимоӣ мебошад, ки бо ҳалқияти ба худ муносиб алоқаро бо омма нигоҳ медорад. Ин равангаҳои табиату талаботи хос доранд, ки нашрияҳои сатҳи дигар надоранд. Чунин махсусиятро мо аз таҳлилу таҳқиқи баъзе маводи саҳифаҳои нашрия дарёфт менамоем. Албатта, тамоми шумораҳои нашрияро таҳлилу баррасии амиқ намудан таҳқиқи алоҳидаи илмиро меҳаҳад. Ин ҷо танҳо баъзе натиҷагирӣҳоро ба таври умумӣ аз ҷаҳолияти рӯзномаи мазкур бояд бозгӯ намуд.

Нашрия дар 28 шумораи соли 2015 худудан 88 мақола, 12 лавҳа, 7 репортажу гузориш, 21 шеър, 5 мурочиат, 10 хабар, 3 ҳисобот, 27 эълон, 7 ёднома ва 3 мусоҳиба нашр намудааст. Ин тақсимбандии мавод аз рӯи шумора дар тақия ба ҳунару маҳорати эҷодии қаламкашон ба вучуд омадааст. Ҳарчанд ин меъёр, теъдод ва доирабандӣ дар робита ба баъзе омилҳои ҳукми қатъӣ низ ба ҳисоб рафта наметавонанд. Масалан, на ҳама мақолаҳо хоси публитсистикаанд. Дар ин радиф мо мақолаҳои илмиву пажӯҳиширо низ дохил намудем. Дар матраҳ намудани мавод дар доираи жанрҳои ахборӣ ҷузъи фавриятро сареиятро сарфи назар кардем. Зеро шароити наشري рӯзнома ин амрро тақозо дорад. Дар мавриди наشري лавҳа ва очеркгунаҳо рӯзнома муваффақ аст. Дар як моҳ ду маротиба ба нашр расидани он барои истифодаи жанрҳои публитсистӣ бадеӣ, ки ба ин радиф мо шеърҳоро низ дохил менамоем, шароит фароҳам овардааст. Нутқу баромадҳо ва матнҳои алоҳидаро дар ин самт сарфи назар намудем, зеро он ҳама ба ҳунару маҳорати эҷодӣ робитаи хеле кам доранд. Ҳарчанд мавзӯоти сиёсӣ-иҷтимоӣ дар доираи ин мавод дар мадди аввал қарор мегирад, ки ба масъалаҳои худшиносиву худогоҳӣ ва хушёрӣи сиёсӣ бахшида шудаанд. Аз рӯи теъдоди мавод масъалаи илму маориф дар ҷойи дуюм қарор гирифта метавонад. Масъалаҳои фарҳанг, адабиёт, тандурустӣ, кишоварзӣ, иқтисодиёт, варзиш ва монанди ин мазмуну муҳтавои маводи дигари рӯзномаро ташкил медиҳанд.

Рубрикаҳои “Ба ёрии муаллимони ҷавон”, “Ҳамовозӣ”, “Сухани муҳаррир”, “Андешаҳо дар танҳои”, “Аз ёдҳо”, “Бахшида ба соли оила”, “Табибони мо”, “Соли 2015- соли оила”, “Ибрат”, “Варзиш”, “Чехра”, “Андеша”, “Дастури методӣ барои омӯзгорони ҷавон”, “Аз ҳаёти одамони наҷиб” дар саҳифаҳои рӯзнома бештар ба назар расида, дар системанокӣ мавзӯот мусоидат кардаанд. Аммо дар истифодаи ин рубрикаҳо тавозуни ҳос ба назар намерасад.

Бояд зикр намуд, ки дар “Оинаи Рашт” камбудии жанрӣ ба назар мерасад. Албатта ҳеҷ гоҳе қолаби ягонаву устувори жанрӣ вучуд надорад ва ин аст, ки дар саҳифаҳои нашрия ба ҷуз мақола хусусияти жанрҳои дигарро мушаххас намудан душвор аст. Омехташавии жанрҳо як навъ аз муносибати саҳл ва касбияти пасти муаллифон дарак медиҳад. Ин шеваи эҷод таъсири матлабро кам менамояд, зеро ҳар жанр зарбаву “мушти ҳос”-и худро дорад. Ҳамзамон жанр воқеиятро месозад ва воқеият жанрро, ки ин рисолати маълум мебошад. Ҳар жанр услуб, забон ва шакли баён дорад. Жанр дизайни рӯзномаро ба вучуд меорад. Рубрика месозад, ғуша месозад ва талаботи як “мағозаи универсалӣ”-ро таъмин менамояд.

Чунин ба назар мерасад, ки вобаста ба вазъи молии нашрия ҳаёти эҷодиву кормандони он ангуштшуморанд. Аз ин рӯ, дар иртибот ба матолиби нашрия бештар заҳмати ду ё се нафар ба назар мерасад. Албатта, ин ҷурм нест, аммо як ё ду нафар фарди эҷодкор наметавонанд, кори як газетаро пеш баранд. Рӯзнома меҳнати гурӯҳӣ аст, ки гуногунрангиро пайдо менамояд. Услуб, сабк, забон, таҳлил, ҳулоса, пешниҳод ба ҳар кас ҳар гуна ҳос аст ва ҳамин ҷиҳат қудрати як рӯзномаи хонданбоб мегардад. Дар доираи қонунияти ташкили кори редакция дар идораи рӯзномаи ноҳиявӣ низ вазифаҳои сармуҳаррир, сармуҳосиб, ҷонишини сармуҳаррир, котиби масъул, шорех, муҳбири сурагир, муҳбири махсус, муҳбири рӯзнома, менечмент ва чанде дигар заруриву ҳатмӣ аст. Шуъбаҳои иқтисод, сиёсат, иҷтимоӣ, ахбор, мактубҳо, маркази компютерӣ, таҳрир, китобхона, бойгонӣ, хидмати хоҷагӣ, қисмати тиҷоратӣ ва амсоли ин бавучудорандаи пайкари як рӯзнома аст. Дар акси ҳол рӯзнома моҳияту таъиноти аслии худро гум мекунад ва ба як маълумотномаву варақаи камтаъсир табдил меёбад. Дар ин замина вобаста ба шумора ва теъдоди нашр маълум мегардад, ки “Оинаи Рашт” ҳолати молиявии устувору фарроҳ надорад. Ҳарчанд бо талоши чанд нафар фазо ва рӯҳияи як ноҳия дар нашрия инъикос шаванд ҳам, аммо така ба матолиби ғайр зиёд ба назар мерасад. Ин масъала низ ҷурм нест, аммо меъёри ҳоси худро дорад. Дар шумораҳои соли 2015 ҳудуди 20 матлаб аз нашрияҳои ҷумҳуриявӣ бознашр гаштааст, ки мақолаҳои калонҳаҷм мебошанд. Бознашр дар ин шакл ҳеҷ гоҳ мақбул нест ва чунин раванд завқи эҷодии кормандони нашрияро мекоҳонад. Бознашрҳо ҳама вақт мавриди қабуланд, ки агар доираи ҳоси баҳсу муҳокимаҳои ҷиддиро ба вучуд оварданд. Ин шеваи ғайрироҳии рӯзномаро дар журналистикаи Эрон “нақли қавлгӯӣ” меноманд, ки як воситаи фирор аз масъулият аст. Бояд гуфт, ки неруи эҷодӣ дар баррасии мавзӯоти алоҳида дар ин нашрия кифоя аст. Ҳарчанд ин доира маҳдуду нокифоя бошад ҳам, вале аз рӯи мутолиаи мақолаҳои Диловари Мирзо ва Камоли Бекзода маълум мегардад, ки ҳуди онҳо маҳорати баланди шорехӣ ва таҳлилу баррасиро соҳибанд. Аммо ба назар чунин мерасад, ки онҳо ба кадом як дастгирии равониву молиявӣ ниёз доранд.

Чунончи ишора шуд, дар саҳифаҳои нашрия мақолаҳои илмӣ омӯзгорону шогирдонӣ ДОТ зиёд ба назар мерасад ва дар назари аввал чун як

нашрияи соҳавӣ ҷилва менамояд. Матолибе, ки ба хонандагону омӯзгорони макотиби миёна ва коллеҷи омӯзгорӣ ноҳия тааллуқ доранд, ҷойи бадӣ надоранд. Аммо барои ҳамагон маълум аст, ки донишгоҳҳо дар баробари таълиму тадрис базаҳои илмӣ устувор ба ҳисоб мераванд. Қариб ҳамаи онҳо минбари ҳоси худро доранд, ки бо мақолаву пажӯҳишҳои илмӣ худ муаррифӣ мешаванд. Дар ҳоле ки ин нашрия ҳамагӣ чор саҳифа дорад ва дар як моҳ мутаносибан ду маротиба аз ҷоп мебарояд, чандон ҷои нест, ки дар саҳифаҳои он маводи илмиву ихтисосӣ калонҳаҷми алоқамандони донишгоҳ ба таъб расанд. Рӯзнома дар ин ҳолат оммавияти худро аз даст медиҳад. Дар ин самт метавон аз “Ҷумҳурият” мисол овард, ки чанд соли охир бо вучуди дар як ҳафта чанд маротиба ба нашр расидан, бештар ба матолибе така менамояд, ки аз се саҳифаи компютерӣ фосилаи 1,5 зиёд набошад.

Таҳқиқи маҳдуди нашрияи “Оинаи Рашт” дар маҷмӯъ барои мо дар масъалаи проблемаҳои матбуоти маҳаллӣ дари олами андешаҳои ҳулосаҳои гуногунро боз менамояд. Маълум аст, ки қимати қоғаз, буҷаи ками рӯзнома, дастгирии давлатӣ, аудиторияи нофаъл ва монанди он омилҳои маълум дар масъалаи мушкилоти нашрияи маҳаллӣ боқӣ мемонанд. Вақте наشري рӯзнома мутавакқиф мешавад, ин як зарбаи шадиди маънавӣ барои эҷодкори рӯзномаи ноҳиявӣ аст. Вақте дигар рӯзномаҳо аз қоғазӣ навъи аълосифат истифода мебаранд, ин як ҳиҷолати сармуҳарриру кормандони нашрия аст. Нашрияҳои алоҳидаи кишвар чандин сол қабл аз наشري бобоиву истифодаи қоғазҳои пастсифат даст кашиданд, аммо то ҳанӯз дар бархе аз ноҳияҳо аз шеваи кӯҳна истифода мебаранд. Ё ин ки бо сабаби надоштани дастгоҳи нашр бо хароҷоти зиёд ба марказҳои вилояту пойтахт мераванд. Андешае дар ҷомеаи кунунӣ ҷой дорад, ки матбуоти маҳаллӣ дувумдараҷаву каммоҳият аст. Ин фарзия саҳеҳ нест, балки мушкили асосӣ ин як навъ бетафовутӣ нисбат ба матбуоти маҳаллӣ мебошад. Соли гузашта аз тариқи як тадқиқоти сотсилогӣ муайян гашт, ки аудиторияи вилояти Суғд майли бештар ба ВАО-и музофотӣ доранд. Аҳён аз нашрияҳои марказӣ истифода кардани онҳоро низ тадқиқот нишон дод. Нашрияҳои шахриву ноҳиявӣ дар ин вилоят маҳбубияту нуфузи зиёдтар доранд. Ин натиҷаи он аст, ки моҳияту қимати матбуоти маҳаллиро дар ин вилоят омма дарк намудааст. Аммо қиёси дигар нишон медиҳад, ки дар шаҳри Душанбе «Мароми пойтахт» барин наشريи шаҳрӣ ва нашрияҳои ноҳиявӣ дигар хонандаи хеле маҳдуд доранд. Сабаб маълум, ки онҳо дар рақобат хеле заифанд ва наметавонанд, ки дар миёни даҳҳо нашрияҳои давлативу хусусӣ дар пойтахт нашршаванда рақобатпазир бошанд.

Чун шароит дар ноҳияҳои кӯҳӣ фарқ дорад, имрӯз хизмати почта бояд дар дараҷаи хуб қарор дошта бошад. Ҳар шумораи наشريи бояд саривақт ба дуртарин деҳаи ноҳия расад. Яке аз аломатҳои типологии матбуоти даврӣ ин фазои ҷуғрофӣ паҳншавӣ он дар шакли классикӣ мебошад, зеро имрӯз дар системаи коммуникатсионӣ барои ҳама васоити ахбор дар роҳи тавсеаи ғайрироҳӣ дарҳо боз аст. Ин фазо бошад беҳудуду бесарҳад аст. Дар шароити деҳоти имрӯза дастнорас будани ин имконот маълуму равшан аст. Яъне бо итминон наметавон тасдиқ намуд, ки дар деҳот ҳамсони шаҳр аз интернет истифода мебаранд. Шароити иқтисодӣ, сатҳи пасти донишҳои фанӣ ва дигар омилҳои техникаи вобаста ба коммуникатсия боисанд, ки мардуми деҳот аз журналистикаи интернетӣ истифода бурда наметавонанд.

Дар аксар минтақаҳои кишварҳои ҷаҳон ба истилоҳ матбуоти зард рушди бештар дорад, ки як омилҳои хуби рақобат бо матбуоти расмӣ маҳаллӣ аст. Боиси нигаронист, ки алҳол дар кишвари мо наشريҳои хусусӣ минтақавӣ маҳаллӣ ангуштшуморанд. Падидаи маълуми дигар он аст, ки феълан дизайни

нашрияи «Нури Нуробод» танҳо як шабаҳ буда метавонад. Дар давоми моҳ як ва баъзан ду маротиба нашр гаштани он ҳеҷ гоҳ наметавонад заминаро дар роҳи журналистикаи чандрасонаӣ ба вучуд орад, зеро ғаврияти сареияти дастрасии рӯзнома анқариб вучуд надорад. Мухтавои рӯзнома на ахбор, балки маълумотномаи ҳисоботи идоравиро мемонад. Рӯзнома нерӯи эҷодии хароб дорад. Аз мутолиаи он хонанда ба чунин ҳулоса мерасад, ки дар рӯзнома танҳо Ҷумъа Қувват (сардабир) ғаврият дорад. Ағлаби матолиби рӯзнома маводи таҳияшуда аз саҳифаҳои рӯзномаҳои марказӣ мебошад. Ҳатто вазъ то он ҳаддест, ки ду мақолаи таҳияшуда саҳифаҳои рӯзномаро пур кардааст. Маводи он забонзада, қиматгумкарда ва бетаъсир аст. Маълум аст, ки нашрия аз ночорӣ ба ин қор даст мезанад. Дар ин ноҳия радиои маҳаллӣ ғавро нест. Дар замони шӯравӣ мавҷуд будани радио алҳол барои сокинони ин маҳал чун як афсона менамояд. Дар замони шӯравӣ мазмуну муҳтавои рӯзномаҳои ноҳиявӣ шаҳрӣ ҳамчун маводи радио айнан истифода мегашт. Табиист, ки бо нерӯи ками эҷодӣ, ки ҳамагӣ қуҳансоланд, наметавон шакли электронии нашрияро ба хонанда манзур сохт. Ҳатто аз рӯйи баъзе маълумотҳо шумораҳои алоҳидаи рӯзнома дар пойтахти кишвар ва шаҳри Ваҳдат ба таъ мерасанд. Тиражи он 1500 нусха мебошад. Ин дар ҳолест, ки рӯзномаи мазкур дар гузаштаҳои таърихӣ худ бо номҳои гуногун то 15-20 ҳазор нусха ба таъ мерасидааст.

Ноҳияи Тоҷикобод ҳудуди сад ҳазор нафар аҳоли дорад. Нашрияи он «Паёми Тоҷикобод» ном дошта, 650 нусха ба таъ мерасад. Ин адад монанди шумораи варақаҳои таблиғотии як номзоди вакилшаванда аст. Нашрияи мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Тоҷикобод аст. Аз саҳифаҳои интернетӣ дар бораи аҳволу муҳтавои ин нашрия як сатр низ ёфтаи душвор аст. Мувофиқи маълумотҳо дар ин ноҳия низ радиои маҳаллӣ ғавро нест. Вақте аз баъзе эҷодкорони ин ноҳияву минтақа дар бораи вазъи ахбору иттилоъ пурсон мешавад, ҷавоб боз ҳам ҳамон аст, ки манбаи ахбору иттилоъ барои онҳо пойтахти кишвар ба шумор меравад. Дар идораи рӯзнома ҳамагӣ ду нафар журналисти собиқадор ғаврият мекунад. Мухтавои рӯзномаро бо сабаби набудани маводи касбӣ шеърҳои хонандагон пур кардаанд.

Дар водии Рашт нашрияҳои дигар аз қабилӣ «Оинаи Рашт» дар шаҳраки Ғарм ва «Мавҷи Хинғоб» дар ноҳияи Тавилдара ба ҷоп мерасанд. Мутаассифона, вобаста ба ин ду нашрия ва умуман газетаҳои дигари ин минтақа дар саҳифаи интернет, ба истиснои номи онҳо дигар чизеро пайдо кардан мушкил аст. Ин боз бармегардад ба он нуктае, ки дар боло ишора шуд. Яъне то вақте нашрия мундариҷаи ҳудро рангин ва дардхӯри замон нагардонад ва дар шакли қоғазӣ хонандаи ҳудро пайдо накунад, ворида низомии электронӣ шуданаш дар гумон аст.

Умуман, пас аз ин таҳқиқи кӯтоҳ ба чунин ҳулоса расидан мумкин аст, ки ВАО-и музофотии қисмати шарқи кишвари моро вазъи ногувор фарогир аст. Омилҳо ва сабабҳои онро низ то дараҷае баён кардан мумкин аст. Дар навбати аввал сатҳи пасти маърифати иҷтимоии сокинони маҳал мебошад. Баъдан шароити зиндагӣ ва сатҳи пасти ногувори иқтисодӣ низ ба ин раванд таъсири аимқи ҳудро мегузорад. Ин минтақаро бештар ноҳияҳои истеҳсолӣ ташкил медиҳанд. Яъне ба истиснои баҳши кишоварзӣ дигар тамоми соҳаҳо дар як ҳолати бозмондагӣ қарор доранд. Набудани барқ, иншоотҳои меросмондаи хароб аз даврони шӯравӣ, марказҳои таълимиву фарҳангии назарногиру ночиз, сатҳи пасти касбияти журналистӣ ва амсоли он боис гаштаанд,

Адабиёт

1. Ворошилов, В.В. Журналистика. – СПб, 2004.
2. Жанры советской газеты. – М., 1972.
3. История печати: Антология: Т. II. /Сост. Я.Н. Засурский, Е.Л. Варганова. – М.: Аспект Пресс, 2001.
4. Маъмурзода, Н. Журналистикаи Хатлон: вазъият тамоюл ва дурнамои рушд. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 205 с.
5. Муродов, М.Баъзе мушкилоти матбуоти маҳаллӣ ва зарурати пажӯҳиши онҳо [Матн] // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон (баҳши филологӣ). – Душанбе, 2015. - №4/7 (180). – С. 252-257.
6. Муродов, М. Матбуоти маҳаллӣ дар шароити имрӯз [Матн] // Илм ва ҳаёт. – 2016. – №1. – С. 1-4.
7. Муродов, М. Дар талоши фановарӣ [Матн] // Паёмномаи фарҳанг. – 2016. – №2 (34). – С. 88-95.
8. Муродов, М., Ҷумъаев, М. Вазъ ва дурнамои матбуоти маҳаллӣ [Матн] // Паёмномаи фарҳанг. – 2014. – №3 (27). – С. 7-12.
9. Саъдулло, А., Гулмурод, П. Жанрҳои таҳлили матбуот. – Душанбе, 1994. – 64 с.
10. Усмонов, И.К. Жанрҳои публицистика. – Душанбе, 2009. –140 с.

Қутбиддинов А.

МЕСТНАЯ ПЕЧАТЬ – ЗЕРКАЛО СЕЛЬСКОЙ ЖИЗНИ

В данной статье рассматривается современное состояние местной печати в региональном информационном пространстве страны. На основе сравнительного анализа автор определяет прошлое и современное состояние местной печати. Автор на основе анализа номеров газет «Оинаи Рашт» за 2015 г., выявляет основные успехи и недостатки данного издания и в качестве предложения предлагает некоторые рекомендации для дальнейшего развития местной печати.

Ключевые слова: газета, миссия, публика, анализ, обозрение, жанр, оперативность, позиция, идеология, корреспондент, влияние, пропаганда, агитация.

Qutbiddinov A.

THE LOCAL PRESS AS THE MIRROR OF RURAL LIFE

In this article is considered the contemporary situation of the local press in the regional information space of the country. On the basis of comparative analysis was determined the past and current state of the local press and indicated to the future development of that. The author based on the analysis of some numbers of the newspaper «Oinai Rasht» for 2015, defines the successes and shortcomings of this publication and offers some recommendations for the further development of the local press.

Keywords: newspaper, mission, audience, analysis, review, genre, operative, position, ideology, correspondent, influence, propaganda, agitation.

ТДУ 002+05+07+659, 1182+621,3+8 тоҷик

Исоев Қ.

МАТБУОТИ МАҲАЛЛӢ ДАР ШАРОИТИ ТАШАККУЛИ ЖУРНАЛИСТИКАИ ЧАНДРАСОНаӢ (дар мисоли водии Рашт)

Дар мақола ташаккули журналистикаи чандрасонаӢ ва авомили қафомонии матбуоти маҳаллӣ аз ин ҷараён дар заминаи нашрияҳои Водии Рашт, аз қабилӣ “Нури Нуробод”, “Оинаи Рашт”, “Паёми Тоҷикобод” мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф зимни таҳлил баъзе сабабҳои аз ҷараёни журналистикаи мултимедӣ дур мондани нашрияҳои мазкурро нишон додааст, ки набудани техникаи муосир, паст будани неруи эҷодӣ, ба талаботи ҷомеа, хусусан аудиторияи маҳаллӣ мувофиқ набудани мундариҷаи нашрияҳо, сатҳи пасти маърифати иҷтимоӣ, завқи коҳидаи мардуми маҳал, вазъи ноговори зиндагӣ, камбуди иқтисодӣ, набудани қувваи барқ ва иншоотҳои вайрону валангор аз он қабиланд.

Калидвожаҳо: журналистика, чандрасонаӢ, мултимедӣ, нашрия, матбуоти маҳаллӣ, матолиб, рӯзнама, интернет, сомона, воситаҳои электронӣ.

Бо тавсеаи васоити электронии ахбор дастрасӣ ба иттилоот сахлу осон гашта, дар таблиғи ахбор пешравӣ ва таҳаввулотӣ ҷадид рӯйи кор омад. Аз ҷумла, журналистикаи чандрасонаӢ, ё ба истилоҳ «конвергентная журналистика» маҳз дар асоси инкишофи воситаҳои электронӣ ба вучуд омада бо суръат рушд мекунад. Нависанда ва публитсисти рус Виктор Сергеевич Хелемендик ва доктори илмҳои таърих Яна Амаса Коменского дар охири соли 1970 бевосита доир ба ин мавзӯ таҳқиқоти илмӣ анҷом додаанд. Ин навъи журналистика бештар дар солҳои 1990 дар саросари олам маъруф гардида, ба як системаи нави таблиғи ахбор табдил ёфт. Мавриди таъкид аст, ки журналистикаи чандрасонаӢ бидуни воситаҳои муосири электронӣ чун телевизиону радио ва махсусан интернет вучуд дошта наметавонад. Рушди ин навъи журналистикаро дар кишвари мо низ касе инкор намекунад. Фарҳангшиноси машҳур Моршал Маклюен аввалин китоби ҷопиро ахбори нахустин мешуморад. Ҳарчанд китоб «...василаи иттилоотии омма буда, аз қадимтаринҳояш ба ҳисоб меравад» [4], воситаҳои электронии ахбор рӯз аз рӯз ҷойгоҳи он ва макони матбуоту каломи матбуӣро тангтар мекунад. Баъзе муҳаққиқони матбуоти тоҷик таъкид мекунанд, ки «Аз рӯйи маълумоти гуногун дар Англия, ИМА, Олмон, Фаронса ва Италия барин кишварҳо, ки дар онҳо замоне матбуот бо даврони тиллоиву гулгулшукуфияш ҳукмрони ҷомеа буд, акнун аз назарҳо дур мемонаду рӯ ба таназзул оварда истодааст. Ҷойи инкор нест, ки «талабот»-и ҷомеаро ВЕА бештар коней намуда истодааст» [2, с.10]. Дар ҳақиқат хонандаи имрӯза меҳодад маблағу вақташро сарфа намояд ва ҳар лаҳза тавассути интернет аз воқеоти дохилу хориҷ огоҳ гашта, бештару васеътар истифода намояд. Каломи тӯлониву доманадор ўро ҷалб намекунад, балки сухани муҷазу мушаххасро меписандад. Бо ҳар вучуд воситаҳои электронии ахбор дастрасӣ ба матбуотро бештар мегардонанд. Таҷриба нишон медиҳад, ки агар газета ба майдони бузурги интернет роҳ ёбад ва сомонаи худро

дошта бошад, истифодаи он дар шакли электронӣ бештар мегардад. Агар дар гузаштаи наҷандон дур матолиби матбуот ба дасти шумори маҳдуди хонандагон мерасид ва истифодаи он низ камтар буд, имрӯз журналистикаи чандрасонаӢ имкон медиҳад, то доираи истифодаи матбуот ба маротиб бештар гардад. Як назари умумӣ ба матбуоти Тоҷикистон ин мавзӯро бароямон баръало возеҳ месозад. Ҳамакнун тӯли чанд соли ахир қисме аз нашрияҳои кишвари мо ба ин низом, ё журналистикаи ҷадид ворид гаштанд. Ба таври мисол «Нигоҳ», «Фараж», «Озодагон», «Азияплюс», «Рӯзгор», «Ҷумҳурият», «Садои мардум», «Баҳори аҷам», «Омӯзгор» ва даҳҳо нашрияҳои дигари ҷумҳуриявӣ хусусӣ, соҳавӣ хизбӣ, аз ҷумла вилоятӣ сомонаҳои ҳоси худро таъсис дода, шакли электронӣ ва ё матолиби худро пешкаши хонандагон мегардонанд.

Журналистикаи чандрасонаӢ ин, пеш аз ҳама, тай кардани зинаҳои классикии сухани матбуӣ ба ҳисоб меравад. Барои ҷомеаи аврупоӣ алҳол ин зина ва раванд як омили муқаррарӣ ба шумор меравад, зеро онҳо тавонистаанд, ки зинаҳои нахустини инкишофи рӯзнамаву маҷалла ва радиову телевизионро хеле барвақт тай намоянд. Дар соли 1661 аввалин рӯзнамаҳои ҳаррӯза дар Олмону Фаронса ва дигар кишварҳои аврупоӣ пайдо гардид. Солҳои шастуми асри гузашта системаи телевизионии Аврупо ба дараҷаи баланд инкишоф ёфт. Ҷойи надоштани сензура ва ғаъолияти озоди расонаҳо бо истифодаи рекламаҳо ва дигар сарчашмаву маҷбаҳои молиявӣ боис гашт, ки журналистикаи чандрасонаӢ рушд ёбад. Акнун чи гуна қиёс метавон намуд, ки алҳол на танҳо дар маҳаллу музофотҳо, балки дар микёси ҷумҳурии мо рӯзнамаи ба маънии тоҷаш ҳаррӯза вучуд надорад. Мавҷуд будани рӯзнамаҳои ҳаррӯза ва бо ВЭА як навъ рақобат пайдо кардани онҳо боис мегардад, ки раванди чандрасонаии ахбор тавсеа ёбад. Гумон мекунем, ки танҳо дар сурати рушди матбуоти маҳаллӣ баъдан дар бораи чандрасонаии ахбори он метавон ҳарф зад. Имрӯз матбуоти маҳаллии вилоятҳои ноҳияҳои мо яксон нест, балки аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Матбуоти вилояти Суғд дар самти интернет-журналистика нисбати дигар вилоятҳои ноҳияҳо пешгомтар аст. Масалан, се нашрияи асосии вилоят: «Ҳақиқати Суғд», «Суғд Ҳақиқатӣ» ва «Согдийская правда» аз соли 2010 инҷониб сомонаҳои худро бо унвонҳои «hakikati-sugd.tj», «sogd-pravda.tj» «sugd-hakikati.tj» таъсис додаанд, ки қомеъии назарраси вилоят дар самти ВАО ба ҳисоб меравад. Дар сомонаҳои мазкур на танҳо шакли электронии нашрияҳо гузашта шудааст, балки ахбору матолиби нашрияҳои дигар низ дар онҳо ҷой дода мешавад.

Вилояти Хатлон низ аз ин пешравиҳои технологӣ бенасіб намондааст. Танҳо нашрияи «Хатлон»-ро барои намуна зикр намудан қифоя аст. Нашрияи мазкур дар ибтидои соли 2015 дар шабакаи интернет сомонаи худро бо нишони «khatlon-ruznoma.tj» сохид гашт. Дар сомонаи шакли электронии нашрияи мавҷуд буда, рубрикаҳои доимии «Матолиби чандрасонаӢ» ва «Номаҳои шумо» хусусияти навоарӣ доранд. Матбуоти қисмати шарқи кишвар то ноҳияи Файзобод нисбатан ба журналистикаи мултимедӣ ворид гаштаанд. Аз ҷумла нашрияи ноҳиявии «Набзи Файзобод» дар саҳифаи ҷаҳонии интернет таҳти унвони «Набзи Файзобод.тҷ» сомонаи худро дорад. Нашрия дар шакли pdf бе мушкилӣ дастрас аст.

Таъкид бояд кард, ки матбуоти водии Рашт дар вазъияти рушди сареи журналистикаи мултимедӣ ҳолати ноговор дорад. Дар ноҳияи Нуробод

Ҳамчунин муаллиф аз биринчи сафед – ширбиринч, ошзира – палави зирадор, оши кишмиш – палави кишмишдор ёдовар шудааст. Музаъфар – номи навъе аз палав будааст, ки онро дар Бухоро низ *музаффарпалав* меномиданд. Абӯисҳоқ ба гунаи ҳаҷв рубоии зеринро дар ин бобат гуфтааст:

Мискиншикаме, ки бе музаъфар бошад,
Ҳамчун ҳабашӣ дилаш мукаддар бошад.
Бар хони вай арчи нони чун х(в)ар бошад,
Он нон чӣ кунад, ки бе музаъфар бошад [1, с. 44].

Рочеъ ба этимологияи вожаи “палав” муҳаққикон пажӯҳиши хос нагузаронидаанд. Бархе онро аз решаи “пахлавон” тахмин кардаанд, яъне оши пахлавонӣ, баъзе пажӯҳишгарон онро вожаи иқтибосии санскритӣ шуморидаанд. Инчунин мардум ба таври оммиёна шарҳ медиҳанд, ки калимаи “ош” аз сарҳарфи ду унсури асосии таркиби он: “о” – “об” ва “ш” – “шолӣ” иборат мебошанд. Калимаи “палав” низ шарҳи оммиёна ёфтааст. Ин номро мураккаб аз ду калима “пал” (манзур: пали шолӣ) ва “ов” (об) донистаанд. Шарҳҳои этимологии халқӣ ҳарчанд асоси илмӣ надоранд, аммо аз муҳаббату алоқамандии мардум нисбат ба ин таоми маъруф дарак медиҳанд.

Дар мавриди решаи вожаи “ош” дар ин мақола мо меҳоҳем, ки андешаҳои худро низ баён намоем. Калимаи “ош” чуноне ки дар “Фарҳанги забони тоҷикӣ” омадааст: “ҳар хӯроке, ки дар дег пухта мешавад” [ҷ.1, с. 942], яъне дар маҷмӯъ хӯрок ё таомро “ош” мегӯянд. Масалан, *оши бурида*, *оши туппа*, *оши кашкоб* ва ғайра. Дар манобеи адабӣ, калимаи ош хеле зиёд истифода шудааст. Ибни Ямин гуфтааст:

На ҳамчу дег сияхрӯ шавам зи баҳри шикам,
На даст кафча кунам аз барои косаи ош.

Аммо дар забони ҳам адабӣ ва ҳам гуфтугӯӣ вожаи “ош” ба маънои палав низ мавриди истифода аст. Дар натиҷаи ҷустуҷӯи сарчашмаҳои этимологӣ ва луғатномаҳо ба мо маълум гашт, ки решаи калимаи “ош” дар забонҳои ҳиндуаврупоӣ ба маънои “хӯрдан” будааст. Тибқи маълумоти Манучехри Ориёнпури Кошонӣ дар “Фарҳанги решаҳои ҳиндуаврупоӣ забони форсӣ” вожаи “ош” бо калимаҳои авестии “асити” (athiti), санскритии “ас” “ад”, “адми” (as, ad, ādmi), латинии “эссе”, “эде́ре” (ēsse, edere), юнонии “эдеин” (ēdein) ва “эду” (ēdō) ҳамреша буда, ҳама маънои хӯрданро ифода мекунанд. Феъли хӯрдан инчунин дар забонҳои англисӣ “эит” (eat), олмонӣ “эссен” (essen), литвонӣ “эсти” (ēsti), латвиягӣ “эст” (ēst), чехӣ “йист” (jíst) ва дар забони русӣ “есть” (jest) аз ҳамин реша баромадааст [ниг.: 4, 64-65].

Инчунин дар забони санскрит “асана” (āsana) ба маънои хӯрок, ғизо маъмул будааст [7, 21].

Табилии овози “С” ба “Ш” дар калимаи “ош” мутобиқи қоидаи маъмулии калимаҳои санскритиву форсии бостон анҷом ёфтааст. Баъзе калимаҳои умумиориёӣ, ки овози «с» доштаанд, дар забони ҳиндии бостон ва баъзе забонҳои ҳиндуаврупоӣ шакли худро нигоҳ доштаанд. Масалан, калимаи «сура» (sura) дар забони ҳиндии бостон дар ҳамин шакл рафта, дар забони форсии навин он ба «шӯр» (намакин) табдил ёфтааст. Дар забонҳои англисӣ – sour, дар олмонӣ – sauer, дар норвегии қадима – surr ва амсоли инҳо боқӣ мондаанд. Дар баробари ин баъзе калимаҳои санскритӣ, ки ба форсӣ гузаштаанд, «су»-и онҳо ба «шу» табдил ёфтаанд. Масалан, вожаи «шугун» дар забони форсӣ – фоли нек аз шакли санскритии «сугун» гузаштааст. «Шумон» (номи

ки вазъи иттилоотонии омма дар сатҳи паст қарор гирад. Аз ҷониби дигар, завқӣ қоҳидаи аудитория низ нақши маълуми худро нишон медиҳад.

Адабиёт

1. Журналистика и конвергенция: почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные / под редакцией А. Г. Качкаевой. – М., 2010.
2. Кутбиддинов, Б. Воқеияти тасвир. – Душанбе: Озар, 2014. – 124 с.
3. Муродов, М. Аз се шоҳаи як илм. – Душанбе: Истеъдод, 2014. – 232с.
4. Усмонов, И. К. Журналистика. – Душанбе, 2011. – Ҷ.4. – 448 с.
5. «Sadoikonibodom.tj».
6. «Khatlon-ruznoma.tj».
7. «Taj.nansmit.tj».
8. «Sugd.tj».
9. «Hakikati-sugd.tj».
10. «Sogd-pravda.tj».
11. «Sugd-hakikati.tj».

Исоев К.

МЕСТНАЯ ПЕЧАТЬ В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ МУЛТИМЕДИЙНОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ

В статье речь идет о имеющихся недостатках в становлении и развитии мультимедийной журналистики в Раштском регионе Таджикистана. На основе анализа периодических изданий региона - “Нури Нуробод”, “Оинаи Рашт”, “Паёми Тоҷикобод” автор выявляет основные недостатки в мультимедийной журналистике региона: отсутствие в редакциях современного технического оборудования, недостаточный творческий потенциал специалистов отрасли и не отвечающее требованиям местного населения содержание информационных материалов.

Ключевые слова: журналистика, мультимедийная журналистика, местная печать, материал, газета, интернет, сайт, электронные средства информации.

Isoev Q.

THE LOCAL PRESS IN THE CONDITION OF FORMATION THE MULTIMEDIA JOURNALISM

In this article are discussed the shortcomings in the formation and development of the multimedia journalism in the Rasht region of Tajikistan. Based on the analysis of periodicals in the region such as “Nuri Nurabad”, “Oinai Rasht”, “Payami Tajikabad” the author reveals the main shortages in multimedia journalism of the region: lack of modern technical equipment, lack of creativity of professionals and the content does not provide the requirements of the local population.

Keywords: journalism, multimedia journalism, local press, material, newspaper, Internet, website, electronic techniques of information.

ТДУ 641.568+392+9 тоҷик+379+37 тоҷик

Рахимов Д.К.

ОШИ ПАЛАВ ВА ФАРҲАНГИ СУННАТИИ ОН

Ин мақола ба контекстҳои фарҳангии ҷамъиятӣ, одоби русуми таомӣ суннатии халқи тоҷик – оши палав бахшида шудааст. Палав яке аз хӯрокҳои асосии ҷаишу маросимҳо, маърақаҳо, маҳфилҳои дӯстонаи мардуми тоҷик ба шумор меравад. Инчунин дар фарҳанги суннатии тоҷикон як қатор расму ойинҳои мавҷуданд, ки ба оши палав рабти бевосита доранд. Муаллиф илова бар маълумоти мардумииносии, бо така бар манобеи забониносии роҷеъ ба этимологияи калимаи “ош” андешаҳоиро баён кардааст. Дар мақола номгӯи навъҳои зиёди оши палав зикр шудаанд, ки аз садсолаҳои пеш то ба имрӯз ба вучуд омадаанд. Оид ба оши палав дар байни халқ шегру таронаҳо, нақлу ривоятҳои ҷолиб зиёданд, ки чанде аз онҳо дар мақола зикр шуда, аз маҳбубият ва мавқеи муҳими ин таом дар рӯзгори мардуми тоҷик дарак медиҳанд.

Калидвожаҳо: таом, палав, ош, этимология, анъана, фарҳанги тоҷикон, расму ойинҳо.

Дар ҳар кишвар таомҳои мавҷуданд, ки дар рӯзгор ва фарҳанги он халқ мавқеи муҳим доранд. Масалан, таомҳои оши палави тоҷикону ўзбекон, бешбармақи қирғизӣ, мурғобикабоби чинӣ, донеркабоби туркӣ, борши украинӣ, фалофили арабию яҳудӣ, кимчии кореягӣ, сушии чопонӣ ва монанди инҳо дар ҷаҳон маъруф буда, мояи ифтихори халқу миллатҳои мазкур мебошанд.

Оши палав ба ҳайси таоми суннатии тоҷикон як навъ унсури фарҳангсоз ва муттаҳидкунандаи мардум буда, он соли 2015 дар шакли номинатсия аз ҷониби олимони Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот таҳия гашта ба Феҳристи репрезентативии ЮНЕСКО оид ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддии башарият пешниҳод шуд. Вай дар санаи 1-уми декабри соли 2016 дар Ҷаласаи 11-уми байнидавлатии ЮНЕСКО оид ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, расман дар феҳристи мазкур сабт гардид. Ин дастоварди фарҳангии кишвар боиси шодию мояи ифтихор буда, аз миллати фарҳангофар будани тоҷикон гувоҳӣ медиҳад.

Пешниҳод ва сабти номинатсияи «Оши Палав ҳамчун хӯроки анъанавӣ ва фазои ҷамъиятӣ фарҳангии он дар Тоҷикистон» ба рӯйхати репрезентативии ЮНЕСКО иқдоми хеле муҳим ва саривақтӣ буда, мавқеъ ва шухрати палави тоҷикиро дар миқёси ҷаҳонӣ боз ҳам густардатар хоҳад кард.

Оши палав як навъи хӯроки анъанавиест, ки дар байни мардуми тоҷик маҳбубияти зиёд дорад, аз ин рӯ онро “шоҳи таомҳо” низ меноманд. Одатан, ҷаишу маросим ва нишастҳои тоҷикон бе оши палав намегузарад. Палав боиси афзудани эътибори дастархону мизи тӯю маърақаҳо мебошад. Дар хонаҳо қадбонувон пайваста навъҳои гуногуни палавро омода мекунанд, дар ошхонаву ҷойхонаҳо низ он таоми ҳамарӯза ва дӯстдоштаи харидорон аст. Вақте ки ба хонаи тоҷикон меҳмон меояд, мизбон муваззаф мешавад, ки баҳри иззати меҳмон оши палав пазад.

Палав дар байни мардумони муқими Осиёи Марказӣ, яъне ниёгони тоҷикон аз қадимулайём ба вучуд омадааст. Зеро гузаштагони тоҷикон – сугдиёну бохтариён ба кишоварзӣ ва махсусан ба шолӣкорӣ шугл доштаанд. Бинобар манобеи таърихӣ, дар ҳазораи II пеш аз мелод соҳаи шолӣпарварӣ аз Ҳинд ба кишварҳои Эрони Шарқӣ – сугдиёну бохтариён гузаштааст.

Роҷеъ ба судманд будани биринҷ ва таомҳои биринҷӣ табибону донишмандон дар осори худ ба таъкид сухан гуфтаанд. Чунончи, Абӯалӣ ибни Сино дар “Ал-қонун”, Ал-Қўрчонӣ дар “Заҳираи Хоразмшохӣ”, Абӯисҳоқи Атғима дар девони “Канз-ул-иштиҳо”, ки дар он анвои таомҳо тавсиф шудаанд, Қўрӣ Раҳматуллои Возеҳ дар “Кони лаззат ва хони неъмат”, Ал-Оқилӣ дар “Маҳзан-ул-адвия” ва ғайра доир ба хусусиятҳои шифой ва нерубахшии хӯрокҳои биринҷдор маълумот додаанд. Ҳамчунин дар асарҳои адабию фолклорӣ ва пажӯҳишҳои этнографияи таърихӣ дар хусуси таоми муҳими тоҷикон будани оши палав тасвиру тавсифҳои зиёд қайд шудаанд.

Оши палав аз масолеҳи муқаррарие чун сабзӣ, биринҷ, гӯшт, равған, пиёз ва бо иловаи обу намак пухта мешавад. Ба он мувофиқи табъ ва хоҳиши мизочон нахӯд, зира, заъфарон, сирпиёз, бихӣ, мурч, зело, лиму ва дигар адвиеи хуштамъкунанда илова мекунанд. Тарзи таҳияи оши палав аз се марҳила: тайёр кардани зирбак, ҷўшонидани маҳсулоти дег ва дам андохтани биринҷ иборат мебошад. Ҳар кадоми ин амалҳо меъёр ва фосилаи вақти муайяноро тақозо дорад. Барои таҳияи оши палав деги ҷўяний лозим аст.

Дар тӯли асрҳо байни мардуми тоҷик навъҳои зиёди оши палав ба вучуд омадаанд. Аз ҷумла, палави баргитокӣ, палави софӣ, оши кенҷа, оши девзира, оши заъфаронӣ, қимапалав, оши дампухт, оши қўҳнадам, оши бихигин, оши як ба як, оши ҳафтравған, иликпалав, халтапалов, сурхпалов, оши нўстдунба, оши мавизӣ, оши сафед, оши зардҷуба, оши оқпарӣ, оши уйгурӣ, оши эшонхўр, гелакпалав, кукупалав, палави лубиёдор, палави дона-дона, палави самарқандӣ, мурғпалав, бедонапалав, какликпалав ё кабкпалав, оши исфарағӣ, оши Ўротеппа ва ғайра, ки дар маҷмӯъ беш аз 200 навъ мешаванд. Имрӯзҳо низ пазандагони моҳир бо ҳунари ошпазии худ муштариёни зиёдро ба ҷойхонаву ошхонаҳо ҷамъ карда, бо ному истилоҳҳои нав палави пухтаи худро муаррифӣ ва таблиғ мекунанд. Чунончи, оши Пўлод, оши Сари Осиё, оши Тайга, оши ҷойхона, оши кампири Садаф, оши Гипрозем ва ғайра. Номи палавҳо вобаста ба таркиби адвие, маҳалли пухтупаз, навъи биринҷ, шакли сифат ва номи пазандаи он навъи ош аз ҷониби мардум гузошта шудаанд. Баъзе номҳо тобишҳои маҷозӣ ё киноявӣ ҳам доранд, чунончи, “оши эшонхўр”, “оши мардакхўр”, “палави ҷони амма” ва чанде дигар. Аз нигоҳи макони густариш баъзе навъи палав бо номи маҳдуд ба деҳа, ноҳия ва вилоят буда, баъзеи дигарашон дар ҷумхурий ва берун аз он низ шухрат доранд.

Қўрӣ Раҳматуллои Возеҳ дар “Кони лаззат ва хони неъмат” роҷеъ ба 228 навъи таомҳои маъмули замони худ маълумот дода, аз ҷумла навъҳои зиёди палавро зикр кардааст. Чунончи, олуболупалав, аноrpалав, бирёнпалав, боқилопалав, баррапалав, яхнпалав, луқмапалав, шибитпалав, палови орд, ҷалолпалав, палови курма, палови ҳиноӣ ва чанде дигар дар охири садаи XIX дар Осиёи Марказӣ маъмулу машхур будаанд [8, С. 31-32].

Дар Ҳиндустон низ оши палав хӯроки маъруф мебошад. Тибқи сарчашмаҳои таърихӣ, ҳангоми ҳукмронии сулолаҳои мусулмон аз Осиёи Марказӣ на фақат забони мо тоҷикӣ – форсӣ забони расмӣ ва дарборӣ буд, балки хӯрокҳои тоҷикӣ низ таомҳои шоҳона ба шумор мерафтанд. Масалан, шаҳӣ пулав, Шаҳҷаҳанӣ пулав, кашмирий пулав, зирапулав, миштипулав, яхнпулав ва ғайра. Ҳатто баъзе номи палавҳо, агар дар байни тоҷикон фаромӯш шуда бошанд, дар байни хиндуҳо ҳанӯз бо номи худ боқӣ мондаанд.

Абӯисҳоқи Атғима дар “Канз-ул-иштиҳо” роҷеъ ба анвои таомҳо, мавқеи онҳо дар рӯзгори мардум ба тариқи назми бадеӣ сухан гуфта, палавро “султони таомҳо” ва “музаъфар” номидааст. Ҳарчанд дар навиштаҳои ӯ истилоҳи “палав” вонамеҳуррад, аммо дар тасвирҳои хӯроки бо биринҷи зард оши палавро менамояд.

Дар робита ба оши палав миёни мардуми тоҷик баъзе хушгӯйҳо низ маъмуланд. Масалан, нисбат ба пурхӯрҳо чунин мақолҳо истифода мешаванд: “Намехӯрам, намехӯрам, оши маро дар тағора кашед”; “Ҳар ҷо, ки ош аст, кал фаррош аст”; “Баъди ош ҳафт лукма нон”; “Вассаи хона чуфт, оши меҳӯрдагияш муфт”; “Ба умеди оши ҳамсоя турб натарош”; “Даҳоната ба оши ҳамсоя омӯхта макун”.

Инчунин дар байни тоҷикон роҷеъ ба навъҳои оши палав, усулу таҷрибаҳои суннатӣ ва ҳуди ошпазҳо нақлу ривоятҳои ҷолиб ва латифаҳои намакин фаровонанд. Умедворем, ки дар оянда фолклори марбут ба оши палав ва дигар хӯрокҳои суннатии миллии ғирдоварӣ ва интишору пажӯҳиш хоҳад шуд.

Адабиёт

1. Абӯисҳоки Аъима [Матн] // Гулшани адаб. – Душанбе: Ирфон, 1976. – Ҷ.3. – С. 30-30.
2. Авесто [Матн] / Гузориш ва пажӯҳиши Ҷ. Дӯстхоҳ. – Душанбе: Қонуният, 2001. – 792 с.
3. Баҳромӣ, Э. Фарҳанги вожаҳои Авесто, ҷ. 1. – Техрон: Бунёди Нишобур, 1369 ш. (1990). – 544 с.
4. Кошонӣ, М.О. Фарҳанги решаҳои хиндуаврупоии забони форсӣ. – Исфаҳон, 1384 ш. (2005), 546 с.
5. Раҳимов, Д. “Гаштак” ҳамчун ниҳоди иҷтимоии суннатии тоҷикон [Матн] // Осор, маҷмӯаи илмӣ Пажӯҳишгоҳи илмӣ-таджикотии фарҳанг ва иттилоот. – Душанбе: Ирфон, 2014. – Ҷ.1. – С.9-34.
6. Раҳмонӣ, Р. Оши палави тоҷикӣ. – Душанбе: Адиб, 2015. – 32 с.
7. Санскритско-русский учебный словарь. Составитель Н.П. Лихущина. – М., 2004. – 180 с.
8. Шовалиева, М. История кулинарной культуры таджиков. – Душанбе: Дониш, 2015. – 168 с.

Рахимов Д.К.

ПЛОВ И ЕГО ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА

Данная статья посвящается социально-культурным контекстам и многовековым традициям таджикского блюда – плова. Почти все таджикские праздники, обряды и ритуалы, приёмы гостей не обходятся без плова. Автор ссылаясь на лингвистические источники излагает своё мнение об этимологии слова “ош”, то есть, плов. А также в статье приведено название десятка наименований плова. В фольклоре таджиков существуют ряд народных песен, пословиц и поговорок, преданий и легенд связанные с пловом, некоторые из которых упоминаются в статье.

Ключевые слова: блюдо, плов, “ош”, этимология, традиция, культура таджиков, ритуалы и обряд.

Rahimov D.K.

PILAF AND ITS SOCIAL AND CULTURAL CONTEXTS

Oshi Palav (pilaf) is a kind of traditional meal of the Tajik people, which is prepared regularly at homes and in celebrations, rituals, gatherings. Oshi Palav in such gatherings and rituals brings people together and has the character of social integration and unity. People of Tajikistan recognize the Oshi Palav as a part of their traditional cultural heritage. Author in this article based on the linguistic sources tries to analyse the etymology of the word “osh” that is pilaf. There are many stories, legends, folksongs, proverbs and other folklore texts regarding the pilaf which show the important significance of the element among people.

Keywords: dish, pilaf, etymology, tradition, culture, Tajiks, celebrations, rituals.

қадимаи шаҳри Ҳисор) дар сарчашмаҳои бостонӣ ба гунаи «Суман» зикр гаштааст. Ҳамин тавр, «срамана»-и санскритӣ (sramana – роҳиби оӣини буддой) дар форсӣ «шаман» шудааст. Яъне овози «ш» дар баъзе калимаҳои форсӣ муодили овози «с» дар забонҳои хиндуаврупоӣ мебошад.

Эҳсон Баҳромӣ дар «Фарҳанги вожаҳои Авесто» гунаҳои калимаи “ад” (ad) [3, 61] ва “аш” (aš)-ро ба маънои хӯрдан [3, 183] аз мутуни Авесто пайдо карда, шарҳ додааст. Хулоса, калимаи “ош” бунёди хиндуаврупоӣ дошта, муодили он дар забонҳои фавқузикр ба маънои “хӯрдан” ва гоҳе «хӯрок» боқӣ мондааст. Дар забони тоҷикӣ он ба таври умумӣ ҳамчун таом, хӯрок ва ғизо кор бурда мешавад. Ҳамин тариқ, дар натиҷаи васеъ кардани маънӣ ва қасрати истифода имрӯзҳо калимаи «ош» як навъ муриди «палав» шудааст.

Дар фарҳанги суннатии тоҷикон як қатор расму оӣинҳое роиҷ мебошанд, ки ба оши палав рабти бевосита доранд. Чунончи ҷамъомадҳо ва маросимҳои *маслиҳатоӣ*, *сабзирезақунон*, *оши наҳор*, *оши дари хона*, *оши занҳо*, *оши тағи ҷодар*, *оши ҳовгӯён*, *оши домодталбон*, *оши ҳарифона*, *оши сиёҳ*, *оши себегаҳа* ва ғайра. Баъзе маросимҳои эътиқодӣ – *оши бибиён*, *момооӣ*, *пайғамбароӣ*, *мулҷароӣ*, *шайтоноӣ*, *мӯйлабоӣ* ва амсоли инҳо ҳатман бо пухтан ва тановули оши махсус баргузор мешавад. Имрӯз чанде аз ин маросимҳо маҳдуд ба хонавода шуда, бархе дигар ба ҷорҷӯбаи Қонун дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон даромадаанд.

Оши палав хӯрокест, ки мардумро новобаста ба синну сол, ҷинсият, мансубияти динию этникӣ ва қасбу кор дар ғирди миз ё дастархони суннатии ҷамъомаду маърақаҳо муттаҳид месозад. Дар байни тоҷикон ибораи “оши оштӣ” маъруф аст, ки шахсони бо ҳам қаҳриро қалонсолон ва шахсони муътабар ба миён даромада, сари дастархони оши палав менишонанд. Пас аз хӯрдани оши палав тарафҳо қарзи номусу вичдони худ мешуморанд, ки бо ҳам сулҳу дӯстӣ кунанд.

Мардуми тоҷик оши палавро ҳамчун таоми муқаддаси миллии худ мешуморанд ва бовар доранд, ҳар қасе ки оши палави дигареро хӯрд бояд то ҷил сол эҳтироми он шахсро пос дорад. Оши палав инчунин воситаи пайванди дӯстӣ мебошад. Масалан, дар минтақаҳои Суғду Зарафшон ва водии Ҳисор ҷамъомадҳои анъанавии «Гаштак» ва «Гапхӯрӣ» маъмул аст, ки дӯстон мунтазам ҳафтае ё моҳе як бор дар хонаҳои якдигар ё дар ҷойхонаҳо ҷамъ омада, дастаҷамъона ҳатман оши палав тайёр карда, бо ҳам меҳӯранд ва суҳбатҳо мекунанд. Ба ин монанд истилоҳи “оши ҳарифона” низ машҳур аст, ки 3-4 нафар дӯстон ба таври дастаҷамъона масолеҳи палавро меҳаранд ва ҳудашон оши палав пухта, бо ҳам тановул мекунанд [муфассалтар ниг.: 5, 21-22].

Маслиҳатоӣ яке аз маросимҳои пеш аз ҷашни арӯсии тоҷикон мебошад, ки ҳам дар хонаи домод ва ҳам дар хонаи падари арӯс барпо мешавад. Одатан маслиҳатоӣ дар рӯзҳои баҳосият – панҷшанбе ё ҷумъа баргузор мегардад. Дар маслиҳатоӣ 5-6 нафар аз ҳешу ақрабо, ҳамсоҳо ва дӯстон дар хонаи тӯйдор ҷамъ меоянд. Махсусан, ба ин маърақа мӯйсафедони таҷрибадору ботадебир даъват мешаванд. Пас аз зиёфат масъалаҳои баргузори маросимҳои минбаъдаи тӯй ва рӯзу соати онҳо маслиҳат шуда, шахсони масъул муайян мегарданд.

Сабзирезақунон яке аз расмҳои суннатии таркиби ҷашни арӯсӣ ва хатнасури тоҷикон ба шумор меравад. Як рӯз пеш аз маъракаи оши наҳор ё оши халқ ба тӯйхона ошпаз ва баъзе мардҳои ҳамсоҳо ҳешони наздикро барои сабзирезақунӣ даъват мекунанд. Даъватшудагон бо корду тахтаҳои худ дар вақти муайяншуда ҳозир мешаванд ва дар хонаи васеъ ё ағар фасли гармо бошад, болои суфа ё зери дарахти соядори тӯйхона дастархон густарда, сабзиҳоро пӯст қанда, реза мекунанд. Дар вақти реза қардани сабзӣ суруду рубоӣҳо меҳонанд, ҳазлу шӯҳӣ ва латифаҳо нақл мекунанд.

Дар Хучанд тоза ва реза қардани сабзии оши палав усули хос дошт. Тибқи маълумоти қуҳансолон, сабзиро неш ба поён дошта, аз боло ба поён бояд пӯст қанд,

вагарна деҳқон хафа мешавад. Аз ҷиҳати дигар, бо ин тарз пӯст кандани сабзӣ беҳатар мебошад, чунки дастро корд намебурад.

Накл мекунад, ки боре дар яке аз маъракаҳо дӯстон дар шаҳри Хучанд шарт мекунад, ки оё дар як деҳ ду навъи хӯрок пухтан мумкин аст. Ошпази таҷрибадоре ин шартро иҷро мекунад ва соҳиби ҳада мегардад. Ў дар деги калон зирбаки палавро омода карда, дар ишкambaи тозашудаи ғӯсфанд маҳсулоти шӯрборо андохта, даҳони ишкамбаро саҳт дӯхта, ба даруни деги мегузорад. Вақте ки оши палав омода мешавад, онро ба табақҳо кашида, истеъмом мекунад. Сипас ошпаз аз даруни ҳамон деҳ аз даруни ишкamba шӯрборо ба косаҳо бардошта, ба аҳли нишаст тақдим мекунад. Ҳама мазаи шӯрборо чашида, ба ошпаз аҳсан мегӯянд.

Тибқи боварҳои мардуми тоҷик, биринҷ неъматӣ муқаддас ба шумор меравад. Биринҷро ҳатто ба дандони пайғомбар шабех донидаанд. Агар донаҳои биринҷ аз табақ ба рӯи дастархон афтанд, одамони муътақид онро бо эҳтиром аз суфра ҷида ба даҳон меандозанд. Назар ба гуфтаҳои мардум, ба ҳар як дона биринҷ дар бихишт барои онҳо як хур эҳдо мешавад. Дар байни тоҷикон расме буд, ки вақте табақи ширбиринҷро аз дари хона медароварданд, барои ҳурмати ин таом аҳли нишаст аз ҷойҳои худ бархеста, таомро истикбол мекарданд.

Мувофиқи одоби русуми меҳмондорӣ тоҷикон, меҳмон агар рӯзона ояд, то оши палав нахӯрад, намерафтааст. Оши палав таоми олӣ ва ниҳони мардум буда, аз хатми меҳмондорӣ ӯ зиёфат дарак медиҳад. Ба ин маънӣ мақоли халқие ҳам ҳаст, ки “Баъд аз ош як дам мабош”.

Дар водии Ҳисор баъзе мардум дар вақти ошхӯрӣ ангушти худро дар рағани палав тар карда, ба абрувони худ мемоланд. Ин амалро чунин шарҳ медиҳанд, ки ҳамаи узвҳои сари инсон ба ҷуз аз абрувон аз палав баҳра мебардоштаанд. Масалан, чашм ошро мебинад, бинӣ мебӯяд, забон мечашад, дандон биринҷоро мехояд ва ғайра, аммо абру аз ош бенасиб мемонад. Барои ҳамин одамони кӯҳна ҳам ба абрувон раған молида, онро ҷилдор мекарданд ва ҳам абрувонро аз палав бенасиб намегузоштанд.

Мувофиқи нақли сокини Хучанд Ислон Раҳимов, дар байни ҷавонон расми *мӯйлабӣ* роиҷ будааст, ки дар он дӯстон ба муносибати мӯйлаб баровардани ҷавони навхате ҷамъ омада, оши палав меҳӯрданд. Сипас соҳиби зиёфат ангушташро ба рағани таги табақ тар карда, ба мӯйлаби наврустааш мемолид ва мӯйлабро метофт. Баъд аз баргузори ин зиёфат ӯ дар қатори ҷавонони болиғ ҳисоб мешуд ва ҳуқуқ дошт, ки ришу мӯйлабашро тарошад.

Анъанаҳои ҷолиби марбут ба оши палав миёни мардум зиёданд. Дар деҳаи Ёваи назди шаҳри Хучанд ҷамъомадҳои *ганхӯрӣ* ё *гаштиак* маъмул аст, ки дар он дӯстон сари дастархон гирд омада, оши палав меҳӯрданд. Шахсе аз аҳли нишаст, ки аз палав сер нашуд, табақи холиро гирифта, мисли доира навохтан мегирад. Ин амал чунин маъно дорад, ки як нафар сер нашудааст ва мизбон қарздор мешавад, ки боз як зиёфати дигар диҳад. Яъне оши ба дӯстон пешкашкарда кам будааст. Дар ин ҳолат агар имкон бошад, зуд як табақи дигар палав меоранд.

Дар Ҳисор пештар оши палавро ба таври шӯхиомез “Мирзопалав” меномиданд. Чуноне ки дар як таронаи халқӣ аз забони қадбонуе омадааст:

*Найзадастакам угро,
Нохунсӯзакам шӯрбо,
Ассалому алайкум, Мирзопалав,
Арвоҳ занад оталаро¹.*

Нисбат ба дигар таомҳои палав серғизову хушхӯр ва маҳбуби мардум мебошад, аз ин сабаб дар намунаҳои фолклорӣ он «шоҳи хӯрокҳо» номида шудааст. Дар таронаи дигаре, ки аз сокинони ноҳияи Файзобод ба қайд гирифта шудааст, ба тарзи ҳаҷвӣ хӯрокҳои маъмулӣ як навъ радабандӣ гаштаанд ва палав дар садри онҳо ҷой гирифтааст:

*Неъматҳо ҷамъ шуданд, оширо бикарданд подшоҳ,
Ширбиринҷ қозикалон гашту қурутуб додҳоҳ.
Чевачӣ шуд ялама, ширқаду гашт мирзо,
Шуд фатири рағани дар байни онҳо туқсабо.*

Доир ба ғизонокии таомҳои суннатӣ дар фолклори мардумони водии Ҳисор таронае маъмул аст, ки хӯрокҳо ба тариқи шӯхиомез як навъ дараҷагузорӣ шуда, ба палав афзалият дода шудааст:

*Шӯла то остона,
Ордов то паси хона.
Ҷон палави мастона,
Ба манзил мерасона.*

Чи тавре ки зикр шуда, сабаби “шоҳи таомҳо” номидани палав, бегуфтугӯ, ишора ба серғизо ва нерубахш будани он мебошад. Дар гузашта мардикоронро аз рӯи ошхӯриашон интиҳоб мекардаанд. Ҳар мардикоре, ки бештар ош хӯрда тавонад, қори зиёд карда метавонист.

Дар Қаротегину Дарвоз, дар тӯю сурхо мусобиқаи ғӯштингирӣ баргузор мешуд. Паҳлавони пурқуввате ба майдон баромада, дар замин чорзону зада менишаст. Ба назди ӯ дар табаке оши палав меоварданд, ки онро “табақи паҳлавонӣ” меномиданд. Ҳар касе аз доваталабон, агар бо ӯ ғӯштин гирифта хоҳад, ба майдон меомад ва аз табақи ӯ таом меҳӯрд. Пас аз палавро бо ҳам хӯрдан ҳар ду аз ҷой хеста, ба ҳам даст дода салом мекарданд ва пири маърака ба онҳо дуо меод.

Оид ба оши палав дар байни халқ шеърҳои таронаҳо, зарбулмасалу мақол, нақлу ривоятҳои ҷолиб зиёд эҷод шудаанд, ки аз маҳбубияти ин таом дарак медиҳанд. Чунончи, “Ошу ошноӣ”, “Ош нест, ошноӣ нест”, ё худ «Оши мардум қарз аст». Яъне оши маъракаи халқро, ки хӯрдӣ, дар навбати худ ба мардум ош карда, деҳ. Ё ин ки: “Оши касеро хӯрдӣ, ғами ошаша хӯр”.

Дар якҷанд мақолҳо серғизо ва нерубахш будани оши палав таъкид гаштааст. Масалан, “Ош бошад, Даҳбед як қадам” ё худ: “Ош бошад, Қалъаи баланд чи раҳ?”. Мақоли “Оши шабмонда – ба рӯзи дармонда”, ба ин маънӣ аст, ки оши шабмонда ҳам неъмат аст ва насбаи касе мебошад. Дар баъзе намунаҳои дигар ба таоми хушхӯр будани оши палав ва ишора шудааст:

*Полвони даҳон – палов,
Шаллоқи гулӯ – тӯпта,
Оҳори даҳон – қочӣ,
Дӯзахи даҳон – пиёба.*

Ҷойи дигар дар мавриди маҳбубияти он мегӯянд:

*Ҳоҳӣ, ки шавӣ сер аз ош,
Байни ду табақ муштарақ бош!*

¹ Маводи мазкур аз бойгонии муаллифи мақола.

дак низ меноманд. Усули омода намуданаш хело осон ва дар навбати худ нозук аст. Ба зарфи хурокпазӣ ширро андохта барои хуштамъ шуданаш каме намак низ ҳамроҳ менамоянд. Дар оташи муътадил мечӯшонанд. Баъди ба чӯш даромадани шир охиста-охиста ба он орд ҳамроҳ менамоянд ва якрангу мулоим бо кафлези чӯбин онро мекобанд. Нозукии кор дар он аст, ки агар лаҳзае аз кофтан бозистанд, орди даруни он лунда шуда, зуд сахт мешавад ва сифати онро паст менамоянд. Аз ин рӯ, то тайёр шуданаш, яъне муддати 15-20 дақиқа онро мунтазам меомезанд. Баъди тайёр шудан онро мисли ширбиринҷ ба табакҳо бардошта ба болояш равған рехта сипас тановул менамоянд. Ширбат ё оталаи сафед низ мисли дигар таомҳои ширӣ нисбат ба ноҳияҳои Ашту Шаҳритӯс дар ноҳияи Мӯъминобод маъмул аст.

Ширкаду ё кадубашир. Таомест, ки қариб дар саросари кишвар онро мепазанд ва ҳама қадбонувон аз уҳдаи пухтанаш мебароянд. Аз номаш аён аст, ки маҳсулоти асосии он шир ва каду аст. Усули пухтани он чунин аст: аввал каду тоза карда мувофиқи завқ пора менамоянд. Онро дар об то пухтан мечӯшонанд ва сипас ба он қадри зарурӣ шир илова менамоянд. Сипас онро дубора муддати 20-25 дақиқа мечӯшонанд. Табиист, ки таъми каду ширин аст, аммо баъзан ба он шакар ё кандӣ сафед низ илова менамоянд.

Орdbирён. Ин таом низ ба мисли ширбат аз орд, равған, намак, об ва шир омода мешавад, аммо усули омода кардан ва таркиби он тамоман дигар аст. Орdbирёнро вобаста ба лаҳзаҳои ноҳияҳои ҷумҳурӣ бо номҳои гардсӯз, ордоб низ мардумшиносон ба қайд гирифтаанд.

Усули омода карданаш чунин аст. Аввал дар зарфи хушк ордро бо каме равғани загир ё баъзан зард то нимсӯз шуданаш бирён менамоянд. Сипас ба он об андохта то пухтан мечӯшонанд. Баъд аз чӯшида пурра омехта шудани орду об барои хуштамъ шуданаш хатман шир омехта менамоянд. Аз рӯйи нақли ғӯяндагон дар ҳар се литр об як литр шир меандозанд. Дар ин муддат ба он каме намак низ мепартоянд. Баъзеҳо мувофиқи завқи худ иловатан равғани загири доғшуда ҳамроҳ менамоянд.

Орdbирёнро дар ноҳияҳои Ашт, Шаҳритӯс ва Мӯъминобод якранг тавсиф намуданд, ки дар дигар навоҳи низ чунин аст. Фақат тафовут дар он аст, ки дар баъзе ноҳияҳо онро шаклан ғафстар ва дар бархе дигар тунуктар омода менамоянд. Дар усули тайёр намудани он дигаргунӣ дида намешавад.

Ҳунари хурокпазии мардум, алаҳусус, занҳои тоҷик чунон баҳри беканоре-ро мемонад, ки танҳо аз шир қариб 100 навъи таом ва ҳӯришҳо омода менамоянд. Барои омӯзиши тамоми паҳлуҳои ҳунари қадбонувони тоҷик тадқиқоти тӯлонӣ ва ҳатто гурӯҳии махсус лозим аст. Ғайр аз ин имрӯз бо пешрафти илму техника ва омезиши қавму миллатҳо навъҳои наву замонавии пухтани ҳӯрокҳо ба вуҷуд омада истодааст.

Чунин тағйирёбии босуръат агар, аз як ҷиҳат, боиси навъҳои нави ҳӯрокро аз худ кардани қадбонувони мо гардида бошад, аз ҷиҳати дигар, онҳо охиста-охиста ҷои бархе аз таомҳои сирф миллиро мегиранд. Чунончи, мувофиқи мушоҳидаи мо яке аз сабабҳои дар ноҳияҳои Ашту Шаҳритӯс кам омода гардидани таомҳои ширӣ воридоти маҳсулоти тайёр ба монанди тухму ҳасиб, қаймоқ ва равғани маска аз хориҷа мебошад, ки аксари мардум аз онҳо истифода мебаранд.

Ин чанд намунаи ҳӯроке, ки шарҳ додем, аксар аз ҷониби занҳои нисбатан солхӯрда тавсиф гардидаанд. Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки ҷавондӯхтарон бештар ба усули омода намудани таому ҳӯришҳои хориҷӣ майлдоранд. Аз ин рӯ моро зарур аст, ки бо нашри чунин мақолоту китобҳо фарҳанги ҳӯрокпазии аслии худро эҳё ва таблиғ намоем.

ТДУ 392+9 тоҷик+613.287+637.1+379

Бердиева Ш.

ТАОМҲОИ ШИРӢ – ҲӢРОКИ СУБҲГОӢИИ МАРДУМИ ТОӢИК

Дар мақола доир ба чанд таоми маъмулие, ки мардуми тоҷик аз шир омода намуда, аксаран дар субҳ истеъмом мекунанд, сухан рафтааст. Шир таркибан сергизо буда, аз қадим тоҷикон онро фаровон истеъмом менамоянд. Аз ҷониби дигар, шир гизоест, ки мардум онро бидуни завод ё корхонае коркард намуда, аз он маҳсулоти зиёдеро ба вуҷуд меоранд. Бинобар ин халқи тоҷик, ба хусус чорводорон аз қадимулаём ба шир ва маҳсулотҳои ширӣ ихлосдоранд.

Калидвожа: тоҷик, таом, субҳгоҳӣ, шир, ширӣ, чорво, равған, ширчой, шир-руган, ширкаду.

Фарҳанги ғайримоддии ҳар як қавму халқ аз бахшҳои гуногун тақриб ёфтааст. Таомҳои анъанавӣ ва тарзи омода кардани навъҳои он яке аз бахшҳои фарҳанги ғайримоддӣ ба шумор меравад. Табиист ки ҳар як халқу миллат таомҳои ба худ хос дорад, аммо таомҳо мисли дигар намунаҳои фарҳангӣ метавонанд аз як фарҳанг ба фарҳанги халқи дигар гузаранд. Ё ин ки як таом метавонад дар якҷанд мамлакат ҳамчун таоми милли муаррифӣ гардад.

Имрӯзҳо таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ, аз ҷумла, созмони бонуфузи ЮНЕСКО ба фарҳанги суннатии халқҳо беш аз пеш зиёд шудааст. Тибқи Конвенсияи ЮНЕСКО оид ба ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ, ҳар як давлат намунаҳои фарҳангии худ, аз ҷумла таомҳои анъанавии кишварашро омӯхта дар рӯйхатҳои алоҳида ба қайд мегиранд. Дар ин чорҷӯба соли 2014 аз ҷониби кормандони шуъбаи эҷодиёти мардумӣ ва таҳлилию методи ПИТФИ «Феҳристи миллии намунаҳои мероси фарҳанги ғайримоддӣ» тартиб дода шуд, ки як баҳши 35 номгӯи таомҳоро бо шарҳу тавзеҳи мухтасар фаро гирифтааст. Соли 2016 нашри нави феҳристи мазкур бо тағйири иловаҳо аз ҷоп баромад. Баҳши шашуми феҳристро ҳӯрокҳои миллии ташкил медиҳанд, ки дар он 110 унсур таомҳои суннатӣ бо шарҳи мухтасар ҷой дода шудааст. (Ниг. Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ.- Душанбе: Аржанг, 2016).

Доир ба навъҳои гуногуни таомҳои тоҷикӣ донишмандону мардумшиносон дар асару мақолаҳои алоҳидаи хеш маълумот додаанд. Ин ҷо мо дар бораи бархе аз таомҳое, ки аз шир омода мешаванд, маълумот медиҳем. Тоҷикистон аз рӯйи мавқеи географӣ сарзамини кӯҳӣ буда, аксари мардум ба чорводорӣ машғуланд. Дар ин хусус муҳаққиқ Шовалиева М. чунин менависад: «Дар ноҳияҳои кӯҳии Тоҷикистон, дар мавзехое, ки чорвои хонагӣ зиёд буд, аз маҳсулоти ширӣ ва гуштӣ таом омода мекарданд. Аксари ин таомҳо дар равғани зард пухта мешуд. Ба ин таомҳо дохил мешаванд: ширравған, нонушир, ширчӯшӣ, равғанчӯшӣ, қурутоб, нону дӯғ, широдӯғи гулбарсар, ноншир, ширбат, дӯғбат, қалъабат, ширкаду ва ғайраҳо, ки маҳсулоти асосии ин таомҳо шир, равғани зард ва нони ҳамиртуршӣ ё фатир мебошад» [7, с.107].

Шир ва маҳсулоти ширӣ аз ҷиҳати биологӣ нисбатан сергизо буда, барои саломатии инсон муфид аст. Шир ягона гизоест, ки аз замони қадим бидуни ягон корхона коркард шуда, мардум аз он якҷанд навъи маҳсулот аз қабили ҷурғот, чакка, қурут, равғани зард, маска, қаймоқ, мост ва дӯғ тайёр мекунанд. Инҳо аз маҳсулоти аввалияи ширӣ ба шумор мераванд.

Шир барои мардуми тоҷик чунон муқаддас ба ҳисоб меравад, ки ҳатто баъд аз зоидаи гов, шири аввалияи онро, ки фалла ё ин ки фула ном дорад, ба ҳамсояҳо тақсим мекарданд. Дар ин ҳусус муҳаққиқ Пешерева чунин навиштааст: «Вакте гов мезояд зан - бонуи хонадон говро медӯшад. То се бор дӯшидани гов, шиrho мардум фалла ё ин ки фула меноманд. Чунки ин навъи шир аз шири оддӣ тафовути зиёд дорад. Мазааш низ аз шир фарқ мекунад. Фаларо соҳибхоназан ба хонаҳои ҳамсоя ҳамчун ҳудой тақсим мекунад. Ин шири аввалияи гов буда, чунон муқаддас ба ҳисоб меравад, ки зани ҳамсоя зарфро ҳолӣ карда, ба зарф ҳамчун сафедӣ каме нон ё намак ва ё барги сабз мегузорад» [8, с.97].

Тибқи мушоҳидаҳои мо ин анъана дар манотиқи кӯҳии кишвар ва деҳот то ҳол давом меёбад.

Таомҳое, ки аз шир ё маҳсулоти ширӣ омода мешаванд, метавон ба ду бахш чудо намуд. Якум таомҳое, ки маҳсус аз шир омода мешаванд. Масалан, ширчой, ширбиринҷ, ширрӯған, ширкаду, ширбат ва ғайра. Дуюм таомҳое, ки аз маҳсулоти ширӣ – чака, чурғот, дӯғ ба монанди чолоб, курутоб, мостоба ва амсоли онҳо омода мегарданд.

Хӯрокҳои ширӣ дар аксари манотиқи кишвар ба гурӯҳи таомҳое шомил мегарданд, ки субҳгоҳӣ омода ва тановул менамоянд. Аммо усули тайёр кардан ва ё тановули таомҳои як минтақа аз дигараш фарқ дорад. Маълумоти ин мақола дар заминаи маводи экспедитсияҳо аз навоҳии Ашт, Шаҳритӯс ва Мӯъминбод тҳия шудааст.

Шир. Худи шиrho ҳамчун таоми алоҳида дар тамоми манотиқи кишвар тановул менамоянд. Шиrho мардуми тоҷик ҳам дар шакли хом ва ҳам пухта истеъмол меkunанд. Бояд бигӯем, ки шири хомро ҳамчун саршир истеъмол меkunанд. Аксаран субҳгоҳон аз шири хоми дар ҷои безарар гузошта шуда, пас аз тағшин шудан саршири онро, ки хело серғизо аст, барои истеъмол мегиранд. Саршиrho, ки қаймоқ низ меноманд, дар тамоми манотиқи кишвар субҳгоҳон истифода мекунанд. Мавриди зикр аст, ки на ҳама вақт ва на дар ҳама ҷой ба шир намак меандозанд. Зимни сафари корӣ дар ноҳияи Мӯъминобод қадбонуҳо низ иброз доштанд, ки шир табиатан бояд бе истифода аз намак тановул карда шавад. Ҳатто дар ин маврид байтеро низ сабт намудем, ки чунин аст:

*Чор чизай бенамак,
Ширу ширинӣ, тарҳавлову суманак².*

Дар ноҳияи Ашт бо сабаби ба қайд гирифта шудани вирусӣ бемории бугумдард (бруцеллёз) тавсия дода шудааст, ки дар ҳама маврид тановули шир танҳо пас аз пухтани ҷӯшонидан истеъмол карда шавад.

Ширчой. Таомест, ки аз рӯйи номаш аз шир ва шаммаи ҷойи сиёҳ ё ба истилоҳ «фомил» омода мегардад. Баъзан бо ҷойи қабуд ва пӯстлохи дарахт ва чормағз низ ширчой омода месозанд. Усули омода намудани ширчой чунин аст. Шиrho ба дег андохта дар ҳарорати муътадил мепазанд. Баъди ба ҷӯш даромадан ба он мувофиқи андозаи шири дар дег буда, шаммаи ҷойи сиёҳ мепартоянд ва он дар оташи нисбатан пасттар то 20-30 дақиқа мечӯшад ва ранги нисбатан зардҷатобро мегирад. Дар ин муддат ба он каме намак низ мепартоянд, то хушмазза гардад. Сипас ба косаҳо бардошта ҳар кас мувофиқи таъбиш ба он рағғани зарди аз маска тайёршуда ва ё худи маскарро меандозад. Ширчойро дар ВМКБ бо усули хос тайёр меkunанд. Мардуми инҷо аввал ҷойи сиёҳро дар 3 литр об ним соат мечӯшонанд. Баъдан шиrho меомезанд ва ҷӯшиши онро то 20 дақиқа давом медиҳанд. Вакте ки ширчой

пухт дар косаҳо мекунанд ва рағғани зардро меомезанд. Бояд бигӯем, ки ин навъи ширчой аслан хӯроки мардуми вилояти Бадахшон мебошад, ки аксар онро ба табақи ҷӯбин бардошта, бо қошқҳои ҷӯбин истеъмол меkunанд. Имрӯзҳо дар дигар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ низ ин навъи хӯрок пухта мешавад. Дар ноҳияи Мӯъминобод ва дигар ноҳияҳои мамлакат шиrho танҳо мепазанд ва ҳангоми ба косаҳо бардоштан ба он рағғану намак омехта менамоянд, ки ин навъ пухтани шиrho низ *ширчой* меноманд.

Аз тадқиқоти мушоҳидаҳо бармеояд, ки ширчойро дар манотиқи кишвар вообаста ба таъбу завқ мепухтаанд. Бино ба навиштаи Шовалиева М. «Ширчой – аз шир, ҷой ва намак пухта мешавад. Бо он баъзан чормағз, барғҳои бодом, гулҳои хуч меандозанд. Ширчойро ба ҳар кас дар косаи алоҳида бардошта ба болояш пораи рағғани зард ё ин ки рағғани растаниро мерезанд. Дар Тоҷикистони шимолӣ ва Бухоро баъзан рағғани дунба низ истифода бурда мешавад. Тоҷикони Бадахшон ин таомро бисёр ва тез-тез истеъмол менамоянд. Дар як рӯз қариб 2-3 маротиба тановул менамоянд» [6, с.49].

Ширруған. Ин навъи таом низ ба ширчой монанд буда, ҳангоми пухтан ба ҷои ҷой ба он рағғани зард меандозанд ва онро муддати ним соат дар оташи паст мепазанд. Ширруғанро одатан дар табақи ҷӯбин бардошта ба он фатир ё нони гирдача реза намуда, бо даст тановул менамоянд. Ширруған низ бинобар серғизо буданаш ҳамчун хӯроки субҳгоҳӣ дар феҳрист ба қайд гирифта шудааст. Аммо мардуми вилояти Бадахшон онро ҳамчун хӯроки муқаддас барои меҳмонҳои азизашон дар дигар авҷот – нисфирӯзӣ ва ё шом низ омода менамоянд. Ҳатто ҳамчун хӯроки рамзӣ вазифаҳои дигарро низ иҷро менамудааст. Чунончи дар маросими хостгории ҷашни арӯсии мардуми Бадахшон барои розигии духтардорро фаҳмидан нақши **ширруған** хело муҳим будааст: «Дар рустои Сафедорон (водиҳои Хингоб) ҳангоми зиёфати хостгорон ҳатман таоми *ширруған* меоранд. Ширруғанро одатан дар як зарф мекашанд, ки онро бо даст тановул меkunанд. Дар ноҳияи Ашт ширравған маъмул нест. Ин таом дар ноҳияи Мӯъминобод хело маъмул будааст, аммо дар ноҳияи Шаҳритӯс бошад онро танҳо мардуми аз ноҳияҳои водиҳои Рашт омада, мепухтаанд.

Ширбиринҷ. Тарзи тайёр кардани ширбиринҷ чунин аст. Зарф ё деги хӯрокпазиро шуста ба он биринҷ ва обро якҷоя андохта мечӯшонанд. Микдори биринҷро қадбону бояд ба нафарони хона мутобиқ намояд. Вале ҳангоми пухтан ҳатман бояд об аз биринҷ як маротиба зиёдтар бошад. Чунки биринҷ обро ҷабида мегирад. Вакте биринҷ мулоим мешавад, ба он ба андозаи муайян (масалан, барои як килограмм биринҷ як литр) шир мерезанд. Сипас онро дар оташи нисбатан пасттар 15-20 дақиқа мечӯшонанд. Ширбиринҷ, ки пухт рангаш каме зард ва шаклаш нисбатан ғафстар мешавад. Онро ба зарфҳо бардошта дар болояш рағғани зард ва ё маска мерезанд. Ин таом на он қадар душворпаз буда, ҳамаи занҳо аз уҳдаи пухтанаш мекунанд.

Мардуми тоҷик ҳамчунон, ки дар мавриди ширчой гуфтем, ширбиринҷро низ на ҳама вақт бо намак тайёр меkunанд. Аммо онро баъзан бо шакар ва ё қанди сафед тановул менамоянд. Дар ноҳияи Мӯъминобод ҳангоми пухтан барои хуштамъ гардидани он каме намак мерезанд.

Ширбиринҷ низ миёни мардуми тоҷик ҳамчун хӯроки миллӣ хело арзишманд аст. Сокини Мӯъминобод Султонова Мушарафа дар бораи ин таом чунин назар дорад, ки дар бораи ин хӯрок нақлу ривоятҳои зиёде бофтаанд ва ҳатто онро «хӯроки паёмбар» меноманд. Мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки баъзеҳо ҳангоми ба болои дастархон гузоштани он аз ҷой хеста, наздаш таъзим менамоянд.

Ширбат. Як навъ хӯроки миллиест, ки аз шир, орд, намак ва рағған омода мешавад. Дар баъзе манотиқи кишвар онро атола ё оталаи башир ва ё оталаи сафе-

² Гӯянда Давлатова Кибриё с.т. 1927, н. Мӯъминбод.

шаҳр ва қасри Ҳулбук, Меҳробии Искодар, ҳунарҳои хатнигорӣ, ҳушнавӣ ва ёдгориҳои эпиграфӣ, намунаҳои мухталифи сиккаҳои даврони гуногуни таърихӣ, шинос шаванд [5]. Аҳамияти шиносоии бинандагон аз толорҳои намоишӣ, қабл аз ҳама, дар он зоҳир мегардад, ки бештари маълумотномаҳои таърихӣ, ки тавассути ба намоиш гузоштани экспонатҳо арзёбӣ мешаванд, бори нахуст маълумоти дақиқ ва бозғимодро оид ба ин ё он ашёи таърихӣ пешниҳод мекунанд. Ин тамоюл, аз як ҷониб, агар донишҳои заминавии бинандагонро оид ба ин ё он воқеаи ҳодисаҳои таърихӣ мукамал гардонад, аз ҷониби дигар, имконоти дастрасии онро ба донишҳои нав, таъмин менамояд. Чунки на ҳамаи маълумотномаҳои марбут ба ёдгориҳои арзишмандии даврони гуногуни таърихӣ, ки дар толорҳои намоишӣ Осорхона ба намоиш гузошта шудаанд, тавассути барномаҳои таълимӣ дар макотиби миёна, миёнаи махсус ва олии кишвар мавриди тадрис қарор мегиранд. Аз ин рӯ, қайд кардан ба маврид аст, ки фаъолияти намоишӣ-экспозитсионӣ осорхона барои таъминоти донишҳои заминавӣ ва пешниҳоди донишҳои нав шароит муҳайё сохта, имкон медиҳад, ки бинандагон бештар маълумотҳои заруриро оид ба арзишҳои миллии ва ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, дастрас намоянд.

Асосан боздид аз осорхона ҳамчун нишондиҳандаи натиҷаҳои фаъолияти осорхона ва яке аз маҳакҳои асосии муайянкунандаи воқеияти таърихӣ рисолати осорхона маҳсуб меёбад. Баъд аз ба истифода додани бинои нави Осорхонаи миллии Тоҷикистон сатҳи боздиди шаҳрвандони ҷумҳурӣ ба осорхона ба маротиба афзуд, ки ин ҳам аз боло рафтани ҳисси ҳудшиносӣ худогоҳии сокинони кишвар дарак медиҳад. Ва яке аз омилҳои, ки ба ин раванд таъсири амиқи худро гузошт, ин пеш аз ҳама, тибқи Концепсияи илмӣ бадеӣ ва Нақшаи мавзӯӣ-экспозитсионӣ дар сатҳи касби сохта шудани экспозитсияи осорхона мебошад. Ин ду ҳуҷҷати муҳим дар асоси сарчумаҳои таърихӣ ва адабиёти илмӣ таҳия шуда, ҳамчун раҳнамо барои ташкили корҳои ороишӣ-экспозитсионӣ, гурӯҳбандӣ ва ҷобачогузориҳои нигораҳо дар экспозитсия ёрӣ мерасонанд.

Иштироки Осорхонаи миллии Тоҷикистон дар таҷлили ҷашнвораҳо ва санаҳои бузурги таърихӣ миллии, аз қабилӣ таҷлили «1100-солагии давлати Сомониён» (с.1999), «2500 - солагии Истаравшан» (с.2002), «Соли тамаддуни ориёӣ» (с.2006), «2700 - солагии Кӯлоб» (с.2006), «Соли бузургдошти Имоми Аъзам» (с.2009), «1150 - солагии Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ», «100 - солагии Қаҳрамони ҳалқи тоҷик Мирзо Турсунзода» (с.2009), «600 - солагии Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ» (с.2014), «3000 - солагии Ҳисор» (с.2015) ва «700 - солагии Мир Сайид Али Ҳамадонӣ» (с.2015) ва ғайра, аз як ҷониб, барои омӯзиши мероси ниёгон, ҷамъовариву бақайдгирии ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ва экспонатҳои нодири ба ин ҷашнвораҳо ихтисосдошта шароит муҳайё сохта бошад, аз ҷониби дигар, барои муаррифию тарғиб ва ба ин васила баланд бардоштани ҳисси ҳудшиносӣ худогоҳии мардуми кишвар мусоидат намуд.

Имрӯз баҳри ҷалби бинандагон ба Осорхонаи миллии Тоҷикистон намудҳои мухталифи кори фарҳангӣ-маърифатӣ, аз қабилӣ лексияву мизҳои муаввар, воҳуриву маҳфилҳо, нишастҳои илмӣ конфронсҳо, озмуну чорабиниҳои шавқовар баргузор мегарданд. Аз ҷумла, ба ифтихори Рӯзи байналмилалӣ осорхонаҳо соли чорум аст, ки дар Осорхонаи миллии Тоҷикистон ҳамасола шомии 18 май чорабинӣ «Шабе дар Осорхона» баргузор мегардад. Ҳадафи асосии чорабинӣ ҷалби ҳарчи бештари бинандагон ба осорхона ва муаррифии осорхона ҳамчун маркази фарҳангӣ-фароғатӣ мебошад. Дар доираи чорабиниҳои мазкур маҳфилу озмунҳои қироати шеър, санъати

Адабиёт

1. Ершов, Н., Пища [Матн] // Таджики Каратегина и Дарваза, вып. 2. – Душанбе, 1970. – 256 с.
2. Кисляков, Н.А. Семья и брак у таджиков. – М.-Л.: Издательство АН СССР, 1959. – 270 с.
3. Одинаев, Ё. Чойнома. – Душанбе, 1991. Вып. 2.- 70 с.
4. Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 278 с.
5. Ширкаду [Матн] // Энциклопедияи мухтасари рӯзгордорӣ. – Душанбе, 1988. – 212 с.
6. Шовалиева, М. История кулинарной культуры таджикского народа. – Душанбе, 2015. – 168 с.
7. Шовалиева, М. Традиция в питания таджиков. – Душанбе, 2005. – 165 с.
8. Пещерева, Е. М. Этнографические материалы Ягнаба. – Душанбе: Дониш, 1976. – 98 с.

Бердиева Ш.

МОЛОЧНЫЕ БЛЮДА В УТРЕННЕМ РАЦИОНЕ ПИТАНИЯ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА

В статье представлена информация о нескольких видах традиционного молочного рациона питания таджиков, которые готовят и в большинстве своём принимают в пищу на завтрак. Молоко является необходимым продуктом и с древних времён таджики широко используют его в пищу. Из молока народ готовил различные блюда и молочные продукты. Поэтому таджикский народ, проживающий в горной местности и занимаясь животноводством, почитают, любят и используют в питательном рационе молоко и различные молочные продукты. В статье автор освещает основной рацион молочных блюд регионов Таджикистана.

Ключевые слова: национальный, таджикский, пища, молочные продукты, завтрак, масло, чай с молоком, молоко с маслом, тыква в молоке.

Berdieva Sh.

DAIRY DISHES IN THE MORNING MENU OF THE TAJIK PEOPLE

The article presents information about several types of traditional milk dishes of Tajiks the most of them are prepared for breakfast. Milk is a necessary product and since ancient times the Tajik widely use it in everyday food. With milk people prepare different meals and dairy products. Therefore, the Tajik people living in mountainous areas and engaged in farming, respect, prefer and use in nutrient menu, milk and various dairy products.

Keywords: tradition, dish, Tajik, food, dairy, breakfast, butter, tea with milk.

ТДУ 9 тоҷик+069.6+391+392+379.8+32 тоҷик

Шарифзода Ф.

НАҚШИ ОСОРХОНАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН ДАР БАЛАНД БАРДОШТАНИ ҲИССИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛӢ

Осорхона - оинаи пурчилоест, ки ҳаёт ва таърихи халқ, пирӯзиҳо ва нокомиҳои он, дастовардҳои илму фарҳанг ва сарнавишти фарзандони номдору ифтихорманди миллатро инъикос мекунад.

Эмомалӣ Раҳмон

Дар мақола масоили марбут ба нақшу мақоми осорхона ҳамчун муассисаи иҷтимоӣ -фарҳангӣ дар баланд бардоштани ҳисси худшиносии миллӣ мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Ҳамзамон, таҷрибаи Осорхонаи миллии Тоҷикистон дар ин самт ба риштаи таҳрир дароварда шудааст.

Калидвожаҳо: осорхона, мероси таърихӣ-фарҳангӣ, экспонат, кори намоишӣ-экспозитсионӣ, кори фарҳангӣ-маърифатӣ, тамошобин, таширфоварӣ, худшиносии миллӣ.

Дар шароити нави таърихӣ инкишофи давлатдорӣ тоҷикон ташаккули худшиносии миллӣ яке аз масъалаҳои муҳим буда, таъмини воқеии он омӯзишу пажӯҳиши доманадор, ҳубу ҳамаҷониба истифода кардани арзишҳои миллӣ ва мероси таърихиву фарҳангиро тақозо мекунад. Мероси таърихӣ фарҳангӣ ҳамчун баёнгарӣ хотираи таърихӣ, расму ойин ва анъаноти миллӣ дар шинохти таъриху тамаддун ва мақоми ҷаҳонӣ миллати тоҷик аҳамияти бузург дорад. Бахусус нақш ва мақоми ин мерос дар баланд бардоштани ҳисси худшиносии миллӣ беандоза калон аст.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Певои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳбатҳои хеш борҳо таъкид намуданд, ки «худшиносӣ дар натиҷаи ҳамаҷониба омӯختани таъриху фарҳанг ва тамаддуни миллати худ ва дар муқоиса бо тамаддуни дигар ба вучуд меояд» [1] ва «ҳадафи давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон тавассути ҷалб намудани тавачҷуҳи мардуми кишвар ба таърихи гузаштаи миллати хеш ва таҷлили ҷашнҳои таърихӣ баланд бардоршани ҳисси худшиносӣ худогоҳӣ, ватандӯстӣ ватанпарварӣ ва бо тақвият додани созандагӣ бунёдкорӣ обод гардондани ҳар як гӯшаву канори Ватани азизамон мебошад» [2]. Рӯ овардан ба мероси таърихӣ фарҳангӣ, ҷалби тавачҷуҳи ниҳодҳои давлатӣ ва олимони соҳаи таъриху фарҳанг ба омӯзишу ҳифз ва тарғиби ин мероси гаронбаҳо дар дигар суҳбатҳои Пешвои миллат низ баён ёфтаанд: «Осори куҳан ва ёдгориҳои таърихӣ забони гӯӣ фарҳанги миллат мебошанд. Қарзи мову шумост, ки ин гуна осори нодир фарҳангиро ҷустуҷӯу пайдо намоем, онҳоро ҳифз кунем, омӯзем, омӯзонем ва барои болоравии сатҳи умумии маърифату эҳсоси худшиносии миллӣ истифода барем» [3].

Афкори андешаҳои ишорашуда ва дигар матлабҳои назарияи Пешвои миллат, ки дар асару мақолаҳои ӯ бо диди густардаи илмиву таърихӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд - бунёди назариявӣ ва методологии омӯзиши масъалаҳои муҳими худшиносии миллиро таъйид намуда, ҳамчун роҳнамои муътамад дар таҳияи санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, консепсияву барномаҳои

давлатӣ ва ташаккули заминаҳои концептуалии осори илмиву тадқиқотӣ нақши муассир гузоштанд.

Дар ин робита, нақш ва мақоми муассисаҳои фарҳангӣ ҳамчун ниҳодҳои иҷтимоӣ фароҳамоварӣ, ҳифзу нигоҳдорӣ ва омӯзишу тарғиби мероси таърихиву фарҳангӣ барои аз як насл ба насли дигар интиқол додани арзишҳои миллӣ ва баланд бардоштани ҳисси худшиносӣ худогоҳии мардум хеле назаррас мебошад. Дар радиои ниҳодҳои иҷтимоӣ нигоҳдоранда ва муаррифкунандаи арзишҳои миллӣ осорхонаҳо мавқеи хоса доранд.

Дар даврони истиқлол ба рушду нумӯи осорхонаҳо дар Тоҷикистон тавачҷуҳи хоса зоҳир карда шуд. Маҳз дар ин давра осорхона-мамнуъгоҳҳо ва навиҳои гуногуни осорхонаҳои замонавӣ бунёд ва ба истифода дода шуданд.

20-уми март соли 2013 бо иштироки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон ба истифода дода шудани бинои хуштарху замонавӣ Осорхонаи миллии Тоҷикистон ҳамчун рӯйдоди муҳими фарҳангии даврони истиқлол дар ҷодаи ҳифзу гиромидошти хотираи таърихӣ, тарбияи ҷавонон зебоишину соҳаи ҳисси худшиносии миллӣ маҳсуб меёбад. «Осорхона аз лиҳози меъмории, - ишора шуд дар суҳбатҳои Пешвои миллат, – намунаи барҷастаи пайванди асрҳо, омезиши услубҳои классикӣ ва муосир буда, бо истифодаи технологияҳои пешрафтаи муҳандисӣ бинокорӣ бунёд гардидааст ва иқдоми усулан тозае дар санъати меъмории кишвари мо ба шумор меравад. Осорхона аз зербино ва се ошёна иборат буда, масоҳати умумӣ зиёда аз 24 ҳазор метри мураббаъро ташкил медиҳад. Намоиши осори таърихӣ дар бисту ду толор, аз ҷумла ду толори муҳаввар сурат мегирад. Дар толорҳои осорхона бозёфтҳои нодирҳои таърихӣ куҳанӣ халқи тоҷик аз асри санг то давраи садри ислом ва аз асри даҳ то даврони соҳибистиқлолии Тоҷикистон гирд оварда шудаанд» [4].

Осорхонаи миллии Тоҷикистон баҳри татбиқи рисолати азамати хеш – ҷамъоварӣ, бақайдгирӣ, барқарорсозӣ, омӯзишу таҳқиқ ва ҳифзу нигоҳдории намунаҳои нодиртарини мероси таърихӣ фарҳангӣ пайвасти кӯшиш ба ҳар ҷода, тавассути роҳандозии фаъолияти фарҳангӣ-маърифатӣ, намоишӣ-экспозитсионӣ ва илмӣ-таҳқиқотӣ дар равиши тарбияи худшиносии худогоҳии миллӣ, муаррифии хотираи таърихӣ ва манзури ҷомеа намудани бехтарин арзишҳои милливу умумибашарӣ сахм мегирад. Бо мақсади ошно намудани табақаҳои гуногуни аҳолии кишвар ва меҳмонони хориҷӣ ба мероси таърихиву фарҳангии миллати тоҷик дар осорхона шароити мусоид фароҳам оварда шудааст. Қабл аз ҳама, тавассути толорҳои намоишӣ 4 шӯбаи экспозитсионӣ: шӯбаи таърихи бостон ва асрҳои миёна, шӯбаи таърихи нав ва навтарин, шӯбаи санъати тасвирӣ ва амалӣ, шӯбаи табиат, экспонатҳои нодир аз аҳди бостон то замони муосир ба тамошо гузошта шудаанд, ки ҳар як экспонат ва коллексияи он бозгукунандаи давраҳои гуногуни таърихи халқи тоҷик маҳсуб ёфта, ҷиҳати баланд бардоштани ҳисси худшиносии миллӣ мусоидат мекунад. Масалан, бо истифода аз толорҳои намоишӣ Шӯбаи таърихи бостон ва асрҳои миёна, ки дорои беш аз 3400 нигоҳҳои пураарзиш мебошад, бинандагон имкон доранд, ки ба ҳаритаи ёдгориҳои таърихӣ Тоҷикистон, давраҳои ҳаёти инсоният дар асрҳои санг ва биринҷ, давраи Ҳахоманишиён, бозёфтҳои Ҳазинаи Амударё, ёдгориҳои давлатдорӣ Юнону Бохтар, империяи Кушонӣ, сулоҳҳои Сосонӣ ва Ҳайтолиён, шахрҳои қадимаи тоҷикон дар асрҳои V – IX аз қабилҳои Панҷакенти бостон, Бунҷикат, бозёфтҳои кӯҳи Муғ, китобҳои дастнавис оид ба тафсири, ҳадис, фикри ислом, намунаҳои хушнавиҳои «Қуръон», дайри буддоӣ Аҷинатеппа, давраи Сомонӣ ва ёдгориҳои машҳури ин давра -

Аз ин рӯ, зарур донистем дар бораи ташкил намудани гурӯҳи чустучӯйи-чамъоварӣ дар осорхонаи мактабӣ, маълумот диҳем.

Гурӯҳи чустучӯйи-чамъоварӣ аз ҳисоби хонандагони фаъоли Муссисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ, ки осорхона он ҷо фаъолият менамояд ва дигар хоҳишмандон ташкил шуда, роҳбарӣ онро шӯрои осорхона муайян менамояд. Аъзои гурӯҳ бояд аз уҳдаи чунин корҳои осорхонавӣ бароянд. Баҳисобгирӣ, тавсифи ашёҳо, усули гузаронидани пурсишҳо, ҳуҷҷатнигорӣ, тарзи ниғаҳдории ашё то замони воридшави ба фонд, муроҷиат ба собиқадорон, шахсони воқеӣ, бойгонихо, осорхонаҳои давлатӣ ва дигар ташкилотҳои давалатию чамъиятӣ барои дарёфти иттилот дар бораи ашёҳо, ки дар раванди экспедитсия ёфта мешавад.

Кори чустучӯйи-чамъоварӣ тибқи нақшаи пешакӣ ва мавзӯи муайян сурат мегирад. Ҳамаи ашёҳое, ки дар раванди чустучӯй пайдо мегарданд ба фонди осорхона супорида мешавад. Барои баҳисобгирӣ ва ниғаҳдории ашёҳо дар фонд чунин ҳуҷҷатҳо кумак мерасонанд: санади қабул, рӯзномаи тавсифи ашёҳо, дафтар барои кайди ёддоштҳо ва ҳикояҳо, дафтари тасвири суратҳо ва дигар маводҳо. Бинобар ин пеш аз он ки гурӯҳи чустучӯйи-чамъоварӣ ба экспедитсия сафарбар шавад, шахсони аниқ аз аъзои гурӯҳ ба омода намудани ҳуҷҷатҳои дар боло зикр шуда вазифадор мешаванд.

Мушкилии чиддӣ, ки дар бисёре аз осорхонаи мактабӣ дучор омадем набудани китоби бақайдгирӣ (инвентарная книга) мебошад. Китоби бақайдгирӣ ҳуҷҷати муҳимест барои баҳисобгирӣ ва ниғаҳдории ашёҳо. Дар он ҳамаи ашёҳои фонд ба қайд гирифта мешавад. Одатан китоби бақайдгирӣ ду навъ: асосӣ ва ёрирасон мешавад.

Ҳар як экспонати воридшуда аз лаҳзаи ворид ё на камтар аз се рӯз дар китоби бақайдгирӣ номнавис мешавад. Китоби бақайдгирӣ рақамгузорӣ шуда, бо муҳри муассисаи таълими, ки осорхона дар онҷо қарор дорад, тасдиқ мешавад. Китоби бақайдгирӣ метавонад аз 8 то 11 сутун иборат бошад. Масалан:

1	2	3	4	5	6	7	8
№ т/р	Санаи сабти ашё	Вақт ва сарчашмаи вориди ашё	Номгӯии ашё ва шарҳи мухтасари он	Шумораи ашё	Аз кадом мавод тайёр шудааст	Ҳолати ашё	Эзоҳ

1. Тартиби рақамгузорӣ, рақам рамзи бақайдгрии ашё ҳисоб меёбад.
2. Санаи вориди ашё ба осорхона навишта мешавад.
3. Усули вориди ашё (аз тарафи ки ном, насаби шахси масъул, ҳуҷҷати ҳамроҳикунанда ва дигар маълумотҳо) сабт мегардад.
4. Ном ва тасвири мухтасари ашё (муаллиф, ҳолат, қайдҳо ва ғ.).
5. Номгӯии ашё, агар коллексия ворид шуда бошад бо тарзи зерин навишта мешавад. Мисол коллексияи расмҳо, нишонҳо № 100, ашёи дигар №100, 1, №100, 2 ва ғ., агар ҳуҷҷат аз як саҳифа зиёд бошад, шумораи саҳифаҳои он навишта мешавад.
6. Мавод ва усули тайёр намудани ашё (оҳан, матоъ, чуб, қоғаз, дастнависҳо, расмҳо, суратҳо ва ғ.).
7. Ҳолати ашё (хуб, қисман зарардида ва ғ.).
8. Эзоҳ дар ин сутун вориди ашё дар кадом китоб асосӣ ё ёрирасон қайд мегардад [1, с.21].

чеҳранигорӣ, хунари кулолгариву бофандагӣ, намоиши маҳсулоти хунароҳи мардумиву кашфӣтҳои нави техникӣ, барномаҳои ҷолиби консертӣ ташкил карда мешаванд, ки дар маҷмӯъ ҳадафи асосии онҳо ҳарчи бештар дар замири насли ҷавон парвариш намудани эҳсоси баланди ватандорӣ, худшиносиву ҳудогоҳии миллӣ, тарбияи завқи зебоипарастӣ, эҳтирому арҷгузорӣ ба хотираи таърихӣ ва арзишҳои фарҳангӣ мебошад.

Ҳамин тавр, Осорхонаи миллии Тоҷикистон ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ-фарҳангӣ тавассути ба намоиш гузоштани осори гузаштаву имрӯзаи таърихиву фарҳангӣ ва ташкилу баргузории силсилаи чорабиниҳои илмиву маърифатӣ дар самти баланд бардоштани ҳисси худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ нақши бориз дорад.

Адабиёт

1. Раҳмонов, Э. Суханронӣ ба шарафи ҳафтумин солгарди Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 8 сентябри соли 1998 [Матн] // Ҷумҳурият. – 1998. – 16 сентябр.
2. Раҳмонов, Э. Чашни Кӯлоби бостонӣ иди таъриху фарҳанг [Матн]: Суханронӣ дар маросими бошукӯҳи таҷлили чашни 2700- солагии шаҳри Кӯлоб, 10 сентябри соли 2006 // Раҳмонов, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. – Душанбе: Инфон, 2007. – Ҷилди 7. – С. 241-249.
3. Раҳмонов, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо намояндагони зиёиёни мамлакат, 20 марти соли 2007 [Матн] // Ҷумҳурият. – 2007. – 27 март
4. Раҳмон, Э. Зиёиён-нерӯи раҳнамо ва ҳидоятгари ҷомеа [Матн]: Суханронӣ дар маросими таҷлили чорумин чашни ҷаҳонии Наврӯз ва ифтитоҳи Осорхонаи миллии Тоҷикистон, 20 марти 2013 [Манобеи электронӣ]. – Низомии дастрасӣ: www.president.tj
5. Шӯбаи таърихи бостон ва асрҳои миёна [Манобеи электронӣ]. – Низомии дастрасӣ: <http://newnmt.tj/index.php/toloro/shubai-tarikhi-boston-va-asroi-mijonai>

Шарифзода Ф.

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ТАДЖИКИСТАНА В ПОВЫШЕНИИ ЧУВСТВА НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ

В статье на примере деятельности Национального музея Таджикистана рассмотрена роль и место музеев как социально-культурных учреждений в деле повышения чувства национального самосознания.

Ключевые слова: музей, историко-культурное наследие, экспонат, экспозиционно-выставочная работа, экскурсия, культурно-образовательная работа, посещение, национальное самосознание.

Sharifzoda F.

THE ROLE OF THE NATIONAL MUSEUM OF TAJIKISTAN IN INCREASING THE SENSE OF NATIONAL IDENTITY

The article on the example of the National Museum of Tajikistan considers the role and place of museums as socio-cultural institutions in enhancing a sense of national identity.

Keywords: museum, historical and cultural heritage, exhibit, exhibition work, cultural and educational activity, visitor, visit, national identity.

ТДУ 3 тоҷик+069.016+9тоҷик+371+39+379.82

Муминова Х.

ОСОРХОНАҲОИ МАКТАБӢ ВА РОҲҲОИ САМАБАХШИИ КОРИ ОНҲО

Дар мақола омилҳои таъкил, фаъолият ва нақши осорхонаҳои мактабӣ дар тарбияи насли наврас мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф дар заминаи маълумоти тариқи пурсишҳои сотсиологӣ ҳосилишуда, вазъ ва шароити кори осорхонаҳои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳрҳои Душанбе, Ҳисор, Ваҳдат, Турсунзода ва Шаҳринавро иҷмолан бозгӯ ва камбуди онҳоро ошкор намудааст. Ӯ набудани китоби бақайдгирӣ камбуди асосӣ ҳисобида, барои таъкили он маслиҳатҳои методӣ медиҳад.

Калидвожаҳо: осорхонаи мактабӣ, корҳои фарҳангиву маърифатӣ, ҳудудиносии миллӣ, тарбия, хонандагон, нигора, боздид.

Осорхонаи мактабӣ яке аз муассисаи фарҳангиест, ки дар таркиби Муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо мақсади ҳифзу ҷамъоварии ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, ниғаҳдорӣ, омӯзиш ва истифодаи онҳо барои тарбияи ватанпарастӣ, зебопарастии толибилмон, эҳтиром ба мероси ниёгон, Ватан, оила, устод ва ташаккули шуури хонандагон таъсис дода мешавад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон пайваста таъкид менамоянд, ки: «Баробари таълим масъалаҳои тарбияи наврасону ҷавонон ва дар рӯҳияи ватандӯстиву инсонпарварӣ ва ҳудогоҳиву ҳудушиносӣ ба воя расонидани онҳо ниҳоят муҳим мебошад» [2, с.27]. Ба хотири ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ дар сохтори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таъсис додани осорхона ниҳоят муҳим буда, дар баланд бардоштани ҳудушиносӣ миллӣ саҳми муносиб дорад. Зеро яке аз масъалаҳои мубрами ҷомеаи имрӯза, тарбияи намудани насли наврас дар рӯҳияи ҳудушиносӣ огоҳӣ аз арзишҳои таърихӣ фарҳангӣ миллӣ мебошад.

Дар ин раванд осорхонаҳои мактабӣ нақши муҳим доранд, чунки яке аз вазифаҳои асосии онҳо бедор намудани ҳисси ватанпарастии хонандагон аст. Чунончи Эмомалӣ Раҳмон таъкид менамоянд: «Дӯст доштани Ватан, ифтихори ватандорӣ аз оила ва мактаб оғоз меёбад» [3, с. 29]. Осорхонаи мактабӣ вобаста ба вазифаҳои иҷтимоӣ дорои неруи бузурги тарбиявӣ буда, иштироки наврасон дар раванди кори ҷустуҷӯӣ-ҷамъоварӣ, ниғаҳдорӣ, омӯзиш ва тавсифи ашёҳои осорхона, ташкили намоишгоҳ, саёҳат, вохӯриҳо, конфронсҳо ва ғ. метавонад ба ҳудташаккулёбӣ, тарбияи ватандӯстӣ, неруи маънавӣ ва фароғатӣ хонандагон мусоидат намояд.

Осорхонаҳои мактабӣ тибқи муқаррароти соҳавӣ ба таърихӣ, кишваршиносӣ, таърихӣ-ҳарбӣ, таърихӣ-маҳаллӣ, адабӣ, бадеӣ, техникӣ ва ғайра ҷудо мешаванд [4, с.7]. Дар Тоҷикистон бештари осорхонаҳои мактабӣ таърихӣ-кишваршиносӣ, ҳарбӣ-ватандӯстӣ мебошанд, ки бо усулҳои гуногуни фаъолият завқи наврасонро бедор намуда, дар тарбия ва ҷаҳонбинии онҳо таъсири мусбат мегузоранд.

Ҳамчунин хонандагон метавонад дар ҷараёни таълим доир ба илмҳои бостоншиносӣ, мардумшиносӣ, сарчашмашиносӣ, таърихнигорӣ тасаввурот пайдо намоянд. Самараи дигар он аст, ки омӯзгорон дар раванди таълим аз экспонатҳои осорхона истифода мебаранд. Дар шароити кунунӣ, ки омӯхтани забонҳои хориҷӣ

зарурат пайдо кардааст, фаъолияти маърифатии осорхонаи мактабӣ низ, метавонад дар ин самт таъсиргузор бошад.

Айни замон дар кишвар беш аз 100 осорхонаи мактаби фаъолият доранд, ки дар таносуб ба шумори мактабҳои кишвар камтар аст. Бояд қайд кард, ки дар ҳазинаи ин осорхонаҳо аз 80-1500 номгӯи ашёҳо маҳфузанд, ки аҳамияти таърихӣ фарҳангӣ доранд, аммо ба феҳристи давлатии фонди осорхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон шомил нестанд.

Мавриди зикр ва ёдоварист, ки таи чанд соли охир Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди осорхонаҳои мактабӣ таваҷҷуҳи хосса зоҳир намуда, барои ҳавасмандӣ озмунҳо ташкил менамоянд. Ҳамчунин аз тарафи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон лоиҳаи Низомномаи намунавии осорхонаи мактабӣ таҳия гардидаст, ки барои фаъолияти минбаъдаи онҳо заминаи ҳуқуқиро таъмин менамояд.

Бо мақсади муайян намудани вазъи осорхонаҳои мактабӣ дар шаҳрҳои Душанбе, Ҳисор, Ваҳдат, Турсунзода, Шаҳринав таҳқиқоти сотсиологӣ гузаронида шуд. Маълум гардид, ки айни замон 20 осорхонаи мактабӣ дар ин шаҳру ноҳияҳо фаъолият доранд. Тадқиқ нишон дод, ки дар фаъолияти ин осорхонаҳо норасоии зиёд, аз қабилӣ фаъолият накардани шӯрои осорхона, набудани китоби баҳисобгирӣ, надоштани реча ва нақшаи корӣ, сабт нагардидани осорхонаҳо дар қайди саноҳиятноки соҳаи фарҳанг, толори хурди номоииш, вучуд дорад. Ин омилҳо барои пешравии фаъолияти осорхонаҳои мактабӣ монеа мешаванд. Бо вучуди ин баъзе осорхонаҳои мактабӣ амсоли мактаби МТУМ №54 ба номи Лоик Шералӣ барои иртиботи хонандагон ба фарҳанг ва ба ин васила баланд бардоштани маърифати онҳо мекӯшанд. Дар осорхонаи ин мактаб маҳфили адабии «Ошӯни меҳр» амал мекунад, ки ҳамасола бо ташаббуси он конфронсу семинарҳо гузаронида мешавад. Инчунин осорхона дар озмуни ҷумҳуриявӣ «осорхонаҳои мактабӣ», ки аз ҷониби Маркази ҷумҳуриявӣ муассисаҳои иловагӣ соли 2013 баргузор шудааст, сазовори ифтихорнома гардид.

Барои он ки осорхонаи мактабӣ мунтазам фаъолиятро пеш барад, бояд дорои чунин ҳуҷҷатҳо бошад:

- оинномаи осорхона;
- фармони директори Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ оид ба таъсисёбии осорхона ва таъин намудани роҳбари он;
- китоби бақайдгирӣ фонди асосӣ;
- китоби бақайдгирӣ фонди ёрирасон;
- китоби бақайдгирӣ ҷорабиниҳои оммавӣ;
- китоби тафсили ашёҳо;
- матнҳои экскурсия, лексия, суҳбатҳо, сенарияи ҷорабиниҳои оммавӣ, ки дар осорхона гузаронида мешавад;
- нақшаи ҷорӣ ва дурнамои фаъолияти осорхона;

Барои самаранок фаъолияти намудани осорхонаи мактабӣ саҳми гурӯҳи ҷустуҷӯӣ-ҷамъоварӣ хеле калон аст.

Чи тавре ки мо дар раванди тадқиқот мушоҳида намудем, дар бисёре аз осорхонаҳои мактабӣ фаъолияти гурӯҳи ҷустуҷӯӣ-ҷамъоварӣ суст мебошад. Бинобар ҳамин осорхона дар раванди фаъолияти худ ба мушкилиҳо дучор меояд. Дар бораи аксар ашёҳои осорхонаи мактабӣ ягон маълумот вучуд надорад. Сабаби асоси онро мо дар фаъл набудани гурӯҳи ҷустуҷӯӣ-ҷамъоварӣ мебинем. Фаромӯш набояд кард, ки яке аз вазифаҳои асосии осорхонаи мактабӣ тарбияи маънавии хонандагон ба ҳисоб меравад ва ин матлаб дар раванди иштироки хонандагон дар кори осорхона ба вучуд меояд.

шарҳи ҳоли шуаро, маълумотҳо оид ба касб, шугл, воқеоти ачиб, соли таваллуд ва вафот, макони зист ва дафн, фаъолияти дӯстдошта, порчаҳо аз ашъор, эҷодиёту каромат ва ғайра дода мешаванд [30, С. 155].

Дар замони шӯравӣ анъанаи тазкиранависӣ идома меёбад ва нахустинтазкираро Сардафтари адабиёти муосири тоҷик С. Айнӣ тасниф мекунад. Ин асар «**Намунаи адабиёти тоҷик**» [4] унвон дошта, «мухтасар оид ба таърихи адабиёти тоҷик, аз асри X то соли 1925» [4, С. 108] маълумот медиҳад. Дар ин асари арзишманди худ Айнӣ аз 63 манбаъҳои гуногун, 18 баёз ва хуччатҳои дигар истифода намудааст. «Намунаи адабиёти тоҷик» соли 1925 дар 40 ҷузъи чопӣ омода мегардад ва бо дастгирии Абулқосим Лохутӣ соли 1926 дар «Нашриёти халқҳои Иттиҳоди Шӯравӣ» ба таъби мерасад. Пешгуфтори онро Абулқосим Лохутӣ навиштааст. Ба ақидаи аксари олимони ин асар дар равияи тазкираҳои суннатӣ тадвин шудааст, вале мазмунан алайҳи пантуркистон ва чағатоихо, ки фарҳанги бузурги тоҷиконро дар Осиёи Миёна инкор мекарданд, танзим гашта буд. Аз ин рӯ, муҳимияти мавҷудияти халқи тоҷикро дар мадди аввал гузошта, устод Айнӣ менигоранд: «Аз бозе, ки вақоёро таърих қайд мекунад, то имрӯз дар диёри Мовароуннахру Туркистон, чунонки як қавми муаззам ба номи «тоҷик» ва ё «тозик» истиқомат дорад, ҳамчунон забону адабиёти эшон ҳамчунон ривоч ёфта омадааст. Ривочи забону адабиёти тоҷик дар Мовароуннахру Туркистон махсус ба асаре ва ё тасаллути подшоҳеу амире нест. Чунончи мо мебинем, адабиёти тоҷик дар ин сарзамин дар аҳди Сомониён, ки ирқаи форсизабон ҳастанд, чи қадар ривоч дошта бошад, дар замони авлоди чингиз, темур, шайбонӣ, астархонӣ ва манғит, ки ирқаи муғул, турк ва ўзбек ҳастанд, ҳамон қадар ривоч ёфтааст. Пас маълум мешавад, ки дар ривочи забону адабиёти тоҷик дар ин ҷоҳо маҳз бо сабаби тасаллути Сомониён ё ки муҳоҷирати эронӣ набуда, сабаби ҳақиқӣ мавҷудияти як қавми бузург бо номи тоҷик, мансуб ба ирқи орист, дар ин ҷохост» [4, С. 7].

Айнӣ дар «Сарсухан»-и «Намунаи адабиёти тоҷик» менависад: «Таърихи ҳаёт, таваллуд ва вафоти ҳар адибиро, ки асараш дар маҷмӯа дарҷ мешавад, ба қадре, ки ҷомиҳ даст меёбад, муҳмалан қайд карда мешавад. Да бораи ононе, ки тарҷумаи ҳолашон ба даст надаромадааст, маълумоти тақрибии тахминӣ иктифо намуда меояд» [4, С. 10].

Тазкираи «Намунаи адабиёти тоҷик» аз се қисм иборат аст. Дар қисми аввал 80 шоир ва адиб аз асри X то асри XV бо тартиби хронологӣ дохил шудаанд. Дар қисми дуюм 132 шоир ва адиб аз асри XVII то соли 1905 – яъне шоирон ва адибони ба устод Айнӣ ҳамзамон ба тартиби алифбой ҷобаҷо шудаанд. Дар қисмати сеюм адибони нави тоҷик дар давраи аз соли 1905 то 1925 инъикос гаштаанд. Қисмати сеюмро ба ду ҳисса тақсим менамояд: ҳиссаи аввалро – адабиёти солҳои 1905 – 1917 ва ҳиссаи дуюмро адабиёти солҳои 1917 – 1925 дар бар мегирад ва оид ба 15 адиб маълумот медиҳад.

Ба ақидаи Р. Ҳодизода «Китоби Айнӣ, ки таърихи ҳазорсолаи адабиёти тоҷикро дар бар мегирад, дар давраи аввалини тараққиёти адабиётшиносии тоҷик, воқеаи бузург ва муваффақияти калон буд ва сарфи назар аз баъзе камбудихо (дар баъзе мавридҳо таъсири системаи тазкираҳои қадим, дохил карда шудани шоирони тасодуфӣ), дар тараққиёти адабиётшиносӣ роли муҳим бозид» [41, с. 109]. Ин назар дар рисолаи «Таърихи адабиёти советии тоҷик», ҷилди II чунин омадааст: «... Ў чи дар адабиёт ва чи дар санъат ба муқобили мункири маданияти гузашта ва «навогарони» қадрафтор муборизаи сахт бурда, муҳаббати бепоёни худро ба сарвати маданияи халқ баён намудааст» [12, С. 21].

Осорхонаи мактабӣ хусусияти ҷамъиятӣ дошта, бо ташаббуси гурӯҳҳои муайяни иҷтимоӣ таъсис дода мешавад. Он дар шароити кунунӣ яке аз маркази маърифатии наврасон ба ҳисоб рафта, дар тарбияти шахрвандии онҳо таъсири хуб мерасонад. Роҳбарони осорхонаҳо вазифадоранд, ки барои ҳифзу нигоҳдории ашёҳои осорхонаҳои мактабӣ ҷороҳо андешанд. Ташкили гурӯҳҳои ҷустуҷӯӣ-ҷамъоварӣ, дарёфти сарчашмаи маблағгузор аз ҳисоби ташкилотҳои гуногун, сарпарастон, қабули ҳадяҳо, ёриҳои пулӣ, кушодани суратҳисоб дар бонк метавонанд фаъолияти осорхонаҳои мактабиро самараноктар гардонад.

Адабиёт

1. Драгни, О. В. Школьный музей: Методические рекомендации по созданию и организации деятельности музеев образовательных учреждений. – М.: СЗООУ, 2011. – 92 с.
2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2009. – 96 с.
3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2015. – 48 с.
4. Яхно, Ю.Б. Школьный музей как составляющая открытого образовательного пространства [Манобеи электронӣ]. – Низомии дастрасӣ: <http://www.den-za-dnem.ru/page.php?article=53>

Муминова Х.

ШКОЛЬНЫЕ МУЗЕИ И АКТИВИЗАЦИЯ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье освещаются источники организации и деятельности школьных музеев в деле воспитания подрастающего поколения. Автор на основе анализа социологических опросов определяет состояние и условия деятельности школьных музеев в общеобразовательных средних школах городов Душанбе, Гиссар, Вахдат, Турсунзаде и Шахринав, выявляет имеющиеся недостатки в культурно-образовательной работе и предлагает ряд рекомендаций в деле активизации воспитательной работы музеев.

Ключевые слова: школьный музей, культурно-образовательная работа, национальное самосознание, воспитание, учащийся, экспонат, посещение.

Muminova Kh.

SCHOOL MUSEUMS AND PROMOTION OF THEIR ACTIVITIES

The article highlights the sources of organization and activity of the school museums in the education of the younger generation. The author based on the analysis of sociological surveys determines the status and conditions of activity of school museums in the secondary schools of Dushanbe, Hisar, Vahdat, Tursunzoda and Shahrinav and defines the shortages in cultural-educational work, and submits a number of recommendations for improving the work of museums.

Keywords: school museum, cultural and educational work, national identity, education, student, exhibit, visit.

пайдоиш ва нақши онҳо дар навозишу тарбияи кӯдакону наврасон аҳамияти хосса додаанд: «Сурудҳои дар навозиши кӯдак гуфташуда, дар фолклори тоҷик мавқеи махсус доранд. Занон, модарон, хоҳарон, модаркалонҳо суруд хонда, кӯдаконро алла мегӯянд ва навозиш мекунаанд. Бисёре аз аллаҳо ва сурудҳои навозиш бадеҳатан эҷод мешаванд, бинобар ин, нусхаҳои гуногун пайдо кардаанд. Дар аллаҳои марбути замони гузашта, вазъи ҳоли модарон, ғаму шодӣ ва ҳаяҷони дили онҳо, изҳор шудааст, ки эътироз аз зиндагии қашшоқона ва тақдирӣ паст акс ёфтааст, нақше аз ҳаёти ҷамъиятӣ ва иҷтимоӣ мондааст. Дар сурудҳо навозиш ва дӯстдорӣ, ҳарчанд ки онҳо шоду масрур кардани бачаро дар уҳда доранд, рози дили калонсолон, орзуву умедҳои ширини онҳо акс меёбад». Муаллифон ҷойи дигар дар бораи ҳислати тарбиявии сурудҳо оид ба табиат чунин иброз мекунанд: «Сурудҳои мансуби табиат ва ҷонварон бачагонро бо табиат ва олами ҷонварон шинос месозад, ба инкишофи тасаввур ва дониши онҳо ёрӣ мерасонанд. Зимнан бояд илова кард, ки ин қисми фолклори бачагон дар асоси таҷрибаи зиндагӣ ва мушоҳидаҳои дақиқу амиқ мардум эҷод шудаанд. Дар сурудҳо, агарчи ба шакли одӣ бошад ҳам, муносибати одамон ба ҳодисаҳо, ашёи табиат ва муносибатҳои ҷамъиятӣ тасвири худро ёфтааст». Хулоса наشري мазкур ба эҳтиёҷоти кӯдакону наврасон мувофиқат намуда, таҳиягарон тавонистаанд аз ганҷинаи эҷодиёти даҳанакии халқ бехтарин намунаҳоро интихоб намолянд. Он барои библиографон ва таҳқиқотгарони адабиёти кӯдак чун маҳзани гаронбаҳо хидмат мекунад.

Чилди 5-уми «Тазкираи адабиёти бачагон» соли 1984 ба таъъ расида, намунаҳои осори драмнависони тоҷикро барои насли наврас дар бар мегирад ва доираи муайяни таъйини хонандагӣ дорад. Муаллифи «Сарсухан» Ҷӯра Бақозода буда, пйесаҳои драмнависон Мирсаид Миршакар «Фарзанди Ватан», Сотим Улуғзода «Ҷавонии Ибни Сино», Ғанӣ Абдулло «Ситораи умед», Абдумалик Баҳорӣ «Меҳмони серӯза», Аъзам Сидқӣ «Нафс – балои ғафс», Меҳмон Бахтӣ «Эҳ, ҷавонӣ, ҷавонӣ», Файзулло Ансорӣ «Имтиҳон», Султон Сафар «Қарзи виҷдон» ва Абдусалом Атобоев «Суруди нотаом»-ро дар бар мегирад. Дар охири китоб таҳиягарон хулосаи мухтасари панҷ чилди «Тазкираи адабиёти бачагон»-ро зери унвони «Ба ҷойи охирсухан» манзури хонанда гардониданд. «Тазкираи адабиёти бачагон» молмоли маълумотҳои библиографӣ буда, дар он оид ба тамоми аломатҳои дар библиографияи муосир истифодашаванда иттилоъ ғирифтан мумкин аст. Тарзи ҷобаҷогузори мавод, зикри маълумотҳои шарҳиҳои адибон ва драмнависон худ далели равшани ин гуфтаҳост. Барои библиографони адабиёти бачагона ин маҷмӯа дури гаронбаҳоест, ки таҳқиқро интизор аст. Аммо аз нуқтаи назари таҳлили тазкиравӣ ҷанбаҳои жанрӣ, филологӣ, таърихӣ, фарҳангӣ, маънавӣ, илмию иҷтимоӣ ва ғоявию зеҳнии онҳо низ метавонад мавриди таҳқиқотҳои мушаххаси соҳавӣ ва бунёдӣ қарор гирад.

Аз наشري мазкур солиёни зиёдест, ки на танҳо кӯдакон ва наврасон ҳамзамон роҳбарони хониш, таҳқиқотчиёну муаррихон, шоирону нависандагон, падарону модарон, донишҷӯёну омӯзгорон ва доираи васеи хонандагон самаранок истифода менамоянд. Ин маҷмӯаро олимони шинохтаи библиографияи тоҷик Р. Шарофзода ва Ш. Комилзода, яке ҳамчун ҷанбаи адабиёти бадеӣ ва дигаре ҳамчун сарчашмаи библиографияи бачагона, мавриди таҳқиқ ва натиҷагирӣ қарор додаанд.

Сарчашмаи дигари омӯзиш «Тазкираи адабиёти советӣ барои кӯдакон» [33] иборат аз ду чилд, таҳиягарони чилди аввал Убайд Раҷаб ва чилди дуюм Назрулло Раҳматуллоев дар солҳои 1988 – 1989 манзури хаводорон гардонид шуда-

Муҳаббати самимӣ, меҳанпарастӣ, ҳувияти баланди миллӣ, муносибати боадолатона ва арҷгузори Садриддин Айний ба эҷодиёти ниёгон сабаб мегардад, ки ӯ дар чунин солҳои мудҳиш, ҷони худро зери хатар гузошта, ин асари таърихӣ худро менависад. Ин қаҳрамони бемислест дар ҷодаи ҳифзи осори ниёгон ва содиқ будан ба арзишҳои миллӣ.

Дар давраи пасазинқилобии тоҷик таҳаввулотҳои зиёде зуд-зуд рӯх медоданд, аз ҷумла дигаршавии ҳуруфи алифбой, ки аҳолии деҳоти бе ин ҳам камсаводно ба бесаводӣ бурд. Бори нахуст алифбойи лотинӣ қабул гардид ва қисми бештари маводи ҷонии то солҳои 40-уми асри XX бо ин ҳуруф нигошта шуд. Аз ҷумла, тазкирае таҳти унвони «Намунаҳои адабиёти тоҷик» бо ҳуруфи лотинӣ, аз ҷониби гурӯҳи адибон Х. Мирзозода, Ҷ. Суҳайлӣ, Ҷ. Иқромӣ, К. Лутфуллоева, Бузургзода таҳия ва дар соли 1940 ба таъъ расидааст. Ҳаёти таҳририаш нашро адибону олимони шоирони ширинкалом С. Айний, С. Улуғзода, А. Деҳотӣ, М. Турсунзода, М. Раҳимӣ, И. Брангинский ташкил додаанд. Дар 22 саҳифаи аввал «Сарсухан»-и аз ҷониби адибони Иттифоқи нависандагони Тоҷикистони шӯравӣ пешниҳоди хонанда мегардад.

Тазкираи «Намунаҳои адабиёти тоҷик» [25] аз 604 саҳифа иборат буда, бо ҳуруфи лотинӣ омода ва дар соли 1940 ба таъъ расидааст. Тазкира аз сарсухан, қисми I аз фаслҳои «Адабиёти пеш аз револүтсия» ва «Фолклори пеш аз револүтсия», қисми II аз фаслҳои «Адабиёти советӣ» ва «Фолклори советӣ» иборат мебошад. Дар қисми аввал аз ҳаёт ва намунаҳои эҷодиёти 27 шоири тоҷик аз Абӯабдуллои Рӯдакӣ (вафот 941) то Тошхоҷаи Асирӣ (вафот соли 1915) маълумот дода шудааст. Ҳамзамон дар фасли фолклор достони «Гуруғлӣ», «Шӯриши Восеъ», «Ғаҳрии Рӯмонӣ», «Ғарибӣ» (шеърҳои халқӣ), «Ишқи камбағалон» (шеърҳои халқӣ), «Хундорай барфу борон» (Марсияи халқии Балҷувон), «Рубоии Юсуф Вафо», «Зарбулмасалҳо» ва 16 номгӯи «Латифаҳои халқӣ»-ро фаро ғирифтааст. Қисмати дувум ҳаёт ва эҷодиёти 20 шоири замони шӯравӣ, оғоз аз сардафтари адабиёти шӯравии тоҷик Садриддин Айний то Абдуҳолиқзода Қуқанбой ҷамъ 20 шоиру нависандаи шӯравии тоҷикро инъикос менамояд. Дар фасли «Фолклори советӣ» 8 шеър сурудаҳо ва як мақола дар бораи достонгӯи ва шоири халқӣ Бобоюнус, ки ба қалами Бузургзода мансуб аст, дарҷ гаштааст. Нашри мазкур дастоварди нодире дар таърихи пайдоиши библиографияи шӯравии тоҷик мебошад. Ин сарчашма саршори намунаҳои эҷодиёти ниёгон, ҳамчун маъхази адабию таърихӣ ва шарҳиҳолии библиографӣ арзиши баланди илмию адабиро дорост.

Мусаннифон дар замони гуногун тавонистаанд, ки осори шоирони миллатҳои гуногунро ба забони ғайримиллӣ манзури хонанда гардонанд. Аз ҷумла, «Тазкираи шоирони советии рус» [34] соли 1960 дар тарҷума бо забони тоҷикӣ, аз эҷодиёти 101 шоир ва 140 намунаи осори онҳо маълумот фароҳам меорад. Тазкира бахшида ба «Даҳрӯзаи адабиёти рус дар Тоҷикистон» таҳия ва манзури адибон ва хонандагони тоҷик гардидааст. Он аз сарсухан ва дастгоҳи ёрирасон оӣ мебошад. Дар ин тазкира дар бораи шарҳи ҳоли шоирон ва фаъолияти онҳо ҳеҷ маълумоте инъикос нагардидааст. Танҳо дар мундариҷаи он дар қатори номи осор ному насаби тарҷумонон зикр шудааст. Бо вучуди ин тазкира ҳамчун сарчашмаи адабию таърихӣ ва библиографияи адабиёти баргардони хориҷӣ арзишманд аст.

Дар замони шӯравӣ чихати таҳия ва наشري тазокири адабиёти бачагона иқдомҳои нахустин гузошта мешавад. Бо ин иқдом дар солҳои 1979 – 1984 «Тазкираи адабиёти бачагона» [32] иборат аз панҷ чилд таҳия ва интишор гар-

дид. Тазкираи мазкур аз рӯйи мазмун ва мухтавои инъикоси жанрҳои адабӣ гуногун буда, ҷилди аввал «Назм», ҷилди дувум «Наср», ҷилди сеум «Намунаҳои осори классикӣ», ҷилди чорум «Эҷодиёти даҳанакии халқ», ҷилди панҷум «Намунаи осори драмнависони тоҷик»-ро фаро мегирад.

Маҷмӯаи мазкур аз комилтарин тазкираҳои замони шӯравӣ оид ба адабиёти бачагона буда, дар таҳияи он олимони, шоирон, мунаққидон ва таҳиягарони пуртаҷриба ва кордон ҷалб гаштаанд.

Сарсухани ҷилди аввалро олими шинохтаи тоҷик, доктори илмҳои филологӣ Раҷаб Амонов навиштааст. Дар сарсухан мавқеи адабиёти бачагона дар тарбия ва ташаккули насли наврас, таърих, ҷараёнҳои пайдоиш, манбаъ ва сарчашмаҳои таҳриқдихандаи адабиёти бачагона, аз қабилҳои адабиёти классики тоҷик, эҷодиёти халқӣ ва таъсири адабиёти бачагонаи рус, саҳми шоирон ва нависандагони шӯравии тоҷик, аҳамият ва моҳияти тазкира барои бачаҳо асоснок карда шудааст. Ҳарчанд дар оғози осори ҳар як шоир маълумоти муфассали тарҷумаиҳолӣ дода шуда бошад ҳам, дар сарсухан саҳми шоистаи ҳар як эҷодкори интихобгашта муфассал арзёбӣ гашта, маълумоти мушаххас ва мухтасар ироа шудааст. Раҷаб Амонов бо ин сарсухани пурмаонӣ ва гавҳарбори хеш на танҳо осори адибонро мушаххасан баҳогузорӣ менамояд, балки ӯ ба адабиёти бачагонаи тоҷик ва вобастагии миллӣ, таърихиву фарҳангии он ишора намуда, давраи бузургии таърихии ташаккулёбии адабиёти бачагонро арзёбӣ менамояд.

Ҷилди аввал аз ҳаёт ва эҷодиёти 25 нафар шоироне, ки барои бачагон эҷод намудаанд ва ҳамзамон намунаҳо аз осори онҳоро фарогир буда, дар катори адибони мумтоз навқаламон низ дарҷ гардидаанд.

Намунаи нахустин аз осори Сардафтари адабиёти муосири тоҷик Садриддин Айнӣ оғоз мегардад ва маълумотҳои шарҳиҳолии намунаи осори Абулқосим Лоҳутӣ, Аҳмадҷон Ҳамдӣ, Пайрав Сулаймонӣ, Мирзо Турсунзода, Абдусалом Дехотӣ, Боқӣ Раҳимзода, Сухайлӣ Ҷавҳаризода, Ғаффор Мирзо, Аминҷон Шукӯҳӣ, Гулҷеҳра Сулаймонова, Муҳиддин Фарҳат, Бобо Ҳоҷӣ, Абдумалик Баҳорӣ, Убайд Раҷаб, Ақобир Шарифӣ, Наримон Бақозода, Мавҷуда Ҳақимова, Гулрухсор Сафиева, Маҳмадалишо Ҳайдаршо, Алӣ Бобоҷон, Нуъмон Розик, Озода Аминзода ва Наимҷон Назириро дар бар мегирад. Аксари маълумотҳо шарҳиҳолӣ аз ҷониби ҳуди адибон навишта шуда, қиммати бузургии илмию адабӣ доранд. Ба бархе аз шоирони маъруфу машҳур таҳиягарон маълумотҳои саҳеҳи ҳаётиву эҷодӣ илова намуданд. Тазкираи мазкур аз лиҳози интиҳобу ҷойгирнамоии мавод оид ба ҳаёт ва эҷодиёти шоирон саҳеҳтар буда, на танҳо сарчашмаи адабӣ, балки маъҳази таърихист, ки қимати бузургии илмию библиографиро дорост.

Ҷилди дувуми «Тазкираи адабиёти бачагон» осори насиро фарогирфта соли 1980 таҳия гардидааст. Дар он оид ба 15 нафар адибони маъруфу навқалам маълумот дода шуда, намунаҳои осори онҳо зикр гардидааст.

Гарчанде дар оғози осори насрии ҳар як адиб ҳамчун ҷилди аввал маълумоти муфассали тарҷумаиҳолӣ дода шуда бошад ҳам, муаллифи сарсухан Раҷаб Амонов осори ҳар як адибро таҳқиқ ва натиҷагирӣ намуда, дастоварду комёбияшонро арзёбӣ менамояд, саҳми онҳоро дар рушди адабиёти шӯравии тоҷик, хусусан, дар самти адабиёти бачагона нишон медиҳад. Осори адибони маъруф ва машҳур ба монанди Садриддин Айнӣ, Сотим Улуғзода Ҷалол Икромӣ, Ҳаким Карим, Раҳим Ҷалил, Абдусалом Дехотӣ, Пӯлод Толис, Фотех Ниёзӣ, Ҳоҷӣ Содик, Аминҷон Шукӯҳӣ, Абдумалик Баҳорӣ, Ақобир Шарифӣ, Бурҳон Умарӣ, Болта Ортиқов, Баҳром Фирӯз пайхаман манзури бачагон ва

роҳбарони хониши онҳо гардидаанд. Хонанда бо камоли майл метавонанд дар ин муҷаллад бо намунаҳои барҷастаи назми замони шӯравии бачагонаи тоҷик ошно гардад. Ин осор қимати бузургии тарбиявӣ ахлоқӣ, иттилоотӣ библиографӣ дорад.

Ҷилди сеуми «Тазкираи адабиёти бачагон» соли 1982 таҳия гашта осори назмиву насрии классикони тоҷикро фарогир аст. Дар он оид ба 21 нафар адиби маъруфи адабиёти классикии тоҷик маълумот ва намунаҳои осори онҳо гирдоварӣ гаштааст. Дар муқаддима аз таърихи адабиёти тоҷик, намоёндагони барҷастаи он, саҳми онҳо дар рушди нумуи адабиёти классики тоҷик маълумотҳои саҳеҳ оварда шудааст. Хонанда метавонад бо ҳаёт ва намунаҳои эҷодиёти сардафтари адабиёти классики тоҷику форс Рӯдакӣ (858 – 941), Абӯшуқри Балхӣ (асри X), Абулқосим Фирдавӣ (932 – 1020), Унсуралмаолии Кайковус (асри XI), Носири Хусрав (1004 – 1088), Умари Хайём (1040 – 1123), Адиб Собирӣ Тирмизӣ (1078 – 1147), Заҳирии Самарқандӣ (асри XII), Низомии Арӯзии Самарқандӣ (асри XII), Низомии Ганҷавӣ (1141 – 1203), Муҳаммади Авфӣ (1172 – охири асри XIII), Саъдии Шерозӣ (1184 – 1292), Ҷалолиддини Балхӣ (1207 – 1273), Убайди Зоконӣ (1280 – 1370), Ҳофизи Шерозӣ (1321 – 1389), Абдурахмони Ҷомӣ (1414 – 1492), Ҳусайн Воизи Кошифӣ (нимаи аввали асри XV – 1505), Камолиддини Биноӣ (1453 – 1512), Зайниддини Восифӣ (1485 – 1566), Сайиди Насафӣ (нимаи аввали асри XVII – 1707), Аҳмади Дониш (1826 – 1897) маълумотҳои зарурӣ дарёфт намояд. Таҳиягарон тавонистаанд намунаҳои бехтарини осори адибону шоирони даврро, ки ба инкишофи ҳофизаю ақлу ҳуши бачагон мусоидат менамояд, гирд оваранд. Дар осори классикони мо ситудани ақлу хирад, донишу заковат, панду ҳикмат, рафтору гуфтори хуб, пиндори нек ва умуман одоби ҳамидаи инсоният тараннум гардидааст, ки дар тарбияи насли наврас мақому манзалати хос дорад ва асрҳо тавассути он аҷдодонамон фарзандонашонро одобу ахлоқ ва роҳи зиндагии инсонгароёна меомӯхтанд.

Ҷилди чоруми «Тазкираи адабиёти бачагон» соли 1982 таҳия гашта, пурра ба эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик бахшида шудааст. Он аз сарсухан ва фаслҳои «Суруду тарона» (73 номгӯй), «Бозиҳо» (22 номгӯй), «Чистон» (151 адад), «Тезгӯякҳо» (48 адад), «Афсонаҳо» (36 номгӯй), «Афсонаҳо дар бораи сеҳру ҷоду» (15 номгӯй), «Асонаҳои ҳаҷвӣ» (10 номгӯй) иборат буда, дар охири китоб мурочиатномаи мухтасари таҳиягарон дар бораи наشري навбатии «Тазкираи адабиёти бачагон» ҷилди 5-ум зери сарлавҳаи «Бачаҳои азиз!» ҷой дода шудааст. Сарсухан ба қалами доктори илмҳои филологӣ Раҷаб Амонов ва номзади илмҳои филологӣ Баҳром Шермуҳаммадов тааллуқ дошта, ганҷинаи ҳикмати эҷодиёти даҳанакии халқро мемонад. Дар он самтҳои гуногуни эҷодиёти халқ таҳқиқу ҳулосабарорӣ гардида, шарҳу эзоҳи мукамал пешниҳоди хонанда мегардад. Дар сарсухан нақши китоб дар тарбияи фарзанд махсус таъкид гардидааст: «Мардум аз давраҳои қадим дар тарбияи фарзанди худ эҷодиёти бадеиро васеъ истифода карда омадаанд, дар дили бачагон ба воситаи калом бадеъ ба зебоиҳои ҳаёт шавқу рағбат парваридаанд, ҷиҳатҳои гуногуни моҳияти зиндагиро ба идроки онҳо расонидаанд, ҳиссу фикр, ҷаҳонбинӣ ва ҷаҳонфаҳмии онҳоро вусъат додаанд, диққати онҳоро ба тарафҳои муҳим ва самарабахши муносибатҳои одамон ҷалб намудаанд». Маълумотҳои фароҳамомада арзиши китобро ҳамчун сарчашмаи адабию библиографӣ бемисл гардониданд.

Ҷилди 4-уми «Тазкираи адабиёти бачагон» бо маҳорати воло ва аз диди назари адабию маънавӣ ба зехну шуур ва эҳтиёҷоти наврасон созгор таҳия гардидааст. Ҳангоми асоснокгардонии матлаъ муаллифони сарсухан ба жанрҳо,

научные круги и специалистов отрасли о существующем пробеле на поле исследования по данному направлению и некоторые предложения по их устранению. По мнению автора, антология являлась и является наиболее важным объектом литературно-исторических исследований, и автором была сделана попытка изучения данного объекта в новом направлении, как основного объекта библиографоведения. На основе полученных данных, выводов и используемых методов создания антологий, автор в своем исследовании определяет, что антологии первично относятся к библиографической продукции, а вторично к литературной и исторической. По сути данное исследование закладывает начало важного историко-библиографического направления в библиографоведении, в переосмыслении и обосновании литературно-исторического объекта как основного отраслевого объекта, и предлагает учёным и специалистам сконцентрировать внимание на разработке проблемы и укреплять данную позицию в дальнейшем.

Ключевые слова: антология, изучение, исследование, учёные, выводы, обоснование, объект, литература, история, источниковедение, советский период.

Buriev K.B.

FEATURES OF COMPILATION OF THE ANTHOLOGY IN THE SOVIET PERIOD

This article is dedicated to a new direction of bibliographic study, which may have contribution in the study of native historical-literary sources. The exploration of "Anthology" as the study of literature, history and cultural heritage of Tajiks in the sphere of bibliography is not new, but, unfortunately, it did not achieve success and that was not continued during the independent period of the country. On the basis of some available sources, the author has attempted to define out and to suggest the scientific centers and specialists of this area about the existing gap in the field of bibliographic studies and put some suggestions for solution of problems. According to the author, an anthology was and is the most important object of literary and historical studies, and the author also has made an attempt to study the anthology by new approach as a main subject of bibliographic study.

On the basis of the data, conclusions and used methods for creating anthologies author states that anthology at first is a bibliographic production and secondarily relates to the literature and history. This study is very important in bibliographic studies, particularly in rethinking and justification of literary-historical object as the main source of this area, and offers researchers and experts to focus on development issues and strengthening this field of research.

Keywords: anthology, study, research, scientists, findings, object, literature, history, source, Soviet period.

ТДУ 0+024+002.51/52+9**точик**+681+025.6+026.3

Муҳиддинов З.

ТЕХНОЛОГИЯИ МУОСИР ВА ИСТИФОДАИ ОН ДАР ФАЪОЛИЯТИ КИТОБХОНАҲО (дар мисоли китобхонаҳои ноҳияи Исфара)

Дар таҳқиқот масоили марбут ба фаъолияти китобхонаҳои ноҳияи Исфара мавриди омӯзиши қарор гирифтааст. Ҳамзамон дар заминаи таҳқиқоти сотсиологӣ баргузоришуда вазъи воқеи хизматрасони китобдорӣ, заминаи

аст. Чилди аввал назми бачагона бо инъикоси намунаҳои эҷодиёти 135 шоири халқҳои ҷаҳон, чилди 2 бо инъикоси осори насрии бачагонаи 65 нависанда аз 14 ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ таҳия гаштааст.

Чилди аввали «Тазкираи адабиёти советӣ барои кӯдакон» аз сарсухани «Сад барги сабзи дӯстӣ», ки ба қалами У. Раҷаб тааллуқ дорад оғоз мегардад ва дар охири асар оид ба «Муаллифони чилди назм» маълумотномаи мухтасар дода шудааст, ки дар он солномаҳои ҳаёт, ҷойи таваллуд, жанри эҷод, навъи фаъолият, ҷоизаю мукофотҳои инъикос ёфтааст. Дар мундариҷа ғайр аз номи муаллиф ва асари ӯ номи тарҷумон низ оварда шудааст.

Чилди дувум бе сарсухан буда, ғайр аз мундариҷа маълумоти дигар надорад. Ин ҷо низ чун дар чилди аввал дар мундариҷа баъди номи муаллиф ва осори ӯ ному насаби тарҷумон оварда шудааст.

«Тазкираи адабиёти советӣ барои кӯдакон» сарчашмаи муътамади адабию библиографист, ки доираи васеи шоирону адибони Иттиҳоди Шӯравиро бо забони тоҷикӣ муаррифӣ менамояд.

Тавре ишора гардид, гурӯҳбандии мавод дар дохили тазкираҳои гуногун буда, он аз маҳорати мусанниф, ошноии ӯ бо сохтори тазкираҳои мавҷуда ва ё идома додани таҷрибаи мусаннифони пеш вобаста аст. Аз ин рӯ, зарур аст, ки имрӯз мо тазкираҳоро мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор бидеҳем ва онҳоро ҳамчун сарчашмаи муътамади библиографии осори ниёгон дар замони муосир эътироф намоем. Моро зарур аст, ки аз ин ганҷинаи пургуҳари осори ниёгон бештар натиҷагирӣ намоем ва мутақаддим будани фаъолияти библиографии халқи тоҷикро равшану возеҳ манзур созем, таҳқиқотҳои бунёдиву назариро дар ин самт ба роҳ монем. Арҷгузори ба осори ниёгон ва манзури ҷаҳониён гардонидани дастовардҳои аҷдодон яке аз мақсадҳои наҷиб дар фаъолияти библиографӣ мебошад.

Сохтор, мазмуну муҳтаво, мундариҷа ва таснифоти тазкираҳо аз ҳам фарқ мекунад. Тазкираҳо бештар аз муқаддима, қисми асл (муаллиф шарҳи ҳол ва намунаи ашъори шоиронро меорад) ва хотима иборат мебошанд. Гурӯҳбандии мавод дар тазокир гуногун буда, аз рӯи алифбо (аз рӯи ҳарфи аввали таҳаллуси шоир), хронологӣ (таърих), соҳавӣ (аз рӯи ҳудуд ҷуғрофӣ - кишвар), мазҳабӣ (сунӣ ва шиа), вобаста ба исми шуаро аз рӯи муқаддасии макон, аз рӯи шугли шуаро ва фузало, танҳо эҷодиёти шоираҳо шакл мегирад. Инчунин тазкираҳоро аз рӯи ҳислатҳои умумӣ ва хусусӣ, асил ва ғайриасил низ гурӯҳбандӣ мекунад.

Тазкираҳо дар ҳамаи давраи замон дар баробари манбаи асосии адабиётшиносӣ маҳсуб ёфтанд, маъхазҳои муҳими адабию таърихӣ ва шарҳи ҳоли библиографӣ низ мебошанд.

Аммо амалҳо ва услубҳои дар таснифи тазокир истифодашаванда бештар ҳосил илми библиографияшиносӣанд. Агар илмӣ адабиётшиносӣ хусусиятҳои мазмуниву мундариҷа ва жанрии тазокирро омӯзад, библиографияшиносӣ аз тазокир аломатҳои библиографӣ, маълумотҳои мушаххаси шиносномавӣ, яъне, ному насаб, номи осор, шакли нигориш, мазмуну муҳтаво, коркард, гурӯҳбандӣ, таснифот, иттилоот, ҷой ва соли нигориш, саҳифа ва амсоли инро ҷӯё мешавад. Ҳамзамон тарзу василаи истифодаи сарчашмаҳои дигар дар шакли истинноду иқтибос, номгӯю феҳрист, ишораву шарҳ, арзёбии ин ё он асари дигар дар тазокир манбаи омӯзиши библиографияшиносӣ аст. Ба ин маънӣ, тазокир яке аз навъи сарчашмаҳои библиографӣ маҳсуб меёбад.

Тазкираҳо бо фаро гирифтани маълумотҳои фаровон ҷиҳати нигоҳ доштани номи шуаро, шарҳи ҳол, намунаи ашъор нақши муҳим бозидаанд. Таъйин ва тартиби шеърӣ тоҷикӣ-форсӣ, иҷмолан акс кардани вазъи сиёсӣ иҷтимоӣ ва маданияи ин ё он замон, эроду муҳокимаи намунаи мероси шоирон, инъикоси одоби расму русуми даврҳо, мақоми муаллиф, интиҳоби шеър, зикри мисолҳои нодир, нотакрорӣ далелҳо, ки дар сарчашмаҳои таърихӣ дучор меоянд, аҳамияти калон дорад.

Тазкираҳо дар ҳар давра замон ҳамчун манбаи иттилоотӣ таваҷҷуҳи хонандаро ба худ ҷалб менамуданд. Дар таҳияи тазкира услубҳои гуногуни адабиётшиносии библиографӣ ба кор бурда мешуд, аз ҷумла, дар пажӯҳиш ва фарогирии мавод, интиҳоб, коркард, ҷобаҷогузорӣ, овардани маълумотҳои шарҳи ҳоли, намуна аз эҷодиёт, истинод ва иқтибос, истифодаи таснифот айнан фаъолиятҳои библиографиро такрор менамуданд. Ин гувоҳи он аст, ки тазкираҳо на танҳо сарчашмаи муътамади адабӣ, таърихӣ ва шарҳи ҳолианд, балки онҳо аз лиҳози пажӯҳиш, коркард, интиҳоб, тасниф, таҳия маъхази нодири библиографӣ ба шумор мераванд. Аз ин рӯ, библиографонро зарур аст, ки дар ин самт таваҷҷуҳи амиқ зоҳир намоянд, ин самти ба ғушаи фаромӯшӣ афтодаи эҷодиёти ниёгонро мавриди омӯзиш, таҳқиқ ва натиҷагирӣ қарор диҳанд.

Адабиёт

1. Адабиёти форсу тоҷик дар асрҳои XII – XIV. Қисми дуюм. – Душанбе: Дониш, 1983. – 230 с.
2. Адабиёти тоҷик дар нимаи дувуми асри XVIII ва аввали асри XIX. Қисми дуюм. – Душанбе: Дониш, 1989. – 242 с.
3. Айнӣ, К. Бадриддин Ҳилолӣ. – Сталинобод, 1957.
4. Айнӣ, С. Намунаи адабиёти тоҷик. – М., 1926.
5. Амиркулов, С. Адабиёти тоҷик дар нимаи якуми асри XIX. Қисми аввал. – Душанбе, 1980. – 102 с.
6. Амонов, Р., Шермухаммадов, Б. Сарсухан [Матн] // Тазкираи адабиёти бачагона. Ҷ. IV. – Душанбе: Маориф, 1982.
7. Ахрорӣ, З. Мушфики. Ҳаёт ва эҷодиёт. – Душанбе: Дониш, 1978. – 118 с.
8. Бертельс, Б.Э. Состояние работ по изучению истории таджикской литературы // ЗИВ АН СССР. – Т. II. – 2. – Л., 1933.
9. Болдырев, А.Н. Зайниддин Васифи. Таджикский писатель XVI в.. – Сталинабад, 1957.
10. Болдырев, А. Тазкира Хасана Нисори как новый источник для изучения культурной жизни Средней Азии // ТОВЭ.Т. 3. – С. 291 – 300.
11. Брагинский, И.С. К изучению таджикской литературы рубежа XIX – XX вв. // Очерки из истории таджикской литературы. – Сталинабад, 1956. – С. 376 – 418.
12. Демчик, Л.Н. Насри солҳои 30 // Таърихи адабиёти советии тоҷик. Ҷ. II. – Душанбе: Дониш, 1978.
13. Каримов, У. Адабиёти тоҷик дар нимаи дувуми асри XVIII ва аввали асри XIX. Қисми якум. – Душанбе: Дониш, 1974. – 188 с.
14. Каримов, У. Адабиёти тоҷик дар асри XVI. – Душанбе: Дониш, 1985. – 228 с.
15. Каримов, У. Литературно-исторические источники и основные тенденции таджикской литературы XVI в.. - Душанбе, 2000.
16. Маъсумӣ, Н. Адабиёти тоҷик дар асри XVIII ва нимаи аввали асри XIX. – Душанбе: Нашр.дав.тоҷик, 1962.
17. Мирзоев, А. Адабиёт (ёри барои дарси адабиёти асрҳои XVI, XVII, XVIII, XIX-и тоҷик). – Сталинобод, 1950.
18. Мирзоев, А. Малехо ҳамчун шеърфаҳм ва сухансанҷи асри XVII // Шарқи сурх. – 1948. - №2.
19. Мирзоев, А. Муҳимтарин сарчашмаи асри XVII [Матн] // Шарқи сурх. – 1940. - №5;

20. Мирзоев, А. Тазкираи Малехо ва баъзе масъалаҳои таърих [Матн] // Шарқи сурх. – 1946. - №1.
21. Мирзозода, Х. Абӯабдуллои Рӯдакӣ асосгузори адабиёти классики тоҷик. – Сталинобод, 1958. – 80 с.
22. Мирзозода, Х. Адабиёт аз нуқтаи назари ҳаёт: Маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 272 с.
23. Мирзозода, Х. Шамсиддин Шохин. – Сталинобод: Нашр.дав.тоҷик, 1956.
24. Муқимов, Р., Валихоҷаев, Б. Чанд сухан оид ба як тазкира [Матн] // Шарқи сурх. – 1961. - №9.
25. Намунаҳои адабиёти тоҷик. – Сталинобод, 1940. – 604 с.
26. Неъматзода, Т. Тухфат-ул-аҳбоб фи тазкират-ил-асҳоб [Матн] // Маҷмӯаи илмии УДТ ба номи В.И. Ленин. – Душанбе, 1959. – Ҷ. 26. – Нашри 2.
27. Сатторов, А. Ақидаҳои адабӣ ва бадеии Давлатшоҳи Самаркандӣ // Образ ва назорати бадеи. – Душанбе, 1980.
28. Сатторов, А. Тухфаи Сомӣ ва хусусиятҳои он. – Душанбе: Дониш, 1972.
29. Сиддиқов, С. Тазкираи Садри Зиё [Матн] // Садои Шарқ. – 1966. - №1.
30. Тазкира [Матн] / У. Назиров // Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣ энциклопедияи советии тоҷик, 2004. – Ҷ. 3.
31. Тазкира а[Матн] // Энциклопедияи советии тоҷик. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣ энциклопедияи советии тоҷик, 1987. – Ҷ. 7.
32. Тазкираи адабиёти бачагона. Иборат аз 5 ҷилд. – Душанбе: Маориф, 1979 - 1984.
33. Тазкираи адабиёти советӣ барои кӯдакон. Иборат аз 2 ҷилд. – Душанбе, 1988 – 1989.
34. Тазкираи шоирони советии рус. – Сталинобод, 1960.
35. Тазкираи шоирот [Матн] // Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣ энциклопедияи советии тоҷик, 2004. – Ҷ. 3.
36. Таърихи адабиёти советии тоҷик. Ҷ. I – VI. – Душанбе: Дониш, 1982 – 1984.
37. Хади-заде, Р. Источники к изучению таджикской литературы второй половины XIX века. – Сталинабад: Изд-во АН Тадж. ССР, 1956.
38. Хади-заде, Р. Тазкира Возеха // Источники к изучению таджикской литературы второй половины XIX века. – Сталинабад: Изд-во АН Тадж. ССР, 1956. – С. 29 – 43.
39. Хади-заде, Р. Тазкира Возеха «Тухфат-ул-аҳбоб» // Изв. ООИ Тадж. ССР. – 1956. - №9;
40. Ҳодизода, Р. Адабиёти тоҷик дар нимаи дувуми асри XIX. Иборат аз 2 қисм. – Душанбе: Дониш, 1968.
41. Ҳодизода, Р. Аз гузашта ва ҳозираи адабиёти тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 1974. – 144 с.
42. Ҳодизода, Р. Нусхаҳои хаттии тазкираи Возех [Матн] // Изв. ООИ АН Тадж. ССР. – 1957. - №12.
43. Ҳусейнзода, Ш. Лаҳзаҳои асосии тараққиёти адабиёти классики тоҷик // Шарқи сурх. – 1945.
44. Ҳусейнзода, Ш. Основные моменты развития таджикской классической литературы // Труды ТФАН АН СССР. – 1945. – Т. 21.

Буриев К. Б.

ОСОБЕННОСТИ СОСТАВЛЕНИЯ АНТОЛОГИИ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

Данная статья посвящена новому направлению библиографического исследования, которая должна внести некоторые коррективы в изучении существующих отечественных литературно-исторических источников. Исследование «Антологии» как одного из источниковедческих объектов литературы и историко-культурного достояния таджиков в библиографии не ново, но, к сожалению, оно не достигло успехов, и не было продолжено библиографами в новом и новейшем (независимом) периодах истории государства. На основе изучения ряда доступных источников, исследователем была сделана попытка информировать

Muhiddinov Z.

NEW TECHNOLOGY AND ITS IMPLEMENTATION IN LIBRARY ACTIVITIES (in the case of libraries of Isfara district)

This article is dedicated to the study of problems and activities of libraries of Isfara district. Also, on the basis of the conducted sociological research was determined the actual state of library services for readers, the material-technical base of libraries and the level of providing libraries of the district with new informational and communicational technologies.

Keywords: Isfara, research, questionnaire, library, computers, new technology, reader, subscription, material and technical base.

ТДУ 02+023.5+025.2+025.29+034+9**точик**

Рахмонова Г.,

Ҳикматов Н.

ВАЗЪИ ХАДАМОТИ КИТОБДОРӢ ДАР НОҲИЯИ РАШТ

Дар гузориш оид ба масоили вазъи фаъолияти китобхонаҳои ноҳияи Рашт дар таъмини аҳоли бо китоб, тарзу усули хизматрасонӣ ва баргузориш чорабиниҳои оммавӣ, дорой ва ноқисии фонди китобхонаҳо, вежагиҳои таснифу гурӯҳбандӣ ва ҷобачогузориш китобҳо маълумот дода шудааст. Ҳамзамон вазъи дастгоҳи маълумотӣ-библиографии китобхонаҳо мавриди баррасӣ қарор гирифта, мулоҳизаҳои ҷолиб перомунӣ беҳтар намудани фаъолияти китобхонаҳои ноҳия баён ёфтаанд.

Калидвожаҳо: китоб, китобхона, хадамоти китобдорӣ, дастгоҳи маълумотӣ-библиографӣ, гурӯҳбандӣ, фонди китобхона, хонанда, чорабиниҳои оммавӣ, таҳқиқот, ноҳияи Рашт.

Тибки нақшаи кории Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот аз санаи 15-ум то 25-уми сентябри соли 2016 ходимони илмӣи ПИТФИ бо мақсади омӯзиши вазъи воқеии фаъолияти китобхонаҳои ноҳияи Рашт, расонидани ёрии амалию методӣ ба китобдорон чихати ҷобачогузориш адабиёт дар фондҳо ва омода намудани феҳристҳои суннативу электронӣ ба ноҳияи Рашт сафари хидматӣ анҷом доданд.

Дар ноҳияи Рашт 38 китобхона ба мардум хизмат мерасонад. Теъдоди кормандони китобхонаҳоро 85 нафар ташкил медиҳад, ки аз ҷумлаи он 5 нафар бо маълумоти олӣ, 4-нафар бо маълумоти олии нопурра, 26-нафар бо маълумоти миёнаи махсус ва боқимонда 50-нафар бо маълумоти миёнаи умумӣ мебошад. Имрӯз дар фонди умумии китобхонаҳои низоми марказонидашудаи ноҳия 126215 нусха адабиёти гуногунмазмун мавҷуд буда, аз ин ҳисоб 22984 нусхааш бо забони русианд. Гардиши китоб 12295 нусха, шумораи хонандагон 10107 нафар, ташрифоварӣ 9098 нафар, диҳиши китоб 8794 нусхаҳо ташкил медиҳад.

Дар рӯзи аввали сафари корӣ нахуст мо бо мудир бахши китобхонаҳои ноҳияи Рашт М. Носиров вохӯрдём. Ё моро бо кормандони шуъбаи фарҳанг ва фаъолияти онҳо шинос намуд. Баъдан кори амалии мо аз Китобхонаи марказии шаҳраки Фарм, ки дар бинои Қасри фарҳанг ҷойгир буд, оғоз ёфт. Шиносӣ ба фаъолияти китобхонаи марказӣ ва дигар китобхонаҳои ноҳияи Фарм имкон дод,

моддӣву техникии китобхонаҳо ва бо технологияи нави иттилоотиву коммуникатсионӣ таъмин будани китобхонаҳои ноҳия муайян карда шудааст.

Калидвожаҳо: Исфара, таҳқиқот, пурсишнома, китобхона, компютер, технологияи нав, хонанда, абонемент, заминаи моддӣ-техникӣ.

Дастовардҳои илму техникаи ҳозиразамон дар шароити кунунӣ, дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷомеа таҳаввулоти куллиро ба миён овард. Бахусус воридоти технологияи муосирӣ иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ дар фаъолияти кории китобхонаҳо вазифаҳои навро гузошт. Дар робита бо ин баланд бардоштани сатҳи дониши тахассусии китобдорон пеш омад. Китобдори имрӯза, пеш аз ҳама, худ бояд фаъл бошад ва дар пешрафти фаъолияти кори китобхона вежагиҳои технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсиониро дуруст фаҳмад ва пайваста мавриди истифода қарор диҳад. Ҳоло китобхонаҳои давлатҳои пешрафтаи ҷаҳонро бе истифода аз технологияи ҳозиразамон, аз қабилӣ шабакаи байналмилалӣи Интернет, алоқаи мобилӣ, иртиботи бефосила, сайтҳои махсус ва хизматрасони электронӣ тасаввур кардан мумкин нест. Дар шароити душвори иқтисодӣ бо истифода аз технологияи муосир барои беҳбуд гардонидани фаъолияти китобхонаҳо имкониятҳо вучуд доранд ва дар сурати самаранок истифода кардани технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ заминаи моддӣву техникии китобхонаҳо тақвият ёфта, маблағҳои иловагӣ ба буҷаи онҳо ворид мешаванд. Имрӯз ба технологияи муосир талабот афзудааст. Мо инро дар фаъолияти китобхонаҳои пешрафтаи ҷаҳон мушоҳида мекунем. Масалан, имрӯз хонандагон бештар ба хизматрасониҳои музнок, аз ҷумла бо истифода аз воситаҳои нусхабардорӣ (ксерокопия), тасвирбардорӣ (сканирование), истифодаи манобеи электронӣ ва дигар амалҳои, ки бо Интернет марбут аст, саҳт эҳтиёҷ доранд.

Дар сурати пурмаҳсул ва мақсаднок истифода кардани имкониятҳои технологияи муосир сатҳи хизматрасонии китобхонаҳо беҳтар гардида, иқтидори молиявишон қавӣ мегардад.

Бо мақсади муайян сохтани вазъи таъминоти китобхонаҳо бо технологияи муосир ва истифодаи он дар фаъолияти кории китобхонаҳо, тибқи нишондоди мавзӯи “Равандҳои инноватсионии фаъолияти китобдорӣ-иттилоотӣ дар муҳити ҷаҳонишавӣи фарҳанг (2016-2020)” ходимони илмӣи Шуъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносӣи Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ноҳияи Исфараи вилояти Суғд сафари корӣ анҷом доданд.

Мақсад аз доир намудани таҳқиқоти сотсиологӣ ва паҳн намудани пурсишномаҳо дар байни китобдорон ва хонандагон - муайян намудани маълумоти дақиқ оид ба талаботи кунунии хонанда аз китобхона ва истифодаи технологияи муосир дар фаъолияти китобхонаҳо буд. Барои ба ин мақсад расидан 2 пурсишнома, яке барои китобдорон таҳти унвони “Сатҳи таъминоти китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо технологияи иттилоотӣ – коммуникатсионии муосир ва истифодаи он дар фаъолияти китобдорӣ” ва дигаре бо унвони “Китобхонаи имрӯза аз нигоҳи хонанда” барои истифодабарандагони китобхонаҳо таҳия шуда буд.

Пурсишномаи якум аз чунин қисмҳо иборат буд:

- маълумот дар бораи муҳаққиқ;
- маълумот дар бораи мутахассис (пурсидашаванда);
- заминаи моддӣ – техникий китобхона;
- автоматикунонии равандҳои асосии фаъолияти китобдорӣ;

- нақшаи корӣ ва фаъолияти китобхона;
- маълумоти умумӣ дар бораи китобхона;
- пешниҳод ва дархост оиди таҳкими заминаи моддӣ – техникии китобхона.

Дар пурсишномаи якум 45 савол, ки ҳар яке дорои 3-4 ҷавоби тахминиянд ворид шуда, барои баёни афқору андешаҳои китобдорон ҷавобҳои озод низ пешниҳод шуда буд.

Таҳлил нишон дод, ки дар ноҳияи Исфара як китобхонаи марказӣ ва 21 шуъбаи он (филиал) фаъолият мекунад. Фонди китобхонаҳо аз нигоҳи мазмун хело кӯҳна буда, зиёда аз 70 дарсади онро китобҳои русии замони шӯравӣ ташкил медиҳад. Камбудии дигар ин таъмирталаб будани биноҳои китобхонаҳо мебошад. Аз 22 китобхонаи амалкунанда 18-тоаш муҳтоҷи таъмиранд. Дар тамоми китобхонаҳои ноҳия 27 нафар корманд кор мекунад, ки аз ҳамин ҳисоб 7 нафар бо маълумоти олӣ, 10 нафар бо маълумоти миёнаи махсус, 7 нафар дар шуъбаҳои ғоибонаи мактабҳои олӣ ва миёнаи махсус таҳсил менамоянд ва 3 нафар дорои маълумоти миёнаи умумӣ мебошанд.

Заминаи моддӣ – техникий китобхонаҳо – шуъбаҳо бошад ба талаботи рӯз қариб ҷавоб намериданд. Фақат дар китобхонаи марказӣ ҳамагӣ 4 адад компютер, 1 адад принтер ва 1 сканер мавҷуд аст ҳалос. Он ҳам бо шабакаи Интернет пайваست нест.

Ҳадафи дигари баргузории таҳқиқоти сотсиологӣ – муайян сохтани талаботи хонанда ба технологияи муосир ва истифодаи он буд. Бояд қайд кард, ки хонандаи имрӯза бештар эҳтиёҷ ба омилҳои электронӣ, дастрасии бевосита ба Интернет ва китобхонаи электронӣ дорад, меҳодад аз ин воситаҳо пайваста истифода намояд. Бо мақсади омӯзиши афқору андешаҳои хонандагони китобхонаҳо пурсишномаи дуюм, ки иборат аз 12 савол буд, тартиб дода шуд. Аз ҷумла, ба хонандагон бо саволҳои: - Аз кадом вақт Шумо хонандаи ин китобхона мебошед; - Ба китобхона дар кадом мавридҳо ташриф меоред; - Бо кадом мақсад ба китобхона меоред; - Мутолиаи ҷи гуна китобҳо барои Шумо завқовар аст; - Оё Шумо дар ягон ҷорабиние, ки ин китобхона гузаронидааст, иштирок намудаед; - Аз кадом васоити иттилоотӣ–коммуникатсионӣ муосир дар китобхона истифода менамояд ва ғайраҳо муроҷиат карда шуд.

Аз ҳисоби пурсидашудагон (60 нафар) маълум гардид, ки аз китобхонаҳои ноҳияи Исфара 40% мактаббачагон, 20% омӯзгорон, 25% нафақахурон, 15% шахсони касбу кори гуногун истифода мекунад.

Насарсанҷӣ нишон дод, ки ҷавонон ва мактаббачагон бештар ба хониши адабиётҳои бадеӣ майлу рағбат доранд ва сабаби асосиаш – иҷрои супоришҳои дастурҳое, ки аз ҷониби устодон ҷиҳати хониши адабиёти иловагии марбут ба ғанҳои таълимӣ додашуда, мебошад.

Самти асосии фаъолияти китобхонаҳо дар ноҳияи мазкур хизматрасонӣ ба хонандагон тавассути додани китобҳо ба хона мебошад. Масалан, бо ин усул дар давоми соли 2015 ба хонандагон 10703 китоб дода шудааст.

Бо назардошти вазъии хизматрасонии китобдорӣ ба аҳоли, китобдорони ноҳияро зарур аст, ки ҷиҳати зиёд кардани сафи хонандагони худ, тадбирҳои андешида, ҳамкориро бо мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ қавитар гардонанд ва ҳарчи бештар мулоқоту вохӯриҳо бо мактаббачагон ва омӯзгорон доир намоянд.

Набудани технологияи муосир дар фаъолияти қорӣ китобхонаҳо, аз як ҷониб, мушкилии зиёдеро ба миён оварда бошад, аз ҷониби дигар, китобҳое, ки аз тарафи хонандагон дархост карда мешаванд дар фонди китобхонаҳо маҳфӯз

нестанд. Илова бар ин, захираҳои китобхонаҳо кӯҳна буда, 70% ғоизи китобҳо аз замони шӯравӣ мерос мондаанд.

Мушкилоти дигар сари вақт дастрас нагардидани китобҳои тозанаشر ба китобхонаҳои музофотӣ мебошад. Масалан, ҷуноне ки таҳлил нишон дод дар соли 2014 дар асоси борхати Корхонаи давлатии таъминот ва савдои “Китоб”-и Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Китобхонаи марказии ноҳияи Исфара 718 нусха китоб ворид шудааст, вале дар асл 600 нусхаи он варақаи хонандагӣ (формуляр) буда, боқимонда, яъне 118 нусха плакату маҷалла ва китобро ташкил медиҳад. Китобхонаи марказӣ дар соли 2016 ба маблағи 2000 сомонӣ ба 20 рӯзномаву маҷаллаҳо обуна шудааст, ки ин хело кам буда, талаботи хонандагонро қонеъ карда наметавонад.

Суст фаъолият намудани абонементи байни китобхонаҳо дар низомии хизматрасонии ғайримукимӣ ба хонандагон аз мушкилоти дигар мебошад. Имрӯз, мутаассифона, китобдорон аз ин намуди хизматрасонӣ кам истифода мекунад ва ё аз вежагиҳои он тамоман хабар надоранд.

Хизматрасонӣ тавассути абонементи байни китобхонаҳо имкон медиҳад, ки бо истифода аз захираи китобхонаҳои дигар талаботи хонанда қонеъ гардонида шавад. Ин иқдоми наҷиб бештар дар фаъолияти китобхонаҳои бо таҷҳизоти муосир мучахҳаз роҳандозӣ мегардад. Бахусус истифодаи шабакаи байналмилалӣ Интернет дар фаъолияти китобхонаҳо сатҳу сифати хизматрасонии китобдориро беҳтар намуда, сари вақт дастрасии хонандаро ба адабиёти ниёзи хониш таъмин менамояд. Масалан, бо истифода аз манобеи электронии сомонҳои китобхонаҳои мамолики пешрафта ва китобхонаҳои бузургтарини Тоҷикистон, аз қабилӣ Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Ганди АФ Тоҷикистон, Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯали ибни Сино, китобхонаҳои электронии донишгоҳу донишқадаҳои ҷумҳурӣ, пажӯҳишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотӣ кишвар, хонандагони тамоми манотиқи Тоҷикистон имкон доранд, ки бевосита талаботи худро қонеъ намоянд.

Имрӯз, дар шароити ҷаҳонишавӣ фазои иттилоотӣ, рушди шабакаи глобалӣ Интернет, алоқаи мобилӣ ва навҳои гуногуни иртиботи беғосила дар фаъолияти қорӣ китобхонаҳо дигаргуниҳои навро ворид сохта, мақоми интернетро дар низомии хизматрасонии ғайримукимӣ хонандагони китобхонаҳо устувор намуд. Бахусус, истифодаи дастгоҳи Wi – Fi, Modem (интернети беноқил), ки дар ҳама ҷо дастрас аст, барои китобхонаҳои ҷумҳурии мо хело қулай мебошад.

Мухиддинов З.

НОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ И ЕЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК (на примере библиотек Исфаринского района)

В исследовании обобщены проблемы деятельности библиотек Исфаринского района. Также, на основе проведенного социологического исследования, определены реальное состояние библиотечного обслуживания читателей, материально-технической базы библиотек и степень обеспеченности библиотек района новыми информационно-коммуникационными технологиями.

Ключевые слова: Исфара, исследование, анкета, библиотека, компьютер, новая технология, читатель, абонемент, материально-техническая база.

Давраи якуми сохтмони китобхонаҳои мамлакат дар шароити ҷанги шаҳрвандӣ ҷараён гирифт. Воқеаҳои нохуши ибтидои солҳои 90-уми асри XX ба ҳаёти озоиштаи халқ, пешрафти иқтисодиёт, рушди илму фарҳанги ҷумҳурӣ зарбаи сахти ҳалокатборе расонд. Дар натиҷа мардуми фарҳангсолору кавиירוда фарсахҳо аз илму ҳунар дур монд. Ин ҷанги хонумонсӯз албатта ба кори илму маориф ва фарҳангу ҳунар низ таъсири худро гузошт. Дар ин миён дари мактабу донишқадаҳои олий, китобхонаҳову марказҳои фарҳангӣ-фароғатӣ баста шуданд ва ё ба таври бояду шояд ғаёло буда наметавонистанд. Дикқати одамони синну сол ва касбу кори мухталиф аз китобхониву донишандӯзӣ дур гашт. Норасоии захираҳои моддиву маънавӣ ба пешрафти кори китобхонаҳо, ки дар низоми умумии фарҳанг мақоми махсусро ишғол мекунанд, монеа эҷод кард. Илова бар ин, пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ низоми воридоту содироти китоб ба ҷумҳурӣ маҷрои худро дигар кард. Дигар китобҳо ба ҳайси нусхаҳои ҳатмӣ аз марказ ва ҷумҳуриҳои собиқ иттиҳод ба китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ ворид намешуданд. Масалан, агар соли 1991 ба шӯбаи ниғадории китобҳои Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ, тавассути сарчашмаҳои мухталиф 59057 китоб ворид шуда бошад, пас аз як сол, яъне соли 1992 ин теъдод 15158-ро ташкил дод, ки нисбат ба соли қаблӣ 43899 адад кам шуда буд. Солҳои минбаъда низ воридоти китоб ба Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ кам гардид. Масалан, соли 1993 – 12756 адад, 1994 – 7472, 1995 – 3138, 1996 – 3136, 1997 – 1663, 1998 – 2040, 1999 – 2894, 2000 – 2500, 2001 – 2108, 2002 – 2352. Тибқи маълумоти солҳои 1991 – 1994 додани китоб ба хонандагон низ кам гардид. Шароити китобхона ба талабот ҷавобгӯӣ набуд. Толорҳо сард, теъдоди мутахассисони соҳаи китобдорӣ дар Китобхона кам шуд. Хонандагон низ ба китобхона кам меомаданд. Соли 1994 аз шӯбаи ниғадории китобҳо ба толори умумии хониш, толори хониши илмҳои дақиқ, абонементи байни китобхонаҳо ва дигар шӯбаҳои китобхона ҳамагӣ 73742 адад адабиёт дода шудааст. Ин рақам соли 1995 – 38060 ададро ташкил дод, ки нисбат ба соли 1994 – 35680 адад кам мебошад [4].

Боиси таассуф аст, ки солҳои баъдичангӣ дар баъзе манотиқи ҷумҳурӣ аз ҷониби ашхоси алоҳида тасарруф намудани бинои китобхонаҳо ва онҳоро ҳамчун манзили зисту нуқтаи савдо истифода кардан, мушоҳида карда мешуд. «Дар ҳамаи солҳо аксари китобхонаҳо дар биноҳои номувофиқ ғаёлият мекарданд, ба таъмиру тармим ниёз доштанд ва ҷавобгӯӣ оддитарин талаботи ниғадории китобу хизматрасонӣ набуданд. Ҳодисаҳои ғайримаксаднок ва ғайриқонунӣ истифода бурдани биноҳо ва ҳудуди онҳо ба мушоҳида мерасид. Дар хусуси таҷҳизоти замонавӣ ғаёлият, технологияи муосири иттилоотӣ маърифатӣ, дастрасӣ ба компютеру интернет ҳамаи гап ҳам набуд» [13].

Ин ва дигар сабабҳои айниву зехнӣ боис шуданд, ки дар ҷумҳурӣ на танҳо шумораи китобхонаҳо ва теъдоди китобҳои ба захираи онҳо воридшаванда кам шуданд, балки сатҳи китобхонӣ низ поён фаромад.

Давраи дуюми таърихи сохтмони китобхонаҳои Тоҷикистонро (солҳои 2003-2016) метавон давраи эҳё, ба эътидолонии ҳаёти сиёсӣ, иқтимоиву иқтисодӣ ва фарҳангӣ дар мамлакат ном бурд. Рушди устувори ҷумҳурӣ ба Ҳукумати мамлакат имкон дод, ки ба рушди фарҳанги миллий, аз ҷумла ғаёлияти китобхонаҳо таваҷҷуҳи хоса зоҳир намояд. Дар ин давра, заминаи меъёриву ҳуқуқи китобхонаҳои мамлакат такмил ёфт, қарору қонунҳои нав ва консепсияву барномаҳои давлатӣ марбут ба соҳаи китобдорӣ қабул шуданд, барои азнавсозӣ ва бунёди китобхонаҳои наву замонавӣ аз ҳисоби бучети давлат маблағҳои зарурӣ ҷудо шуданд.

ки таваҷҷуҳ бештар ба вазъи воқеии китобхонаҳои ин минтақа зоҳир карда шавад. Таҳлил нишон дод, ки дар Китобхонаи марказии ноҳияи Рашт беш аз 9000 нусха маводи ҷопӣ ҳифзу нигоҳдорӣ карда мешавад ва китобхона дорои як толори хониш, ки иборат аз 35 ҷои нишаст аст ба хизмати хонандагон вогузор карда шудааст. Соли ҷорӣ дар китобхона бахшида ба Паёми навбатии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҷамъомади васеъи китобдорони ноҳия гузаронида шудааст. Ҳамзамон оид ба мавзӯҳои «Китоб сарвати бебаҳост» семинари китобдорон (бо иштироки 54 нафар), «Ҷораҳои ҷилавгирӣ қардани ҷавонон аз ҳаргуна ҳаракатҳои ифротгаро» конференсияи илмӣ назариявӣ (бо иштироки 609 нафар) баргузор гардидаанд.

Бахшида ба санаҳои муҳими таърихӣ, баҳусус ҷашни фархундаи 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 19-солагии Ваҳдати миллий дар 38 китобхонаҳои ноҳия силсилаи ҷорабиниҳои илмӣ маърифатӣ, фарҳангиву тарғиботӣ, аз қабилӣ конфронсу суҳбатҳо, вохӯриву ҷамъишҳо, шабҳои адабиву мизҳои мудаввар, гӯшаву, овеҷаҳо, намоишҳои китоб ташкил ва баргузор шуданд, ки ҳадафи асосии онҳо тарғибу муаррифии дастовардҳои назарраси Тоҷикистони соҳибистиқлол ва ҷалби ҳарчи бештар аҳоли ба донишандӯзӣ буд.

Китобхонаҳои ноҳия дар фестивали «Ҳафтаи китобҳо барои кӯдакон ва наврасон дар Тоҷикистон» ва озмунҳои ҷумҳуриявӣ «Китоб ва мусиқӣ барои кӯдакону наврасони Тоҷикистон», «Китобдор, китобхона ва китобхонаи шахсии сол», ки давраи ҷамъбастии онҳо дар ш. Душанбе баргузор гардиданд, ғаёлона иштирок карданд.

Ҷунонӣ таҳлил нишон дод дар фонди Китобхонаи марказӣ китобҳо бо тартиби алифбо, аз рӯи номи китоб ҷобаҷо гузошта шудаанд. Ҳамзамон маълум гардид, ки дар Китобхонаи марказӣ ва дигар китобхона-филиалҳо ягон намуди феҳрист амал намекунад ва хонандагон барои ҷустуҷӯи адабиёт вақти зиёд сарф мекарданд. Ҳангоми суҳбат бо мудирони 38 китобхона-филиалҳо маълум гардид, ки ҷунон вазъи қор дар тамоми китобхонаҳои минтақа ҳукмфармост.

Бо назардошти вазъи вучуддошта, мо зарур донистем, ки қабл аз ҳама, барои ошно намудани қормандони китобхонаҳои ноҳия ба нозуқиҳои ташкили фонди китобхона ва тақмили он, бақайдгириву қорқарди адабиёт, барасмиятдории китобҳои тозанашири ба фонд воридшуда, феҳристнигорӣ ва дигар масоили марбут ба ғаёлияти китобдорӣ, семинари омӯзишӣ доир намоем. Семинар рӯзҳои 16-18-уми сентябр бо иштироки 38 нафар мудирони китобхонаҳои шаҳраку ноҳия дар Китобхонаи марказии шаҳраки Фарм баргузор гардид. Дар рафти семинар сараввал аз вазъи қор мудирони китобхонаҳои ноҳияи Рашт қурсон шудем ва маълум гашт, ки қулли мудирони китобхонаҳои ноҳия маълумоти соҳавӣ надоранд. Баъдан ба онҳо дар бораи ҷи тавр аз нав барқарор намудан ва тарзи қуруст ҷобаҷо гузоштани адабиёт дар фонди китобхона, услуби тартиб додани феҳристҳои алифбой, қураттабӣ ва электронӣ маълумот додем. Таваҷҷуҳи иштирокдорони семинар бештар ба қаллу қасли масоили муҳими китобдорӣ, аз қабилӣ ташкили фонди китобхона ва қисмҳои асосии он, манбаъҳои асосии тақмили фонди китобхона, тарзҳои қуноғуни ҷобаҷоғузории адабиёт дар фонд, аҳамияти қудокунандаҳо дар рафҳои китоб, фонди қушод, ҷобаҷоғузорӣ ва тарзҳои истифодабарии он, тарзи нигоҳдорӣ ва муҳофизати фонди китобхона, веҷағҳои қорқарди адабиёт, қуруқбандии адабиёт дар фонд аз рӯи аломатҳои қуноғун, гузоштани муҳри китобхона ва рақами инвентарӣ, гузоштани рақами таснифотии китоб аз рӯи қадвали ТҚБ (БҚ) «Таснифоти китобдорӣ - библио-

графӣ», тарзи таҳияи барга, тасвири китоб ва омода намудани феҳристи алифбой, чалб карда шуд. Ҳамзамон оид ба нақшу мақом ва вазифаву аҳамияти дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографии китобхона ва қисмҳои асосии он: захираи нашрҳои маълумотӣ-библиографӣ, системаи феҳрсту картотекаҳо ва захираи маълумотномаҳои иҷрошуда дар паҳӯиш дастрас намудани адабиёти дархостшаванда ва омӯзишу тарғиби фонди китобхона, мубодилаи афкор сурат гирифт. Бахусус дар семинари андешаҳои ҷолиб перомунӣ ташкили китобхонаҳои электронии анъанавӣ, таҳияи феҳристҳои электронии алифбой ва мураббаъӣ барои хонандагон, тарзу усулҳои истифодаи сомонҳои интернетӣ барои дарёфти адабиёти электронӣ ва истифодаи он дар раванди хизматрасонӣ, ҷорӣ намудани технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар таҷрибаи китобхонаҳои деҳот, баён ёфтанд.

Тибқи нақша мо ба фаъолияти китобхонаҳои деҳаҳои Бедак ва Ҳалқарф низ шинос шудем. Таҳлил нишон дод, ки фонди ин китобхона-филиалҳо ба се равзана: «Китобҳои нав воридшуда», «Китобҳои бадеӣ» ва «Китобҳои умумӣ» бо тартиби алифбой (на ҳамеша ин тартиб риоя гардидааст) ҷобаҷо гузошта шудаанд. Ин низоми гурӯҳбандӣ барои паҳӯиш ва пайдо намудани адабиёт аз байни анбӯҳи китобҳо аз китобдор ва хонандагон вақти зиёдро тоқоз менамуд. Аз ин рӯ, ба мудирони китобхона-филиалҳо оид ба тарзи ҷобаҷогузори адабиёт дар фонд, тарзи дуруст пур намудани формуляр ва дафтари бақайдгирии ташрифовари хонандагон ва дигар ҷузъиёти корҳои зарурӣ, ки барои ислоҳи камбудиву нороисии мусоидат менамоянд, тавсияҳои методӣ дода шуд.

Ҳамин тавр, бо иштироки тамоми мудирони китобхонаҳои ноҳияи Рашт дар давоми рӯзҳои сафари хизматӣ бо истифода аз китобҳои фонди Китобхонаи марказии ноҳия 2000 номгӯи адабиёт мутобиқи талаботи ҷадвали ТКБ (ББК) «Таснифоти китобдорӣ - библиографӣ» рақамгузорӣ ва ба соҳаҳои дониш ҷудо карда шуд. Илова бар ин, дар асоси адабиёти таснифшуда (2000 номгӯӣ) феҳристи алифбоии анъанавӣ ва феҳристи алифбоии электронӣ тартиб дода шуд. Сипас ба кормандони китобхонаҳои ноҳия оид ба идома додани корҳои иҷрошуда дар самти коркарди адабиёт тибқи ҷадвали ТКБ, таҳияи феҳристҳои анъанавию электронии хизматрасон барои хонандагон, пайвасти такмил додани фонди китобхонаҳо бо адабиёти тозанаشر, гурӯҳбандиву ҷобаҷогузорӣ ва дигар амалиётҳои марбут ба ҳифзу нигоҳдорӣ ва тарғибу ташвиқи фонди китобхонаҳо, маслиҳатҳо дода шуд.

Ҷамбасти натиҷаи сафари хизматӣ тоқоз мекунад, ки барои беҳтар намудани фаъолияти китобхонаҳои ноҳияи Рашт, қабл аз ҳама, чунин корҳоро ба анҷом расонидан ба мақсад мувофиқ аст. Аз ҷумла:

- сатҳи дониши касбии китобдорони ноҳияро тавассути ташкил намудани курсҳои кӯтоҳмуддати такмили ихтисос ва дар назди филиали Донишгоҳи давлатии педагогии шаҳраки Фарм ташкил кардани шӯъбаи китобдорӣ такмил дод;
- тамоми фонди китобхонаҳои ноҳияро тибқи ҷадвали ТКБ (ББК) рақамгузорӣ карда, ба соҳаҳои дониш ҷудо намуд;
- тибқи талабот барои омӯзиш, истифода ва муаррифии фонди китобхонаҳо навҳои гуногуни феҳрсту картотекаҳо тартиб дода шаванд;
- ҷиҳати бунёд ва такмили фонди нашрҳои маълумотдиҳӣ-библиографӣ тадбирҳои мушаххас андешид ва ҳарчи бештар бо ворид сохтани донишномаҳои лугатҳо, маълумотномаҳои тақвимӣ мазмуну мундариҷаи фондро мукамал намуд;
- аз имконияти воситаҳои нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ васеъ истифода карда, ҷиҳати ташкили китобхонаҳои электронии анъанавӣ ва маҷозӣ тадбирҳо андешид.

Рахмонова Г.,
Хикматов Н.

СОСТОЯНИЕ БИБЛИОТЕЧНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В РАШТСКОМ РАЙОНЕ

В исследовании обобщены вопросы библиотечного обслуживания населения Раштского района, организация и проведение массовых мероприятий, полнота и недостатки фондов библиотек, особенности классификации, группировки и расстановки книг. Также рассмотрено состояние справочно-библиографического аппарата библиотеки и рекомендованы пути дальнейшего улучшения библиотечного обслуживания региона.

Ключевые слова: книга, библиотека, библиотечное обслуживание, справочно-библиографический аппарат, группировка, библиотечный фонд, читатель, массовые мероприятия, исследование, Раштский район.

Rahmonova G.,
Hikmatov N.

SITUATION OF LIBRARY SERVICES IN RASHT DISTRICT

The article generalises the issues of library services to the population of the Rasht district, organization and holding of mass events, the completeness and disadvantages of the holdings of library funds, the criteria of classification, grouping, and arrangement of books. Also were considered the condition of reference and bibliographic apparatus of the library and ways of further improvement of library services in the region.

Keywords: book, library, library services, reference and bibliographic apparatus, grouping, library fund, reader, events, research, Rasht district.

ТДУ 02+9точик+025.3+008+681+017/019

Комилов М.

РУШДИ ШАБАКАИ КИТОБХОНАҲОИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ

Дар мақола бо истифода аз маводи омории Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар муассисаву ташилотҳо, вазъи воқеии таърихи рушди китобхонаҳо дар даврони истиқлол мавриди омӯзиш қарор гирифта, ҷараёни инкишоф ва тағирёбии рушди шабакаи китобхонаҳо мувофиқи таснифоти китобдорӣ ва муқаррароти соҳавӣ таҳқиқ шудааст.

Калидвожаҳо: китобхона, рушд, шабака, истиқлол, барнома, компютер, интернет, заминаи моддиву техникаӣ, таҷҳизот.

Раванди ташаккул ва рушди китобхонаҳои Тоҷикистонро дар даврони истиқлол метавон ба ду давра тақсим кард. Давраи якум – солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ва марҳилаи барқароршавӣ: солҳои 1991-2002; давраи дуюм – солҳои 2003-2016.

миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015» дар давоми солҳои 2006-2011 баҳри мукамалгардонии фонди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ бо маблағи 304165,36 сомонӣ 12989 нусха адабиёти тозанаши соҳаҳои гуногун, аз ҷумла 54 нусха дастхатҳо ба монанди «Қуръон»-и карим, «Фикҳ»-и Имоми Аъзам, «Равзат-ул-аҳбоб», «Китоб-ул-мавоиз ва аҳодис»-и Набавӣ, «Девони имло», «Нодир-ул-меъроҷ», «Шарҳи танқех-ул-усул», «Сироч-ул-қулуб», «Шарҳи вақоеъ», «Китоби масъала ва тухфат-ул-воизин», «Мулк-ул-ваҳҳоб», «Китоби фикҳ», «Маслак-ул-мутаққин»-и Суфи Аллоҳёр ва ғайра харидорӣ карда шудаанд. Ҳамзамон, дар доираи татбиқи нишондодҳои Барномаи мазкур 89297 сомонӣ барои обуна ба 464 номгӯи рӯзномаву маҷаллаҳои ватанӣ ва 87 номгӯи матбуоти хориҷӣ, инчунин пардохти хизмати почта ҷиҳати интиқоли китобҳо баҳри таъмини қараёни мубодилаи байналмилалӣ китоб масраф гардидааст [3].

Бо Фармони Президенти мамлакат аз 27 июли соли 2011, № 1093 Китобхонаи миллии Тоҷикистон таъсис ёфт, ки муассиси он Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Ба ҳайси фармоишгари бинои нави Китобхонаи миллии Дирексияи сохтмони иншоотҳои ҳукумати Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷаълият намуд. Пудратчии асосии сохтмони бино Ширкати сеюми сохтмону васлкунии «СУАР»-и Ҷумҳурии Халқии Хитой буд. Маросими ифтиҳои бинои нави Китобхонаи миллии дар арафаи чашни байналмилалӣ Наврӯз, 20 марти соли 2012 бо иштироки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон баргузор гардид. Бинои нави Китобхонаи миллии 167 метр дарозӣ ва 52 метр баландӣ дошта, аз чор қисм: қисми «а» - аз 9 ошёна бо тахона; қисми «б» ва «в» аз 6 ошёна бо тахона; қисми «г» аз 4 ошёна иборат аст. Масоҳати умумии китобхона 44 ҳазору 78 метри мураббаъ мебошад. Китобхона дорои 25 толори хониш барои 1500 ҷойи нишаст, 28 маҳфузгоҳ барои нигоҳдории 10 млн. китоб ва дигар навиҳои асноди иттилоотӣ, 9 маҷлисгоҳ ва толори баргузори конференсу симпозиумҳо барои 1200 ҷойи нишаст, 2 толори намоишгоҳи китобҳо, 1 толори театрӣ барои 100 ҷойи нишаст, 40 бахшу шуъба ва марказҳо мебошад. Дар Китобхона барои хонандагон 275 ва барои қорамондони китобхона 312 ҷойҳои худкори қорӣ муҳайё карда шудааст [11].

Бо мақсади таҳкими заминаи моддиву техникаӣ, таъмир ва таъмини қоршоямии биноҳои китобхонаҳои мамлакат, харидории асбобу анҷом, таҷҳизоти техникаӣ, барномаҳои компютерӣ, ҷопи маводи илмӣ-методӣ ва таълимӣ барои китобдорон, аз ҳисоби маблағҳои «Барномаи рушди ҷаълияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» то соли 2015 дар маҷмӯъ 4 млн. 230 ҳазору 32 сомонӣ масраф гардидааст [23].

22 сентябри соли 2015 дар шаҳраки Ҳисор Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон Китобхонаи марказии ноҳияро расман мавриди истифода қарор дод. Сохтмони китобхона моҳи феввали соли 2014-ум бо тарҳ ва усули ҳоси меъморию шаҳрсозӣ шурӯъ гардида, бо харчи 6 миллион сомонӣ бо фармоиши Дирексияи сохтмони иншооти ҳукумати Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Ҷамъияти дорои масъулиятш маҳдуди «Монолит 2011» бунёд гардид. Китобхонаи марказӣ дорои 40 толори хизматрасониву китобнигоҳдорӣ ва ҳуҷраи қорӣ буда, дар онҳо 38 компютер васлу насб шудаанд. Китобхона аз шуъбаҳои маълумотдиҳӣ-библиографияӣ, илмӣ-методӣ, хизматрасон, феҳристнигорӣ, китобхонаи электронӣ, бахши бақайдгирӣ, толори адибони водии Ҳисор ва ду толори бархавои хониш иборат мебошад [10].

Қабули қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи беҳтар намудани вазъи Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ» №361 аз 14 августи соли 2003 ва дар робита ба ин ба тасвиб расидани Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷудо намудани 200 ҳазор сомонӣ, аз Ҳукумати шаҳри Душанбе ҷудо шудани 173 ҳазор сомонӣ барои таъмир, тақвияти ҷаълият ва беҳтар гардонидани вазъи Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ мусоидат намуданд [20]. Тибқи банди 4-и Қарори мазкур вазоратҳои фарҳанг, молия, иқтисод ва савдои ҷумҳурӣ вазифадор карда шуданд, ки якҷоя Барномаи рушди минбаъдаи китобхонаҳои ҷумҳуриро, аз ҷумла Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсиро таҳия ва ба тасдиқи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намояд.

Баҳри иҷрои супориши мазкур «аз ҷониби мутахассисони соҳа тамоми самтҳои ҷаълияти китобдорӣ мавриди таҳлили амиқ ва ҳамаҷониба қарор дода шуд. Таҳлил собит намуд, ки базаи моддӣ-техникаи китобхонаҳо, тарбияи китобдорон, вазъи хизматрасонӣ ба хонандагон, қараёни қорҳои илмӣ-таҳқиқотии соҳаи китобдорӣ, ҳаҷм ва таркиби фонди китобхонаҳо, робитаи гуногунпаҳлуи байналмилалӣ дар ин соҳа ҷавобгӯи талаботи ҷомеаи тозаистиклоли Тоҷикистон нест» [13].

Тибқи талаботи қарори Ҳукумат ду барномаи давлатӣ: «Барномаи рушди ҷаълияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» ва «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015» таҳия шуд ва баҳри татбиқи онҳо аз ҳисоби бучети давлат 7 миллиону 310 ҳазору 200 сомонӣ пешбинӣ гардид. Татбиқи барномаҳои зикршуда имкон дод, ки фонди китобхонаҳои мамлакат бо адабиёти тозанаши таъмин гардад, сатҳу сифати хизматрасонӣ ба аҳоли беҳтар шавад, заминаи моддӣ-техникаи китобхонаҳо тақвият ёбад, дар ҷаълияти китобхонаҳо низомии нави худкори раванди китобдорӣ-иттилоотӣ қорӣ гардад, ҳамкориҳои байналмилалӣ китобдорӣ густариш ёбад ва заминаҳои устувор барои воридшавии китобхонаҳои мамлакат ба ҷомеаи иттилоотӣ муҳайё карда шаванд. Аз ҷумла, бо мақсади мустаҳкам намудани заминаи моддӣ-техникаи китобхонаҳои мамлакат тибқи нақшаи қорабиниҳои «Барномаи рушди ҷаълияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» аз ҳисоби маблағҳои пешбинигардида «дар маҷмӯъ 608 ҳазор сомонӣ ҷудо гардида, бинои 59 китобхона, аз ҷумла 7 китобхона дар шаҳру ноҳияҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, 8 китобхона дар вилояти Суғд, 16 китобхона дар вилояти Хатлон, 6 китобхона дар шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ таъмир шуд. Барои таъмини китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо таҷҳизот, аз ҷумла мебелу ҷевонҳо, дастгоҳҳои нусхабардорӣ, аудиовизуалӣ, системаҳои шамолдиҳӣ ва ҷангкашӣ, рафҳои китобмонӣ, компютерҳо 423 ҳазору 240 сомонӣ ҷудо гардида, ба суратҳисоби шуъбаҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳои интиқол гардид» [18]. Ҳамзамон, дар доираи Барномаи мазкур ташкили «Қорвони китоб» ҷиҳати таъмини китобхонаҳои мамлакат бо китобҳои тозанаши мусоидат намуд. Ин Қорвон аз соли 2007 инҷониб 1405 ҳазор нусха китобро ба маблағи 1588801,10 ройгон ба китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳои тақсим намудааст [23].

Дар давраи дуҷуми сохтмони китобхонаҳо заминаи моддиву техникаи китобхонаҳои мамлакат то андозае беҳтар гардид. Аз ҷумла, дар ноҳияи Рашт 3 бинои китобхона бунёд гардида, Китобхонаи деҳаи Харангони болои ноҳияи Варзоб, Китобхонаи марказии шаҳри Роғун ба бинои нав қўҷонида шуда, бинои Китобхонаи марказӣ ва филиалҳои № 4,5,6,7-и ноҳияи Шаҳринав ба маблағи 15 ҳазор сомонӣ, Китобхонаи «Дўстии халқҳо»-и шаҳри Норак ба маблағи 45000

сомонӣ, филиалҳои Китобхонаи марказии ноҳияи Ваҳдат ба маблағи 8 ҳазор сомонӣ, Китобхонаи марказӣ ва филиали № 65 ноҳияи Хуросон, бинои китобхонаҳои деҳоти Пилдони миёна, Чолболоти ноҳияи Ҷиргатол, китобхонаҳои марказии шаҳри Душанбе, ноҳияҳои Роштқалъа, Ванҷ таъмир гардиданд [21].

Баъди қабули «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» (с. 2005) ва «Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» (с. 2010) «дар китобхонаҳои кишвар дигаргунии зиёд ба вуҷуд омад. Тӯли панҷ соли охир бинои беш аз 50 китобхонаи навоҳии дурдаст таъмир гардида, бо рафи китобмониву мебел таҷҳизонда шуданд. Дар ноҳияҳои Восеъ, Балҷувон ва баъзе навоҳии дигари кишвар 20 китобхонаи наву замонавӣ сохта ба истифода дода шуд» [19].

Илова бар ин, дар давраи рушди сохтмони китобхонаҳои Тоҷикистон баъзе китобхонаҳо тавассути соҳиб шудан ба бурсҳои хурд имкони беҳтар намудани заминаи моддиву техниро пайдо карданд. Масалан, соли 2002 бо ташаббус ва дастгирии Институти «Ҷомеаи Кушод»-и Тоҷикистон дар назди Китобхонаи вилояти ба номи Садриддин Айнии минтақаи Кӯлоб маркази иттилоотӣ ба фаъолият шурӯъ кард. Ин марказ дар баробари дастрас намудани адабиёти ҷопии дорои мазмун иттилоотӣ, ҳафтае як маротиба аз навигариҳои фарҳанги ҷумҳурӣ ба таври хаттӣ ба китобхонаҳои минтақаи Кӯлоб иттилоъ меод. Баъдтар соли 2004 тибқи барномаи «Фарҳанг ва санъат», ки аз ҷониби ҳамин ташкилот тахти унвони «Ҷорӣ намудани технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионӣ» пешниҳод шуд, китобхона соҳиби бурс (грант) гардид. Дар натиҷа ба китобхона 2 компютер, 1 принтер ва 1 дастгоҳи нусхаафзоӣ дода шуд. Инчунин, баҳри амалӣ гардидани «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» бо дастгирии ҳукумати вилоят ба китобхона боз 9 компютер дода шуд. Соли 2007 китобхона ба шабакаи байналмилалии Интернет пайваست гардид. Айни ҳол бештар аз 5000 нафар хонандагон аз ин сарвати бебаҳо истифода карда, эҳтиёҷоти иттилоотии ҳамаҷузҳои худро қонеъ мегардонанд. Дар баробари ин технологияи компютерӣ имкон додааст, ки хонандагони китобхона маводи ҷопӣ ва китобҳои зарурии худро нусхабардорӣ намуда, ҷандин мушкilotу талаботи лозимашонро якбора иҷро намоянд. Мувофиқи талаботҳои сершумори хонандагон баъзе китобҳои серталаб дар дискҳои махсус нусхабардорӣ шуда, мавриди истифодаи доимии хонандагон қарор гирифтаанд [1].

Соли 2007 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ҳангоми сафар ба ноҳияи Мастҷоҳ дар баробари таваҷҷуҳ намудан ба рушди иқтисодиёт, ба пешрафти фарҳанги ноҳия, аз он ҷумла китобхонаҳо низ мароқ зоҳир намуд. Бо иқдоми сарвари давлат барои таъмири тармими китобхонаҳо 300 ҳазор сомонӣ маблағ ҷудо карда шуд, ки бо ин маблағ китобхонаи бачагона, китобхонаи марказӣ ва 15 филиали дар маҳалбудаи он аз таъмири хушсифат баромаданд. Соли 2010 дар асоси «Барномаи рушди иқтисодиву иҷтимоии ноҳияи Мастҷоҳ барои солҳои 2008-2015» як филиал-китобхона дар мавзеи назди сарҳадии ноҳия бунёд карда шуд [12]. Дар ноҳияи Кӯҳистони Мастҷоҳ бошад, бо маблағгузори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон китобхонаҳои деҳаи Пастигав ва бачагонаи деҳаи Худғифи Боло аз таъмири ҷорӣ бароварда шуда, бо таҷҳизоти замонавӣ таъмин шуданд [15].

Китобхонаҳои системаи марказонидашудаи шаҳри Чкалов (ҳоло Бустон) дар асоси мувофиқаи пешакии тарафайн байни мақомоти иҷроияи ҳокимияти

давлатии шаҳри Чкалов ва КД «Востокредмет» санаи 29 майи соли 2009 бо Қарори №162-и ҳокимияти маҳаллӣ бо маҳзани китобии 30732 адад китобҳои гуногунсоҳа, ки аз мувозинаи КД «Востокредмет» ба мувозинаи баҳши фарҳангии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Чкалов гузаронида шуд, ҳамчун китобхонаи оммавии системаи Вазорати фарҳанг таъсис ёфт. Тӯли се соли фаъолиятҳои китобхона маҳзани китобиашро то 38108 адад афзоиш дода, 2181 нафар хонандаи доимиро ба хониш ҷалб намуд ва миқдори диҳиши адабиётро ба 18923 нусха расонид. Ҳар сол байни хонандагон беш аз 90 ҷорабиниҳои ҷолибро дар китобхонаи марказӣ ва филиалҳо гузаронида, дар тарғиби китобҳо доир ба ҳамаи соҳаҳои дониш ҳамчун Маркази иттилоотии №1 дар шаҳр мақом гирифт [7].

22-юми июли соли 2011 дар арафаи ҷашнҳои 100-солагии устод Мирзо Турсунзода ва 20-умин солгарди Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ташрифи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон бинои Китобхонаи марказии шаҳри Турсунзода ба истифода дода шуд ва бо пешниҳоди Президенти Тоҷикистон китобхонаи мазкур ба номи шоири зиндаёд устод Мирзо Турсунзода номгузорӣ гардид. Бинои китобхонаи марказӣ аз шуъбаи китобтаъминкунӣ, китобхонаи бачагона, толори хониши бачагона, шуъбаи компютерӣ, толори хониши калонсолон ва маҷлисгоҳ иборат аст. Дар китобхонаи марказии ба номи Мирзо Турсунзода 5-нафар корманд аз рӯи ихтисоси китобдорӣ кору фаъолият менамоянд. Фонди умумии китобхонаи мазкур 46179 нусха буда, теъдоди китобҳо бо забони тоҷикӣ 11661, бо забони русӣ 30245 ва бо дигар забонҳо 4273 нусхоро ташкил медиҳад. Дар назди китобхонаи марказӣ шуъбаи компютерӣ низ фаъолият менамояд, ки бо технологияи замонавӣ мучахҳаз гардида, дорои 10 адад компютер, 4 адад принтер ва 1 адад сканер мебошад. Дар шуъбаи мазкур маҳфили «Омӯзиши курси компютерӣ» дар байни наврасон ба таври ройгон ташкил карда шудааст. Илова бар ин, дар назди шуъба баҳши адабиёти электронӣ таъсис дода шудааст, ки айни замон зиёда аз 6500 нусха китобҳои нодиру камёб аз ҷумлаи бадеию соҳавӣ нусхабардорӣ карда шудааст. Инчунин тамоми фонди бойгонии китобҳо ба рӯи хат гирифта шудааст, ки талаботу дархости хонанда саривақт қонеъ гардонида мешавад. Шуъба ба шабакаи интернет пайваст аст [17].

10 августи соли 2011 бо иштироки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар арафаи ҷашни 20-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон Китобхонаи оммавии вилояти Хатлон ба номи Шамсиддин Шохин расман мавриди истифода қарор дода шуд. Китобхона дорои беш аз 100 ҳазор нусха адабиёти илмӣ, бадеӣ, соҳавӣ ва бачагона мебошад. Дар шуъбаи автоматикунонӣ ва технологияи компютерӣ 10 адад компютер таҷҳизонида шудааст ва китобхона аз моҳи сентябри соли 2013 ба шабакаи Интернет пайваст мебошад [25].

Дар даврони истиқлол аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ, бахусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати бунёди китобхонаҳои нави замонавӣ ва таъмин намудани фонди онҳо бо адабиёти навтарин тадбирҳои мушаххас андешида шуданд. Аз ҷумла, Президенти мамлакат аз ҳисоби фонди захиравии хеш баҳри мукамалгардонии фонди Китобхонаи миллӣ бо китобу рӯзномаҳои тозанашири ватанию хориҷӣ, истифодаи хонандагони он аз пойгоҳҳои иттилоотии хориҷӣ 543 586 ҳазор сомонӣ ҷудо намуд. Ба ин маблағ Китобхонаи миллӣ 9615 нусха китоб аз Россия, Англия, Германия ба забонҳои русӣ, англисӣ, фаронсавӣ, немисӣ, арабӣ харидорӣ намуд. Илова бар ин, тибқи нишондоди «Барномаи рушди Китобхонаи

2. Амирҷонов, А. Китоб – гаври умри абадиат [Матн] // Омӯзгор. – 2015. – 5 ноябр.
3. Бойгонии ҷории Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: Маълумот оид ба татбиқи «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015». – С.1.
4. Бойгонии ҷории Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: Ҳисоботи муфассали шӯъбаи ниғадории китоби Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (солҳои 1991- 2010). – С. 2.
5. Бунёди ду китобхонаи нав дар деҳот [Матн] // Хатлон. – 2016. – 7 апрел.; Бунёди китобхонаҳои замонавӣ дар ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ [Матн] // Баҳори Аҷам. – 2016. – 21 июн.
6. Бӯриев, Қ., Муродӣ, М. Китоб ва таъсири он дар ташаккули фарҳанги насли наврас [Матн] // Паёмномаи фарҳанг. – 2015. – №1 (29). – С. 16-17.
7. Дадабоева, Ҳ. Китобхона – маҳзани дониш [Матн] // Сарватҳои иттилоотии китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши онҳо дар рушди иқтисодиёт, инноватсия ва маърифати ҷомеа: Маводи конфронси умумичумхуриявӣ. – Душанбе: Бебок, 2015. – С. 62.
8. Зайниддин, Х. Китоб ҳамнишини ман ва мо // Ҷумҳурият. – 2016. – 29 ноябр.
9. Исматова, Г. Нақши китобхонаҳо дар ташаккули маънавии аҳли ҷомеа [Матн] // Ташкили маъхазҳои электронӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон: Маводи конфронси умумичумхуриявӣ. – Душанбе: Бебок, 2015. – С. 57.
10. Ифтитоҳи Осорхона, Китобхона ва Кохи фарҳанг дар ноҳияи Ҳисор [Матн] [Манобеи электронӣ]. – Низомии дастрасӣ: <http://khovar.tj/2015/09/iftito-i-osorhona-kitobhona-va-kohi-farhang-dar-no-iyai-isor/>
11. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: Дирӯз ва имрӯз: Дастури таълимӣ барои мактабҳои олии / Муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Ирфон, 2015. – С. 83-85.
12. Курбонов, Д. Китобхона – маркази илму дониш [Матн] // Сарватҳои иттилоотии китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши онҳо дар рушди иқтисодиёт, инноватсия ва маърифати ҷомеа: Маводи конфронси умумичумхуриявӣ. – Душанбе: Бебок, 2015. – С. 71-72.
13. Мерганов, Д. Татбиқи барнома самар меорад, ба шарте ки камбудҳои ин раванд сари вақт рафъ гарданд [Матн] // Садои мардум. – 2013. – 1 июл.
14. Орумбекзода, Ш. Фарҳанг ҷавҳари ҳастии миллат аст [Матн] // Ҷумҳурият. – 2016. – 12 август.
15. Охунзода, С. Кӯхистони Мастҷох: дастовардҳо назаррасанд [Матн]: Оид ба рафти иҷрои Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 // Ҷумҳурият. – 2014. – 5 июн.
16. Саид, Н. Маориф ва илми Тоҷикистон дар давраи истиқлолият // Маорифи Тоҷикистон. – 2016. – №9. – С. 17-18.
17. Саидова, Г. Раванди ҷаҳонишавӣ дар фаъолияти Китобхонаи марказии ш. Турсунзода [Матн] // Ташкили маъхазҳои электронӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон: Маводи конфронси умумичумхуриявӣ. – Душанбе: Бебок, 2015. – С. 85-87.
18. Сафар, М. Рушди фаъолияти китобдорӣ [Матн] // Ҷумҳурият. – 2013. – 13 июл.
19. Файзалӣ, Ф. Барнома пурра иҷро нашуд. Чаро? [Матн]: Оид ба рафти иҷрои «Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» ва «Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» // Ҷумҳурият. – 2013. – 24 октябр.
20. Ҳисобот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2003 ва самтҳои минбаъдаи кори он дар соли 2004 [Матн]. – Душанбе: Матбуот, 2004. – С. 20.
21. Ҳисобот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2006 ва самтҳои минбаъдаи кори он дар соли 2007 [Матн]. – Душанбе: Матбуот, 2007. – С.13-14.
22. Ҳисоботи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба фаъолият дар соли 2013 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2014 [Матн]. – Душанбе: Матбуот, 2014. – С. 15.
23. Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2015 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2016 [Матн]. – Душанбе: Истеъдод, 2016. – С.31.
24. Чиллаев, Қ., Каримов, Қ. «Хатлон: китобхонаҳои маҳаллӣ холи табоҳ доранд» [Матн]: Посуҳи раисони шаҳри Сарбанд ва ноҳияи Фархор // Ҷумҳурият. – 2013. – 12 феврал.
25. Юсупова, Т. Китобхонаҳо дар замони ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияҳои иттилоотӣ [Матн] // Ташкили маъхазҳои электронӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон: Маводи конфронси умумичумхуриявӣ. – Душанбе: Бебок, 2015. – С. 32-33.

Дар даврони истиқлол, бо ташаббуси шахсони алоҳида, соҳибкорони маҳаллӣ ва аҳолии шаҳраку деҳот бо усули ҳашар низ китобхонаҳои нав бунёд ёфта, бинои китобхонаҳои кӯҳна таъмир шуданд. Масалан, яке аз шахсиятҳои шинохтаи ҷумхурий, шодровон профессор Карим Абдулов аз ҳисоби маблағҳои ҳаққи калами худ филиали китобхонаи хочагии «Зарафшон»-и ноҳияи Мастҷохро таъмир карда, бо мизу курсиҳои нав ва 1 компютеру 1 принтер таъмин намуд [12]. Ҳамзамон, дар ҷамоати деҳоти ба номи Сафар Амиршоеви ноҳияи Балҷувон бо ташаббуси мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва соҳибкори маҳаллӣ Шухрат Тешаев китобхонаи нав бунёд гардид, ки он дорои 6 ҳазор адабиёти гуногуни илмӣ, бадеию соҳавӣ мебошад. Инчунин бо мусоидати сокинони маҳаллӣ дар деҳаи Баҳманрӯди ҷамоати деҳоти Танобчии ноҳияи Темурмалик китобхонаи замонавӣ сохта, мавриди истифодаи хонандагон қарор гирифт. Дар ноҳияи Ҷалолиддини Балхӣ бошад бо иқдоми мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва кӯмаки шахсони саховатпешаи ноҳия Сухроб Чиллаев ва Ёқуб Муҳаммадиев ду китобхонаи наву замонавӣ сохта ба истифода дода шуд [5]. Тӯли се соли охир дар асоси Барномаи рушди иқтисодию иҷтимоии ноҳияи Рашт дар деҳаҳои дурдасти ин ноҳия 12 китобхона сохта ба истифода дода шуд. Дар арафаи ҷашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон сокини деҳаи Шулё Қиёмуддин Неъмонов аз ҳисоби маблағҳои шахсиаш як китобхонаи замонавӣ сохт, ки аз он муштариёни панҷ деҳаи Ҷамоати деҳоти ба номи Бокӣ Раҳимзода истифода мебаранд [8]. Илова бар ин, танҳо дар давоми 5 соли охир дар ҷумхурий 13 китобхонаи оммавӣ бунёд ёфт ва аз ҳисоби сарчашмаҳои гуногун бинои 305 китобхона таъмир гардид [14].

Дар зарфи 25 соли истиқлолияти давлатӣ дар ҷумхурий теъдоди зиёди муассисаҳои нави таълимӣ сохта ба истифода дода шуданд, ки ҳамаи онҳо дорои китобхонаҳои наву бо таҷҳизоти замонавӣ мучахҳаз мебошанд. Масалан, дар тӯли солҳои соҳибистиклолӣ дар Тоҷикистон шумораи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ 685 адад зиёд гардид. Имрӯз дар ҷумхурий 151 муассисаи типӣ нав, аз ҷумла 83 гимназия (61 гимназияи давлатӣ, 22 гимназияи ғайридавлатӣ), 68 литсей (60 литсейи давлатӣ, 8 литсейи ғайридавлатӣ) фаъолият мекунад. Ҳамчунин, дар ин давра 9 адад мактаби президентӣ барои хонандагони болаёқат бунёд ва мавриди истифода қарор дода шуд. Дар даврони истиқлолият шумораи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ низ афзуда, аз 13 адад ба 38 адад расид [16].

Баҳри қонеъ намудани талаботи аҳоли бо китобу нашрияҳои даврӣ, дар радиои китобхонаҳои оммавии давлатӣ, нақш ва мақоми китобхонаҳои шахсӣ низ бузург аст. Дар даврони истиқлол бештари китобхонаҳои шахсӣ рисолати азалии хешро содиқона иҷро намуда, иштирокчиҳои фаъоли озмунҳои ҷумхуриявӣ гаштанд. Масалан, дар ноҳияи Дарвоз 18 августи соли 2008 «Китобхонаи оммавии Амирҷоновҳо» бо теъдоди 2796 нусха китоб ба фаъолият шурӯъ кард. Дар захираи ин китобхона нашри пурраи «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ, «Маснавии маънавий»-и Мавлавӣ, «Куллийёт»-и Саъдиву девони Ҳофиз, маҷаллаҳои «Шарқи сурх», «Садои шарқ», «Фарҳанг», «Илм ва ҳаёт», «Занони Тоҷикистон» ва дигар осор бо забонҳои тоҷикию русӣ, англисию олмонӣ, арабию эстонӣ ва туркӣ маҳфузанд. Айни ҳол теъдоди захираи китобхона ба 5146 нусха расидааст. Танҳо дар соли 2014 бештар аз 500 китоб ба китобхона ворид шудааст. Умуман, бидуни истифодаи бешумори луғатҳои мухталифу воситаҳои ахбори омма, ки дар бастаҳо гирд оварда шудаанд, муштариёни китобхона наздикии 3000 китобро барои истифода гирифтаанд. Дар китобхона ҳамчунин, беш аз бист китоби дастхати нодири бо ҳуруфоти арабӣ ҷоп гардида маҳфузанд. Аз соли 2008 то соли 2015 дар васоити ахбори омма бахшида ба фаъолияти китобхона қариб 30 мақола ҷоп ва намоишҳои

зиёди телевизионӣ ва радиой омодаю пахш гардидаанд. Дар китобхона пайваста конференсияҳои хонандагон ва маҳфилҳои илмиву адабӣ баргузор мегарданд. Соли 2014 китобхона дар озмуни ҷумҳуриявӣ «Бехтарин китобхонаи шахсии сол» иштирок намуда соҳиби Шохҷоиза шуд [2]. Дар ноҳияи Восеъ 3 китобхонаи шахсӣ низ бо теъдоди 8 ҳазор нусха китоб дар хидмати мардум қарор доранд. Хусусан, китобхонаи шахсии Тилло Самад, ки соли 2013 бунёд шуда беш аз 5,2 ҳазор нусха китоб дорад, ба мардуми деҳаи Кадучии ҷамоати деҳоти ба номи М. Вайсов хизмати шоиста мерасонад. Китобхона дорои 2 компютер буда бо шабакаи Интернет пайваस्त аст [9]. Дар ноҳияи Фархор бо ташаббуси баъзе омӯзгорон дар назди муассисаҳои таълимӣ китобхонаҳои шахсӣ ташкил шуданд. Масалан, китобхонаи шахсии омӯзгор Абдулҳамид Мачидзода дар мактаби № 10 бо теъдоди 8 ҳазор нусха ва «Адабхона»-и Маҳмуд Мирзоев, омӯзгори мактаби № 5-и ноҳияи мазкур, бо теъдоди 4500 нусха адабиёт дар хизмати мактабиёнанд [24].

Бо вучуди ҳамаи ин дастовардҳо дар қори китобхонаҳои кишвар ҳануз ҳам камбудии ҷиддӣ ба назар мерасанд. Масалан, натиҷаи таҳқиқи фаъолияти китобхонаҳои минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ, ки аз ҷониби ходимони илмӣ шӯъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносии Пажӯишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот ба сомон расид, наҷандон хуб арзёбӣ шудааст. Таҳқиқоти доиршуда нишон дод, ки «аксари китобхонаҳои деҳот ба ҳоли худ воғузошта шуда, аз ҷониби ҳукуматҳои маҳаллӣ дастгирие намебинанд ва як қисми ин китобхонаҳо таъмирталаб ва қисми дигар дар биноҳои мактаб, хонаи шаҳрвандон ва дигар ҷойҳо иҷоранишинанд. Дар ноҳияҳое, ки зиёда аз 100 деҳа доранд ҳамагӣ аз 25 то 35 китобхона амал менамояд, ки аз он 70% аҳолии деҳот бебаҳраанд. Китобхонаҳои амалкунада аз ҷиҳати таъмини мутахассис, китобҳои нав, таҷҳизот, дастрасӣ ба иттилоот ба талаботи замони муосир ҷавобгӯ нестанд» [6]. «Дар вилояти Суғд 116, Хатлон 145, ВМКБ 49, шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ 109 китобхона таъмирталаб буда, мутаносибан 7, 21, 27, 33 китобхона дар ҳолати садамавӣ қарор доранд. Илова бар ин, дар вилояти Хатлон 92 китобхона, Суғд 59 китобхона, ВМКБ 39 китобхона, шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ 117 китобхона бинои мустақил надошта, дар биноҳои истиқоматӣ ва дигар ташкилоту муассисаҳо ҷойгир шудаанд» [18, с.22]. Дар Тавилдара, Дарвоз, Мастҷоҳ ва баъзе ноҳияҳои дигар «то ҳол аз сабаби надоштани бинои асосӣ қисме аз китобхонаҳо дар хонаҳои истиқоматӣ ҷойгир шудаанд. «Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» низ пура иҷро нашуд. Мутаассифона, дар ин муддат ба ҳамаи китобхонаҳои кишвар танҳо 220 компютеру 280 принтер харида шуд ва ин ҳам аз ҳисоби маблағи барнома. Масъулини вилоятҳо барои анҷоми ин кор чораҳои зарурӣ наандешиданд» [19]. То имрӯз дар деҳаҳои Шулмаки Ҷамоати деҳоти Бокӣ Раҳимзода, Мулло - Бароти Ҷамоати Ҷафр, Қалъаи Сурх ва маҳаллаи Сарипули Ҷамоати шаҳраки Фарми ноҳияи Фарм китобхонаҳо таъсис наёфтаанд [8].

Ҳамин тавр, дар даврони истиқлол, барои ташаккул ва рушди китобхонаҳои Тоҷикистон як қатор омилҳо таъсир расониданд, аз ҷумла:

– таърихи пайдоиш ва рушди китобхонаҳои Тоҷикистон дар даврони истиқлол ба чараёни рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии мамлакат алақои ногусастанӣ дорад;

– санадҳои меъёриву ҳукукии қабулшуда асоси қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар соҳаи китобдорӣ ба расмият дароварда, барои рушди бемайлоии китобхонаҳои мамлакат шароити зарурӣ фароҳам оварданд;

– барои рушди устувори сохтмони китобхонаҳо дар даврони истиқлол, дастгирии давлатӣ, фаъолнокии ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва ташаббусҳои алоҳидаи шахсони воқеӣ, аҳамияти калон дорад;

– баланд шудани масъулияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ ҷиҳати ислоҳоти инфросохтори китобхонаҳо;

– дар баробари бунёди биноҳои нави китобхонаҳо, таъмиру азнавбарқарорсозии китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ, тақвият ёфтани заминаи моддиву техникаи онҳо;

– иштироки фаъолнаи китобхонаҳо барои соҳиб шудан ба бурсҳои хурд ва татбиқи лоиҳаҳои китобдорӣ;

– аз ҷониби шахсони воқеиву ҳуқуқӣ тақмил ёфтани фонди китобхонаҳо.

Дар радиои муваффақиятҳо, дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат камбудиву норасоиҳо ҷой доранд, ки рафъи онҳо ба пешрафти қори китобхонаҳо, мусоидат хоҳад кард:

– то кунун на ҳамаи китобхонаҳо дар шароити деҳот бо биноҳои алоҳидаи замонавӣ таъмин шудаанд;

– на ҳамаи китобхонаҳои мамлакат, бахусус китобхонаҳои деҳот бо технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таҷҳизонида шудаанд;

– бештари китобхонаҳои мамлакат ба мутахассисони баландихтисоси соҳаи китобдорӣ саҳт эҳтиёҷ доранд;

– китобхонаҳо аз имконоти воситаҳои нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ кам истифода менамоянд ва то кунун дар аксари китобхонаҳои мамлакат сомонаҳои интернетӣ вучуд надоранд;

– таҳқиқотҳои сотсиологӣ марбут ба омӯзиши дорои фонди китобхонаҳо ва мувофиқати мазмуну муҳтавои онҳо ба эҳтиёҷи хониши хонандагон баргузор нагардидаанд.

Барои бартараф намудани камбудии ҷойдошта, ба андешаи мо, ҳалли чунин масоил зарур мебошад:

– стандартикунонии асноди меъёрии соҳаи китобдорӣ;

– таъмини китобхонаҳо бо биноҳои мувофиқ ва замонавӣ;

– таҳия ва татбиқи барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои деҳот;

– ташкили донишкадаи тақмили ихтисоси қорамандони китобхонаҳо;

– таъмини китобхонаҳои мамлакат (бахусус китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳои дурдаст ва баландкӯҳи ҷумҳурӣ) бо технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ;

– истифодаи бамавриди шабакаи байналмилалӣ Интернет баҳри тарғиби фаъолияти китобхонаҳо дар самти тарғиби фонди китобӣ ва ҷалби хонандагон ба китобхонӣ;

– ташкил ва баргузории таҳқиқотҳои сотсиологӣ дар самти омӯзиши дорой ва ноқисии фонди китобхонаҳои мамлакат ва мувофиқати онҳо ба талабот ва эҳтиёҷи хониши хонандагон;

– таъсиси сомонаҳои интернетӣ ва тавассути онҳо тарғиб намудани донишҳои китобдорӣ-иттилоотӣ.

Адабиёт

1. Азимов, А. Сарватҳои иттилоотии Китобхонаи вилоятӣ ба номи С. Айни [Матн] // Сарватҳои иттилоотии китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши онҳо дар рушди иқтисодиёт, инноватсия ва маърифати ҷомеа: Маводи конфронси умумиҷумҳуриявӣ. – Душанбе: Бебок, 2015. – С. 17-18.

самоукрепление, самоутверждение, самоопределение, самоактуализацию - самореализацию [6].

Интерес представляет точка зрения на структуру саморазвития личности Н. Г. Григорьевой, так как автором учитываются процессуальные особенности рассматриваемой категории: зигзагообразность, переход количества в качество, наличие кризисов и т.д. В структуре саморазвития личности исследователь выделяет 7 компонентов: 1. включает рефлексию и адекватную самооценку, 2. процесс формирования потребностей самовоспитания через осознанные и неосознанные мотивы, 3. сознательная саморегуляция, 4. программирование саморазвития, 5. специальные приемы самовоздействия и самокоррекции, 6. самоконтроль и эмоционально - волевые усилия, 7. рефлексия и формирование новой адекватной самооценки личности. А также раскрывает переход от одного компонента к другому, что позволяет представить развитие личности по циклической траектории, включающей в себя интенсивное развитие при переходе на новый уровень саморазвития.

Проведенный анализ позволяет говорить о неоднозначности и многоплановости саморазвития личности, при этом хотелось бы отметить, что на сегодняшний день нет единого мнения в отношении структуры саморазвития личности.

В нашем исследовании мы попытались представить функциональную структуру саморазвития личности исходя из того, что:

1. рассматриваемое понятие соответствует характеристикам целостной системы;

2. саморазвитие являясь субкатегорией развития, обладает процессуальными особенностями свойственными данной категории, а именно необратимость, наличие регресса и прогресса, неравномерность, зигзагообразность, переход стадий развития в уровни;

3. саморазвитие личности пронизано ее самосознанием. Так как самой существенной характеристикой личности является самосознание, именно его зарождение и становление опосредствует развитие личности. Поэтому при рассмотрении структуры саморазвития необходимо учитывать возрастные особенности самосознания в юношеском возрасте.

Руководствуясь определенными выше моментами, мы выделили следующие компоненты функциональной структуры саморазвития личности в юношеском возрасте, который по времени совпадает с обучением в вузе: самопознание, самоотношение, саморегуляция, самореализация, потребность в саморазвитии, социальная среда [10].

Литература

1. Андреев, В. И. Эвристика для творческого саморазвития. – Казань, 1994. – 159 с.
2. Ануфриева, Д. Ю. Саморазвитие учителя в процессе подготовки к педагогической деятельности: Дис... канд.пед.наук. – М., 1996. – 153 с.
3. Брушлинский, А. В. Проблема субъекта в психологической науке (статья первая) // Психол. журн. – 1991. – №6. – С.3-10.
4. Газман, О. С. Гуманизм и свобода // Гуманизация воспитания в современных условиях. – М., 1995. – С.35-44.
5. Григорьева, Н. Г. Саморазвитие личности учащегося среднего специального учебного заведения как педагогическая проблема: Дис.канд. пед наук. – Хабаровск. 1995. – 256 с.
6. Куликова, Л. Н. Проблемы саморазвития личности. – Хабаровск: ХГПУ, 1997. – 315 с.
7. Крылова, Н. Б. Культурология образования. – М.: Народное образование, 2000. – 272 с.
8. Маралов, В. Г. Основы самопознания и саморазвития. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 256с.
9. Поляков, С. Д., Резник, А. И., Морозова, Г. В., Егорова, И. Г. Управление развитием индивидуальности личности в учебном процессе. – М.: Сентябрь, 1999. – 144 с.

Комилов М.

РАЗВИТИЕ СЕТИ БИБЛИОТЕК ТАДЖИКИСТАНА В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

В статье на основе статистических материалов Министерства культуры Республики Таджикистан и других учреждений и организаций исследуется история и реальное состояние развития библиотек в период независимости. Также, проводится анализ процесса развития и трансформирования сети библиотек в контексте библиотечной классификации в соответствии с профилем библиотеки.

Ключевые слова: библиотека, развитие, сеть, независимость, программа, компьютер, интернет, материально-техническая база, оборудование.

Komilov M.

DEVELOPMENT OF THE NETWORK OF LIBRARIES OF TAJIKISTAN IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

In article on the basis of statistics of the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan and other institutions and organizations studied real history of the library development in the period of independence. Also was conducted the analysis of the process of development and transformation of libraries in the context of library classification in accordance with the profile of the library.

Keywords: library, development, network, independence, program, computer, Internet, material and technical basis, equipment.

ББК 159.9+371+373.21+372.8+374

Баскакова Н.И., Ривера А.И.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА САМОРАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье осуществляется попытка раскрыть сущность понятия саморазвитие личности. Проводится анализ определения понятия саморазвития личности разных авторов. Дается авторское определение рассматриваемого понятия, через теоретический анализ научных категорий развитие и личность. Анализируются точки зрения на структуру саморазвития личности. Обосновывается структура саморазвития личности.

Ключевые слова: психология, развитие, саморазвитие, личность.

Чтобы понять природу всякого явления, необходимо выявить его сущность, основные свойства, то, что выделяет данный феномен как отдельное с его особенными признаками. Под сущностью мы понимаем внутреннее содержание предмета, обнаруживающееся во внешних формах его существования.

В психолого-педагогических исследованиях вопрос о саморазвитии личности учащихся в условиях высших учебных заведений изучен недостаточно, однако сложились некоторые подходы к пониманию саморазвития личности, рассматривались пути и средства повышения уровня саморазвития личности студентов.

Так сущность саморазвития личности раскрывается в работах Н. Г. Григорьевой, как «интегральное образование всех эволюционно-революционных изменений в личности и представляющее целенаправленное совершенствование личности, осуществляемое с помощью регулятивного ядра по самокоррекции и самоконтролю, потенциально обусловленное полем максимально-активной деятельности и эффективного общения [5, с. 186].

Другой подход к саморазвитию как специальному управлению своим развитием, мы встречаем у Л. Н. Куликовой. Она определяет саморазвитие как «целенаправленное многоаспектное самоизменение личности, служащее цели ее максимального духовно-нравственного и деятельностно-практического самообогащения и саморазвертывания; самостоятельное выстраивание себя для продуктивной самореализации в изменчивых условиях и успешного осуществления своего социального предназначения» [6, с. 294].

Таким образом, автор представляет личность как саморазвивающуюся систему и выделяет в ней функциональные состояния, переход которых из одного в другое способствует развитию личности по следующим направлениям: физиологическому психологическому, социально-духовному.

В исследованиях Г. А. Цукерман, В. Г. Селевко, В. М. Мастерова и др. саморазвитие рассматривается как изменение и управление своей целостной сущностью, причем цели, направления, средства изменения выбираются личностью самостоятельно и свободно [11]. В. И. Андреев сущность саморазвития видит в целенаправленном самодотраивании себя в соответствии с задачами деятельности и целями жизни [1]. В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев определяют саморазвитие как фундаментальную способность человека становиться и быть подлинным субъектом собственной жизни, превращать собственную жизнедеятельность в предмет практического преобразования. И. В. Вачков в определении рассматриваемого понятия акцентирует значение нового опыта, получаемого личностью в процессе саморазвития. И видит саморазвитие как способность выходить за пределы собственных границ, за-

давая возможности не только количественных, но и качественных изменений, определяя закономерности собственного развития.

Для более полного представления о сущности феномена саморазвитие личности, на наш взгляд, целесообразно раскрыть категории развитие и личность с точки зрения философии и психологии, так как данные категории, являются наиболее общими, в рамках которых может быть проанализировано исследуемое понятие.

Рассматривая категорию «развитие» применительно к человеку В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев считают, что она должна удерживать и совмещать в себе следующие процессы: становление, формирование, преобразование – как саморазвитие и смена основного жизненного вектора.

Таким образом, авторы рассматривают саморазвитие как субкатегорию развития, ставят его на самую высокую ступень в развитии, относя к духовно - практическим структурам. Следовательно, саморазвитие, являясь частью развития, обладает следующими процессуальными особенностями, свойствами - необратимость, наличие прогресса и регресса, неравномерность, зигзагообразность, переход стадий развития в уровни.

Анализ наиболее распространенных определений понятия саморазвитие личности, а также категории «развитие», «личность» находящихся в одном смысловом поле с рассматриваемой категорией мы сформулировали следующее определение исследуемого феномена.

Саморазвитие личности – это интегративное образование, представляющее собой целенаправленное, качественное самоизменение в котором личность, выступая одновременно активным субъектом и объектом, поднимается на новый уровень своей жизнедеятельности, и которое имеет следующие процессуальные особенности: необратимость, наличие прогресса и регресса, неравномерность, зигзагообразность, переход стадий развития в уровни.

Для более полного представления о саморазвитии личности как психологическом феномене, необходимо обратиться к раскрытию ее структуры.

Попытаемся рассмотреть существующие подходы к структуре саморазвития личности в психолого - педагогических исследованиях.

Исследователи И. Г. Егорова, Г. В. Морозов, С. Д. Поляков, А. И. Резник и др. говоря о саморазвитии, представляют его как «особый процесс». И определяют самопознание, самоопределение, самореализацию, совместное развитие, т.е. восприятие учащимся себя как источника для развития других и других как источника своего развития как процессы на которые опирается саморазвитие личности [9].

Д. Ю. Ануфриева, считает этот процесс трехкомпонентным, включающим рефлекссию, саморегуляцию, компонент развивающего взаимодействия, «находящего свое выражение в умении личности находить условия для собственного развития» [2, с.73]. О. С. Газман в саморазвитие личности включил процессы самоопределения как выбор и сознательную постановку целей, самореализацию как творческую реализацию своих целей и самореабилитацию как умение восстанавливать свои потребности и энергию [4].

В. Г. Маралову саморазвитие видится как специфический процесс, разворачивающийся во времени и пространстве жизнедеятельности человека. Автор описывает саморазвитие через процессы самоутверждения, самосовершенствование, самоактуализацию, определяя при этом механизмы саморазвития: самопринятие и самопрогнозирование [8]. В работах Н. Б. Крыловой определяется шестикомпонентная структура саморазвития: в него входят процессы самоопределения, самоорганизации, самопознания, саморегуляции, самореабилитации, самореализации [7]. В представлении Л. Н. Куликовой саморазвитие включает в себя самопознание, сознательную саморегуляцию, самовоспитание, самосовершенствование, духовное

нишин мебошад». Танҳо хусусиятҳои шеваи иҷрои маҳалҳои гуногун дар матни сурудҳои фалак зиёд ба назар мерасад ва матнҳои сурудҳо вобаста ба хусусиятҳои фонотеки тарзи гуиши гуногун таркиб ёфтаанд. Дар Шашмақом матни сурудаҳо дар қолаби забони адабии китобӣ ифода шудаанд. Ҳамчунин, Ф. Азизӣ дар эҷодиёти даҳонакии мардуми Тоҷикистон, Афғонистон, Эрон хусусиятҳои фалакро ошкор месозад ва ин хусусиятҳо дар эҷодиёти мардуми курд дарёфт менамояд. Ӯ ақидаи олими шинохта А. Раҷабовро дастгирӣ намуда, истилоҳи «курдатӣ»-ро, ки дар фалаксарой маъруф аст, ба хусусиятҳои фалаксароёни курдӣ мансуб медонад. Ф. Азизӣ оид ба фалаки кӯлобӣ ва помирӣ андеша намуда, хусусиятҳои онҳоро баррасӣ мекунад ва ба ҳулосае меояд, ки ба гурӯҳҳои гуногун ҷудо шудани фалак аз як ҷиҳат омилҳои хусусиятҳои нав пайдо намудани онҳо мегардад.

Композитори зиндаёд Талабхуча Сатторов решаҳои Фалак ва пайдоиши онро аз анъанаҳои аҷдодии қадимаи мо, аз замони Зардушт ва ватани онро Осиёи Миёна медонад. Т. Сатторов наътро ҳам яке аз равишҳои фалак номида, тарзҳои иҷрои онро дар Тоҷикистон ва дигар кишварҳои форсиабон, ҳамчун як намуди ташаккулифтаи ин жанри суннатӣ меҳисобад. Баъзе хусусиятҳои фалакро Т. Сатторов дар тасавуф ва ҷараёнҳои он ҷустуҷӯ менамояд. Ба андешаи ӯ умумият дар байни фалак ва яке аз суннатҳои тасавуф - «Самӯ» аст [6].

«Самӯ» дар тасавуф ҳолати шавқу завқи суфӣро ҳангоми хондани зикр меғунд, ки пайваста ба суруду мусиқӣ ва рақс сурат мегирад. Самӯ - воситаи муҳимтарини ба вачд овардан ва беҳуд намудани суфӣ мебошад. Инҳо онҳо ҳам дорои силсилаи муайян мебошанд. Яъне баъд аз қисмати аввал, ки озод иҷро карда мешавад дар аксар маврид қисмати дуюм дар андозаи дигар иҷро мешавад. Таъкид кардан ба маврид аст, ки «фалаки даштӣ» дар «Самӯ» зикр номида мешавад.

Намуди дигари фалакро муҳаққиқ Тоҷигул Исроилова дар мақолаи худ «Нақши занон дар рушди анъаноти иҷроӣ эҷодии Фалак» [4] ба риштаи пажӯҳиш қашидааст. Ӯ қўшидааст, ки мақоми занонро дар рушду такомули фалак нишон дода, дар навбати худ фалаки занонаро аз фалаки мардона аз ҷиҳати мавзӯ ҷудо намояд: «Агар дар фалаки мардҳо бештар мавзӯи фалсафию ишқӣ, сўзу гудози ошиқӣ ноком, ҷудой, ғарибӣ ба назар расад, фалаки занон зиндагии вазнин, сахтию нокомии занон, эътироз аз замона, орзуи бахти фарзандон таҷассум ёфтаанд». Дар мавриди «фалаки даштӣ», яъне таҳдӣ (таҳи деҳа) аз нигоҳи занон қайд намудааст: «аз дил нидо мебарояд, нидои дил..., дил, ки пур шуд аз ғам, меҳони ғамро аз дил барорӣ» аст.

Инсоният дар ҳолати очизӣ маҷбур мешавад, ки гиреҳҳои зиндагии пурандуҳи ҳудро боз кушояд ва онро ҷун алам аз дили худ берун намуда, сўи Фалак – яъне ба Худо муроҷиат намояд. Ҳамин гуна вазъи носозгори қисмат боиси ба вучуд омадани рӯбиҳои нав мегардад.

Бисёр ҳунармандон қўшиш доранд, ки ба оҳанги фалак, ба ҷои рӯбиётҳои халқӣ матнҳо аз ғазалу рӯбиҳои шоирони классикиро ворид намоянд. Ин анъана метавонад ба он оварда расонад, ки дар оянда «Фалак» муккамалтар ва касбитар шавад.

Бояд қайд намуд, ки дар тадқиқоти фалак дар радиои муҳаққиқон, ҳунармандон низ сахм доранд.

Ҳунарманди шинохта Давлатманд Холов аз рӯи таҷрибаи ҳунарии худ намуди дигари фалак – «фалаки бунгак»-ро, ки дар ҳолати лабҳои пўшида сароида мешавад, нишон додаст. Ба андешаи Д. Холов ин намуди фалак «бениҳоят аламноқ, бо сўзу гудоз иҷро карда мешавад». Ҳамчунин ӯ меафзояд, ки «фалаки бунгакӣ, яке аз нахустин ифодаи ин жанр аст, яъне шакли қадимтарини фалак аст ва дар пайдоиш ва ташаккули дигар намудҳои фалак нақши муассир дорад». Ин намуди фалак

10. Ривера, А. И. Теоретический анализ подходов к структуре саморазвития личности.- Актуальные психолого-педагогические проблемы в науке и практике: материалы II межрегиональной научно-практической конференции с международным участием / отв. ред. Л.Г. Пузеп. – Тара: Изд-во Аскаленко А.А., – 236 с.

11. Селевко, Г. К. Современные образовательные технологии. – М.: Нар. образование, 1998. – 256 с.

Баскакова Н. И.,
Ривера А. И.

МОҲИЯТИ РАВОНӢ ВА СОХТИ ХУДИНКИШОФӢИ ШАХС

Дар мақола қўшиш шудааст, ки моҳияти худинкишофӣи шахс маънидод ва назари муҳаққиқон доир ба ин масъала баррасӣ гардад. Муаллиф зимни таҳлили ақидаи муҳаққиқони гуногун дар бораи сохти худинкишофӣи шахс назари ҳудро баён намуда, ба ин васила хусусиятҳои сохти худинкишофӣи шахсро асоснок мекунад.

Ключевые слова: психология, инкишоф, худинкишофӣӣ, шахсият.

Baskakova N.I., Rivera, A.I.

PSYCHOLOGICAL ESSENCE AND STRUCTURE OF THE PERSONALITY SELF-DEVELOPMENT

The article is an attempt to discover the essence of the notion of personal self-development. The analysis of the definition of self-identity was developed by different authors. Authors defined the concept of essence of the notion of personal self-development through the theoretical analysis of the development of scientific categories and personality. The perspective of the structure of self-identity was analyzed as well. Substantiated structure of self-identity also developed by the author.

Keywords: psychology, development, essence, self-identity, self-development, personality

данд, то як шахси миллатдӯст, башардӯст, ки ҳамаи андешаҳои мутараққии созмонҳои гуногуни ба миллат ва кишвар ғойдаоварро дар як ҷо муттаҳид созад.

Соли 1992 рӯзгор талх шуд. Бухронҳои шадид кишварро фаро гирифт. Кор ба ҷое расид, ки яке ба ҷони дигаре дарафтод. Дар ҷунин марҳалаи сарнавиштсоз дар охири ҳамаи сол мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба сари қудрат омаданд. Бархе аз намоёндогони созмони «Ориёнои Бузург» маҷлиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки дар Хучанд (ноябри соли 1992) баргузор шуд аз телевизион дида, ашқи шодӣ рехтанд ва дар симои Эмомалӣ Раҳмон сарвари худро диданд ва тасмим гирифтанд, ки барои амалӣ намудани барномаҳои ин фарзанди фарзонаи миллат, дар канори ӯ бошанд.

Аз нахустин лаҳзаҳои ба сари қудрат омадани Эмомалӣ Раҳмон тамоми умеду ормонҳои равшанфикрони солимақл дар барномаи эшон ворид шуд. Он касоне, ки воқеан дилсӯзи миллат ва фарҳанги мардуми ориёнтабор буданд, бо пиндор, гуфтор, рафтор ва қаламу амали худ бо ӯ буданд ва ҳастанд.

Ваҳдати миллат, Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон – Пайванд, ҷашни Фирдавӣ, ҷашни 1100 солагии Сомониён ва даҳҳо ҷашну қорҳои нек ба хусус эълони бузургдошти Соли тамаддуни ориёӣ (2006), соли забони тоҷикӣ, 1150 солагии Рӯдакӣ ва монанди ин ҳар фарди миллатро ба вачд меорад. Ҳамаи ин барномаҳо на фақат дар гуфтори эшон, балки дар навиштаҳои таърихӣ Ҷаноби Олӣ низ мебинем, ки яке аз онҳо «**Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ**» (2006) аст.

Ҷопи китобҳое, ки дар таи даҳ соли охир аз ҷониби Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон зерини «Тоҷикон дар оинаи таърих» (Аз Ориён то Сомониён), дар се ҷилд, таълиф гардид, бори дигар аҳли миллатдӯстон ва созандагони ояндаи кишварро бар он дилғарм намуд, ки тоҷикон бояд решаҳои ниёгонашонро хубтар бидонанд ва ҳамчунин дар канори миллатҳои дигари олам барои сохтани ояндаи хеш бо ҷиддият машғул шаванд. Ҳадафи аслии рӯ овардан ба таъриху фарҳанги ниёгон, ва гузаштаре бо имрӯз пайванд кардан чист? Худи муаллиф ба ин савол дар китоби «**Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ**» ҷавоби мантиқӣ додааст:

«Ҳангоми навиштани китоби «Аз Ориён то Сомониён» дар бораи сулолаҳои бузург, ки давлатҳои пуриқтидори аҷдодии моро таъсис дода, дар неиррафти тамаддуни башарӣ саҳм гузошта буданд, фикр карда, аз як тараф ифтихор мекардам. Ифтихор аз он ки мо, тоҷикон гузаштагони бузург дорем, таъриху анъанаи давлатдорӣ беҳтарин насибамон шуда буд, воқеан ҳам нақши намоён дар таърих доштаем. Аз тарафи дигар, ҳисси таассуф ва суолҳои зиёд азият медоданд. Чаро давлатҳои миллии қадимаи халқи мо ва ё халқҳои эронӣ дучори таназзул ва шикаст шуданд? Чаро ба тасодуфҳо ва бухронҳои таърихӣ тоб оварда натавонистанд? Ва чаро зиёда аз ҳазор сол тоҷикон давлатдорӣ миллии худро аз даст доданд? Ба ҳамаи ин суолҳо ман хостам, ки аз таърих ҷавоб ҷӯям» [5, с.105].

Ин ҷароҳи буд, ки сиёсатманди дурундеши тоҷик ба таърих рӯ меорад, онро варак мезанад, мӯҷароҳои онро мавриди омӯзиши ҷиддӣ қарор медиҳад ва қорҳои нек, ки барои ободии кишвараш ва миллаташ лозим аст барномарезӣ мекунад. Бале, ӯ гаштаву баргашта ба таърих рӯ меорад аз он сабақ мегирад ва ба зиёиён мефаҳмонад, ки ҷиддитар гузаштаре биомӯзанд, то имрӯзо ояндаре бо андешаи нек, бо ҳам якҷо бисозем.

Китоби мазкур аз муқаддима ва панҷ боб иборат аст. Дар муқаддима муаллиф ёдовар мешавад, ки «дар таърих ва тамаддуни ҷаҳонӣ ҳар як миллат бо офаридаҳои моддию маънавиаш саҳми арзандаи худро мегузорад» [5, с.1], ки миллати тоҷик низ дар он ҳиссаи сазовор дорад. Баъдан нависандаи китоб бо далелҳои мантиқӣ аз баҳсу мунозираҳои осори илмӣ пажӯҳандагони ориёиносии кишварҳои ғарбию шарқӣ ва ҳиссаи арзандаи онҳо дар ин раванд ёдовар шуда, сабаби ба ин масъала даст задани хешро ҷунин баён мекунад:

«Ман воридаи ҷузъиёти масъала нашуда, фақат ҷунин нуқтаро қайд кардаам, ки мо ҳар чӣ беиштар мероси пургановати маънави гузаштаре омӯзем, ҳамаи қадар ба насли ояндаи худ гизои маънавӣ мебахшем. Зеро аз ҷунин як ҷаҳмондози таърихӣ маълум мешавад, ки тамад-

ба тариқи димоғ иҷро мешавад. Гоҳо онро «фалаки димоғӣ» низ мегӯянд. Тавре ки Д. Холов ибраз меорад: «Усулан фалак яктост! Ва тақсимнашаванда аст ва рукҳои фалак дар мусикаи мардуми олам мушоҳида мешавад. Рукҳои фалак зиёданд, дар кӯхистони тоҷик мегӯянд: *Фалаки даштӣ, Фалаки Кӯҳӣ, Фалаки Рогӣ, Фалаки Шод, Фалаки Шикаста, Фалаки Сарбаста, Фалаки Паррон, Фалаки Омехта, Фалаки Яклухт, Фалаки Якпардагӣ*. Барои адворбандӣ ё нотабандии фалак ишороти маъмулии нотаҳои ғарбӣ тангӣ мекунад... Ва меафзояд, ки 18 ишораи рамзии фалакро кашф кардааст, ки ин ишороти бояд аз тарафи Конуни байналмилалӣ мусикашиносон қабул гардад [7-9].

Оҳангсози маъруф Хайрулло Абдуллоев доир ба истилоҳҳои фалак навиштааст: «Фалаки озодро, ки солҳои охир «фалаки даштӣ» меноманд ин истилоҳ ба фикри ман нодуруст аст. Истилоҳи «*даштӣ*» дар мусикии Эрон истифода мешавад. Шояд дар Эрон ин калима мувофиқат кунад, вале дар Тоҷикистони мо, ки саросар кӯхсор аст, ҷунин истилоҳ мувофиқат намекунад. Ба ҷои «даштӣ» калимаи «озод» ва ё «шаҳдӣ» истифода шавад, шояд дурустар аст» [1].

Ҷунардона Баҳромов дар мақолаи худ «Фалак» - «*фалакӣ*» хусусияти фарқкунандаи фалакиро дар он мебинад, ки «он як навъ макомест, ки лаҳни аз ҳусравонӣ ба сурудаҳои қадимаи бадахшонӣ ва сугдию хоразмӣ мебошад» [3].

Дар китоби муқаблаи шинохта Қурбони Қурбониён «Фалак ва системаи лаҳни он» [5] роҷеъ ба номгузори пардаҳои фалак маълумот дода, онд ба нақши дутор, думбра ва зинабандии он дар рушди анъаноти иҷроӣ фалак ва системаи лаҳнӣ ибрази ақида намудааст. Аз назари Қ. Қурбониён номгуи лаҳнҳо ҷунинанд: *Фироқ, Нола, Ҳичрон, Фарёд, Фигон, Роз ва Чарх*.

Ҷи тавре ки қайд намудем, дар масъалаи тартиб додани истилоҳот ҳар кас назари худро баён месозад. Лекин ин ақидаҳо аксаран бо ягон санад ва далел асоснок нашудаанд ва ин мавзӯи баҳсталаб аст.

Аз ҷониби дигар, ин нишонаи рушд ва ба зинаи нави тараққиёт расидани ин ҷунари мардумӣ, ҳамчун инъикосгари ҳаёти иҷтимоиву сиёсии ҷомеа мебошад.

Санъати мусикӣ дар маҷмӯи фаҳмишҳои олию улумии башар ҳамчун ифодакунандаи миллати бо фарҳанг шинохташуда, хусусиятҳо, ҳолатҳои таҳаюлотии лирикӣ ва фоҷиавӣ, ҳиссиётҳои таҳаюлӣ, дарки зебӣ, рукҳои меҳанпарастии инъикос намуда, мазмунан онро ҷилои тоза мебахшад. Ҷи тавре ки мегӯянд «мусикӣ ин зар, ҷавшан ва ниғадори ҳама гуна ҷунариҳои нафиса ба шумор меравад».

Имрӯз, ки бо шарофати Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 августи соли 2007 «Рӯзи Фалак» эълон шудааст, таҷлили он барои худшиносии миллӣ, рушди ин жанри мусикии суннатӣ, эҳё ва ниғаддошти арзишҳои фарҳангӣ ва бадеии миллати тоҷик мусоидат менамояд.

Адабиёт

1. Абдуллоев, Х. Андешаҳои онди фалак [Матн] // «Фалак» ва анъанаҳои бадеии мардумони Осиёи Марказӣ. – Душанбе, 2004. – С. 3-8.
2. Азизи, Ф. А. Маком и фалак как явления профессионального традиционного музыкального творчества таджиков. – Душанбе: Адиб, 2009. – 398 с.
3. Баҳром, Д. Фалак [Матн] // «Фалак» ва анъанаҳои бадеии мардумони Осиёи Марказӣ. – Душанбе, 2004. – С. 20-23.
4. Исроилова, Т. Нақши қанон дар рушди анъаноти иҷроӣ Фалак [Матн] // «Фалак» ва анъанаҳои бадеии мардумони Осиёи Марказӣ. – Душанбе, 2004. – С. 36-42.
5. Қурбониён, Қ. Фалак ва системаи лаҳни он. – Душанбе, 2006. – 257 с.
6. Сатторов, Т. Сози фалак [Матн] // Адабиёт ва санъат. – 2004. – 13 феврал.
7. Холов, Д. Бо «Фалак»-и худ нисфи дунёро гаштам [Матн] // Чархи гардун. – 2008. – 24 июл.

8. Холов, Д. Мавлавиро дар пардаи «Фалак» хондан гуворо аст [Матн] // Миллат. – 2007. – 6 сентябр.
 9. Холов, Д. «Фалак»-ро бояд омӯхт [Матн] // Адабиёт ва санъат. – 2007. – 4 октябр.

Низомов Х.

ИССЛЕДОВАНИЕ ФАЛАКА В ТАДЖИКИСТАНЕ

В данной статье впервые рассматриваются вопросы научного изучения жанра Фалак со стороны ученых и исполнителей в период независимости. Подчеркивается важность и сущность изучения жанра Фалак в системе музыкального искусства Таджикистана, а также основы народного творчества и её развитие как искусства устной традиции.

Ключевые слова: Фалак, исследование, лад, конвенция, искусство, фольклор, самоё, элементы, «День Фалака», развитие народных промыслов.

Nizomov Kh.

THE STUDY OF FALAK IN TAJIKISTAN

In this article for the first time is taken in to investigation the issues of scientific study of the folk music genre Falak in the period of independence of Tajikistan. The importance and essence of the study of Falak in the music of art of Tajikistan, as well as the basics of folk art and its development as an art of oral tradition was studied.

Keywords: Falak, genre, tradition, research, Convention, art, folklore, "Day of Falak", folk music.

ТДУ 9 тоҷик+008+37 тоҷик+32тоҷик+001(092)

Раҳмонӣ Р.

ФАРҲАНГИ ОРИЁИ: ОМУЗИШ ВА ПАЖЌУШИШ ОН

(Сухане чанд дар бораи китоби Пешивои миллат Эмомалӣ Раҳмон «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» (2006), ки имсол аз таълифи он 10 сол пур шуд)

Дар охири солҳои 80 ва оғози солҳои 90-и садаи XX дар бораи тамаддуни ориёӣ баҳсҳои зиёде буд, ки баъдан он боиси пайдо шудани созмони «Куруши Кабир» (баъд «Ориёнои Бузург») гардид. Ин созмон, ки қўишии пайванд ва ваҳдати тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳонро дошт, бо авҷ гирифтани ҷанги таҳмили ва баробари ба сари ҳокимият омадани муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фаъолияти худро қатъ кард. Барои он қатъ намуд, ки ин андешаи нек таваҷҷуҳи Пешивои миллатро ба худ ҷалб намуд. Натиҷаи омӯзиши ва пажӯҳиши таърих ва фарҳанги ниёгон буд, ки Сарвари кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2006-ро, соли тамаддуни ориёӣ эълон карданд ва дар ҳамаи сол таҳти унвони «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» китобе ҷон намуданд, ки ба навири он имсол даҳ сол пур шуд. Ин нақд дар бораи ин китоб аст.

Калидвожаҳо: Эмомалӣ Раҳмон, фарҳанги ниёгон, таърих, тамаддуни ориёӣ, таҳқиқ, арзиши милли, истиқлолият.

Дар охири садаи бист худшиносии миллии дар ҳамаи ҷумҳуриҳои пасошӯравӣ, аз ҷумла дар Тоҷикистон низ боло рафт. Инро аз осори адабӣ, забонӣ, таърихӣ, фалсафӣ, фарҳангии тоҷикон, ки дар нимаи дуоми садаи бист таълиф шудааст, хеле хуб мушоҳида кардан мумкин аст. Ба хусус пас аз бозсозии М.Горбачёв равшанфикрони тоҷик, яке аз аввалинҳо буданд, ки барои пойдеории ояндаи забони хеш ва нигоҳ доштани ҷойгоҳи он дар ҷомеа мубориза бурданд ва дар охири солҳои ҳаштоди садаи бист натиҷаи дилхоҳе ба даст оварданд, ки ин ҳам қабули Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон буд.

Дар он солҳо дар навиштаҳои фарзандони фарзонаи миллат, дар бораи таърихи ниёгон баҳсҳо, ҳатто дар осори адабӣ бо эҳсосоти баланди миллии, на наҷодпарастӣ, ба таърихи деринаи бостонӣ ишоратҳо мешуд. Наслҳои ҷавони миллат бо муҳаббат ва меҳри махсус ба ҳар асаре, ки марбут ба худшиносӣ буд, рӯ меоварданд ва онро дар ёдҳои супорида, дар маҳфилҳо, ҷашнҳо, арӯсиҳо баён менамуданд ва месароиданд.

Ҳанӯз дар оғози солҳои навади садаи бист дар кишвари абаркудрати шӯравӣ созмонҳои гуногуни миллии, иҷтимоӣ, ҳизбӣ, наҷодпарастӣ ба вучуд омаданд, ки таъсири он ба кишвари мо низ буд. Дар Тоҷикистон ҳам вазъияти бӯҳронии сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ шиддат гирифт. Душманони дохилӣ ва хориҷӣ зуд аз паи шикори он шуданд, ки нақшаҳои шуми худро амалӣ намоянд.

Дар ин солҳо дар канори ҳамаи гурӯҳҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ созмоне ба вучуд омад, ки дар аввал «Куруши Кабир» ном дошт ва баъдан ба номи «Ориёнои Бузург» ба фаъолият шурӯъ кард. Тибқи барномаи ин созмон ҳадафи аслии он ваҳдати миллат, омӯзиши фарҳанги ниёгон, пайванди забонии тоҷикон бо ҳамзабонон буд. Ҳамчунин ошкоро гуфта мешуд, ки дар фаъолияти ин созмон унсурҳои наҷодпарастӣ комилан вучуд надоранд, балки ҳар миллати ба забон ва фарҳанги худ муҳаббат дошта ба забон ва фарҳанги миллатҳои дигар низ бояд ҳамон андоза самимият дошта бошад. Ҳадафи аслии ин созмон мардумро бо фарҳанги гузаштаи дуру наздик ошно намудан ва миллатро дар ин мавҷи ҷироятҳои ҷаҳонишавӣ, чун яке аз поягузори фарҳаги башарӣ, дар канори миллатҳои дигари олам нигоҳ доштан буд [7].

Дар солҳои 1991-1992 даҳҳо созмонҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ қонунӣ ва ғайриқонунӣ дар кишвари мо арзи вучуд карданд. Аз ин фурсати бӯҳронӣ истифода бурда, миллат ва кишварро ба доми бало кашиданд ва барои аз байн рафтани он хатари ҷиддӣ ворид намуданд. Дар он солҳо оқилон роҳҳои аз ин бало наҷот ёфтаниро меҷустанд. Аъзои созмони «Ориёнои Бузург» низ ангушти хайрат газида буданд, ки чӣ бояд кард? Намояндагони он орзу мекар-

носиҳои миллӣ, ки имрӯз тамоми ҷаҳонро фаро гирифтааст мардуми тоҷикро ба як масири дуруст равон карданро, дурандешона, вазифаи худ медонад [муфассал ниг. 5, с. 61]. Сипас муаллиф дар асоси бозёфтҳои забонӣ, бостоншиносӣ ва мутолиаи мероси асотири ва таърихӣ дар бораи он давлатҳое, ки марбут ба фарҳанги ориёӣ буданд изҳори назар менамояд. Ӯ аз давлатҳои бостонии Пешдодиён, Каёниён, Митониён шурӯъ намуда, роҷеъ ба вазъияти сиёсӣ, иҷтимоӣ, таърихӣ, иқтисодии ин ҳукуматҳо сухан меронад ва ба таври муфассал ҳар кадомро аз назар мегузаронад, ки барои рушди тамаддуни ориёӣ чӣ хидмате кардаанд. Муаллиф на фақат ба санадҳои илмӣ, балки ба мероси гаронбаҳои динӣ, асотири, адабӣ, таърихӣ, ахлоқӣ ба монанди «Авесто», «Бундиҳишн», «Динкард», «Минуи хирад», «Худойнома», «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Таърихи Табарӣ» ва ғайра диққати махсус додааст.

Ногуфта намонад, ки пажӯҳанда ҳангоми тавсифи «Давлатҳои қадими ориёӣ ва ташаккули тамаддуни онҳо» дар баъзе мавридҳо ба устураҳо, афсонаҳо, ривоятҳое, ки тавассути осори хаттӣ то замони мо расидаанд, ишора намуда ба ҳашамати фарҳанги ориёӣ боз ҳам бештар равшанӣ меандозад. Зимнан дар ин ҷо ёдовар шуданро муносиб медонем, ки яке аз манбаҳои муҳими илмӣ ин фарҳанги гуфтори мардуми мо осори фолклорӣ ва этнографӣ мебошад. Агар мо дар канори маводи ғирдоварда ба мисли кишварҳои дигар ҳамеша ба ин суннати шифохӣ тавачҷуҳ намоем ва аз ҳофизаи мардум нишонаҳои бостонии фарҳанги суннатиро, ки то рӯзгори мо расидааст сабт намуда, чун санади илмӣ ба қор барем, шояд барои ҳалли баъзе муаммоҳои тамаддуни ниёгонамон мадад расонем. Ба ин масъала дар тамоми кишварҳои пешрафтаи дунё аҳамият медиҳанд.

Бахши дигари ин боб «Давлати Мод ва тамаддуни ориёӣ» ном дорад. Барои равшанӣ андохтан ба ин масъала муаллиф, пеш аз ҳама, ба осори хаттӣ меҳӣ, катибаҳои бобули, ба осори Ҳеродот ва бархе аз ёдгориҳои таърихӣ бостоншиносӣ муроҷиат менамояд. Ҳамин тавр дар бораи тадриҷан дар садаҳои 13-11 пеш аз мелод ба шимолу ғарби Эрон омадани модҳо сухан ронда, ҷойгоҳи ин қавми ориёиро дар ташаккули тамаддуни ориёӣ нишон медиҳад, барои исботи андешаи худ мисолҳои фаровоне аз манобеи бостоншиносӣ ва таърихӣ меорад ва ҳар кадомро олимона шарҳ медиҳад. Аз ҷумла, ба гуфтаи забоншиносон така намуда, ориёӣ будани вожаи «Ҳангмата»-ро, ки маънояш «Анҷумангоҳ», «Маҷлисгоҳ» аст, ёдовар мешавад. Ин калимаро ошуриҳо «Сағбат» ва юнониҳо «Экбатан» мегуфтаанд, ки тоҷикӣ-форсии он Ҳамадон аст (с.91). Зимнан муаллиф сабаби ба ин шаҳр тавачҷуҳ доштани худро низ ёдовар мешавад: *«Вақте сафарҳое ба Эрон доштам, ба Ҳамадон тавачҷуҳи ман бештар буд. Зеро дар ин шаҳр фарзанди бузургӣ тоҷик, файласуф ва табиби оламшумул Абуалӣ Ибни Сино мадфун аст»* [5, с. 92].

Давлати Мод дар тамаддуни ориёӣ нақши арзанда дошт. Дар ин давлат масъалаҳои муҳими давлатӣ бо машварат ҳал мешуд. Як нукта муҳим аст, ки *«дар коргузориҳои давлатӣ хатти меҳӣ ва забони ориёӣ ва аккадӣ истифода мешуд»* [5, с. 98]. Ба гуфти муаллиф Ҳеродот, ки дар бораи модҳо суханони неқ гуфтааст, шоҳ адолатро риоя карда, танҳо дар асоси қонун амал мекард ва ҳукм мебаровард. Ӯ ба се табақаи бонуфуз, яъне дарбориёну ашрофон, сарлашкарону ҷанговарон ва муғон ишорат мекунад [5, с. 98]. Модҳо аспарвар буданд, ҷанговарони онҳо бо камон, найзаи дарозу кӯтоҳ, шамшер, ханҷар, сипар, ҷавшан мусаллаҳ буданд [5, с. 99].

Аз мисолҳои зиёди муаллиф чунин ба назар мерасад, ки Мод яке аз он кишварҳое будааст, ки дар он дини зардуштӣ ташаккул ёфтааст. Бостоншиносон ёдгориҳои зиёде пайдо кардаанд, ки марбути тамаддуни модҳо будааст. Дар аксари бозёфтҳо, ки тасвир доранд ҷанварон, меш, барзагов, зарғуш, симурғ, уқоб, танайи шер, деуи фариштаҳо ва монанди ин инъикос шудаанд [5, С.103-104.]. Муаллиф дар охири ин бахш ба натиҷа мерасад, ки модҳо анъанаи фарҳангӣ ва сиёсии мардумони ориёиро такмил доданд ва минбаъд барои дар Эрон Ҷаҳи Миёна ташкил додани давлатҳои мутамаддин заминаи мустақкам гузоштанд [5, с. 104].

Дар бахши «Давлати Ҳахоманишиён ва рушди тамаддуни ориёӣ» муҳаққиқ ба таври муфассал нишон медиҳад, ки дар он замон ориёӣҳо ҷойгоҳи махсусро сазовор буданд. Пас аз модҳо порсҳо (форсҳо) ба арсаи сиёсат баромада, ба рушди тамаддуни ориёӣ ҳиссаи арзанда

дуни ориёӣ мо ҷаҳони ҷӯионе будааст, ки аз оби мусалфҳои он бисёр халқҳои ҷаҳон шодоб гардидаанд.

Барои онҳое, ки аз асли масъалаи дуранд ё ғаразлуд муҳокима меронанд, иқдоми мо шояд қобили дарк набояд. Вале ман асари мақруро ба хотири аз гузаштаи пурифтиҳор ва маданияти гаронбаҳои ниёгонамон ҷудо нашудани насли оянда ишро кардам. Дар ин ҷо муқобилгузориҳои миллати мо ба халқҳои дигар нест, ҷои гузаре ҳам нест, балки ифтиҳор ҳаст. Ифтиҳор аз созидагӣ, аз истиқлол. Ин қарзест барои наслҳои оянда ва ҷавонони имрӯз!» [5, с.1].

Худи ин суханон ҳар фарди солимақдро ба фикр кардан водор месозад ва ӯро ба роҳи дурусту муфид роҳнамоя менамояд. Вале, мо дар ҳамаи марҳилаи фикр кардан, роҳи ҷомеаро муайян намудан, насли имрӯзро аз тамоми бурду бохти ниёгон оғоҳ намудан ҳастем то ояндаи хешро бо дониш ва фаросати баланд бисозем.

Қавму қабिलाҳои гуногуни ҷаҳон дар тӯли таърих дар натиҷаи муҳочиратҳо аз як минтақа ба минтақае доду гирифт, тичорат, ҷанг ва монанди ин, бидуни ҳеҷ шаку шубҳа, аз ҳар ҷиҳат, ба ҳамдигар омезиш ёфтаанд, ки дар ин бора пажӯҳандагонии илмҳои гуногун бо далелҳо изҳори назар намудаанд. Вале бо вучуди ин фарҳангиёни ҳар як қabila, қавм, миллате, ки дар замони имрӯз умр ба сар мебаранд, меҳоханд таърихи ниёгони худро бидонанд, бо қадом миллатҳо дар канори ҳам зиндагӣ кардаанд бифаҳманд, аз таърих сабақ бигиранд ва рӯзгори имрӯзи хешро ба таври мантиқӣ бисозанд.

Дирафшбардорони фарҳанги муосири тоҷик Садриддин Айни, Бобочон Ғафуров, Мирзо Турсунзода, Нусратулло Махсум, Шохтемур Ширинов, Абдуқодир Муҳиддинов ва дахҳо дигар аз дилу ҷон барои пойдории миллати тоҷик талош варзидаанд, ҳамеша барои омӯзиш ва пажӯҳиши решаҳои гузаштаи наздик ва дури ориёии ниёгони худ тавачҷуҳ намунаанд.

Банда соли 2001 ба муддати ду моҳ дар Олмон будам ва роҷеъ ба «фарҳанги мардум», «расму оинҳо» ва дигар суннатҳои тоҷикон сухатҳо мекардам ва зимни суханронии худ дар бораи тамаддуни ориёӣ низ ишоратҳо доштам, ки дар аввал барояшон хушоянд набуд, вале баъди фаҳмидани ҳадафи фарҳангии масъала, он барояшон ҷолиб намуд, ки дар Тоҷикистон оид ба омӯхтани фарҳанги бостонӣ нияти неқ доранд. Дар охири соли 2005 ва аввали соли 2006 боз ба муддати чор моҳ ба Олмон ва ба муддати кӯтоҳ ба Шведсия, Фронса, Юнон, Италия, Австрия ва кишварҳои дигар сафар кардам ва боз ҳам дар бораи фарҳанги суннатии тоҷикони Осиёи Миёна гузоришҳо доштам ва зимни ҳар гузориш ёдовар мешудам, ки соли 2006-ро Президенти кишвари мо Эмомалӣ Раҳмон «Бузургдошти соли тамаддуни ориёӣ» эълон кардаанд. Ин ишорати банда барояшон хеле ҷолиб буд, ки Сарвари як кишвари тоза-истиқлол ин қадар ба фарҳанги ниёгони мардуми ориёитабор ба хусус хонаводаи забонҳои хиндуавропей алоқа дорад. Бархе аз онон ба ин амал бо шаку шубҳа менигаристанд, вале пас аз саволу ҷавоб ба Тоҷикистон дилбастагӣ пайдо мекарданд ва барои дидани мардум ва кишвари тоҷикон ба ин диёр ташриф меоварданд. Ёдам ҳаст, ки баъзе аз меҳмонон дар ҷашнҳои 15 соли истиқлол ва 2700-солагии Кӯлоб ширкат варзида, бо ашқи шодӣ дарк кардаанд, ки ин шахси озода – Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чун ниёгони ориёии худ, пиндори неқ, гуфтори неқ ва рафтори неқ дорад ва барои табиқи ин амал талош менамояд.

Бале, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон аз нахустин лаҳзаҳои ба сари қудрат омадана ба фарҳанги ориёӣ на фақат дар гуфтор, балки дар амал қорҳоеро анҷом дода ба ин восита мардуми тоҷикро хушдор дод, ки решаҳои аслии ниёгони худро бидонанд, аз он дарси ибрат бигиранд ва дар сохтмони ҷомеаи навин аз сабақҳои эшон истифода намоянд.

Хонандаи ҷӯе ва пӯе ба саҳифаҳои баъдии китоби «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» ҷашм медавонаду эҳсос мекунад, ки ин асар барои баррасии ориёиносӣ дар садаи бисту як тақони ҷиддӣ бахшида ба бисёр масъалаҳои пайванди мардумони хонаводаи забонҳои хиндуавропей бахсҳои илмӣ мантиқиро роҳкушо хоҳад буд.

Боби аввали асар «Муруре ба сароғози таърих ва фарҳанги ориёӣ» ном дошта аз се бахш иборат аст. Унвони бахши аввали он «Ҳиндуавропейҳо» аст. Дар ин бахш муаллиф аз аввал ёдовар мешавад, ки «фарҳанги ниҳоят рангин ва нотақрори ҷаҳони муосир махсулу

офаридаи халқ ё миллати ҷудогона, мамлакат ё кишвари мушаххас набуда, дастранчи мубо-ризаҳо ва кӯшишҳои хастагинопазири тамоми мардуми ҷаҳон аст» [5, с.12]. Сипас тадриҷан дар бораи забонҳои дунё, нақши забонҳо барои шинохти тамаддунҳо, маншаи аслии мо-дарзабони ҳиндуаврупоӣҳо, нишонаҳои он, умумият ва пайвастагии ин забонҳо бар асоси манобеи илмӣ суҳан ронда мегӯяд:

«Мутахассисон чунин ақида доранд, ки дар ҳудуди ҳазораи 5-4 пеш аз мелод забони ҳиндуаврупоӣ қабл аз тақсими он ба шохаҳо забони воҳиде будааст. Дар асрҳои 18-19 мелодӣ аксари ақидаҳо чунин буданд, ки Осиё на танҳо ватани хонаводаи забонҳои ҳиндуаврупоӣҳо аст, балки бештари мардуми ҷаҳон низ аз ин минтақа бархоста, решаи тамаддуни ҷаҳонӣ низ дар ҳамин маҳал қарор дорад» (с.13).

Барои тақмили ин гуфтаи ҳеш пажӯҳанда ба манобеи илмӣ забоншиносон, бостон-шиносон, мардумшиносон, таърихшиносони кишварҳои гуногуни олам ишорат мекунад; ан-дешаи онҳоро роҷеъ ба ҷойҳои аслии модарзабони ҳиндуаврупоӣҳо донишмандони Бохтар, Осиё, Гансуи Хитой, Ҳиндустон, даштҳои Осиёи Миёна, Олмон, даштҳои ҷануби ғарбии Ру-сия, шимолу шарқи Аврупо, қаронаҳои баҳри Сиёҳ, даштҳои атрофи Волга, Шарқи Наздик, нимҷазираи Балкан, Осиёи Хурд, Қарқози ҷанубӣ, Байнаннаҳраини шимолӣ ва амсоли он меорад; идома доштани мувоҳидаҳои илмӣ дар атрофи ин масъаларо ба таври мантиқӣ таъкид менамояд. Баъдан ба хонаводаи забонҳои ҳиндуаврупоӣ мансуб будани гурӯҳи за-бонҳои ҳиндуэронӣро ба таври зерин ёдовар мешавад:

«Дар асоси забонҳои эронӣ миёна (форсии миёна, портӣ, сугдӣ, бохтарӣ, сакоӣ, хо-размӣ, олонӣ) ва забонҳои ҳиндуи миёна (пракритӣ, палӣ, апабразитӣ) забонҳои ҳиндуэронӣ мӯ-осир ба вуҷуд омаданд, ки ба гурӯҳи эронӣ он забонҳои форсӣ, тоҷикӣ, афғонӣ (пашту), осе-тинӣ, қурдӣ, тотӣ, талишӣ, балучӣ, гурӯҳи забонҳои помирӣ ва ба гурӯҳи ҳиндӣ он забонҳои ҳиндӣ, бангалӣ, панҷобӣ, синдӣ, урду, гуҷаротӣ, маратҳӣ, ассомӣ, ория, непалӣ, сингалӣ, сиканӣ ва ғайра дохил мешаванд» [5, с.20].

Сипас муаллиф ишорат мекунад, ки роҷеъ ба забонҳои эронӣ аз мероси хаттии аве-стой, меҳии подшоҳони ҳахоманишӣ, модӣ, сангнавиштаҳо, сарчашмаҳои юнонӣ ва ғайра метавон итилоъ пайдо кард. Дар охири ин бахш муаллифи асар ба гурӯҳҳои забонҳои шарқӣ ва ғарбӣ тақсим шудани забонҳои эронӣ нав ишорат намуда, башардӯстона бо миллатҳои дигари ҷаҳони мӯсир ҳешовандии тоҷиконро таъкид мекунад: «Мо дар бораи забонҳои дигарӣ оилаи ҳиндуаврупоӣ таваққуф накарда, танҳо ёдовар мешавем, ки забонҳои арманӣ, юнонӣ, албанӣ, келтӣ, балтӣ, славянӣ, аз ҷумла русӣ, украинӣ, булғорӣ, сербӣ ва ғайра ба забонҳои ҳинду эронӣ ҳешовандӣ дошта, аз як реша сабз гардидаанд» [5, с.21].

Бахши дуюми боби аввал «Ҳиндуориёҳо» ном дорад. Барои дарки бештар ва амиқта-ри мафҳуми «ҳиндуаврупоӣҳо» бояд роҷеъ ба ҳешовандии «ҳиндуориёӣҳо» итилоъ дошта бошем. Муаллиф барои шарҳи илмӣ ин масъала ҳамоно ба манобеи илмӣ ва назарии пажӯҳандагон гуногуни ҷаҳон ба монанди В.В.Гиригорев, Г.Н.Шендаков, Антуан Мейе, Б.Я.Ставиский, Э.А.Грантовский, Г.М.Бонгард-Левин, И.М.Дьяконов, Э.Бенвенист, Т.В.Гамкрелидзе, И.М.Оранский, Ж.Дюмезиль ва дигарон таъкид намуда, баҳсҳои дар атрофи вожаи «ориёӣ» бударо ва муносибати ин қавмро бо қавмҳои ба ин мардум наздик, бо да-лелҳои мантиқӣ шарҳ медиҳад. Ҳамчунин ҳар гуфтаи худро ба тарозуи илмӣ баркашида аз осори забоншиносӣ, усулрашиносӣ, таронаҳои бостонӣ, ба хусус Ригведа, Авесто далелҳо меорад ва ба ин васила пайванди забони тоҷикиро бо решаҳои ниёгони худ нишон дода ишорат мекунад: «Имрӯз ба тӯфайли истиқлолияти давлатӣ забони тоҷикӣ рағнақи тоза ме-ёбад, робитаҳои мо бо ҳамзабонони худ васеътар ва амиқтар мешавад. Имрӯз Тоҷикистон аз ҷиҳати боигарии забонӣ низ мисли як осорхонаи таърихи зинда аст. Чандин забонҳои қадимаи мӯтааллиқ ба гурӯҳи забонҳои шарқӣ эронӣ дар Бадахшон ва яғнобӣ дар болооби дарёи За-рафшон ҳанӯз ҳам мавҷуданд. Ин забонҳо як лабораторияи бебаҳои таҳқиқи таърихи забон бу-да, онҳоро ҳифз кардан ва ҳарчи беҳтар аз лиҳози илмӣ, ҳосатан этнолингвистӣ, омӯхтан зарур аст» [5, с.31].

Дар асл мафҳуми «этнолингвистика» густурда аст. Ҳамаи мероси мардумони олам та-вассути забон инъикос меёбад, пас мо бояд тамоми сарвати дар миёни мардум бударо, ки то имрӯз ҳамчун мероси суннатии расму оин, фолклор, ҳунар, мавҷуд аст, сабту забт кунем ва онро ҷун санади илмӣ дар мавридҳои муносиб барои омӯхтани решаҳои гузашта ва имрӯзи башар ба қор барем. «Омӯхтан зарур аст» гуфтани Эмомалӣ Раҳмон суҳанони зерини ака-демики машҳури рус Д.С.Лихчёв ба ёд овард, ки гуфта буд: «Фонде бояд таъсис дод, ки дар касетҳо ба ҳар тарзе забон, фолклор, маҷнабат, расму оин, анъана ва ҳунари қавмҳои хурд сабт гардида, ниғаҳдорӣ шавад. Барои ин гуна сабтҳо маҳзани боэътимод таъсис додан лозим аст. Мо дар бораи ниғаҳдориҳои генфонди ҳайвонот талош меварзем ва ҳолон ки роҷеъ ба генфонди башиарият бояд таваққуқи бештари дилсӯзона дошта бошем» [4, с.220-224, с.224].

Банда дар навиштаҳо ва гуфтаҳои Президенти кишвар ҳамин гуна дилсӯзиро барои ниғаҳдорӣ ва мавриди баррасӣ қарор додани тамоми суннатҳои мардумӣ мебинам ва ҳатто эшон дар рағанди суҳанронӣҳои ҳеш ҳамеша ба фарҳанги суннатии мардуми тоҷик, ки дар забони мардум ҷорист таъкид менамояд.

Бахши сеуми боби аввали китоб «Ориёӣҳо дар Осиёи Марказӣ» номгузорӣ шудааст. Дар ин бахш пеш аз ҳама аз макони зист, ки «ориёӣҳо ҳадди ақал дар охири ҳазораи 3-2 то ме-лод аз Балкан то баҳри Байкал, аз ҳавзаҳои рӯдҳои Дон, Волга, Урал ва Об то Ҳиндустони Марказӣ ва аз сарҳадҳои Муғулистон ва Тибет то баҳри Миёназамин зиндагӣ доштанд» [5, с.35], ёдоварӣ шудааст. Баъдан муаллиф бар асоси маводи бостоншиносӣ дар бораи рӯзгор, тарзи зист, маҷнабат, қасбу қор, кишоварзӣ, ҳунаремандӣ, ҳонасозии қавмҳои ориёӣ ба таври муфассал бо далелҳо суҳан меронад. Мисолҳои оварда тамоми минтақаи Осиёи Марказиро дар бар мегирад, ки ба гуфти Э.Раҳмон барҷастатарин намунаҳои он аз водии Сугд, Саразм, Намозгоҳ, Олтинтеппа, Мундигак, Шаҳри Сӯхта, Мирғар, Пирак, Хараппа, Ҳисор ба даст омада, яке бо дигаре робита дорад. Дар асри биринҷии миёна «нақшу ниғори дар зарфҳои пе-шин аз байн рафта, наққошии тоза ҷои онро мегирад. Қуллон ба нозуқӣ, зарофат, гуногуниа-клӣ ва таъиноти зарфҳои сафолӣ диққати маҳсус меоданд. Истеҳсоли асбобҳои бурранда, қордҳои дӯдама, якдама, даспорқол, ханҷар, пайқонҳои сепарра, табар, найза, дос ва ғайра афзу-данд. Аз биринҷ ва нуқраву тилло сохтани ашёи орииш занонаву мардона зиёд шуданд» [5, с.40-41].

Тамоми пешрафтҳои зиндагии моддӣ ва маънавии ниёгони тоҷикон, ки дар Осиёи Марказӣ зиндагонӣ мекарданд бар асоси санадҳои муътамади илмӣ омадааст. Дар баробари ин дар асар роҷеъ ба таъсири фарҳанги мардуми ориёӣ ба қавмҳои дигар низ ишоратҳо рафтааст. Муаллиф ба гуфтаи пажӯҳандагон, ба мисолҳои, ки аз Ҳисор, Кангурт, Қӯлоб, Данғара, Хатлон, Бохтар пайдо шуда ба тамаддуни ориёӣ тааллуқ доранд, таъкид намуда, аз намунаҳои мероси ҳазораи 2-1 пеш аз мелод ёдовар мешавад. Хеле ҷолиб аст, ки баъди ба по-ён расидани боби аввали китоб тасвирҳои аз «Осори маданияти Ҷайхун», «Нақшаи хонаҳои ҳафриётшудаи Саразм», «Осори маданияти Олтинтеппа (Намозгоҳи 1У, намозгоҳи 2У)», «Маъбади Олтинтеппа», «Меъмории Бохтару Марғуш», «Муҳр ва талсиманҳои асри би-ринҷ», «Осори маданияти Кангурт», «Нақшаи қасри Сафолтеппа», «Бозёфтҳои маданияти Кассул», «Қабри давлатманди Алаҷахуёк», «Нақшаи қабри саравлоди Аркаим», «Осори ма-данияти Катакомбӣ», «Осори маданияти Андроновҳо» ва тасвирҳои ҷанде аз бозёфтҳои но-дири замони ориёӣ ҳамчун намуна оварда шудааст, ки гуфтаҳои муаллифро боз ҳам тақвият медиҳанд [муфасссал ниг. 5, с.60-61]. Боби дуюми китоб «Ташаккули давлатҳои ориёӣ ва рушди тамаддуни ориёӣҳо» ном дорад, ки аз ҳафт бахш иборат аст. Дар бахши аввали ин боб, ки «Давлатҳои қадимаи ориёӣ ва ташаккули тамаддуни онҳо» ном дорад, муаллиф ба пажӯҳандагон Е.Е.Кузмин, Ю.Ёкубов таъкид намуда, бар он ишорат мекунад, ки решаи аслии вожаи «осиё» ҳам аз «ориё» гирифта шудааст [5, с. 61].

Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун сарвари дилсӯзи кишвар, сиёсатмадори барҷастаи миллат ва ҷун шахсияти фарҳангпарвару сулҳпарвари хирадманд дар ҳар бобу бахши китоб гоҳ-гоҳе, оқилона бар он ишорат мекунад, ки аз сабақҳои таърих бояд ибрат гирифт. Донишмандони гуза-штаи дуру наздики худро ба миллати азизаш амри воҷиб мешуморад. Аз ин рӯ барои худши-

мисли юнониҳо, ки *Фарби муосир фарҳанги онҳоро сарчашмаи тамаддуни имрӯзаи худ медонад, аз айёми қуҳан бо номи ӯ оино буда, дар бораи дини ӯ маълумоти муайян доштаанд*» [5, с. 319].

Сипас муаллиф бар асоси мадорики илмӣ таъя бар гуфтаи пажӯҳандагон Мери Бойс, Кристенсен, Оштиёнӣ, Кёйпер, Фрай, Крюкова, Муъминзода, Массон, Муин, Баҳор, Маркварт, Пур Довуд, Омӯзгор, Ньюберг, Абаев, Бернштам, дар бораи замони зиндагии Зардушт, хонаводаи ӯ ба тафсил суҳан ронда, бар асоси гуфтаи «Авесто», роҷеъ ба он минтақаҳое, ки дар ин китоби муқаддас омадааст, маълумот медиҳад.

Мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дуруст будани баҳсҳои бархе аз олимони тарафдорӣ мекунад, ки яке аз онҳо гуфтаи Л.Н.Гумилев аст. Ин пажӯҳанда сабаби ҷудои ориёиҳо ба эронӣ ва тӯронӣ дар маънаи меҳна: *«Ҳамаи ориёиёне, ки имону эътиқоди худро нисбат ба динҳои бостониӣ худ ҳифз карда буданд, тӯронӣ гардида, онҳое, ки дини зардуштиро қабул карда буданд, эронӣ шуданд*» [2, с.58].

Ин андешаи Эмомалӣ Раҳмон тақвият бахшида меафзояд: *«Ин ақидаи донишманди рус то андозае воқеъбинона буда, аз як сӯ, воқеияти таърихи интиқос мекунад ва аз ҷониби дигар бо мундариҷоти Авесто мувофиқат дорад*» [5, с. 351].

Гуфтаи олими рус Л.Н.Гумилев ва ибрази назари муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дуруст аст. Манбаҳои дигари қадимӣ низ инро тасдиқ мекунад, вале бархе аз тарихшиносони наҷодпараст ин нуқтаи нодида мегиранд ва вожаи «Тӯрон»-и ориёиро ба самти худ мекашанд, аз он барои ҳеш хувият месозанд. Дар таи ҷанд даҳсолаи охир дар бораи қомилан ҷудо будани эронӣ ва тӯронӣ байни пажӯҳандагон баҳсҳои гуногун то ба имрӯз идома дорад. Ин муҳаққиқон баҳсҳои подарҳаво ва беасосдоранд, ки тӯрониро қомилан аз эронӣ ҷудо меонанд, ҳатто гоҳе таҳминан ва бедалел ба Л.Н.Гумилев ишорат мекунад, ки гӯё тӯронӣ ба эронӣ ҳеч иртиботе надошта бошад. Хушбахтона, Эмомалӣ Раҳмон ба ин баҳс бори дигар равшанӣ меандозад, ки тӯронӣ яке аз қабилҳои ориёӣ буданд. Дар баҳши дуюми боби ҷаҳонӣ асар роҷеъ ба «Авесто ва баҳсҳои он» иттилоъ дода шудааст. Муаллиф дар ин баҳс низ ба мисли баҳсҳои пешин дар асоси санадҳои илмӣ аввал дар бораи вожаи «Авесто» (Упаста, Апасток), ки маънии қонун ва дастурро дорад ишорат мекунад. Сипас ҳар баҳши Авесторо, ки панҷто – Ясно, Яштҳо, Вандидод, Виспарад, Хурдавесто аст ба таври муфассал шарҳ медиҳад. Дар бораи сохтор, мазмун, вазифа ва дар ситиши кихоё чихо будани «Авесто» изҳори назар менамояд.

Баҳши сеюми ин боб «Таълимоти Зардушт дар бораи ҷаҳон, инсон ва ахлоқ» ном дорад. Дар он таҳқиқи ахлоқи ин таълимот, ситиши рӯшноӣ ва мазмати торикӣ, неқӣ ва бадӣ, Аҳримазд ва Аҳриман, пиндори неқ, гуфтори неқ ва рафтори неқ, аз ҳам ҷудо набудани ҷаҳони моддӣ ва маънавӣ, ҳамеша дар имтиҳон будани одам, эътиқод ба донишу маҳорат, таъя ба хирад, ободию бунёдкорӣ, азнавсозии ҷаҳон тавассути дониш ва даҳҳо маъсалаҳое, ки то ба имрӯз барои сохтани ҷомеаи мутамалли арзиши худро гум накардаанд, мавриди пажӯҳиш қарор гирифтаанд. Ҳамчунин дар ҳар мавриди муносиб муаллифи китоб бар он таъкид мекунад, ки ҳадафи бар фарҳанг ва таърихи ниёгон рӯ овардан, аз сабақҳои пешин барои сохтани ҷомеаи навини Тоҷикистон дарси ибрат омӯхтан аст:

«Ба иборати дигар, ҳар коре, ки бо садоқату самимият анҷом мегирад, ҷаҳонро обод мегардонад. Ҳар кореро шахсе анҷом диҳад, ки онро нисбат ба дигарон беҳтар меонад.

Аз гуфтаҳои боло, чунин хулоса қардан мумкин аст, ки дар барҳам додани ҷаҳонбинии асотири ва дар радифи аввал қарор додани проблемаи инсон ва ҷаҳони ӯ фалсафаи Юнони Қадим муқаддам набуда, ин маъсалаҳо бори нахуст ва ба таври ҳамаҷониба аз ҷониби дини яқтотпарастии Зардушт ва китоби муқаддаси он Авесто гузошта шуд. Бузургии фалсафаи Юнони Қадим аз он иборат аст, ки нуқтаи умдаи таълимоти Авесторо аз худ қарда, ба он ҷанбаи амалӣ дод ва онро дар ихтиёри фалсафаи ҷаҳон гузошт» [5, с. 398].

Нависандаи ин сатрҳо дар соли 2006 дар Италия бо профессори Донишгоҳи Наполӣ (Неапол) Чувани мулоқот дошт. Ӯ муаллифи асарҳои зиёде аст, ки зимни суҳбат ёдовар шуд, ки маншаи аслии фалсафаи юнонӣ аз ориёӣ, ё эронӣ аст. Ман шӯҳӣ қарда гуфтам, ки яъне «точикӣ аст» ва ӯ ҳам ҷавоб дод, ки «бале, фарқе надорад». Профессор Чувани ахиран роҷеъ

гузоштанд, ки дар китоб чӣ гуна ба сари қудрат омадани онҳо ва таъкил намудани як империяи бузургии ҷаҳонӣ аз ҷониби онон ба таври муфассал бо санадҳои илмӣ мавриди пажӯҳиш қарор гирифтааст. Муаллиф махсусан роҷеъ ба нақши Куруши Кабир дар таъкил ва таҳаввули фарҳанги ҷаҳонӣ, ки дар манобеи таърихӣ низ дар ин бора эътиромона изҳори назар гардидааст, суҳан меронад. Аз ҷумла менависад: *«Албатта, Куруши Кабир аз забткорону ҷаҳонқушоеӣ қудратмандоне мисли Чингиз, Темур ва ҳатто Искандари Мақдунӣ ва лашкарқашони араб тафовут қулӣ ва ҷиддӣ дошт. Ӯ ҳеҷ гоҳ ба қатли ом роҳ намедад, дар ҳамаи давраҳои аввали инқилоби тамаддуни баширӣ роҳи ҳуқуқи инсон ва адолати инсофро аз ҷумлаи асҳои давлатдорӣ медонист. Эҳломи ӯ аз дурандеи ва хирадмандии ӯ гувоҳӣ медиҳад. Ӯ бунёдгузори давлати нахустини муназзам ва мутамалли инсонӣ буд*» [5, с. 113].

Муаллифи китоб пас аз ин суҳанони неқ як лаҳза сафарҳои худро ба ёд меорад ва тарқиқи кишварҳои дунёро дида, ба ваҷд меояд. Ҳамчунин ба воқеа ва ҳодисаҳои ногувори имрӯзи ҷаҳон рӯ оварда, афсӯс меҳӯрад:

«Ҳангоми сафарҳои ба давлатҳои дунё, ҳамчун сарвари давлати соҳибистиқлоли Тоҷикистон аз ободию пешрафтҳои кишварҳо, дастовардҳои илму технология ва фарҳангҳои пешрафтаи онҳо ба ваҷд меоям. Вале аз он ки боз ҳам дар баъзе ғушаву қанори дунё хун мерезад, тарқиқи ба амал меоянд, таҳаммулнопазирӣ ва ифротгароӣ ба оиси зиддиятҳои хуни мегардад, мутассир мешавам» [5, с. 113].

Дар китоб роҷеъ ба подшоҳони дигари Ҳахоманишиён ба монанди Доро, Хишоёршо ва муборизаи онон дар мустанақ намудани давлатдорӣ ва рушди тамаддуни ориёӣ фикрҳои мантиқӣ зиёд аст. Зимни баррасии мавзӯи муаллиф ба лашкарқашӣ, муҳорибаҳо, давлатдорӣ, созандагӣ, муттаҳидсозӣ, расму оинҳо, иқтисод, сиккасозӣ, қатибаҳо, пайкарсозӣ, тасвирҳо, роҳсозӣ, меъмориҳо, хунардандӣ ва монанди инҳо таваҷҷуҳ намуда, ҳар қадомро бар асоси санад таҳлил менамояд ва аз таърихи ниёгон дарси ибрат омӯхтанро ба имрӯзиёи талқин месозад. Дар раванди таҳқиқи ҳеш муаллиф ба манобеи аз минтақаи Осиёи Миёна, ба хусус Тоҷикистон ба даст омада, низ таваҷҷуҳи махсус дода, олимони водор мекунад, ки ба бозёфтҳои илмӣ ниёгон диққати бештар намуда, баррасии онро ҳамеша идома диҳанд.

Баҳши чоруми боби дуюм китоб «Давлати Парфия (Портҳо) ва тамаддуни ориёӣ» ном дорад, ки дар он давлатдории Портҳо, муборизаи онон бо Селевкиён ва бо подшоҳони дигар нишон дода шудааст. Муаллиф гоҳе ба ҷузъиёти маъсалаи вориди шуда, санаҳои муҳими таърихи давлатдории Парфияро нишон дода, ба манобеи гуногун назар меафканад. Аз хидмати Меҳрдои 1 назди портҳо ва мардуми ориёӣ ёдовар мегардад, ки Парфияро аз як вилояти хурд ба як кишвари неруманд табдил дод, ки он аз Бохтар то Байнаннаҳрайнро дар бар дошта, сазовори унвони «шаҳаншоҳ» гардид. Бо вучуди пирузиҳо ва рушди фарҳанги миллии ориёӣ дар замони парфиягӣ дар натиҷаи муборизаҳои дохилӣ ва берунӣ ин давлат аз байн рафт. Бо ишорат ба китоби «Тоҷикон»-и Б.Ғафуров пажӯҳанда меафзояд, ки аз 200 номҳои шахсии дар ҳуҷҷатҳои Нисо буда, ақсари онҳо марбути дини зардуштӣ ҳастанд. Муаллиф таъкид менамояд, ки шохони Парфия ба таҳким ва густариши дини зардуштӣ саҳми босазо гузоштанд [5, с. 179-180].

Баъдан Эмомалӣ Раҳмон бо натиҷагирӣ мантиқӣ ибраз менамояд: *«Портҳо унсурҳои маданияти ориёиро батадриҷ ва пайгирона аз нав зинда қарда, маданияти ҳосе ба вучуд меоваранд, ки дар он унсурҳои эронӣ нақши муайянқунанда дошт. Онҳо ба тадриҷ ба ҷои забони юнонӣ забони портӣ, ки яке аз шохҳои забони ҳиндуориёӣ буд, ба мақоми давлатӣ баровардад*» [5, с. 184].

Дар баҳши «Давлати Кушониён ва тамаддуни ориёӣ» диққати муаллифро нақши ин давлат дар идомаи эҳи фарҳанги ориёӣ ҷалб намудааст. Муаллиф ҷойгоҳи ҳоси ин давлатро дар партави таърих нишон доданӣ шуда, на фақат аз манобеи муҳими бостоншиносӣ, қатибаҳо, манобеи таърихӣ истифода намудааст, балки ҳангоми зарурат ба анвои ақсоми тасвирҳо, ҳайкалҳо, сиккаҳо ва манобеи ҷинӣ рӯ оварда, аз ҷумла ёдовар мешавад: «Он кореро, ки парфиягӣ дар барқарорсозии давлатдорӣ ва фарҳанги миллии-ориёӣ дар ғарби Эрон

ичро карданд, Кушониён ин корро дар шарқи Эрон, аз ҷумла Осиёи Миёна анҷом доданд» [5, с. 218].

Таърих пур аз мубориза аст, вале таъсири тамаддуни ориёӣ ва қавмҳои марбут ба ин тамаддун ҳамеша кӯшиш намудаанд, ки нишонаҳои аз ин фарҳанги оламашумули башарӣ бо худ дошта бошанд ва онро ба наслҳои баъдӣ интиқол бидиҳанд, ки дар китоби Эмомалӣ Раҳмон бештар ҳамин ҷиҳати масъала ҷойгоҳи махсус дорад, то ки дар асоси он миллати тоҷик ба роҳи сохтани ояндаи дурахшони худ кӯшиш намояд. Дар баҳши «Ҳайтолиён ва тамаддуни ориёӣ» муаллиф мавқеи онҳоро дар арсаи таърих нишон дода, дар бораи яке аз хизматҳои онон чунин менигорад: «Як хизмати таърихӣ онҳо дар он буд, ки баъди барҳам хӯрдани давлати Кушониён ва даврони парокандагии сиёсӣ ҳайтолиён аз нав Бохтар (Тахористон) ва қисматҳои дигари Осиёи Миёнаро дар ҳаёти як давлат муттаҳид карданд» [5, с. 231].

Баҳши охири ин боб «Давлати Сосониён ва тамаддуни ориёӣ» ном дорад, ки дар он пеш аз ҳама таърихи ин сулола баён шудааст. Ба таври мухтасар бошад ҳам муаллиф роҷеъ ба подшоҳони давлати Сосониён – Сосон, Бобак, Шопур, Ардашер, Хурмуз, Баҳром, Яздигурд, Фирӯз, Балаш, Кубод, Хусрави Анушервон ва фарзандони онҳо маълумот медиҳад. Баъдан дар партави таърих бо овардани маводи осори бостоншиносӣ, ҳунарий, катибаҳо, шарҳи тасвирҳо, навиштаҳои танай сангҳо ва кӯҳҳо, ки ҳар кадоме мазмуни хос доранд ва чун ҳикоят баёнгарӣ воқеоти он замонӣ фарҳанги ориёӣ ҳастанд, ҷойгоҳи тамаддуни ориёиро дар пешни назарҳо бештар ҷилвагар месозад: «Сосониён аз ибтидо ҳамчун пайравони босуботи дини зардуштӣ амал карда, барои тақвияти мақоми давлатии он саъю кӯшиш намуданд. Дар ин бора дар қатори дигар санадҳо сиккаҳо, аз ҷумла, сиккаҳои асосгузори давлати Сосониён Ардашери 1 шаҳодат медиҳанд. Ӯ дар навиштаҷоти сиккаҳои худ пайрави дини зардуштӣ буданашро таъкид намудааст. Дар аввалин сиккаҳои ин шоҳ чунин навишта шудааст: «парастандаи Маздо, ҳукмрон Ардашер, шоҳи шоҳони Эрон». Ҳамин навиштаҷот дар сангмусаввараҳои барҷастаи шоҳони сосонӣ низ ҷой дорад» [5, с. 259].

Эмомалӣ Раҳмон дар бораи давлати Сосониён, ки 425 сол мавҷуд будааст, суҳанони нек меғӯяд ва ҳиссаи онҳоро дар офаридани як тамаддуни мутаракқӣ арзанда медонад: «Ин тамаддун идомаи мантиқии тамаддуни қадими халқҳои ориёӣ, алаҳхусус Ҳахоманишиён ва Ҷортиён буд» [5, с. 260]. Пас аз анҷоми ин боб тасвирҳои зиёде оварда шудааст, ки ҳар кадоме чун санади таърихӣ ва ҳуҷҷати муҳим барои тақвияти гуфтаҳои муаллиф муносиб аст.

Боби сеюми китоб «Оинҳои то зардуштӣ» ном дорад. Ин боб аз се баҳш иборат аст. Сараввал муаллиф дар бораи «Этиқод ва боварҳои ҳиндуориёӣ» суҳан ронда, ба ёд меорад, ки «ориёӣҳо мисли соири халқҳои ҷаҳон дар ибтидо ба ҳодисаҳо, падидаҳо ва унсурҳои табиӣ, аҷсоми самовӣ этиқод доштанд» [5, с. 262].

Баъдан муаллиф ёдрас мешавад, ки ҳама чиз дорой маиню (ҷон, равон, рӯҳ, ҷаҳони рӯҳонӣ) аст ба монанди маинюи хок, маинюи андеша, маинюи Хуршед ва маинюҳои бад амсоли тӯфон, бахилӣ, ҷанг, ғазаб, қаҳтӣ будааст. Аз ин рӯ ориёӣҳои замонӣ бостон низ барои ҳудро тасалло додан ниёиш, қурбонӣ, намоз меғузоридаанд, то ки тасалло ёбанд. Дар идомаи ин баҳш роҷеъ ба парастиди Хуршед, Анаҳито – ғариштаи об, Тиштрӣ – ғариштаи раъду барқу борону ризқу рӯзӣ, муборизаи ду неру, ки яке ғаровонӣ меҳаҳад ва дигаре зидди он аст, таъя бар Авесто, суҳан гуфта шудааст. Сипас паҷӯҳанда бо мисолҳои ғаровон аз Авесто, Ригведа, аз манобеи юнонӣ ва румӣ дар бораи боварҳои ҳиндуориёӣ ибрози назар мекунад, бо ишорат ба гуфтаи Артур Киристенсен меғӯяд, ки боварҳои ориёӣ эронӣ ва ориёӣ ҳиндӣ дар ибтидо муштарак буда, пас аз ҷудой аз ҳамдигар тафовут пайдо кардаанд. Баҳши дигари ин боб роҷеъ ба «Меҳрпарастӣ» аст. Муаллиф ба ёд меорад, ки меҳр яке аз ҳудовандони бузурги то замонӣ Зардушт мебошад. Баъдан паҷӯҳанда дар бораи решаи пайдоиши вожаи меҳр ва густариши оини меҳрпарастӣ, ки дар Осиёи Марказӣ ба вучуд омада, тамоми Осиё ва Аврупоро фаро гирифта буд, суҳан меронад. Дар ин ҷо муаллиф ба нуктаи ишорат менамояд, ҷолиб аст. Ин оид ба якрағ будани расму оинҳои мардуми ориёӣ мебошад, ки ин гуфта аз таърихнигори юнонӣ Страбон иқтибос шудааст. Страбон баъди бо

ҷашми ҳуд дидани расму оинҳои ориёӣ ёдовар мешавад, ки «расму суннатҳои ғарсӣ дар миёни ин халқҳо (ориёӣ), модҳо ва бисёр халқҳои дигар якрағ аст...» (6, С.278-279).

Дар ин ҷо метавон бо таъя ба анъанаҳои мардумӣ ёдовар шуд, ки мардуми эронитабор баҳше аз ҳамон фарҳанги умумии ҳешро то ба имрӯз аз даҳон ба даҳон, аз насл ба насл овардаанд. Дар ҳақиқат ба баъзе нишонаҳои аз расму оинҳои бостонӣ то имрӯз расидааст. Яке аз онҳо эҳтиром ба оташ аст. Ҳоло ҳам дар байни тоҷикон ҳангоми баргузори баъзе маросимҳо ба қор бурдани оташро муҳим меҳисобанд. Аз ҷумла дар маросими «Мушқилкушо», ё ҳангоми баъзе бемориҳо «алавгардон» қардани бемор ва ғ.

Ба мушоҳида мерасад, ки дар аксари манотиқи Тоҷикистон, тоҷикони кишварҳои ҳамсоя, дар кишварҳои Эрон, Афғонистон, ҳамчунин дар он манотиқе, ки қурдҳо ва баллӯҳо зиндагӣ мекунаанд, нишонаҳои зиёди расму оинҳои бостонӣ боқӣ мондааст, ки байни табори ориёӣ муштарак мебошанд. Аз ҷумла бархе аз нишонаҳои фарҳанги ориёиро дар баъзе маросимҳо ва боварҳои мардумӣ ба монанди «дуо», «қасам», «шугун», «алас», «фол», «Бибисешанбе», «Мушқилкушо» ва монанди ин метавон пайдо қард [8].

Масалан, банда борҳо шунидаам, ки ба офтоб қасам меҳӯранд ва меғӯянд: «офтоб занад ки фалон...», ё ҳанӯз ҳам дар қӯҳистони Тоҷикистон рӯйи ҳонаро ба сӯи офтоб месозанд. Ё мисол то ба ҳол мардум оташро чун воситаи табобат истифода мебаранд ва онро дар баъзе мавридҳо муқаддас мешуморанд. Дар аини замон омӯзиши ин масъала вазифаи мардумшиносон ҳаст, ки ин нишонаҳоро ғирдоварӣ намоянд ва мавриди паҷӯҳиши илмӣ қарор бидиҳанд. Чунки бархе аз онҳо нишонаҳои аз фарҳанги ориёӣ ҳастанд.

Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон низ дар раванди паҷӯҳиш ба бархе намунаҳои фарҳанги гуфторӣ ба монанди ривоятҳо ишора карда, дар асоси манобеи илмӣ, роҷеъ ба оини меҳрпарастӣ, густариш ва тарзи иҷрои он, пайравони он, омезиши бовар ва этиқодоти ориёӣ, бобулӣ, юнонӣ, таъсири оини меҳрпарастӣ ба масеҳият ва амсоли ин суҳан рондааст [5, с.280-303].

Ҷустуҷӯ ва ғаъолияти илмӣ нишон медиҳад, ки ҳам мардум ва ҳам адибони кишварҳои эронитабор то ба имрӯз чун ҷарҳаи парастиди, ё чун этиқодот ва ё чун воситаи тасвири бадеии мифопозтикӣ аз бозмондаҳои фарҳанги ориёӣ истифода менамоянд. Масалан, академик Абдучаҳбор Раҳмонзода ба ин қор даст зад ва дар натиҷа ӯ дар адабиётшиносии мо нахустин қасе аст, ки таъя бар равишҳои нави илмӣ ба баррасии устура (ба ҳусус нишонаҳои фарҳанги ориёӣ) пардохт. Эшон ҳамчун мифопозтика дар рӯзгори мардум ва баъдан дар фольклору адабиёти мо ҷойгоҳи махсус доштани устура ба таври густурда, аз замонӣ бостон (давранҳои ориёӣ) то имрӯз мавриди паҷӯҳиш қарор дод [ниг.5].

Имрӯз ғурсати он расидааст, ки бархе аз паҷӯҳандагон бо ин қор машғул шаванд. Ҳоло бо таҷаббуси А.Раҳмонзода дар дарсҳои устурашиносӣ, на фақат гуфтаҳои Эмомалӣ Раҳмон дар амал табиқ мешавад, балки устодони дигар низ ҳамчун сарҷашмаи илмӣ аз китобҳои муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон истифода менамоянд. Акнун вақти он расидааст, ки устураҳои бостонро ба услуби сода омода созем. Ҳамчунин барои ғирдоварӣ ва наشري илмии манобеи расму оинҳо, асотир, афсонаҳо ва амсоли ин ҷиддитар машғул шавем.

Баҳши дигари боби сеюми китоб «Зурвония» ном дорад, ки дар он роҷеъ ба як ҷараёни динию фалсафии аҳди бостонӣ тоҷику ғорс будани зурвония; дар «Авесто» ҳамчун ҳудои замонӣ беқарон, сарнавишт будани он; ҳудованди қабл аз Зардушт шинохта шудани он; Осиёи Марказӣ будани зуҳури зурвония; баҳси паҷӯҳандагон дар бораи зурвония; ривоятҳо дар бораи зурвония; пайдо шудани тасвирҳо ва ҳайкалҳои Зурвон; ба андешаҳои ирфонӣ таъсир расондани зурвония ва боз масъалаҳои ҳеле муҳими зурвония суҳан рафтааст, ки барои ҳонанда ҷолиб аст [5, С.304-318].

Боби ҷаҳоруми китоб «Оини зардуштӣ» ном дорад, ки Эмомалӣ Раҳмон дар фасли аввали он оид ба «Замон ва макони Зардушт» баҳс карда, аз ҷумла менигорад: «*Шахсияти Зардушт дар таърихи инкишофи афкори маънавии инсоният ҷандон бузургу ҷозибанок аст, ки бисёр халқҳои бостонӣ вайро аз нобиғаҳои ҷаҳони қуҳан донистаанд. Ҳатто чунин халқе ба*

Ключевые слова: Эмомали Рахмон, культура предков, история, арийская цивилизация, исследование, национальная ценность, независимость.

ТДУ 017/019+001(092)+024+011/019+02+024+025+9 тоҷик+021

Бӯриев Қ.

ТАҲҚИҚИ АҲКОРИ КИТОБДОРИИ ТОҶИК ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ

(Тақриз ба дастури библиографии «Китобхонаҳои Тоҷикистон дар даври истиқлол: Феҳристи адабиёт / Мураттиб М. Комилов; Зери назари Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 312 с.»)

Дар тақриз мулоҳизаҳои танқидӣ перомунӣ ҳадафу вазифаҳо, сохтор, таъйини хонандагиву мақсаднокӣ дастури библиографии «Китобхонаҳои Тоҷикистон дар даври истиқлол» арзёбӣ шудаанд. Ҳамзамон муқарризи оид ба аҳамияти феҳрист дар пажӯҳиши маводи таҳассусӣ, вержагиҳои услуби таҳияи дастур, чараёни интихоби хостагирии мавод ва гурӯҳбандиву ҷобачогузори он маълумот дода, камбудиву норасоиҳои дастурро ошкор сохтааст.

Калидвожаҳо: феҳристи адабиёт, дастури библиографӣ, китобномаи шарҳиҳолӣ, китобхона, фаъолияти китобдорӣ, китобдор, библиограф, даври истиқлол.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди давлату давлатдорӣ, иқтисодиёту сиёсат, илму маънавият, иҷтимоиёту фарҳанги тоҷикон имкониятҳои зиёде фароҳам овард. Замони соҳибистиклолӣ муҳаққиқони соҳаҳои гуногуни илму фарҳанг таҳқиқотҳои пураризиш анҷом дода, онро манзури мутахассисон менамоянд. Дар ин радиф соҳаи китобдорӣ тоҷик низ истисно нест. Метавон як зумра дастоварҳои назарраси олимони ин соҳаро номбар кард, ки ба кулли муҳаққиқону мутахассисони ватанӣ хориҷи шинос буда, аз ҷониби онҳо мавриди истифода қарор гирифтааст. Осори олимони соҳаи китобдорӣ тоҷик дар шаклҳои алоҳида, китобу маҷмӯаҳо, дар саҳифаҳои маҷаллаҳои илмӣ, фарҳангиву маърифатӣ, силсиламаҷмӯаҳои соҳавӣ ва матбуоти даврӣ дарҷ гардида, борҳо мавриди муҳокимаи мутахассисону дӯстдорони китоб қарор гирифтааст. Хурсандиовар аст, ки тӯли солҳои соҳибистиклолӣ осори илмӣ олимони соҳаи китобдорӣ тоҷик на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар наشريҳои илмӣ ва маҷаллаҳои сернуфӯзи хориҷӣ сол аз сол бештар ба таъбирасад. Сари вақт дастрасӣ доштан ба чунин осор ва мутолиаи он албатта истифодаи манбаҳои пажӯҳиширо тақозо мекунад. Набудани маводи иттилоотӣ, бахусус дастурҳои библиографӣ раванди пажӯҳиш ва дастраснамоии осори ҷопиро душвор гардонид, барои хонандаи ин осор монета эҷод мекунад. Чунки бе истифодаи дастурҳои библиографӣ бештари муҳаққиқону мутахассисони соҳа барои дарёфти маводи дар хориҷи кишвар батаърифи вақти зиёдро ба харҷ медиҳанд. Ҳамаи ин мушкилиҳоро ба назар гирифта, муҳаққиқи ҷавон Меҳроҷ Комилов дар гирдоварӣ, коркард, гурӯҳбандӣ, ҷобачогузорӣ ва дар шакли феҳрист манзури хонанда гардонидани маводи ҷопиву электронии марбут ба соҳаи китобдорӣ дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон интишорёфта саҳм гузоштааст. Феҳрист маводи дар замони истиқлолият таҳиянамудаи олимони соҳаҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносии тоҷикро фаро гирифта, ба ақидаи мо, яке аз муҳимтарин дастоварди соҳавии библиографияи тоҷик махсуб меёбад. Гарчанде библиографияи замони истиқлолият хело рушд ёфтаву бо дастовардҳои назаррас таъмин гаштааст.

Феҳрист, чунонки дар пешгуфтор зикр шудааст: «аз 7 қисм, 12 зерқисм, қўмакфеҳристҳои алифбоии асарҳо ва ашхос иборат буда, 1382 номгӯи адабиёти ҷопиву электронии ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ дар солҳои 1991 – 2016 интишорёфта ро фаро гирифтааст. Дар он унвони ҳамаи асарҳо ба забони асл тибқи стандарти маъмул тасвир шуда,

ба маншаи фалсафаи бостонӣ (ориёӣ) доштани ғазалиёти Ҳофиз се ҷилд китоб навиштааст, ки ду ҷилди он то соли 2006 ба забони италиявӣ ҷоп шудааст.

Боби панҷуми китоби Эмомалӣ Раҳмон «Оинҳои монавия ва маздакӣ» аз ду бахш «Монавия» ва «Маздакия» иборат аст. Дар китоб ба таври ҷудогона дар бораи ин оинҳо ва ҷойгоҳи ҳар кадоме дар раванди таърихи он замон, воқеаҳои мудҳиш, муборизаҳо, нофаҳмиҳо, талошҳо, гуруснагиҳо, ғочаҳо ва амсоли ин ба таври муфассал сухан рафтааст. Агар хонанда бо диққат китоби «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ»-ро мутолиа кунад бо идеяҳои созандагӣ бунёдкорӣ Эмомалӣ Раҳмон, ки имрӯз дар кишвари мо татбиқ намудан меҳодад ошно мешавад. Агар хонанда дилсӯзи миллату кишвари худ бошад худро дар канори ӯ қарор медиҳад ва бо муҳаббат барои ободии бештари миллат ва кишвар камари ғиммат меканд.

Муаллифи китоб дар раванди сухани худ дар мавридҳои муносиб гузаштаро ба имрӯз мепайвандад ва ба пеши муаллифони китобҳои дарсӣ вазифа мегузорад. Масалан, баъд аз баррасии давраи Пешдодиён натиҷагирӣ намуда таъкид менамояд: «Пас давраи подшоҳии сулолаи Пешдодиёнро бигзор дар шакли асосиҳои нимасотири бошад ҳам, чун саҳифаҳои нахустини сарнавишти тоифаҳои ориёинаҷоди муқими Осиёи Миёна пазируфта ва ба китобҳои дарсӣ ҷой додан аз маънавият ҳолӣ нест» [5, С.68-69].

Эмомалӣ Раҳмон дар байни сиёсатмадорони ҷаҳон пешгомӣ карда, дар ин китоб ҳақиқати сиёсиро, ки тоҷикон воқеан марбути ориёӣ ҳастанд, бори дигар тасдиқ намуд ва барои пажӯҳишҳои мантиқии оянда роҳи муносиб кушод. Эшон ба пажӯҳандагони улуми иҷтимоӣ таъкид мекунад, ки домани таҳқиқ ва таҳлили худро фарохтар намуда ба баррасии масъалаҳои гуногуни ориёӣ ба таври густурда ва ҷиддӣ машғул шаванд ва барои насли оянда омӯзиши онро интиқол дода, онҳоро бо гузаштаи пурифтиҳор ошно созанд: «Чун сухан дар бораи таърих ва тамаддуни ориёӣ меравад, қаламрави васеи зиндагӣ ва амалиёти низоми бархӯрдҳои давлатҳои аввалини ориёӣ, динҳои фарҳангҳои онҳоро омӯختан зарур аст. Зеро миллати мо то ба имрӯз ҷи гуна роҳҳои пурпечуби таърихро дар таркиби давлатҳои ориёӣ ва ғайриориёӣ тай кардааст, мавриди алоқамандии бевоситаи мардуми мо, ҳосатан ҷавонон бо-яд қарор бигирад» [5, с. 88].

Ин суханони муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон моро водор месозад, ки бештар ҷустуҷӯ кунем. Хеле хуб аст, ки муаллиф тамаддуни ориёиро марбути тоҷикон, эронӣ, афғонҳо ва қавмҳои дигари ҳиндуаврупоӣ низ меонад. Ба гуфти ӯ муҳаққиқон ба омӯختан машғул бешаванд, соҳиби самараҳои нек хоҳанд шуд. Аз ин рӯ бархе аз онҳоро аз осори юнонӣ, чинӣ, тибетӣ низ метавон пайдо кард. Масалан, олимони рус Б.И.Кузнецов дар китоби худ «Эрони бостон ва Тибет (Таърих дини Бон)» ёдовар мешавад: «Барои ифодаи Эрон ва эронӣ тибетӣҳо калимаҳои тоҷикро дар вариантҳои гуногун навиштаанд (stag-gzig, rta-mjug, stag-bzhi, rtag-gzigs, ta-zig ва ғайра)» [ниг. 7 с.45].

Пас мо бояд ба манофеи чинӣ ва тибетӣ низ рӯ оварем, ки дар ин бора олимони аврупоӣ низ ишоратҳои зиёд доранд. Дар натиҷаи шароити хуб ҳоло даҳҳо ҷавонони тоҷик забонҳои гуногуни хориҷӣ, аз ҷумла чиниро меомӯзанд. Умед аст, ки дар оянда аз байни онҳо касоне пайдо мешаванд, ки сарчашмаҳои чинию тибетиро мавриди омӯзиш қарор дода, саҳифаҳои камомӯхтаи таъриху фарҳанги моро мавриди омӯзиш қарор медиҳанд.

Тамаддуни ориёӣ на фақат то ба Ҳинду Чину Тибет густариш ёфтааст, балки ба гуфтаи пажӯҳандагони ғарбӣ асоси тамаддуни аврупоӣ ориёӣ буданд, ки инро аз китоби Гордон Чайлд, ки зери унвони «Ориёӣҳо – асосгузори тамаддуни аврупоӣ» метавон мутолиа кард [ниг. 7]. Аз ин ҷиҳат ба таърих рӯ овардани муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон беҳуда нест.

Имӯзҳо гоҳе, баъзеҳо дар миёни мардум, дар ҷойҳои, ошхона, кӯча, бозор, маъракаҳо ва ҷойҳои дигар мегӯянд, ки «гузашта ҷи лозим, ғами имрӯзро хӯр!», «омӯхтани фарҳангу адабу таърихи гузашта ягон ҷиз медиҳад?» саволҳои ба ин монанд хеле зиёд аст. Ба ин савол метавон бо савол мурочиат кард. Имрӯзи мо аз кучо пайдо шудем? Мо тоҷикон аз кучо ба вучуд омадем? Магар ҳамин лаҳза, ё 20 сол пеш ё сад сол пеш? Ҳама ҷизи имрӯз реша бар гузашта дорад. Пас ба гузашта эътибори ҷиддӣ додани муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, сохтани

имрӯз аст! Сохтани имрӯз ояндаи дурахшон аст! Аз ин рӯ решаҳои фарҳангии худро чустан аз рӯйи мантиқ буда, бар асоси санадҳо, пайванди имрӯзро бо гузашта марбут доништан дар китоби «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» инъикси худро ёфтааст, ки барои ҳар як тоҷики дурандеш ва хидматгори миллат ва Ватан муҳим аст!

Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар ҳулосаи ин китоб дар назди ҳар пажӯҳанда ва-зифа мегузорад, ки барои доништани решаҳои ниёгон ҷиддитар машғул бишаванд:

«Истиқлолияти миллии барои мо ҷиҳати сомон бахшидан ба ин кор имрӯз шароити мусо-иде фароҳам овардааст. Олимон муҳаққиқони мо бояд тамоми соҳаҳои адабу маърифат ва афкори диниву ирфонӣ ва ҷаҳонино омӯхта, таъсири нуфузи ин маънавияти пурарзиши моро ҳарчи беитар дастраси ҷаҳониён намоянд....

Дар роҳи муайян намудани ташиққули инкишофи тамаддуни ориёӣ ва дигар тамадду-нҳои ҳамҷавори он, ки ҳамзамон бо тамаддуни ориёӣ амал мекарданд, мо имрӯз фақат қадаме ба пеш гузоштем. Зимни он мушоҳида намудем, ки бисёр масъалаҳои умдаи маданияти моддиро маънави тамаддунҳои мазкур ҳанӯз равишан нашудаанд ва нуқоти баҳсовари онҳо ба сабаби қадима будани он ва осори қатъӣ надоштани он ҳалли ҳақиқӣ дар адабиёти ориёӣ нест. Дигар масъалаҳои марбут ба забон, аз ҷумла интишоқи гурӯҳи оилаи забонҳои ҳин-дуэрӣ ва ба вуҷуд омадани оилаи ҳиндуаврупоӣ низ пурра ҳалли ҳақиқӣ нест.

Дар омӯзиши ин масъала мо бояд бо олимон забонишиносони Эронӣ Афғонистон, ки бо тоҷикон якҷо ҳомилони тамаддуни ориёӣ мебошанд, ҳамчунин донишмандони мамлики Ғарб ҳамкорӣ намоем, ҳавзаҳои маданияти фарҳангии минтақаҳои мазкурро дар ин кор ҷалб кунем ва барномаҳои муштараки фарҳангӣ созонем. Зеро масъалаҳои тамаддуни ориёӣ он қадар бузургу густарда ҳастанд, ки ба таърихӣ, бидуни шитироки муҳаққиқони минтақаи марбута амри муҳол аст» [5, с. 445].

Бале, ҳақ аст. Барои он ки сабаби ба эронӣ ва тӯронӣ ҷудо шудан ва ё ба дину мазҳабҳои ғайр гаравида, аслияти худро дигар кардани ориёӣҳо дар кунем, баъзе воқеаҳои имрӯзро низ таҳлил намоем, шояд барои фаҳмидани он гузаштаи дур ёрӣ расонад. Магар имрӯз ин ё он қавму миллат ҳама зерӣ дирафши як дин ё ҳизб қарор дорад? Албатта не! Ба дахҳо дастаҳо ва гурӯҳҳо ҷудо аст! Яъне чист? Ҷавоби дақиқ додан мушқил!

Бозмондаҳои табори ориёиро фақат як чиз метавонад саҳт ва воқеан муттаҳид созад, ки ин ҳам забони тоҷикии форсии дарӣ аст! Яке аз пажӯҳандагони эронӣ Руқия Бехзодӣ низ ба баррасии қавму наҷоди ориёӣ пардохта ёдовар мешавад, ки: «...дар сарзаминҳои бо тӯлу арзҳои густардаи ҷуғрофӣ вучуди ҳамбастагӣ каму беш мутафовит аст... бо вучуди ин, бехтарин омили пайвандиҳанда ва мутамаизсозанда забон аст. Ва он ҷӣ ки имрӯз дониш-мандонро ба самту сӯи шинохти ақвоми қуҳан савқ медиҳад ва ёрӣ мекунад забон ва дониши забонишиносӣ аст» [ниг. 1 С.5-6].

Андешии оқилонаи Сарвари кишвар буд, ки соли 2008 бузургдошти Соли забони тоҷикӣ эълон шуд. Акнун ҳар зиёи тоҷик бояд мувофиқи тавони худ дар ин роҳ ҳиссаи бигзорад, яъне аз гап ба амал гузарад. барои рушди забони тоҷикии форсии дарӣ қори некеро анҷом бидиҳад. Яке аз ин қорҳои нек тамоми рисолаҳои илмӣ, дар тамоми риштаҳо бояд, ҳатман ба забони тоҷикӣ таълиф шавад.

Ҷаноби Олӣ сабақҳои таърихро ёдрас намуда, ҳушдор медиҳанд, ки забони мо дар тамоми қоргузори ба тадриҷ мақоми миллии ва давлатии худро ҳамаҷониба пайдо кунад. Аз ин рӯ бисёр масъалаҳо, ки марбути рушди имрӯзаи забони тоҷикӣ аст сарвари оқило ба таълиф меорад. Маҳз аз ҳамин сабаб дар мавридҳои муносиб гаштаву баргашта пажӯҳанда-гони забонишиносро таъкид мекунам, ки омӯзиш ва баррасии масъалаҳои гузашта ва имрӯзаи марбут ба забонро ба таври муназзам идома диҳанд. Аз ҷумла ба забонишиносон пешниҳоди муфид мекунам, ки муштарақоти забони портӣ ва тоҷикиро дақиқтар биомӯзанд: *«Тибқи иттило, ки ман дорам ҷанди сол боз дар байни забонишиносон дар бораи дар қадом мақом пайдо шудани забони тоҷикӣ (форсӣ)-и нав – дар вилояти Форс ё Осиёи Миёна баҳс меравад. Дар ин робита муҳаққиқон ҳеле бамаврид унсурҳои муштараки забони тоҷикиро*

портиро таъкид кардаанд. Забонишиносон бояд ин масъаларо таҳқиқу баррасӣ намуда, натиҷаи онро манзури оммаи васеи халқу миллати азизамон гардонанд» [5, с. 179].

Дар охири солҳои ҳаштод ва аввали навади садаи бист равшанфикрони дилсӯзи тоҷик меҳостанд, ки иқтисод, сиёсат, забон, таърих, фарҳанг ва ҳамчунин шоир, нависанда, олим, ҳунарманд, пушгу паноҳи ҷонфидо дошта бошанд. Ҳушбахтона, ҳоло мо ҷунин савар-ро дорем, ки он Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон аст. Пас бояд ҳама аз як гиребон сар баро-варда баҳри амалӣ намудани орзуи ормонҳои миллиамон қор кунем.

Аксари равшанфикрони тоҷик дар ду даҳсолаи охири садаи XX орзу доштанд, ки тоҷикон дар тамоми соҳаҳои зиндагӣ ҳаққу ҳуқуқи худро дарёбанд. Ҳатто гурӯҳҳои буданд, ки барои амалӣ намудани андешаҳои неки худ ҷоннисорӣ намоянд, вале дар он замон иҷрои орзуҳои неки фарҳангӣ мушқил буд. Ҳоло замон дигар шудааст. Тамоми қорҳои амалиша-ванда дар дастӣ сарваре аст, ки ҳудаш на танҳо қорҳои барои рушди забон, миллат ва кишвар муҳимро меҳисбад, балки бо таълифоти худ табақаи зиёи ҷомеаро ба ҷунбиш меорад. Ак-нун мо зиёиёни тоҷик бояд дар қанор набоем. Дар паҳлуи ин Сарвари оқил барои иҷрои орзуҳои ширини деринаи худ талош биварзем. Ҳадалақал ҳар қас дар иҷрои қори худ аз дилу ҷон машғул бошад ва ё агар идеяи муносиб дошта бошад барои амалӣ намудани он кӯшиш намояд, онгоҳ мо ин забон, ин миллат ва ин кишварро ба аз ин ҳам бештару ҳубтар ба гули-стони ҳақиқӣ табдил хоҳем дод! Барои он ки бо қасорат ба пеш равем як бори дигар асарҳои муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро мутолиа бояд қард ва аз он сабақ омӯхт ва баъдан бо неруи дучанд ба иҷрои қор пардохт.

Адабиёт

1. Бехзодӣ, Р. Ориёӣҳо ва ноориёӣҳо дар қашмандози қуҳани таърихи Эрон.- Техрон: Интишороти Таҳури, 1382 (2003).
2. Гумилев, Л. Н. Тысячелетие вокруг Каспия.- М., 1993.
3. Кузнецов, Б. И. Древний Иран и Тибет: Истории религии Бон / Предисловие Нармаев Б. М.; послесло-вие Зелинский А. Н. – СПб.: Евразия, 1998.
4. Лихачёв, Д. С. Беден не тот, у кого мало, а тот кому мало // Дружба народов. – 1986. – №6. – С. 220-224.
5. Раҳмонов, А. Назария ва сайри таърихӣ устурасозии форсӣ-тоҷикӣ.- Душанбе, 1999; Пиндорҳои асо-тири дар адабиёти тоҷикӣ. – Душанбе, 1999; Заминаҳои асотириву маросимӣ дар адабиёти нимаи аввали садаи XX. – Душанбе, 2004.
6. Раҳмонов, Э. Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ. – Душанбе: Ирфон, 2006.
7. Раҳмонӣ, Р. «Ориёӣи Бузург» – созмони миллатдӯстон // Паёми Душанбе. – 1992. – 25 март.
8. Rahmoni, R. Tajik Women as Folktale Tellers: Tales in tradition (With video-records). Dushanbe-Budapest. – Moscow: Humanity, 2002.
9. Раҳмонӣ, Р. Эҷодиёти гуфтори мардуми тоҷик. – Душанбе, 2008.
10. Чайлд, Г. Арийцы. Основатели европейской цивилизации / Пер. с англ. И. А. Емеца. – М.: ЗАО Центр-полиграф, 2005.

АРИЙСКАЯ КУЛЬТУРА: ИЗУЧЕНИЕ И ЕГО ИССЛЕДОВАНИЕ

(О книге Лидера нации Эмомали Рахмона «Взгляд на историю и цивилизацию арийцев» (2006) выходу которого исполняется 10 лет.)

Автор на примере книги Лидера нации Эмомали Рахмона «Взгляд на историю и цивилизацию арийцев» («Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ») (2006) показывают значение арийской культуры в становлении национального самосознания таджикского народа. Отмечается новое видение арийской цивилизации со стороны Лидера нации Эмомали Рахмона. На примере логических обсуждений и рассуждений в трудах западных и восточных исследователей арийской цивилизации, излагаются причины побудившие его обратиться к данной проблеме. Рецензент, подчеркивает, что одной из главных целей деятельности Лидера нации на данном поприще состояло в том, чтобы таджики как и другие нации мирового сообщества нашли свое место в современной истории, дальнейшего развития общечеловеческой культуры и внесли свой вклад в дальнейшее процветание нашей планеты.

дар «Осор» чойдодашуда баробари як асари алоҳидаи илмӣ арзиш дорад. Маҷмӯаи илмӣ бо сифати баланди пологографӣ чоп шуда, маводи он бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ дарҷ гардидааст.

Бахши «Фарҳангшиносӣ»-и «Осор» бо мақолаи вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Шамсиддин Орумбекзода **«Истиқлолият тақонбахши рушди фарҳанги миллӣ»** шурӯъ мешавад. Дар мақолаи мазкур чараҳои рушди фарҳанги миллӣ дар замони истиқлолияти давлатии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифта, ба омилҳои ҳуқуқӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва касбии пешрафти фарҳанги миллӣ дар замони истиқлолият тавачҷуҳ зоҳир карда мешавад. Аз ҷумла пешрафти фарҳанги миллӣ дар замони истиқлолият ба се давра ҷудо карда шуда, ҷорабиниҳо, иқдомҳо ва дастовардҳои соҳа ба таври муфасссал мавриди таҳлилу баррасӣ қарор мегиранд. Муаллиф ба ҳулосае меояд, ки истиқлолияти миллӣ на танҳо ба эҳёи инкишофи фарҳаг шароит ба вуҷуд овард, балки барои пешрафти соҳаҳои мухталифи фарҳанги миллӣ тақони нав бахшид. Маҳз дар ҳамин давра дастовардҳои фарҳанги миллии мардуми мо дар арсаи байналмиллалӣ мақому мавқеи хос пайдо намуда, дар тарбияи ахлоқику зебоишиносии аҳли ҷомеаи мамлакат ва хориҷи кишвар таъсир гузаштанд.

Мақолаи дигари бахши «Фарҳангшиносӣ»-и «Осор» **«Амокини муқаддаси Тоҷикистон ва нақши онҳо дар омӯзиши таърих ва фарҳанг»** унвон дошта, ба қалами доктори илмҳои таърих, ходми пешбари илмӣ шӯбаи таърих ва назарияи фарҳангшиносии пажӯҳишгоҳ Ҳамза Камол тааллуқ дорад. Дар мақола тавачҷуҳи пажӯҳишгарон ба ду масъалаи тадқиқотӣ рағона карда мешавад. Аввалан, аз ҷиҳати илмӣ баррасӣ намудани маводи таърихӣ ва афсонаву ривоятҳо дар бораи мазорҳо, ҷамъовариву илман таҳқиқ намудани осори таърихӣ, қиссаву ривоятҳо барои муайян намудани пайдоиши мазорҳо ва шахсони дар онҳо мадфунбуда ва ба ин васила таҳлилу баррасӣ намудани авзои динию мазҳабии ин ё он минтақа дар давраи гузаштаи таърихӣ. Сониян, масъулона муносибат намудан ба ёдгориҳои меъмории таърихӣ ҳангоми таъмиру тармими онҳо. Таъкид карда мешавад, ки ҳангоми таъмиру таҷдиди чунин ёдгориҳо бояд хусусиятҳои таърихӣ онҳо ҳифз карда шавад.

Таърихи ташаккули шаҳри Душанбе ҳамчун маркази нави фарҳанги тоҷикон дар мақолаи **«Душанбе – маркази навбунёди фарҳанги тоҷикон»** мавриди баррасӣ қарор дода мешавад, ки он аз тарафи номзади илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ шӯбаи ғайрифарҳанги фарҳангӣ-фароғатии пажӯҳишгоҳ Шухрат Саъдиев нигошта шудааст. Мақолаи мазкур маҳсусан барои насли нисбатан ҷавон аҳамияти калон дорад, зеро ҷавонон метавонанд аз ин мақола дар бораи таърихи бунёди бисёр муассисаҳои фарҳангии пойтахт маълумот пайдо намоянд. Таъсиси аввалин муассисаҳои фарҳангӣ дар пойтахти навбунёди Тоҷикистон ва нақши онҳо барои ташкили шаклҳои фароғати маданияи аҳоли, тағйири тарзи ҳаёти мардум аз масъалаҳои мебошанд, ки мавриди пажӯҳиш қарор дода шудаанд. Муаллифи мақола ташкили аввалин клуби маданияи равшаннамоӣ, пайдоиши аввалин китобхона, театр ва ҷойҳои сурхро аз воқеаҳои муҳими ҳаёти маданияи пойтахти нави Тоҷикистони арзёбӣ менамояд, ки дар солҳои 20-ум ва 30-юми асри гузашта аз марказҳои муҳими маданияи равшаннамоӣ ба ҳисоб мерафтанд ва дар баланд бардоштани маърифати аҳоли дар солҳои аввали таъсиси Тоҷикистон ҳамчун ҷумҳурии худмуктор нақши арзанда гузоштаанд. Аз мақола ҳамчунин дар бораи таъсиси Донишқадаи давлатии омӯзгории шаҳри Душанбе (феълан Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни), Китобхонаи давлатии ҷумҳурӣ ба номи Абулқосими Фирдавӣ, Осорхонаи таъриху кишваршиносии ҷумҳурӣ, Боғи фарҳанг ва истироҳат, таъсиси аввалин театр ва аввалин ансамбли мусиқӣ, нахустин мактаби мусиқӣ ва дигар муассисаҳои маданияи равшаннамоӣ маълумоти ҷолибро пайдо кардан мумкин аст.

Дар замони истиқлолият соҳаи фарҳанг дар сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун соҳаи афзалиятнок ба пешравии назаррас ноил гардид. Дар тамоми ғушаву канори ҷумҳурӣ муассисаҳои мухталифи фарҳангӣ таҷдид ё бунёд карда шуданд. Аз ҷумла дар Вилояти мухтори Кӯҳистони Бадахшон якҷанд барномаи давлатӣ доир ба соҳаҳои мухталифи фарҳанг амалӣ карда шуд, ки ин ба пешрафти соҳаи фарҳанг дар вилоят мусоидат намуд.

мавриди таҳқиқи (de vusi) мурағтиб қарор гирифтаанд. Навиштаҷоти библиографӣ ба асарҳои тақроран чопшуда тибқи замони нашрашон зери як асар бо нишон додани ҳамаи манбаҳои интишорӣ пешниҳод шудааст. Асарҳое, ки тавассути сарлавҳаҳо дарки мазмуни нашрашон душвор аст, бо тавсифҳои маълумотӣ таъмин гаштаанд. Тақризиҳои марбут ба китобҳо зери ҳамон китобҳо ҷой дода шудаанд. Мавод дар қисмҳо ва зерқисмҳои феҳрист тибқи замони чопи асарҳо ва дар дохили онҳо бо тартиби алифбо ҷобачо гузошта шудааст.

Чун аънаи феҳристнигорӣ оғози китобнома аз **«Санадҳои меъриву ҳуқуқӣ доир ба ғайрифарҳанги китобдорӣ»** (зиёда аз 144 мавод, аз ин ҳисоб 70 номгӯи санадҳо бо забони тоҷикӣ ва 77 номгӯи он бо забони русӣ оварда шудаанд), шурӯъ мешавад, ки барои ғайрифарҳанги пурмаҳсули ҳар як мутахассиси соҳа чун китобнома муҳим ва зарур аст. Дар пажӯҳиш ва ғайрифарҳанги маводи меъриву ҳуқуқӣ мусанниф кӯшиш ба ҳарч додааст, ки бештар ба он санадҳои аҳамият зоҳир шаванд, ки барои мутахассисони соҳа муҳим буда, аз онҳо ҳангоми иҷрои ғайрифарҳанги истифода карда тавонанд. Ба ғайр аз қонуни қарорҳои муҳими давлатӣ дар ин қисми феҳрист, инчунин, созишномаву шартномаҳои байнидавлатӣ, конвенсияву консепсия, барномаву низомномаҳо ва номгӯи дигар асноди расмӣ барои истифода пешниҳод шудааст, ки дар маҷмӯъ барои баланд бардоштани сатҳи дониши ҳуқуқии китобдорон низ муфид мебошад.

Қисми дувуми феҳрист зери унвони **«Осори Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба ғайрифарҳанги китобдорӣ»** номгӯи осори Президенти кишварро фаро гирифта, на танҳо ба мутахассисони соҳа, балки ба олимони муҳаққиқон, омӯзгорон, унвонҷӯён, донишҷӯён ва оммаи васеи хонандагон пешниҳод шудааст. Қисми зиёди онро номгӯи воҳиҳои Пешвои миллат бо зиёиҳои кишвар ва паёмҳои ӯ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил менамоянд, ки дар онҳо самтҳои стратегияи рушди ҷумҳурӣ ва дар асоси он нақшаи дурнамои ғайрифарҳанги муассисаҳои гуногун, аз ҷумла соҳаи китобдорӣ дар кишвар мушаххас гардонид шудаанд, ки ба мутахассисони соҳа барои банақшагирии ғайрифарҳанги ҳадамоти онҳо арзиши баланди сиёсӣ маънавиро доро мебошад. Дар ин қисми феҳрист ҷамъулҷамъ 72 мавод, аз ҷумла бо забони тоҷикӣ 40 номгӯӣ ва бо забони русӣ 32 номгӯӣ воқеа ба соли нашрашон номнавис шудаанд, дар шакли хронологӣ инъикос гардонид шудааст. Ҳамзамон истифодаи чунин мавод, аз як ҷониб, донишу ҷаҳонбинии сиёсӣ иҷтимоии мутахассисонро тақвият диҳад, аз ҷониби дигар, ҳадамоти иттилоотии библиографии китобхонаҳоро пурмазмун мегардонад.

Қисми сеюми феҳристро осори таълимии олимону муҳаққиқон ва омӯзгорони соҳа, зери унвони ягонаи **«Барнома, дарснома ва дастурҳои таълимӣ доир ба соҳаи китобдорӣ»** ташкил медиҳад, ки дар он 44 маводи гуногун танҳо бо забони тоҷикӣ инъикос гаштааст. Дар он барномаҳои тахассусӣ, нишондодҳои услубӣ, маводи аёнӣ, нишондиҳандаҳо, китобҳои алоҳидаи таълимии олимону муҳаққиқон ва омӯзгорони факулта бештар инъикос гардида, барои омӯзгорон, муҳаққиқон ва донишҷӯёну мутахассисоне, ки меҳода донишу малакаи касбии худро тақмил диҳанд тамоми маводи мавҷуда манзур гардонид шудааст.

Қисми чоруми феҳрист осори илмӣ методии олимони муҳаққиқон, мутахассисон ва омӯзгорони соҳа инъикос намуда, зери унвони **«Асарҳои илмӣ ва методӣ доир ба соҳаи китобдорӣ»** 121 асари дар шакли алоҳида нашршударо, ки аз он 97 номгӯӣ бо забони тоҷикӣ ва 24 номгӯӣ бо забони русӣ мебошад, пешниҳод намудааст. Мусанниф дар ин қисм асосан китобҳои алоҳидаро, ки аз рӯи мазмун гуногун аст, ғайрифарҳанги овардааст. Аз ҷумла, маводи алоҳидаи ҷопӣ дар шакли маҷмӯа, рисола, дастури методӣ библиографӣ, истилоҳнома, нишондиҳанда, фаслнома, дастур, гузориш, тавсия, ҷашнвора, роҳнома, мактуби методӣ, маводи роҳбарикунанда, ҳисоботҳои Вазорати фарҳанг ва ғайра инъикос гардидаанд. Моҳияти ин қисм дар он аст, ки мусанниф тавонистааст дар як радиף тамоми маводи мазмунан гуногунро тибқи замони нашрашон ҷобачо гузорад. Ин шакли истифодаи мавод албатта ҷолиб ва барои мутахассисон муҳим арзёбӣ мегардад. Ҳамзамон мавриди инъикоси китобҳои алоҳида ба монанди рисола, маҷмӯа, маводи конференсия, мусанниф ҳатман мундариҷаи онро мекушоад, ки ин барои мутахассисон ниҳоят муҳим аст, чунки аз рӯи

мундарича ба онҳо дар бораи мазмуни китоб маълумоти сахҳ дода мешавад ва ҳангоми зарурат хонанда метавонад ба он мурочиат намояд ва ё дар мавриди ошно будан ба муҳтавои он сарфи назар намояд.

Зеркисми дигари қисми чоруми феҳрист зери унвони «**Мақолаҳо дар нашрияҳои даврӣ, ғайридаврӣ ва давомдор**» 945 мавод, аз ҷумла 744 номгӯӣ бо забони тоҷикӣ ва 221 бо забони русӣ интишорёфтаҳо фаро гирифта, яке аз бузургтарин қисми феҳрист ба шумор меравад ва дар он қуллӣ мақолаҳои олимону муҳаққиқон, мутахассисону омӯзгорон, унвонҷӯёну кормандони хирфай ҷамъоварӣ шудааст. Албатта, диққати мусанниф ба фарогирии пурраи мақолаҳои олимону мутахассисон равона шуда, ба қадри имкон тамоми маводи интишоршудаи соҳавӣ дар ҷумҳурӣ ва қисман дар хориҷи кишвар инъикоси пурраи ҳудро ёфтаанд ва он ганҷинаи бебаҳо барои мутахассисону унвонҷӯён ва китобдорони хирфай арзёбӣ мегардад. Шиносӣ бо маводи пешниҳодшуда сахми ҳар як олим ва мутахассисони соҳаро дар ин ё он самти китобдорӣ ва библиографияи тоҷик бараъло инъикос намуда, мақсади мусанниф ҳадалимкон манфиатовар будани феҳристи таҳияшуда мебошад. Албатта, мазмуни мақолаҳо гуногун мебошанд. Матни мақолаҳо ба масоили илмӣ, илмию амалӣ, амалӣ, суҳбат, тақриз, гуфтор, фишурда (тезис), нуктаи назар, баромад, суҳанронӣ, табрикот, ҷашнвора, маълумот, иттилоот, афкор ва ғайра бахшида шудаанд. Қисмати тоҷикии он нисбат ба қисмати русӣ маводи бештарро фаро гирифта бошад ҳам, доираи дарбаргирии қисмати русӣ аз лиҳози ҳудуд хело фарох мебошад. Дар ин қисмат аксаран мақолаҳои илмӣ берун аз ҷумҳурӣ интишоршудаи олимону муҳаққиқони тоҷик мавқеи муносибро ишғол менамоянд ва ба ақидаи мо, барои мутахассисон ва унвонҷӯёни соҳа хазинаи гаронбаҳо менамоянд. Ҳамзамон, тавассути ин қисмати феҳрист муҳаққиқон ба мақолоти олимону мутахассисони тоҷик, ки дар маҷмӯа ва маҷаллаҳои илмӣ Россия, Украина, Ўзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон ва дигар кишварҳои дунё интишор ёфтаанд, шинос мешаванд.

Зеркисми «**Мақолаҳо дар саҳифаҳои маҷаллаи “Китобдор”**» оид ба 165 номгӯи мақолаҳои 11 шумораи маҷаллаи фарҳангиву маърифатии «Китобдор» маълумот медиҳад.

Дар қисми панҷуми феҳрист «**Китобномаҳо доир ба фаъолияти олимони мутахассисони соҳаи китобдорӣ**» перомуни 23 нишондиҳандаҳои шарҳиҳолино библиографӣ бахшида ба олимони мутахассисон, омӯзгорон, собиқадорони соҳаи китобдорӣ ва маҳсули эҷодӣ онҳо иттилоъ дода шудааст. Дар ин қисм бештар китобнома, маҷмӯаи илмӣ ба ифтихори ҷашн, маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳолино, феҳристи асару мақолаҳо, маълумотномаи шарҳиҳолино библиографӣ, нишондиҳандаи библиографӣ ва ғайра ҷамъ оварда шудаанд, ки дар онҳо маълумот оид ба ҳаёт, фаъолият ва осори илмиву эҷодии олимони мутахассисони варзидаи соҳа инъикос гардидаанд. Дастурҳои шарҳиҳолино библиографӣ манбаи муҳим барои омӯзишу таҳлили эҷодиёти шахсиятҳои маъруфи соҳа ва сахми онҳо дар рушди китобдорӣ тоҷик мебошанд. Омӯзишу таҳқиқи дастурҳои шарҳиҳолино библиографӣ метавонад ҳамчун заминаи асосӣ баҳри ташаккули дониши касбии мутахассисони ҷавон хизмат намоянд ва ҳамчун сарчашма дар таҳияи рисолаи илмӣ онҳо ёри расонанд.

Қисми шашуми феҳрист зери унвони «**Поённомаи рисолаҳои номзадӣ ва докторӣ**» оид ба 16 номгӯи рисолаҳои дар даврони истиқлол дифоънамудаи унвонҷӯёни тоҷик, ки ба масъалаҳои мубрами илми китобдорӣ ва ҳаёти фарҳангии мамлакат бахшида шудаанд, маълумот медиҳад.

Қисми хотимавии феҳристро қўмакфеҳристҳои алифбоии асарҳо ва ашхос ташкил медиҳанд, ки барои ҷустуҷў ва дарёфти мавод муфид мебошанд.

Дар баробари дастоварҳои номбаршуда, феҳристи мазкур аз норасоиҳо орӣ нест. Аз ҷумла, маводи дар рӯзномаву маҷаллаҳои минтақавӣ интишоршуда дар он кам инъикос ёфтаанд. Барои роҳбаладии истифодабарандагон ҷиҳати мушаххасу муайян намудани ҷузъиёти ҷудогонаи соҳаи китобдорӣ қўмакфеҳристи мавзӯи бояд таҳия ва илова мегашт. Бо истиснои қисми «Санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ доир ба соҳаи китобдорӣ» дар дастури

библиографӣ марбут ба дигар қисмҳои нишондиҳанда маводи электронӣ инъикос нагардидааст. Ҳамчунин теъдоди наشري Феҳрист камтар аст.

Буриев К.

ИССЛЕДОВАНИЕ ТАДЖИКСКОЙ БИБЛИОТЕЧНОЙ МЫСЛИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Рецензия на библиографическое пособие «Библиотеки Таджикистана в период независимости» / Составитель М. Комилтов; под ред. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 312 с.

В рецензии освещается цель, задачи, структура, целевое и читательское назначение указателя литературы «Библиотеки Таджикистана в период независимости». Также рецензентом рассмотрено значение библиографического указателя в поиске необходимой литературы, особенности методики составления, процесс выбора, отбора, группировки и расстановки литературы и отмечены недостатки библиографического указателя.

Ключевые слова: указатель литературы, библиографическое пособие, биобиблиография, библиотека, библиотечная деятельность, библиотекар, библиограф, период независимости.

ТДУ 37 тоҷик+008+655.662+9тоҷик+021.4

Ќумбаев М.

ҒАНҶИ ФАРҲАНГ

(Тақриз ба маҷмӯаи илмӣ «Осор» / Мурағтӣ Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2016. – Ҷ. III. – 480 с.)

Дар тақриз роҷеъ ба ҷилди сеюми «Осор»-и Пажӯҳишгоҳи илмӣ тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки қисми зиёди маводи он ба 25-солагии истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида мешавад, суҳан меравад. Таъкид карда мешавад, ки дар маводи ин ҷилди «Осор» дастовардҳои соҳаҳои муҳталифи фарҳанг дар давоми 25 соли истиқлолият ҷамъбаст карда мешавад. Чопи ҷилди сеюми «Осор» имкон фароҳам овард, ки силсилаасари пунарзӣи илмию тадқиқоти «Осор»-и пажӯҳишгоҳ ба вуҷуд ояд, ки он барои пажӯҳишгарону кормандони соҳаи фарҳанг хеле муфид хоҳад буд. Тадқиқоту пажӯҳишгоҳе, ки дар ин силсилаасар ба таъби расидаанд, барои ҳалли проблемаҳои мавҷуда ва руиҷи соҳаи фарҳанг сахми арзанда гузошта, имкон фароҳам хоҳанд овард, ки ба тадқиқи проблемаҳои соҳаи фарҳанг аз нуктаи назари нави илмӣ муносибат карда шавад.

Калидвожа: ғизои маънавӣ, муассисаҳои фарҳанг, иттиқолият, пажӯҳиш, проблема, тадқиқот, таълифот, арзишҳои фарҳангӣ, дастовард, тарғиб.

Бо мақсади беҳтар ба роҳ мондани тарғиби дастовардҳои олимону пажӯҳандагони соҳа соли сеюм аст, ки дар ПИТФИ чопи «Осор»-и илмӣ ин муассиса ба роҳ монда шудааст. Дар ин «Осор» ҷустуҷӯҳои илмию эҷодии кормандони соҳа ҷамъ оварда мешавад. Ҷилди якуми «Осор»-и ПИТФИ ду сол қабл ва ҷилди дуюми он соли гузашта ба таъби расида буд. Ба наздикӣ ҷилди сеюми он низ аз ҷоп баромад ва дар солҳои минбаъда чопи ҷилдҳои минбаъдаи ин силсилаасар идама хоҳад ёфт.

Ҷилди сеюми «Осор»-и ПИТФИ хусусияти ҷашнӣ дошта, ба 25-солагии истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида мешавад. Қисми бештари маводи он дастовардҳои соҳаҳои ҷудогонаи ҳаёти фарҳангии мамлакатро дар давоми 25 соли истиқлолият аз нуктаи назари илмӣ мавриди баррасӣ қарор медиҳад. Мақолаҳои дигари он ба муҳимтарин масъалаҳои таърих, назария ва вазъи имрӯзаи фарҳангу иттилоот бахшида шудаанд. Ҷилди мазкур аз сарсухан ва ҳафт бахш иборат буда, дар он 15 мақолаи пунарзӣи ва дорои заминаи кавии илмию назариявӣ ҷой дода шудааст. Бо боварии комил метавон гуфт, ки ҳар мақолаи

7. Маҷмӯаро оммаи васеи тадқиқотчиён, муассисаҳои илмию фарҳангии ҷумҳурӣ ва кишварҳои дигар низ дастрас намуда, маводи онро истифода бурда метавонанд;
8. Чунин иқдоми ПИТФИ боиси пайравии дигар муассисаҳои илмию ҷумҳурӣ гардида метавонад, яъне дигар муассисаҳои илмӣ низ метавонанд ҷопи «Осор»-и худро ба роҳ монанд ва бад-ин васила ба таҳқиқи пажӯҳиши умдатарин проблемаҳои соҳаи худ таваҷҷуҳи амиқтар зоҳир намоянд.

Дар маҷмӯи ҷилди сеюми «Осор»-и ПИТФИ инъикосгари ғайриҷаҳишти илмӣ ҳаёти олимону кормандони ин муассисаи илмию тадқиқотӣ дар соли 2016 мебошад. Он идомаи мантиқии ҷилдҳои якум ва дуюм буда, таваҷҷуҳи пажӯҳишгарон ва аҳли илмро ба мавзӯи ва масъалаҳои ниҳоят муҳими фарҳанги миллий ҷалб менамояд. Ҷопи он имкон фароҳам овард, ки ба тадқиқи проблемаҳои соҳаи фарҳанг аз нуқтаи назари нави илмӣ муносибат карда шавад.

Джумаев М.

СОКРОВИЩЕ КУЛЬТУРЫ

(Рецензия на «Труды» / Составитель Ш. Комилзода; отв.редактор М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2016. – Т. III. – 480 с.)

В рецензии речь идет о третьем томе научного сборника «Осор» («Труды») Научно-исследовательского института культуры и информации Минкультуры РТ, основная часть которого посвящена 25-летию государственной независимости Таджикистана. Подчеркивается, что в материалах сборника «Осор» («Труды») отражены результаты достижения различных сфер культуры на протяжении 25 лет независимости. Опубликованные материалы, вносят определённый научный вклад в решении существующих проблем и развития сферы культуры.

Ключевые слова: нравственные ценности, культурные учреждения, независимость, исследование, проблема, публикация, культурные ценности, достижения, пропаганда.

ТДУ 9 тоҷик+39тоҷик+398+001(092)+78тоҷик

Мирзоева С.

НАХУСТИН ШУМОРАИ СИЛСИЛАИ КИТОБИ «ФАРҲАНГИ ҒАЙРИМОДДИИ ХАЛҚИ ТОҶИК»

(Тақриз ба маҷмӯаи «Фарҳанги ғайримоддии халқи тоҷик: натиҷаҳои экспедитсияҳои мардумшиносӣ ва санъатшиносии кормандони ПИТФИ дар соли 2015. Шумораи 1» / Мураттиб, муаллифи пешгуфтор ва ҳулоса Д. Раҳимов; зери назари Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 156 с.)

Дар тақризи натиҷаҳои ҷор экспедитсияи мардумшиносии ходимони илмӣ ПИТФИ, ки дар «Фарҳанги ғайримоддии халқи тоҷик», инъикос шудааст, мавриди таҳлил ва арзиши қарор гирифтааст. Муаллиф дар заминаи таҳлили маводи ин маҷмӯа ба ҳулосае мерасад, ки китоби мазкур аз рангорангии фарҳанг ва ҳунари қадимаи халқи тоҷик дарак дода, дар муаррифии фарҳанги суннатии тоҷикон, омӯзишии пажӯҳиши ва ҳифзи минбаъдаи онҳо мусоидат хоҳад намуд.

Калидвожаҳо: истиқлолияти давлатӣ, ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ, феҳристи ҳунармандон, маросимҳо, касбу ҳунар, экспедитсия, ҳулоса.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои эҳё ва рушди ҳунари мардумӣ шароити мусоид фароҳам овард. Имрӯз дар тамоми минтақаҳои кишвар марказҳои

Пешрафту дастовардҳои фарҳанги миллий дар Вилояти мухтори Кӯҳистони Бадахшон дар соҳаи истиқлолият дар мақолаи ходими илмӣ шӯъбаи муассисаҳои таълимии пажӯҳишгоҳ Хуршед Низомов – «**Рушди фарҳанги миллий дар ВМБК дар даври истиқлол**» инъикос ёфтаанд. Нақши муассисаҳои фарҳангӣ, азнавсозӣ ва таҳкими заминаи моддӣ ва техникаи онҳо дар баланд бардоштани маърифати фарҳангии аҳолии вилоят муҳим арзёбӣ карда шудаанд.

Баҳши «Санъатшиносӣ»-и «Осор»-и ПИТФИ се мақолаи арзишмандро дар бар мегирад. Мақолаи доктори илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ шӯъбаи санъатшиносии пажӯҳишгоҳ Аскаралӣ Рачабов «**Назари гузаро ба баёзнигории шеърӣ мусиқӣ дар анъанаи эҷодии иҷроии мақом ва мақомсарой**» унвон дорад. Муаллиф дар заминаи омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ бадеӣ ташаккули баёзнигории тоҷикӣ форсӣ мавриди баррасӣ қарор медиҳад ва дар ин замина мавзӯи анъанаҳои эҷодӣ иҷроии мақом ва мақомсаройро дар баёзнигории шеърӣ мусиқӣ дар даврони гуногун пажӯҳиш менамояд. Дар пажӯҳиш бо далелҳои мушаххас ҳулоса бароварда мешавад, ки ба инкишофи баёзнигории мусиқӣ ва инкишофи анъанаҳои мақомсарой ҳавзаҳои муҳталиф таъсир расонда бошанд ҳам, вале дар ин ҷода ҳавзаҳои Бухорову Самарқанд мақоми пешоҳангро ишғол мекардаанд. Маҳз ба шарофати ин ҳавзаҳо мактабҳои мақом ва мақомсарой ташаккул ёфта, ҳар кадоми онҳо шева ва услуби ба худ хос касб кардаанд, ки омӯзиши онҳо имрӯз ҳам барои ҳунармандони мақомсаро ва ҳам барои таълимгирандагони ин соҳаи мусиқии миллий аҳамияти калон дорад.

Номзади илмҳои таърих, мусиқашинос, муовини директори ПИТФИ оид ба илм Абӯбакр Зубайдов ба мусиқидонии шоири машҳури охири асри XIX ва ибтидои асри XX Накибхон Тугралӣ Аҳрорӣ таваҷҷуҳ зоҳир намудааст. Дар мақолаи ӯ, ки бо номи «**Саҳми Туграл дар рушди мусиқии тоҷик**» интишор гардидааст, таъкид карда мешавад, ки бисёр ҳунармандони мардумӣ ва оҳангсозони касбӣ дар эҷоди таронаҳои шашмақому фалак ва сурудҳои классикӣ халқӣ хангоми интиҳоби матн ба ашъори Тугралӣ рӯ овардаанд ва ин бесабаб нест. Аз як тараф, ашъори Накибхон Тугралӣ ҳеле раван буда, зуд ба оҳанг медарояд ва, аз тарафи дигар, дар байтҳои ҷудогонаи шоир номи соҳаи мусиқии қадимаи имрӯзаи мардуми тоҷик ва истилоҳоти соҳаи мусиқӣ ҳеле бамавриду устодона оварда шудаанд, ки ин аз донандаи назария ва амалии мусиқӣ будани шоир гувоҳӣ медиҳад. Муаллифи мақола байтҳои зиёди Тугралӣро, ки дар онҳо истилоҳоти муҳталифи соҳаи мусиқӣ ҳеле моҳирона истифода шудаанд, ҳамчун далел оварда, таъкид менамояд, ки танҳо шахси донандаи назарияи мусиқӣ метавонад, чунин истилоҳотро моҳирона дар назм истифода барад. Ба ақидаи муаллифи мақола доир ба ин паҳлуи эҷодиёти Тугралӣ тадқиқоти муфассали илмӣ бояд анҷом дода шавад.

Мақолаи «**Ғаффор Валаматзода ва нақши он дар санъати хореографияи тоҷик**» низ дар баҳши санъатшиносии «Осор» ҷой дода шуда, ба қалами мудири шӯъбаи эҷодиёти мардумӣ ва таҳлилии методии ПИТФИ Назокат Қличева тааллуқ дорад. Дар мақола се марҳилаи ғайриҷаҳишти эҷодии Артисти халқии СССР, барандаи ҷоиҳои давлатии СССР, ҷоиҳои давлатии ба номи Рӯдакӣ Ғаффор Валаматзода мавриди таҳлилу баррасӣ қарор мегирад. Бояд гуфт, ки соли 2016 бо қарори ЮНЕСКО 100-солагии Ғаффор Валаматзода таҷлил карда шуд ва тадқиқоти мазкур ба ҷашни яқсари зодрози устоди рақс баҳшида мешавад. Нақши ҳунарманди мумтоз дар пешрафту инкишофи санъати хореографияи тоҷик, ҳамчун иҷрокунандаи моҳири рақсҳои тоҷикӣ, балетмейстери Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айни, ташкилкунанда ва роҳбари бадеии Ансамбли давлатии рақсии «Лола» нишон дода мешавад.

Китобу китобдорӣ ҳамчун ташаккулдиҳанда ва ҳифзкунандаи фарҳангу маърифат, илму дониш ва мероси маънавии инсоният як соҳаи муҳими фарҳанг ба ҳисоб меравад, ки дар пешрафти тамаддуни башарият саҳми назаррас дорад. Боиси қаноатмандист, ки дар замони истиқлолият барои пешрафти ин соҳаи муҳими фарҳанг таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда мешавад. Дар мақолаи номзади илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ шӯъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносии ПИТФИ Қурбоналӣ Бӯриев бо номи «**Ғайриҷаҳишти китобдорӣ дар замони истиқлолият: вазъ ва дурнамо**», ки дар баҳши «Китобхонаши-

носӣ»-и «Осор» чой дода шудааст, роҷеъ ба дастовардҳо ва мушкилоти соҳаи китобдорӣ дар замони истиқлолият, роҳҳои бартараф намудани мушкилоти ҷойдоштаи соҳа ва дурнамои рушди он суҳан меравад. Дар баробари нишон додани дастовардҳои зиёди соҳа муаллиф бо таҳлилҳои амиқи илмӣ собит менамояд, ки ҳанӯз камбудиву мушкилиҳо зиёданд, ки ба пешрафти соҳа ва барои ба талаботи замони мутобиқ гардондани он ҳалал мерасонанд. Барои бартараф намудани мушкилоти ҷойдошта, пешрафти минбаъда, мувофиқи талаботи замони ба роҳ мондани фаъолияти китобдорӣ дар мамлакат муаллиф пешниҳодҳои мушаххас иброз мекорад.

Тадқиқоти навбатии олими ҷавону умедбахш, номзади илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ шӯбаи таърих ва назарияи фарҳангшиносии ПИТФИ Фирдавс Шарифзода ба тақмили заминаҳои муъйиву ҳуқуқии фаъолияти осорхонаҳо дар замони истиқлол бахшида шудааст. Ин пажӯҳиширо дар бахши «Осорхонашиносӣ»-и маҷмӯа мутолеа метавон кард. Муаллиф дар заминаи ташаккули асосҳои қонунгузориҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки сиёсати давлатиро дар соҳаи осорхонаҳо муайян менамояд, муҳимтарин асноди ҳуқуқӣ ва санадҳои ҳуқуқӣ байналмиллалӣ масоили марбут ба татбиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ дар фаъолияти осорхонаҳо ва ҳифзи арзишҳои фарҳангиро мавриди баррасӣ қарор дода, камбудҳои ҷойдоштаи соҳаро таҳлил ва барои муккамал гардондани санадҳои муъйиву ҳуқуқии соҳа пешниҳодҳо ироа менамояд.

Бахши «Публистистикашиносӣ»-и «Осор» мақолаҳои доктори илмҳои филология, профессор, мудири шӯбаи ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ Мурод Муродов – «**Омилҳои рушди матбуоти тоҷик дар замони истиқлол**» ва номзади илмҳои филология, ходими пешбари илмӣ шӯбаи зикршуда Абдумунин Кутбиддинов – «**Дар шинохт ва ҳимояти мероси фарҳангӣ**»-ро дар бар мегирад. Дар пажӯҳиши аввалӣ баъзе масъалаҳои ташаккули матбуоти даврӣ ва таъбу нашр дар замони истиқлол мавриди баррасӣ қарор гирифта, муаллиф омилҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва касбии инкишофи матбуотро баррасӣ менамояд, марҳилаҳои таҳаввули онро бо зикри унсурҳои умумӣ ва фарқкунанда нишон медиҳад, бо усули муқоиса вазъ ва сифати нашрияҳои даврӣ таҳлил менамояд, хусусиятҳои фарқкунандаи онҳоро ошкор намуда, дурнамои пажӯҳиши соҳаро арзёбӣ менамояд. Пажӯҳиши дуюм ба таълифоти илмӣ ҳунарманд Мукаррама Қайумова бахшида шуда, дар он пайдоиши нақшу ниғорҳои миллӣ, моҳият, арзиш ва асолати таърихӣ онҳо мавриди баррасӣ қарор мегирад. Зимни таҳлили таълифоти илмӣ ҳунарманд хусусиятҳои нақшу ниғорҳои миллӣ, аломатҳои умумӣ ва ҳосаи онҳо зикр карда мешавад. Собит карда мешавад, ки Мукаррама Қайумова на танҳо ҳунарманди моҳир ва ҷирадасти нақшу ниғорҳои миллӣ мебошад, балки аз таърихи пайдоиши чунин нақшу ниғоҳо хуб воқиф аст ва ба ҳолати гузаштаву имрӯзаи ин навъи ҳунар ниғоҳи хос дорад.

Бахши «Эҷодиёти мардумӣ»-и «Осор» фарогирандаи тадқиқоти номзади илмҳои филология, муовини директори ПИТФИ оид ба корҳои методӣ Дилшод Раҳимов буда, бо диду ниғоҳи тоза доир ба ҳамосаи қаҳрамонии «Гургӯлӣ» ниғошта шудааст. Дар ин тадқиқот зикр мешавад, ки достони ҳамосаи тоҷикӣ «Гургӯлӣ» аз вариантҳои озариву таркманӣ ва халқҳои дигар тафовут дорад, дар он Гургӯлӣ шоҳи одилу ғамхори мардум аст, на роҳзану ҳокими як қавм. Аз ин ҷиҳат он ба подшоҳони дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ тасвирёфта монанд мебошад, ки ҳамеша ватани худро аз бегонагон дифоъ менамояд. Дар ҳамоса ҳамоно ғояи шоҳи одилу додас, ки дар бисёр достонҳои қаҳрамонии мардуми мо ба назар мерасад, ба ҳубӣ таҷассум ёфтааст. Яъне дар давоми садсолаҳо достонсароёни тоҷик варианти нави ин эпосро дар шакли назм ба вучуд овардаанд, ки образи сюжет ва мотивҳои он аз достонҳои мардуми туркҷабр пурра фарқ мекунад, зеро он мувофиқи анъанаи достонсароии мардуми эронӣ таъриф шудааст.

Бахши «Фарҳанг ва адаб»-и «Осор» бо мақолаи узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои филология, профессор, ходими пешбари шӯбаи таърих ва назарияи фарҳангшиносии ПИТФИ Мирзо Муллоаҳмадов «**Рӯдакишиносӣ дар давраи истиқлол**» оғоз меёбад. Дар ин пажӯҳиши арзишманди илмӣ дар бораи таҳқиқи аҳво-

лу осори асосгузори адабиёти классикии тоҷикӣ форс дар замони истиқлолият суҳан меравад. Ҳамчунин дар бораи ҷамъоварӣ, таҳияи матнҳои оммавӣ ва илмиву интиқодии мероси боқимондаи шоир масъалаи гузашта мешавад. Муаллиф ба ҳулосае меояд, ки дар замони истиқлолият Рӯдакишиносӣ дар Тоҷикистон ниҳоят вуҷуд пайдо карда, ҷанбаи таҳлиливу таҳқиқӣ он амиқтар гардид. Дар ин давра на танҳо нашри ашъори Одамушшуаро ҳеле афзуд, балки доир ба рӯзгор ва осори боқимондаи ӯ низ тадқиқотҳои арзишманд анҷом дода шуда, дар ин самт як зумра асарҳои бунёдии илмӣ ба таъбу расиданд.

Тадқиқоти дигари бахши «Фарҳанг ва адаб»-и «Осор» бо номи «**Инсони комил дар шинохти Фаҳриддини Розӣ**» ба қалами ходими калони илмӣ шӯбаи муассисаҳои таълимӣ ПИТФИ Сирочиддин Пиров тааллуқ дорад. Дар ин пажӯҳиш андешаҳои Фаҳриддини Розӣ дар бораи тарбияи инсони комил мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Фаҳриддини Розӣ инсони комил шахсро медонистааст, ки офаридагори ҳешро шинохтани тафаккур ба ашъ кардааст. Ба мардум роҳат расонданро аз корҳои дигар писандида медонад ва ба ислоҳу тақмили дигарон машғул мебошад. Ба пиндори муаллифи мақола андешаҳои Фаҳриддини Розӣ перомони тарбияи инсони комил дар замони мо низ аҳамияти худро гум накардаанд ва истифодаи он метавонад барои беҳтар гардидани ахлоқ ва маънавияти ҷомеа мусоидат намояд.

Пажӯҳиши сеюми бахши «Фарҳанг ва адаб» «**Таҳқиқ ва нашри осори Заҳарӣи Розӣ дар Тоҷикистон**» унвон дорад ва аз тарафи директори ПИТФИ Шариф Комилзода ва узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои филология, профессор Мирзо Муллоаҳмадов анҷом дода шудааст. Муҳаққиқон саҳми Абӯбақр Муҳаммад Заҳарӣи Розиро дар пешрафти илмҳои фалсафа ва табииву риёзӣ бузург арзёбӣ намуда, дар натиҷаи омӯзиши зиндагинома ва мероси илмӣ мутафаккир ва донишманди барҷаста ба ҳулосае меоянд, ки дар омӯзиш ва таҳқиқи илмӣ осори ӯ дар баробари олимони аврупоӣ донишмандони тоҷик аз қабилҳои А. Баҳоваддинов, М. Диноршоев, Г. Ашӯров, А. Комилов, С. Ҳайдаров ва дигарон саҳми арзандаи гузаштаанд.

Умуман, тамоми маводе, ки дар ҷилди сеюми «Осор»-и Пажӯҳишгоҳи илмӣ тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷамъ оварда шудааст, натиҷаи талошу заҳматҳои бисёрҷабр олимону кормандони ин даргоҳи илмӣ мебошад, ки меҳонад бо ин роҳ дар пешрафти илму фарҳанги ватани азизи ҳеш саҳм гузоранд. Аз мутолиаи ин асари бунёдии илмӣ метавон ҳулоса баровард, ки ҷопи чунин асарҳо аз ҷанб ҷиҳат муфид мебошад:

1. Интишор гардидани ҷилди сеюми «Осор»-и ПИТФИ сисилаасари пажӯҳиширо ба вучуд овард, ки муҳаққиқони соҳа метавонанд, дар тадқиқоти минбаъдаи худ аз он истифода намоянд;
2. Асару мақолаҳои маҷмӯа дорои заминаи ҳуби илмӣ ва аҳамияти калони назарӣ амалӣ мебошанд, ки ҳар кадоми он арзиши як асари комил ва ҷудогонаи илмиро дорад;
3. Қисми зиёди маводи ҷилди сеюми «Осор»-и ПИТФИ хусусияти ҷашнӣ дорад, яъне ҷамъбастандани дастовардҳои ин ё он соҳаи фарҳанг дар 25 соли замони истиқлол мебошанд. Ба ибораи дигар, дастовардҳои соҳаҳои ҷудогонаи фарҳанг дар як давраи муайяни таърихӣ дар маводи «Осор» инъикос гардидаанд, ки ин низ қимати илмӣ маҷмӯаро афзун менамояд;
4. Ҷопи чунин асарҳои илмӣ таъбу завқи пажӯҳишгаронро барои тадқиқи баррасии проблемаҳои муҳталифи соҳаи бештар менамояд;
5. Доир ба муҳимтарин проблемаҳои соҳаҳои фарҳангу иттилоот пажӯҳишҳои бунёдӣ анҷом дода мешаванд ва ба ин восита масъалаҳои илмӣ соҳаҳои зикршуда аз ҷиҳати назарӣ ҳаллу фасл гардида, мавриди баррасии амиқ қарор мегиранд;
6. Шароит фароҳам оварда мешавад, ки пажӯҳишгарони соҳа аз тадқиқотҳои бунёдии ҳамаҷабр оғоз бошанд, яъне барои мутолиаи ва муҳолиаи илмӣ тадқиқгарон заминаи мусоид ба вучуд меояд;

Рахимов Д., кандидат филологических наук, доцент, заместитель директора НИИКИ.

Рахмонова Г., ведущий научный сотрудник НИИКИ.

Ривера А.И., старший преподаватель кафедры педагогики и психологии Филиала Омского государственного педагогического университета в г. Таре

Шарифзода Ф., кандидат исторических наук, главный специалист НМТ.

Хикматов Н., ведущий научный сотрудник НИИКИ.

AUTHORS:

Orumbekzoda Sh. Minister of the Culture of the Republic of Tajikistan.

Baskakva N.I., Rector of the Chuvash State Institute of Culture and Art. Candidate in philosophical studies, Associate professor.

Buriev K.B., Candidate in historical studies, Associate Professor. Director of the Book Chamber of Tajikistan.

Berdieva Sh., Scientific worker at Department of Intangible Cultural Heritage of the RICl.

Hikmatov N., Scientific worker at the Department of Book, Library and Bibliography studies of the RICl.

Isoev Q., Senior scientific worker at Department of Mass Media of the RICl.

Komilzoda S., Director RICl.

Komilov M., magister of the Institute of History, Archeology and Ethnography named after A. Donish, AS RT.

Qutbiddinov A. Candidate in philological studies, leading scientific worker at the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICl.

Mirzoeva S. Scientific worker at the Department of the History and Theory of Culture of the RICl.

Muminova Kh. Head of the Department of the Culture and Leisure issues of the RICl.

Murodov M., Doctor of philological studies, leading scientific worker at Department of Mass Media and Publishing issues of the RICl.

Muhiddinov Z., Head of the Department of Book, Library and Bibliography studies of the RICl.

Nizomov Kh., Scientific worker of the Department of Teaching Organizations of the RICl.

Rahimov D., Candidate in philological studies, Director depute on methodical issues of the RICl.

Rahmoni R., Doctor of philological studies, Professor of the Tajik National University.

Rahmonova G. Scientific worker at the Department of Book, Library and Bibliography studies of the RICl.

Rivera A.I. Senior teacher at the Department of pedagogy and psychology of the Omsk State Pedagogical University branch in Tare city.

Sharifzoda F., Candidate in historical studies, Scientific Expert at the National Museum of Tajikistan.

Jumaev M.O. Candidate in philological studies, leading scientific worker at the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICl.

хунарҳои мардумӣ ғаёлият намуда, дар он наврасону ҷавонон барои омӯзиш ҷалб гардидаанд.

Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон фарҳангро ҳастии миллат арзёбӣ намуда, анъана, касбу хунарҳо, маросимҳоро ҷузъи таркибии фарҳанги миллӣ меҳисобанд ва баҳри рушди нумӯи он пайваста дар суҳанронихояшон таъкид менамоянд. Бинобар ин мероси фарҳанги ғайримоддӣ ва ҳифзу гиромидошти он басо муҳим мебошад.

Мутобиқи нишондоди Конвенсияи ЮНЕСКО оид ба ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ, ки соли 2003 ба тасвиб расидааст, мероси фарҳанги ғайримоддӣ аз бахшҳои анъанаҳои шиғҳӣ, санъати иҷроӣ, расму ойин, ҷашнҳо, таҷрибаву малакаҳои марбут ба касбу хунар ва донишу таҷрибаҳо оид ба табиату кайҳон иборат аст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун узви Конвенсияи мазкур дар ин самт тадбирҳои муҳимро анҷом дода истодааст. Аз ҷумла, ба наздикӣ нахустин китоб аз силсилаи «Фарҳанги ғайримоддӣи халқи тоҷик» тавассути нашриёти «Аржанг» аз ҷоп баромад, ки он натиҷаи экспедитсияҳои мардумшиносӣ ва санъатшиносии кормандони Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот мебошад.

Китоб таҳқиқи маводи экспедитсиониро аз ҷор ноҳияи ҷумҳурӣ: Истаравшан, Ашт, Шаҳритӯс ва Муъминобод дар бар гирифта, аз ҷониби номзади илми филология, мардумшинос Д. Раҳимов мураттаб гардидааст. Муаллифи пешгуфтору хулоса низ ӯ мебошад.

Мундариҷаи китобро пешгуфтор, шаш мақолаи илмӣ, хулосаву натиҷагирӣ ва замимаҳо ташкил медиҳанд. Дар замимаҳо феҳристи хунармандон ва иҷрокунандагони намунаҳои фарҳанги ғайримоддӣ ва аксҳо фароҳам омадаанд. Мақолаҳо ба қалами Раҳимов Д. – «Варзиши суннатӣ ва бозиҳои бачагона бахше аз мероси фарҳанги ғайримоддӣ», Қличева Н. – «Рушди санъати рақси тоҷикон», Аминов А. – «Вазъи кунунии ҷашну маросимҳои анъанавӣ», Бердиева Ш. ва, Ниёзова М. – «Мулоҳизаҳо доир ба вазъи имрӯзаи ҳуҷрокҳои суннатии тоҷикон», Носирова Л. – «Назаре ба хунарҳои бонувон», Холмуродов З. ва Абдулвоҳидов П. – «Нигоҳе ба баъзе касбу хунарҳои мардумӣ» тааллуқ доранд.

Экспедитсияҳо дар ҳар як минтақа, мувофиқи «Барномаи ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣи халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020» гузаронида шудаанд. Пажӯҳишгарон аз усулҳои мушоҳида, мусоҳиба, пур намудани варақаҳои инвентаризатсионӣ, сабти видео, аудио ва аксбардориро истифода намуда, ба ин ё он намуди хунарҳои мардумӣ машғул будани табақаҳои аҳоли инчунин, вазъи касбу хунарҳои мардумӣ ва хунарҳои иҷроиро дар даврони истиқлолият муайян кардаанд. Ҷунончи, хунари рӯмолчадӯзӣ дар ноҳияи Ашт, сангиосиётарошӣ дар ноҳияи Муъминобод, чармгариро дар шаҳри Истаравшан омӯхта, ҳамчун мероси фарҳанги ғайримоддӣ тахти хатар қарордошта ба қайд гирифтаанд. Муқаррар карда шудааст, ки ҷодардӯзӣ, шерозбофӣ, рӯймолдӯзӣ ва ҷияқдӯзӣ ба таври нимғаёл ханӯз боқӣ мондаанд.

Варзиши суннатӣ ва бозиҳои бачагона як ҷузъи мероси фарҳанги ғайримоддӣ буда, дар ҳар як ноҳия бо номҳои гуногун ё маҳаллӣ маъмул мебошанд, яъне ҳар минтақа намунаҳои бозиҳои худро дорад. Масалан дар ноҳияи Ашт чилиқбозиро «алақбозӣ» ё «алақӣ-момоқӣ», ланкабозиро «парбозӣ», мурғобишикорро «лаптабозӣ», подшоҳбозиро «қӣ ҷаллод?», «ваҷабпарак»-ро «ҳамваҷаб», лухтакбозиро «ағобозӣ», сангчабозиро «қӯйдбозӣ», сурсураконро «галабозӣ», гӯшмолакро «гӯшталобак» меноманд. Аз натиҷаи тадқиқоти Раҳимов Д. бармеояд, ки аз бозиҳои анъанавии бачагона бештар чилақбозӣ, чормағзбозӣ, ланкабозӣ, сангчабозӣ, бандпарак, донакбозӣ, сурсуракон, сафедорбозӣ, рустшавакон дар аксари шаҳру навоҳии кишвар бештар маъмул ва ғаёланд.

Халқи тоҷик аз замони қадим бо касбу ҳунари худ дар миёни халқу миллатҳои дигар шуҳрат дошт. Касбу ҳунар дар ҳаёти аҳли ҷамъият нақш ва мавқеи асосӣ дорад аз ин ҷост, ки ҳунарманд тавассути он ҳам ниёзи мардумро қонеъ мегардонад ва ҳам ҳаёти маишӣ худро. Дар шароити имрӯза новобаста ба пешрафти илму техника ҳунару ҳунармандӣ ривочу раванг ёфта, талаботи мардум нисбат ба он зиёд шуда истодааст. Чуноне ки муаллифони мақолаи «Нигоҳе ба баъзе касбу ҳунароҳои мардумӣ» қайд намудаанд «сабаби як андоза бардавом будани пешаи оҳангарӣ ниёз ва талаботи мардум ба маҳсулоти он аст. Аз маводи ба даст омада доир ба ҳунари оҳангарӣ дар шаҳри Истаравшан ва ноҳияҳои Ашт, Муъминобод маълум гардид, ки ин ҳунар дар аксари минтақаҳои ҷумҳурӣ ғаёб аст. Масалан, қордхое, ки дар Истаравшан сохта мешаванд дар саросари ҷумҳурӣ ва берун аз он хари-дорони зиёде доранд. Инчунин бисёр асбобу олати оҳани кишоварзӣ ва маишати рӯзгор дар дӯкони оҳангарӣ сохта мешаванд. Чунончи бел, қаланд, досу болға, хаскашак, меҳ, тешаю табар ва дигар ашё маҳсули дастони оҳангаронанд».

Муаллифон вазъи ҳунароҳои як минтақаро бо минтақаи дигар муқоиса карда, ҳолат, мушкилот ва эҳёи онҳоро инъикос намудаанд. Масалан, «гулдӯзӣ аз ҳунароҳои зеботарини халқӣ буда, дар байни ҳунармандони тоҷик қарнҳо боз маъмул аст. Аммо навҳои гулдӯзии қадима (борпӯш ё шохтоқӣ) дар ҳолати нимғаёб қарор доранд. Ин ҳунар хоси бонувон мебошад, ки ба ҳаёти зиндагӣ, урфу одат ва олами маънавии онҳо алоқаманд аст. Ҳунари гулдӯзӣ дар ноҳияҳои номбурда фақат бо нақшу нигор фарқ дорад, вале усули дӯхтани он дар ҳама ҷо як хел сураат мегирад», омадааст дар мақолаи Носирова Л.

«Фарҳанги ғайримоддӣ халқи тоҷик» шумораи аввалини силсилакитоби муҳаққиқони ин соҳа мебошад, ки дар он натиҷаи чор экспедицсияи мардумшиносӣ инъикос шудаанд. Ходимони пажӯҳишгоҳ тасмим гирифтаанд, ки дар оянда натиҷаҳои экспедицсия ба шаҳру ноҳияҳои дигарро дар шакли маҷмӯаҳои алоҳида ба таърифи расонанд ва ба ин восита вазъи ҳунароҳои мардумӣ ва дурнамои онро мукаммал намоянд.

Китоби мазкур ба муаррифии фарҳанги суннатӣ тоҷикон, омӯзишу пажӯҳиш ва ҳифзи минбаъдаи онҳо мусоидат мекунад. Бо мутолиаи китоб хонанда аз рангорангии фарҳанг ва ҳунари қадимаи халқи тоҷик огоҳӣ меёбад.

Мирзоева С.

ПЕРВЫЙ ВЫПУСК СЕРИИ СБОРНИКА

«НЕМАТЕРИАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ТАДЖИКСКОГО НАРОДА»

(Рецензия на сборник «Нематериальная культура таджикского народа: результаты искусствоведческих и этнографических экспедиций научных сотрудников НИИКИ в 2015 г. Выпуск 1» / Составитель, автор предисловия и заключения Д. Рахимов; под ред. Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 156 с.)

В рецензии рассматриваются результаты четырех этнографических и искусствоведческих экспедиций научных сотрудников НИИКИ, которые освещены в сборнике «Нематериальная культура таджикского народа». Автор на основе анализа материалов данного сборника, делает вывод, что в исследовании отражены разновидности нематериальной культуры и древние народные ремесла таджикского народа. Материалы данной книги предоставляют возможность пропагандировать традиционную культуру таджиков и способствуют дальнейшему изучению и исследованию проблемы.

Қалидвожаҳо: *государственная независимость, защита нематериального культурного наследия, каталог ремесленников, обычаи, профессии, экспедиция, результат.*

МУАЛЛИФОН:

Баскакова Н.И., ректор Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Чувашистон, номзади илмҳои ғалсафа, дотсент.
Бердиева Ш., ходими калони илмӣ ПИТФИ.
Бӯриев Қ.Б., номзади илмҳои таърих, директори Хонаи китоби Тоҷикистон.
Исоев Қ., ходими калони илмӣ ПИТФИ.
Комилзода Ш., директори ПИТФИ.
Комилов М., магистри Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АИ ҶТ.
Қутбиддинов А., номзади илмҳои филология, ходими пешбари илмӣ ПИТФИ.
Мирзоева С., ходими илмӣ ПИТФИ.
Муминова Х., мудири шуъбаи ғаёлияти фарҳангӣ-фароғатӣ ПИТФИ.
Муродов М., доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудири шуъбаи ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ.
Муҳиддинов З., мудири шуъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносии ПИТФИ.
Низомов Х., ходими илмӣ шуъбаи муассисаҳои таълимии ПИТФИ.
Орумбекзода Ш. Вазирӣ фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.
Рахимов Д., номзади илмҳои филологӣ, дотсент, муовини директори ПИТФИ.
Раҳмонова Г., ходими пешбари ПИТФИ.
Раҳмонӣ Р., доктори илмҳои филологӣ, профессори ДМТ.
Ривера А.И., муаллими калони кафедраи педагогика ва психологияи Шуъбаи Донишгоҳи давлатии педагогии Омск дар ш. Таре.
Шарифзода Ф., номзади илмҳои таърих, сармутахассиси ОМТ.
Ҷумъаев М.О. номзади илмҳои филология, ходими пешбари илмӣ ПИТФИ.
Ҳикматов Н., ходими пешбари ПИТФИ.

АВТОРЫ:

Баскакова Н.И., ректор Чувашский государственный институт культуры и искусства, кандидат философских наук, доцент
Бӯриев Қ., кандидат исторических наук, директор Дом книги Таджикистана.
Бердиева Ш., старший научный сотрудник НИИКИ.
Джумаев М.О. кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник НИИКИ.
Исоев Қ., старший научный сотрудник НИИКИ.
Комилзода Ш., директор НИИКИ.
Комилов М., магистр Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониша АН РТ.
Қутбиддинов А. кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник НИИКИ.
Мирзоева С., научный сотрудник НИИКИ.
Муминова Х., зав. отдела культурно-досуговой деятельности НИИКИ
Муродов М., доктор филологических наук, зав. отд. СМИ и издательского дела НИИКИ.
Муҳиддинов З., зав. отдела книговедение, библиотековедение и библиографияведение НИИКИ.
Низомов Х., научный сотрудник отдела образовательных учреждений НИИКИ.
Орумбекзода Ш. Министр культуры РТ.

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияи илмию таҳлилӣ
2016, № 4 (36)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно-аналитическое издание
2016, № 4 (36)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2016, № 4 (36)

Сармуҳаррир: *Шариф Комилзода* - номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.
Муҳаррири масъул: *Мурод Муродов* - доктори илмҳои филологӣ, профессор.
Муҳаррири техникӣ: *Чумъабой Кузиев*.

Ба чоп 25.01.2017 имзо шуд. Андозаи 70X100 1/8.
Коғазӣ офсетӣ. Хуруфи Times New RomanTj.
Чопи офсет. Ҷузъи чопии шартӣ 16.
Адади нашр 500.
Супориши № 26/16

Маҷалла дар чопхонаи ҶДММ «Аржанг» ба таъб расидааст.
734025, ш. Душанбе, кӯчаи Ш. Ҳусейнзода 155.

МУНДАРИЧА

Фарҳангшиносӣ

Орумбекзода Ш. Пояҳои устувор дар рушди фарҳанги милли3
Комилзода Ш. Таҳқиқи равандроҳои инкишофи инноватсияи фарҳангшиносӣ ва
иттилоотшиносӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ.....9

Матбуот ва таъбу нашр

Муродов М. Баъзе мушкилоти омодагии касбии журналистон дар
шароити муосир.....20
Қутбиддинов А. Матбуоти маҳаллӣ - оинаи ҳаёти деҳот (Баъзе андешаҳо дар
ҳошияи “Оинаи Рашт”)26
Исоев Қ. Матбуоти маҳаллӣ дар шароити ташаккули журналистикаи
ҷандрасонаӣ (дар мисоли водии Рашт).....38

Фарҳанги ғайримоддӣ

Рахимов Д.Қ. Оши палав ва фарҳанги суннатии он.....42
Бердиева Ш. Таомҳои ширӣ – ҳуроки субҳгоҳии мардуми тоҷик.....49

Осорхонашиносӣ

Шарифзода Ф. Нақши осорхонаи миллии Тоҷикистон дар баланд бардоштани
ҳисси худшиносии милли54
Муминова Х. Осорхонаҳои мактабӣ ва роҳҳои самабахшии қори онҳо58

Китобхонашиносӣ ва библиографияшиносӣ

Бӯриев Қ.Б. Махсусияти таъкиранигории тоҷик дар замони шӯравӣ.....62
Муҳиддинов З. Технологияи муосир ва истифодаи он дар фаъолияти
китобхонаҳо72
Раҳмонова Г., Ҳикматов Н. Вазъи ҳадамоти китобдорӣ дар ноҳияи Рашт.....76
Комилов М. Рушди шабакаи китобхонаҳои Тоҷикистон дар даврони истиқлол.....79

Равоншиносӣ

Баскакова Н.И., Ривера А.И. Моҳияти равонӣ ва сохти худинкишофёбии
шахс.....90

Санъатшиносӣ

Низомов Х. Пажӯҳиши Фалак дар Тоҷикистон.....94

Тақриз

Раҳмонӣ Р. Фарҳанги ориёӣ: омӯзиш ва пажӯҳиши он99
Бӯриев Қ. Таҳқиқи афкори китобдории тоҷик дар даврони истиқлол112
Чумъаев М. Ганҷи фарҳанг115
Мирзоева С. Нахустин шумораи силсилаи китоби «Фарҳанги ғайримоддии
ҳалқи тоҷик».....120

Муаллифон.....123

СОДЕРЖАНИЕ

Культурология

Орумбекзода Ш. Устойчивые основы в развитии национальной культуры.....	3
Комилзода Ш. Исследование инновационных процессов развития культурологии и информации в условиях глобализации.....	9

Печать и издательское дело

Муродов М. Некоторые проблемы профессиональной подготовки журналистов в современных условиях.....	20
Кутбиддинов А. Местная печать – зеркало сельской жизни.....	26
Исоев К. Местная печать в условиях становления мультимедийной журналистики	38

Нематериальное культурное наследие

Рахимов Д.К. Плов и его традиционная культура.....	42
Бердиева Ш. Молочные блюда в утреннем рационе питания таджикского народа.....	49

Музееведение

Шарифзода Ф. Роль национального музея Таджикистана в повышении чувства национального самосознания.....	54
Муминова Х. Школьные музеи и активизация их деятельности.....	58

Библиотечное дело и библиография

Бурiev К. Б. Особенности составления антологии в советский период.....	62
Мухиддинов З. Новая технология и ее использование в деятельности библиотек	72
Рахмонова Г., Хикматов Н. Состояние библиотечного обслуживания в Раштском районе.....	76
Комилов М. Развитие сети библиотек Таджикистана в период независимости.....	79

Психология

Баскакова Н.И., Ривера А.И. Психологическая сущность и структура саморазвития личности.....	90
---	----

Искусствоведение

Низомов Х. Исследование Фалака в Таджикистане.....	94
--	----

Рецензия

Рахмони Р. Арийская культура: изучение и его исследование	99
Бурiev К. Исследование таджикской библиотечной мысли в период независимости.....	112
Джумаев М. Сокровище культуры	115
Мирзоева С. Первый выпуск серии сборника «Нематериальная культура таджикского народа».....	120

Авторы.....	123
-------------	-----

CONTENTS

Cultural studies

Orumbekzoda Sh. Sustainable basis in the development of national culture	3
Komilzoda Sh. Investigation of the processes of innovation in cultural studies and information in the context of globalization.....	9

Mass Media and publication

Murodov M. Some problems of the professional training of journalists in modern conditions.....	20
Qutbiddinov A. The local press as the mirror of rural life	26
Isoev Q. The local press in the condition of formation the multimedia journalism ...	38

Intangible Culture

Rahimov D. Pilaf and its social and cultural contexts	42
Berdieva Sh. Dairy dishes in the morning menu of The Tajik people	49

Museum studies

Sharifzoda F. The role of the national museum of Tajikistan in increasing the sense of national identity	54
Muminova Kh. School museums and promotion of their activities	58

Book and Library studies

Buriev K. Features of compilation of the anthology in the Soviet period	62
Muhiddinov Z. New technology and its implementation in library activities	72
Rahmonova G., Hikmatov N. Situation of library services in Rasht district	76
Komilov M. Development of the network of libraries of Tajikistan in the period of independence.....	79

Psychology

Baskakova N.I., Rivera, A.I. Psychological essence and structure of the personality self-development	90
--	----

Art studies

Nizomov Kh. The study of Falak in Tajikistan	94
--	----

Reviews

Rahmoni R. Aryan culture: a study and its research	99
Buriev K. The study of the Tajik library thoughts in the period of independence	112
Jumaev M. Cultural treasure	115
Mirzoeva S. First number of the serial book “Intangible Culture of the Tajik people”.....	120

Authors.....	123
--------------	-----